

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХВОРОСТЯНКО НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 159.923.2-057.87:316.621(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

053 Психологія
05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі психології

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Н.А Хворостянко

Науковий керівник: Андрущенко Тетяна Вікторівна,
доктор політичних наук, професор

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Хворостянюк Н.А. Психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеню доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія». – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2022.

Дисертація присвячена теоретико-експериментальному дослідженню психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді.

Проведено теоретико-методологічний аналіз наукових джерел в галузях педагогіки, соціології, політології, філософії щодо засад вивчення ініціативності та соціальної ініціативності. Проаналізовано основні психологічні підходи до дослідження соціальної ініціативності: психоаналітичний, біхевіоральний, асоціативний, функціональний, позитивний, соціальний, культурно-історичний, діяльнісний, суб'єктивний, системний, інтегрований. На підставі теоретичного аналізу виявлено, що соціальна ініціативність є видом ініціативності та рушійною силою соціальної активності особистості.

Встановлено сутність та змістове наповнення поняття «соціальна ініціативність». Визначено основні властивості соціальної ініціативності особистості: соціальне мислення, соціальні установки, самоставлення, самостійність, відповідальність, цілепокладання, благополуччя, самоствердження, мотивація досягнення успіху, лідерство, комунікативна поведінка та готовність до соціальної активності.

Проаналізовано наукові дослідження ініціативності та соціальної ініціативності особистості в онтогенезі. Виявлено, що перші прояви соціальної ініціативності відбуваються в підлітковому віці, а вершиною розвитку соціальної ініціативності є юнацький вік.

Обґрунтовано властивості та структуру соціальної ініціативності студентської молоді. Виділено компоненти соціальної ініціативності в студентів ЗВО: когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий, поведінково-комунікативний. Встановлено властивості кожного з компонентів соціальної

ініціативності здобувачів вищої освіти: когнітивно-оціночний компонент складається з соціальних установок, соціального мислення, самоствавлення, самостійність та відповідальність; мотиваційно-вольовий компонент включає в себе цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивацію досягнення успіху; поведінково-комунікативний компонент складається з наступних властивостей: лідерство, готовність до соціальної активності та комунікативна поведінка.

На основі теоретико-методологічного дослідження сформовано визначення соціальної ініціативності студентської молоді як системної якості особистості, що виявляється в наявності соціальних когніцій, адекватного самоствавлення та мотивації для реалізації лідерських та комунікативних якостей, під час самостійної та відповідальної соціально активної діяльності, яка спрямована на досягнення соціально-особистісного благополуччя та цілей особистості.

Встановлено психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді, які виражаються в компонентах, рівнях та показниках соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти. Високий рівень соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти характеризується високим рівнем розвитку соціальних установок направлених на процес соціальної діяльності; високим ступенем розвитку соціального мислення; адекватним сприйняття себе та оцінювання своєї поведінки; самостійністю та відповідальністю під час процесу соціальної діяльності; наявністю цілей в житті, бажанням їх втілювати та вмінням їх проектувати; конструктивним самоствердження; високим рівнем розвитку суспільного та особистісного благополуччя; високим рівнем мотивації досягнення успіху; високим рівнем прояву лідерських якостей та готовності до активної соціальної діяльності, комунікативною поведінкою. Середній рівень соціальної ініціативності студентів окреслюється наявністю високого рівня розвитку соціальних установок орієнтованих на результат соціальної діяльності; середнім рівнем розвитку соціального мислення; завищеною самооцінкою; самостійною діяльністю та відповідальністю, яка залежить від рівня

зацікавленості в ситуації; наявністю життєвих цілей, але тільки часткове вміння їх реалізовувати; деструктивним проявом самоствердження; середнім рівнем розвитку благополуччя; мотивацією досягнення успіху, яка реалізується при наявності особистісних потреб; середнім рівнем готовності до соціальної активності; наявністю комунікативної поведінки, якій характерний авторитаризм та маніпулювання; лідерськими якостями, які виражені не повною мірою. Низькому рівню соціальної ініціативності студентської молоді притаманно низький рівень розвитку соціальних установок направлених на процес та результат соціальної діяльності; соціальне мислення, яке виражається в небажанні впливати та покращувати життєві ситуації; низький рівень самооцінки, неповна міра сприйняття своєї поведінки; низький рівень самостійності та відповідальності, уникнення складних життєвих ситуацій; небажання та невміння реалізувати власні цілі; відмова від самоствердження; не наявність прагнення до благополуччя та мотивації для досягнення успіху; низький рівень готовності до соціально активної; наявність комунікативної поведінку, яка виражається в уникненні комунікацій та небажанні відстоювати власні позиції; відсутність лідерських якостей.

На підставі виявлених компонентів, властивостей, рівнів та показників соціальної ініціативності розроблено модель психологічної сформованості соціальної ініціативності в студентської молоді. В моделі продемонстровано психологічні особливості сформованої соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти.

Підібрано та модифіковано арсенал психодіагностичних методик для дослідження соціальної ініціативності в студентському віці, які забезпечують комплексне вивчення критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності.

Здійснено емпіричне досліджено психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. На основі кількісних та якісних результатів вивчення критеріїв соціальної ініціативності виявлено рівні та показники компонентів соціальної ініціативності в студентської молоді. За результатами

констатувального експерименту встановлено, що в більшості здобувачів вищої освіти високий та середній рівні прояву соціальної ініціативності.

Виявлено значний статистичний зв'язок між показниками когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності в студентському віці. Встановлено значні інтеркореляційні зв'язки між критеріями структурних компонентів соціальної ініціативності, що підтверджує тісну взаємозалежність та інтегрованість всіх критеріїв соціальної ініціативності.

Розроблено модель психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді, яка забезпечує ефективний розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентів ЗВО. В моделі продемонстровано ефективні види психологічного розвитку структури соціальної ініціативності: індивідуально-психологічне консультування та психологічний тренінг.

Виявлено та систематизовано ефективні засоби психологічного впливу на розвитку соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти: міні-лекцій, групових дискусій, мозковий штурм, кейси, метафоричні та ігрові вправи, рольові ігри, аутогенне тренування, перегляд роликів, обговорення.

З метою розвитку психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді розроблено та впроваджено тренінгову програму «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді», яка створена на основі положень системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів, а також наукових праць про психологічний тренінг. Окреслено завдання тренінгу: ознайомлення студентів ЗВО з психологічними особливостями соціальної ініціативності та її важливим значенням в студентському віці; психологічний розвиток когнітивно-оціночного компонента соціальної ініціативності молоді; психологічний розвиток мотиваційно-вольового компонента соціальної ініціативності учасниками; психологічний розвиток поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності

молоді. Виділено основні етапи тренінгової програми: настановчий, інформаційно-просвітницький, розвивальний, завершальний.

Перевірка ефективності тренінгової програми виявила позитивну динаміку всіх властивостей когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти після формульованого експерименту. Аналіз статистичних результатів продемонстрував значний зріст показників критеріїв соціальної ініціативності в експериментальній групі в порівнянні з контрольною групою після впровадження тренінгової програми.

Аналіз отриманих результатів до та після формульованого експерименту в експериментальній та контрольній групах підтвердив ефективність психологічного тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Використання статистичних методів засвідчило достовірність отриманих змін, які відбулися в експериментальній групі за всіма критеріями соціальної ініціативності у студентської молоді.

Розроблено методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників ЗВО та практичних психологів щодо психологічного розвитку соціальної ініціативності в студентському віці.

Теоретико-емпіричне дослідження психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді доцільно використовувати під час навчального процесу в формі дисциплін, семінарів, тренінгів, що сприятиме формуванню в студентів ЗВО соціальних навичок.

Ключові слова: соціальна ініціативність, студентська молодь, когнітивно-оціночний компонент соціальної ініціативності, мотиваційно-оціночний компонент соціальної ініціативності, поведінково-комунікативний компонент соціальної ініціативності, соціальна установка, соціальне мислення, самоствавлення, самостійність, відповідальність, цілепокладання, самоствердження, благополуччя, мотивацію досягнення успіху, готовність до соціальної активності, комунікативну поведінка, лідерство, психологічний тренінг.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Андрущенко Т.В., Хворостянко Н.А. Специфіка соціальної активності молоді: психологічний вимір. *Габітус*. 2021. № 22. С. 129–133.

2. Хворостянко Н.А. Тренінгова програма психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді. *Наукові перспективи*. 2022. № 8(26). С. 422–433.

Статті у зарубіжних фахових періодичних виданнях та збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз

3. Хворостянко Н.А. Психологічні особливості мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в студентському віці. *Молодий вчений*. 2021. № 12 (100). С. 11–15.

4. Khvorostianko N.A. Social initiative of the student youth as a subject psychological research. *Colloquium-journal*. 2021. № 27 (114). P. 21-24.

5. Andrushchenko T.V., Khvorostyanko N.A. Psychological Issues of Students' Social initiative in Higher Education Establishments: Systemic Approach. *Interdisciplinary studies of complex systems*. 2022. № 20. P. 73-84

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Khvorostianko N.A. The influence of external factors on the psychological development of youth social initiative. *Eurasian scientific discussions: collection of scientific papers with Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference, July 3-5, 2022, Barcelona, Spain*. Barcelona, 2022, P. 177-180.

7. Хворостянко Н.А. Психологічні особливості когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності студентської молоді. *International scientific innovations in human life: collection of scientific papers with Proceedings of XV International Scientific and Practical Conference, September 1-3, 2022, Manchester, United Kingdom*. Manchester, 2022, P. 209-213.

SUMMARY

Khvorostianko N.A. Psychological features of social initiative of student youth. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining a degree of Doctor of Philosophy in specialty 053 «Psychology» – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2022.

The dissertation is devoted to the theoretical-experimental study of the psychological features of the social initiative of student youth.

The theoretical and methodological analysis of scientific sources in the fields of pedagogy, sociology, political science, and philosophy regarding the principles of studying initiative and the social initiative was carried out. The main psychological approaches to the study of the social initiative are analyzed: psychoanalytic, behavioral, associative, functional, positive, social, cultural-historical, activity, subjective, systemic, and integrated. Based on the theoretical analysis, it was found that social initiative is a type of initiative and the driving force of the social activity of an individual.

The essence and content of the concept of "social initiative" have been established. The main properties of a person's social initiative are determined: social thinking, social attitudes, self-attitude, independence, responsibility, goal setting, well-being, self-affirmation, motivation to achieve success, leadership, communicative behavior, and readiness for the social initiative.

Scientific studies of initiative and social initiative of an individual in ontogenesis are analyzed. It was found that the first manifestations of social initiative occur in adolescence, and the peak of the development of social initiative is in youth.

The properties and structure of the social initiative of student youth are substantiated. The components of social initiative among students of higher education institutions are distinguished: cognitive-evaluative, motivational-volitional, and behavioral-communicative. The properties of each of the components of the social initiative of students of advanced education have been established: the cognitive-evaluative component consists of social attitudes, social thinking, self-esteem, independence, and responsibility; the motivational-volitional component includes goal

setting, self-affirmation, well-being, and motivation to achieve success; the behavioral and communicative component consists of the properties of leadership, readiness for social activity, and communicative behavior.

Based on theoretical and methodological research, the definition of social initiative as a systemic quality of an individual was formed, which is manifested in the presence of social cognitions, adequate self-esteem, and motivation for the realization of leadership and communicative qualities, during independent and responsible socially active activities aimed at achieving social and personal well-being and personal goals.

The psychological features of the social initiative of student youth, which are expressed in the components, levels, and indicators of social initiative among students of higher education, have been established. The high level of the social initiative of higher education graduates is characterized by a high level of development of social attitudes aimed at the process of social activity; a high degree of development of social thinking; adequate self-perception and evaluation of one's behavior; independence and responsibility during the process of social activity; the presence of goals in life, the desire to realize them and the ability to project them; constructive self-affirmation; high level of development of social and personal well-being; high level of motivation to achieve success; a high level of manifestation of leadership qualities and readiness for active social activity, communicative behavior. The average level of the social initiative of students is outlined by the presence of a high level of development of social attitudes oriented to the result of social activity; an average level of development of social thinking; inflated self-esteem; independent activity and responsibility, which depends on the level of interest in the situation; the presence of life goals, but only a partial ability to realize them; a destructive manifestation of self-assertion; an average level of well-being development; motivation to achieve success, which is realized in the presence of personal needs; an average level of readiness for social activity; the presence of communicative behavior characterized by authoritarianism and manipulation; leadership qualities that are not fully expressed. The low level of the social initiative of student youth is characterized by a low level of development of

social attitudes aimed at the process and result of social activity; social thinking, which is expressed in the unwillingness to influence and improve life situations; low level of self-esteem, an incomplete measure of perception of one's behavior; low level of independence and responsibility, characteristic avoidance of difficult life situations; unwillingness and inability to realize one's own goals; the refusal of self-assertion; lack of desire for well-being and motivation to achieve success; low level of readiness to be socially active; communicative behavior is present, which is expressed in the avoidance of communication and reluctance to defend one's own positions; not inherent leadership qualities.

Based on the identified components, properties, levels, and indicators of social initiative, a model of the psychological formation of social initiative among student youth was developed. The model demonstrates the psychological features of the formed social initiative in students of higher education.

An arsenal of psychodiagnostic methods for the study of social initiative in student age has been selected and modified, which provide a comprehensive study of the criteria of cognitive-evaluative, motivational-volitional, and behavioral-communicative components of social initiative.

An empirical study of the psychological features of the social initiative of student youth was carried out. Based on the quantitative and qualitative results of the research on the criteria of social initiative, the levels, and indicators of the components of social initiative among student youth were revealed. According to the results of the ascertainment experiment, it was established that most higher education students have a high and average level of social initiative.

A significant statistical relationship between indicators of cognitive-evaluative, motivational-volitional, and behavioral-communicative components of social initiative in student age was revealed. Significant intercorrelations between the criteria of structural components of the social initiative were established, which confirms the close interdependence and integration of all criteria of social initiative.

A model of psychological development of social initiative of student youth has been developed, which ensures the effective development of cognitive-evaluative,

motivational-volitional, and behavioral-communicative components of the social initiative of students of higher education institutions. Effective types of psychological development of the structure of social initiative are demonstrated in the model: individual psychological counseling and psychological training.

Effective means of psychological influence on the development of social initiative of students of higher education were identified and systematized: mini-lectures, group discussions, brainstorming, cases, metaphorical and game exercises, role-playing, autogenic training, watching videos, and discussions.

In order to develop the psychological features of the social initiative of student youth, the training program «Development of psychological features of the social initiative of student youth» was developed and implemented, which was created on the basis of the provisions of systemic, person-oriented, and activity approaches, as well as scientific teachings on psychological training. The tasks of the training are outlined: familiarizing students of higher education institutions with the psychological features of social initiative and its important importance in student age; psychological development of the cognitive-evaluative component of youth social initiative; mastering the motivational and volitional component of the social initiative by the participants; development of the behavioral and communicative component of youth social initiative. The main stages of the training program are highlighted: instructional, informational, and educational, developmental, and final.

The verification of the effectiveness of the training program revealed positive dynamics of all properties of the cognitive-evaluative, motivational-volitional, and behavioral-communicative components of the social initiative of the students of higher education after the formative experiment. The analysis of statistical results showed a significant increase in indicators of social initiative criteria in the experimental group compared to the control group after the implementation of the training program.

The analysis of the results obtained before and after the formative experiment in the experimental and control groups confirmed the effectiveness of the psychological training «Development of psychological features of the social initiative of student youth». The use of statistical methods proved the reliability of the obtained

changes that occurred in the experimental group according to all criteria of social initiative among student youth.

Methodological recommendations have been developed for scientific and pedagogical workers of higher educational institutions and practical psychologists regarding the psychological development of the social initiative in student age.

Theoretical-empirical research of the psychological features of the social initiative of student youth should be used during the educational process in the form of disciplines, seminars, and training, which will contribute to the formation of social skills in students.

Keywords: the social initiative, student youth, the cognitive-evaluative component of social initiative, the motivational-evaluative component of social initiative, the behavioral-communicative component of social initiative, social attitude, social thinking, self-determination, independence, responsibility, goal setting, self-affirmation, well-being, motivation to achieve success, readiness to social activity, communicative behavior, leadership, psychological training.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Articles in scientific professional publications of Ukraine:

1. Andrushchenko, T., & Khvorostianko N. (2021). Spetsyfika sotsialnoi aktyvnosti molodi: psykholohichni vymir [Specificity of youth social activity: psychological dimension]. *Scientific journal of sociology and psychology «Habitus»*. Odesa, 22, 129–133.

2. Khvorostianko, N. (2022). Treninhova prohrama psykholohichnoho rozvytku sotsialnoi initsiatyvnosti studentskoi molodi [Training program of psychological development of social initiative of student youth]. *Scientific journal «Scientific Perspectives»*. Kiev, 8(26), 422–433.

Articles in foreign professional periodicals and collections included in international scientometric databases:

3. Khvorostianko, N. (2021). Psykholohichni osoblyvosti motyvatsiino-volovoho komponentu sotsialnoi initsiatyvnosti v studentskomu vitsi [Psychological features of the motivational and volitional component of social initiative in student age]. *Scientific magazine «Young Scientist»*. Kherson, 12 (100), 11–15.

4. Khvorostianko, N. (2021). Social initiative of the student youth as a subject psychological research. *Colloquium-journal*, 27(114), 21-24.

5. Andrushchenko, T., & Khvorostyanko, N. (2022). Psychological Issues of Students' Social initiative in Higher Education Establishments: Systemic Approach. *Interdisciplinary studies of complex systems*, 20, 73-84.

Papers certifying the approbation of the dissertation materials

6. Khvorostianko, N. (2022). The influence of external factors on the psychological development of youth social initiative. *Eurasian scientific discussions: collection of scientific papers with Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference, July 3-5, 2022, Barcelona, Spain*, 177-180.

7. Khvorostianko, N. (2022). Psykholohichni osoblyvosti kohnityvno-otsinochnoho komponentu sotsialnoi initsiatyvnosti studentskoi molodi [Psychological features of the cognitive-evaluative component of the social initiative of student youth].

International scientific innovations in human life: collection of scientific papers with Proceedings of XV International Scientific and Practical Conference, September 1-3, 2022, Manchester, United Kingdom. Manchester, 209-213.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ.....	7
SUMMARY.....	8
LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION.....	13
ЗМІСТ.....	15
Перелік умовних позначень.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	26
1.1. Зміст та сутність понять «ініціативність», «соціальна ініціативність» у зарубіжних і вітчизняних джерелах.....	26
1.2. Аналіз досліджень соціальної ініціативності особистості на різних етапах онтогенезу.....	43
1.3. Психологічні властивості та структура соціальної ініціативності студентської молоді.....	55
Висновки до розділу 1.....	69
Список використаних джерел у розділі 1.....	71
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	84
2.1. Організація та психодіагностичні інструментарії вивчення соціальної ініціативності студентської молоді.....	84
2.2. Дослідження та апробація психологічних особливостей розвитку структури соціальної ініціативності студентської молоді.....	96
2.3 Специфіка вияву структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді.....	118
Висновки до розділу 2.....	127
Список використаних джерел у розділі 2.....	129

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	134
3.1. Тренінгова програма психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді.....	134
3.2. Динаміка розвитку соціальної ініціативності в студентській молоді.....	148
3.3. Методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам та практичним психологам щодо підвищення ефективності розвитку соціальної ініціативності студентської молоді.....	175
Висновки до розділу 3.....	184
Список використаних джерел у розділі 3.....	186
ВИСНОВКИ.....	191
ДОДАТКИ.....	195

Перелік умовних позначень

ЗВО – заклад вищої освіти

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток України та її курс на європейську інтеграцію призводять до розширення значення ініціативності особистості в соціумі. Створення різноманітних сучасних молодіжних рухів та їх діяльність має вагомий вплив на політико-економічний стан країн. Соціально ініціативні особистості вносять свої корективи в діяльність різноманітних державних інституцій. Зміни, які відбуваються в сучасному політичному світі, свідчать, про те, що, люди прагнуть проявляти реальну ініціативу, активну соціальну позицію, бути важливими для інших суб'єктів соціальних процесів. В процесі становлення сучасного суспільства перед молоддю виникають задачі, які потребують активного її включення в соціальні контакти, взаємодію з іншими людьми та соціальними інститутами.

В XXI столітті на теренах України збільшилася кількість молодіжних об'єднань, рухів та організацій, основну частину яких складає студентська молодь, яка прагне всебічно впливати на важливі процеси в країні та за її межами. У зв'язку з цим, процес соціально-психологічного становлення молоді набуває в сучасній школі все більшої значущості, оскільки сприяє розвитку таких якостей, як відповідальність за доручену справу, ініціативність і самостійність, формування організаторських умінь, лідерських здібностей, активної соціальної позиції тощо. Прагнення особистості самостійної участі в житті держави та суспільства, задовольняти та реалізувати різні соціальні потреби та інтереси, бути активним членом суспільства призводять до виникнення соціальної ініціативності в особистості.

Трансформація вищої освіти в умовах соціальних, економічних та політичних змін у сучасному українському суспільстві викликає величезний інтерес до вивчення психіки здобувачів вищої освіти. Студентоцентрикований підхід в освітньому процесі передбачає врахування всіх індивідуально-психологічних особливостей студентів під час навчального процесу.

Студентство як соціально-психологічна категорія характеризується особливостями всіх сфер життя, соціальною активністю і психологічними

особливостями. Для студентської молоді основним завданням є отримання знань і підготовка до майбутньої професійної діяльності. Модернізація вищої освіти потребує в зростанні запитів сучасного суспільства на професійну компетентність майбутніх спеціалістів, тому освітні стандарти пропонують значне збільшення об'єму самостійної роботи здобувачів. Збільшення кількості самостійної роботи в освітньому процесі, а також участь в громадських організаціях та студентському самоврядуванні передбачає наявність в студентської молоді соціальної ініціативності, яка призводить до активної соціальної поведінки.

У сучасній вищій освіті набув важливого значення розвиток соціальних навичок студентів ЗВО. Потреба університетів розвивати в здобувачів вищої освіти соціальні навички, такі як соціально-активна поведінка, вмінні комунікувати, лідерські якості, цілеспрямованість, протидіяти в конфліктних ситуаціях, призводить до важливого значення соціальної ініціативності молоді. Студентські роки характеризуються, не тільки навчальною діяльністю, а й культурно-масовою. Позанавчальна та громадська робота створює оптимальні умови для формування соціальної ініціативності та активної життєвої позиції особистості.

У XIX столітті виникла необхідність для створення студентського самоврядування в освітніх закладах, але не офіційно воно сформувалося, ще з моменту заснування перших закладів вищої освіти. Самоврядування є основною формою соціальної ініціативності та, в подальшому, активності студентів, яка дозволяє їм самостійно контролювати не тільки навчальний процес, але й здійснювати позанавчальну діяльність.

Таким чином, розвиток соціальної ініціативності майбутнього фахівця – одна з актуальних проблем вищої освіти, так як соціальна ініціативність є невід'ємною якістю сучасної конкурентоспроможної особистості.

Студентська молодь XXI століття, володіючи освітніми, культурними, інноваційними ресурсами, не має достатнього досвіду та навичок для їх реалізації, тому потребує соціально-психологічної підтримки для свого

суспільного та професійного становлення. У зв'язку з цим зростає значимість психологічного дослідження змісту, сутності, структури та властивостей соціальної ініціативності студентської молоді.

Слід зауважити, що соціальна ініціативність студентської молоді як феномен в даний час привертає увагу соціологів, політологів, філософів, педагогів, натомість з психологічної точки зору розглянута не достатньо. Соціальна та психологічна значущість проблеми впливу індивідуальних особливостей особистості, а саме соціальної ініціативності, на процес входження особистості в соціально активне середовище становить вагомий інтерес для суспільства в цілому. Відсутність спеціальних досліджень, які б включили різнобічні психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді, та недостатня розробленість вище зазначеної проблеми зумовила вибір теми дослідження «Психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до плану наукових робіт кафедри політичної психології та міжнародних відносин Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямком «Зміст, форми та методи фахової підготовки студентів до діяльності у сфері політичної психології та соціально-правових технологій». Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 7 від 28 лютого 2019 року), узгоджена Міжвідомчою Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 27 березня 2019 року) та уточнена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 29 квітня 2021 року).

Об'єктом дослідження є соціальна ініціативність студентської молоді.

Предмет дослідження – психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді.

Метою дослідження виступає теоретико-емпіричне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності та її структури у студентської молоді; розробка та впровадження тренінгової програми розвитку соціально ініціативності студентської молоді.

Відповідно до мети було визначено **завдання** дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз проблеми вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді.
2. Підібрати методичний інструментарій та дослідити критерії, рівні та показники прояву соціальної ініціативності в студентської молоді.
3. Виявити специфіку взаємодії психологічних особливостей соціальної ініціативності студентів ЗВО.
4. Розробити та впровадити психологічні засоби розвитку соціальної ініціативності в студентському віці.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення системного підходу (Б. Ломов, П. Альохін, В. Карпенко, С. Максименко) в психологічній науці, які забезпечують вивчення структури соціальної ініціативності в єдності всіх її компонентів; положення особистісно-орієнтованого підходу (К. Роджерс, А. Маслоу, І. Бех, І. Булах) для врахування всіх індивідуальних особливостей особистості студентського віку; положення діяльнісного підходу (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Г. Костюк, І. Бех) про соціальну активність, як результат сформованості соціальної ініціативності; дослідження науковців з проблеми змістового наповнення терміну «соціальна ініціативність» (А. Адлер, Г. Олпорт, Дж. Локк, Дж. Дьюї, Ж. Пейо, К. Левін, Т. Гоббс, Т. Рібо, Д. Узнадзе, Д. Богоявленська, С. Гіль, С. Тетерський, С. Ліснікова, О. Ненарокова, С. Сидоркіна, А. Шабанов, В. Помилуйко, О. Ступак тощо); праці вчених (Г. Айзенк, Ю. Поляков, М. Лисіна, Е. Еріксон, О. Бондарчук, О. Старинська, Ю. Юшкова, С. Тетерський, В. Теплинський, Б. Леухін, В. Абраменко, А. Геззел, Г. Елдер, Т. Мальковська, Є. Погоніна, Л. Ларсон, тощо) з питань формування соціальної ініціативності на різних етапах онтогенезу; науково-психологічні дослідження структури та властивостей

соціальної ініціативності студентської молоді (Я. Невідома, Ю. Заступова, Н. Маслюк, Д. Майєрс, К. Абульханова-Славська, Р. Гарольд, Ю. Міхалець, М. Сміт, О. Харланова, М. Карамушка, С. Братченко, А. Бандура, Д. Роттер, Х. Хекхаузен тощо); вчення М. Форверга, В. Захарова, Н. Хрящева, К. Мілютіної, І. Матійків, В. Зеленіна про психологічні засади застосування психологічного тренінгу для розвитку особистості студента.

Методи дослідження:

- *теоретичні* – теоретико-методологічний аналіз проблеми, синтез, систематизація, моделювання, порівняння наукових досліджень, формалізацію, узагальнення;

- *емпіричні* – психологічний експеримент (констатувальний, формувальний), спостереження, психологічне тестування, бесіда;

- *методи обробки даних*: якісний (дедуктивний, індуктивний) та кількісний аналіз. Для статистичної обробки даних застосовувалися програма для роботи з таблицями «Microsoft Excel» та програмний пакет SPSS 28.0.1.1 (15) для автоматичної обробки статистичних даних за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона, t-критерія Вілкоксона та U-критерія Манна-Уїтні.

Для проведення констатувального та контрольного експерименту було використано комплекс психодіагностичних методик: проєктивна методика Г. Білицької «Твір» (модифікована Н. Хворостянко); Методика діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері розроблена О. Потьомкіною; тест-опитувальник С. Пантелєєва та В. Століна «Самоставлення»; Діагностика особистісної зрілості розроблена В. Руженков, В. Руженкова, І. Лук'янцева (модифікована Н. Хворостянко); Шкала психологічного благополуччя розроблена К. Ріффом; методика дослідження особливостей самоствердження О. Кирєєвої та Т. Дубовитської; опитувальник Т. Елерса вивчення мотивації досягнення успіху; проєктивна методика «Спрямованість особистості у спілкуванні» (С. Братченко) (модифікована Н. Хворостянко); тест «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарікова,

Є. Крушельницького; методика «Діагностика вивчення соціалізованості особистості» розроблена М. Рожковим.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського та Львівського національного університету імені Івана Франка. Вибірка психологічного дослідження включала в себе 263 студентів віком від 17 до 22 років, які здобувають вищу освіту в різних ЗВО та за різними спеціальностями. Респонденти являли собою групу різну за статевими параметрами.

Наукова значущість та новизна дослідження полягає в тому що:

- *вперше* вивчено психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді, розкрито та обґрунтовано сутність психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді; виявлено властивості та компоненти соціальної ініціативності студентської молоді; обґрунтовано критерії, рівні та показники соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти; доведено, що соціальна ініціативність є системною якістю особистості, вершиною розвитку якої є студентський вік; встановлено взаємозв'язок між соціальною ініціативністю та соціальною активністю особистості; розроблено модель сформованості психологічних особливостей соціальної ініціативності студентів ЗВО; розроблено та впроваджено тренінгову програму спрямовану на психологічний розвиток соціальної ініціативності студентської молоді.

- *уточнено та поглиблено* змістовий контекст термінів «ініціативність», «соціальна ініціативність», «соціальна активність», «активність»; проаналізовано процес виникнення ініціативності та соціальної ініціативності в онтогенезі; узагальнено та систематизовано уявлення про соціальну ініціативність студентської молоді;

- *набуло подальшого поширення* використання методів вивчення вияву психологічних особливостей та змісту соціальної ініціативності у студентської молоді.

Практична значущість дослідження полягає в емпіричному дослідженні психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді та специфіку її вияву; розробленні та апробовані тренінгової програми розвитку соціальної ініціативності студентської молоді. Практичне значення також полягає у розробці методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам та практичним психологам щодо підвищення ефективності розвитку соціальної ініціативності студентської молоді. Важливо зазначити, що теоретико-емпіричне дослідження психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді доцільно використовувати для викладання навчальних дисциплін («Соціальна психологія», «Тренінг соціальної ініціативності», «Психологія вищої школи» тощо), що забезпечить розвиток соціальних навичок студентів ЗВО.

Вірогідність та надійність результатів дослідження забезпечено використанням валідних і надійних взаємодоповнюючих методик; різнобічним теоретичним дослідженням проблеми; адекватною репрезентативною вибіркою; застосуванням методів математичної обробки результатів.

Впровадження результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження впроваджено у формі лекцій, семінарів, практичних занять та тренінгів у навчально-виховний процес Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та Національної музичної академії України П. І. Чайковського.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретико-практичні положення дисертаційного дослідження доповідалися і були схвалені на IV Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Педагог в інклюзивному просторі: траєкторія фахової самоактуалізації» (м. Київ, Україна, 2018), XII Міжнародній науково-практичній конференції «Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень» (м. Київ, Україна, 2021), V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми теоретичної та консультативної психології» (м. Київ,

Україна, 2021), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Eurasian scientific discussions» (м. Барселона, Іспанія, 2022), XV Міжнародній науково-практичній конференції «International scientific innovations in human life» (м. Манчестер, Великобританія, 2022), звітно-науковій конференції «Освіта і наука» (м. Київ, Україна, 2022).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 7 наукових публікаціях, серед яких 1 – у періодичному науковому виданні проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, 2 – у фаховому наукометричному виданні України, 2 – у міжнародних фахових виданнях та збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 279 (33 – іноземними мовами) найменувань та 14 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 154 сторінках комп'ютерного набору. Робота містить 36 рисунків та 5 таблиці. Загальний обсяг роботи 326 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Зміст та сутність понять «ініціативність» та «соціальна ініціативність» у зарубіжних і вітчизняних джерелах

Психологічні особливості, формування та розвиток соціальної ініціативності української молоді стає важливою проблемою сучасності, вирішальним фактором прогресивного розвитку вищої освіти України. Соціальна ініціативність не тільки суспільно необхідне явище, адже вона має глибоко індивідуально-психологічний аспект, тому її вивчення повинно відбуватися на рівні конкретного індивіда. Власні позиції по відношенню до різноманітних подій суспільства, прагнення брати участь в соціально-економічних та політичних процесах, які втілюються в соціально корисній, соціально значимій діяльності і припускають різні форми колективної самоорганізації, зумовлюють формування у молоді соціальної ініціативності. Ініціативність є найбільш вагомим проявом та передумовою соціальної активності сучасної молоді, яка пронизує всі прошарки активності людини та виступає в якості рушійної сили активності. Соціальна ініціативність має вагоме значення в самовизначенні, самореалізації та самоставленні особистості.

На сучасному етапі розвитку психології термін «ініціативність» не достатньо висвітлений в науковій літературі. Феномен «соціальна ініціативність» не досліджений в психологічній науці на теренах України.

Предметом дисертаційного дослідження є психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді. Перш ніж перейти до вивчення сутності понять «ініціативність» та «соціальна ініціативність», вважаємо за потрібне, розглянути особливості більш загальних явищ – «активність» та «соціальна активність».

У енциклопедичному довіднику, за редакцією М. Кондратьєва, В. Ільїна, термін «активність» використовується для розгляду форм життя та діяльності людей. У даному сенсі активність – це життєдіяльність живих організмів, як основа підтримки їх життєво значущих зав'язків з оточуючим світом. Активність особистості – вищий рівень життєвої активності людини [53]. В словнику української мови поняття «активність» визначається як здатність людини реагувати та взаємодіяти з оточуючим світом; активна діяльність; активна участь у суспільному житті; антонімом якого є пасивність [110]. В психологічному тлумачному словнику, за редакцією В. Шапарова, активність тлумачиться як загальна характеристика живих організмів, їхня власна динаміка як джерело перетворення або підтримки ними життєво значимих зв'язків із середовищем [133]. В Оксфордському словнику синонімом слова активність є діяльність і визначається воно, як стан особистості, в якому відбувається, або виконується певна діяльність [160].

Активність особистості вчені-психологи розглядають через призму діяльнісного, біхевіористичного та системного підходів у психологічній науці. З точки зору, діяльнісного підходу, активність є тотожна поняттю «діяльність». Психолог і філософ Д. Узнадзе розглядав особливості активності особистості, через призму концепції об'єктивації. Вчений виділив два рівні активності особистості. На рівні імпульсивної поведінки активність виражається, як вільна та всебічна реалізація установки. А на рівні об'єктивації активність виявляється як поведінка, яка стикається з труднощами за рахунок чого, практична активність не відбувається. Даний рівень є запорукою виникнення об'єктивації, яка створює умови для початку теоретичної активності спрямованої на вирішення поставленої проблеми [119].

В. Мордкович зазначала, що активність є важливою властивістю суб'єкта, «без активності немає суб'єкта». Вчена вважає, що особистість, якій не притаманна соціальна активність є пасивною, здійснює соціальну діяльність за бажанням інших та немає позитивних результатів діяльності [74, с. 59]. На думку

науковця, активність є видом виконання діяльності при якому особистість проявляє своє бажання діяти.

Психолог В. Петровський, розглядав активність і діяльність, як дві особливості одного явища, яке виражається в здатності індивіда пристосовуватися до навколишнього середовища. За вченим, активність визначається, як сукупність дій, що забезпечують становлення, реалізацію та зміну діяльності. А діяльність – цілеспрямована активність, що дозволяє особистості реалізуватися в світі [87]. Вчений визначив, що поняття «активність» є ширшим ніж поняття «діяльність», але мають спільну складову – дію. М. Авдеева, М. Єлагіна та С. Мещерякова досліджуючи активність, виявили, що протилежним до неї є пасивність. Науковці зазначили, що основною характеристикою активності є перевага ініціативності над реактивністю [6].

Підтримуючи вчення В. Петровського, І. Фурманов визначив дію, як одиницю активності особистості. На його думку, дія – це ряд актів, пов'язаних між собою конкретним чином, результатом яких є досягнення цілі. Науковець виділив чотири різновиди дій: інстинктивні (автоматичні та не залежать від людини), імпульсивні (містять афективні переживання та напругу), рефлексивні (виникають під дією подразника) та вольові (ціленаправленні, свідомі). Вчений вважає, що терміни «активність» і «поведінка» є тотожними і мають спільні особливості [122, с. 9].

Я. Стреляу розглядав процес активності з позиції біхевіорально підходу в психології. Науковець дослідив, що активність вищою мірою проявляється в реактивної особистості, яка не підлягає зовнішньому впливу. Натомість, низький вияв активності притаманний людям з недостатнім рівнем розвитку реактивності, що спричиняє потребу сильного зовнішнього впливу на особистість. Таким чином, ступінь активності особистості виявляється в особистому бажанні виконувати діяльність та залежить від чисельності та розмаїття дій людини [49].

Вчений Б. Ломов у своєму трактаті, визначив активність з погляду системного підходу в психологічній науці. Науковець зазначив, що поняття

«діяльність» еквівалентне поняттю «активність». Термін «активність», на думку вченого, застосовується при описі і аналізі поведінки людини та включає в себе комплекс психологічних властивостей особистості [63].

Теоретичний аналіз поняття «активність» виявив, що дане поняття вчені розглядають як форму життя та діяльності особистості; здатність до реакції; динаміку живих організмів; реалізацію на установки; дії спрямовані на реалізацію поставленої мети; вид виконання діяльності; реакція на стимул.

Узагальнюючи наукові праці вчених, можемо зробити висновок, що активність – це процес діяльності особистості; її здатність створювати загальнозначущі перетворення духовно-матеріального середовища на основі попереднього досвіду, яке проявляється у діяльності, вольових актах, суспільстві. Аналізуючи наукові підходи, виявлено, що терміни «активність» і «діяльність» розглядаються вченими, як тотожні поняття. Поняття «пасивність» та «реактивність» є протилежним до поняття «активності».

Соціальна активність є різновидом активності, який має найвагомішу взаємодію з соціальною ініціативністю. Важливо зазначити, що науковим дослідженням соціальної активності людини займалися педагоги, соціологи, філософи та психологи.

Вчені-педагоги, соціальну активність трактують як соціальний результат особистісно-інтегрованого сприймання, який зорієнтований на творчу та соціальну життєдіяльність. Педагоги вважають, що розвиток соціальної активності є одне з передових завдань сучасного становлення освіти та процесу виховання [83, с. 86].

Є. Шакірова дослідила історичний аспект розвитку соціальної активності. Вчена відзначила, що становлення педагогічної теорії соціальної активності відбулося ще в XVII столітті. Вже у XVII – XIX століттях у науковців з'явилася зацікавленість в структуруванні соціальної активності, виявленні причин та чинників виникнення соціальної активності. У XX столітті, на думку вченої, вагомого значення набула ідеологія в педагогіці, що викликало неоднозначне ставлення до проблеми вивчення соціальної активності та залежність її

дослідження від соціально-економічного життя людей. Вершиною розквіту наукового вивчення про соціальної активності, науковець вважає, ХХ – ХХІ століття. В цей час педагоги детально та глибинно досліджували причини виникнення соціальної активності в юнацькому віці, що сприяло виникненню великої кількості підходів. Є. Шакірова вважає, що вивчення про соціальну активності внесло свій вклад в реформування освіти та суспільства в цілому [130, с. 104].

Науковець Л. Шаламов, досліджуючи управління соціальною активністю студентів в закладах вищої освіти, виділив такі її компоненти: усвідомлення оптимальних матеріально-технічних, соціальних, морально-психологічних умов, в яких формуються соціальні якості; ціленаправлений вплив на процеси формування світогляду, моральних цінностей і установок, суспільно значимі потреби і мотиви діяльності особистості; безпосередньо управління поведінкою людей, яке включає в себе організацію, регулювання, контроль їх практичної діяльності. Також на основі цього, вчений, виділив принципи реалізації управління соціальною активністю молоді з закладах вищої освіти:

- принцип виховного середовища – формування в університеті єдиного соціокультурного навчально-виховного простору, в якому домінує демократична орієнтація, моральні норми та цінності;
- принцип соціально-педагогічної адекватності – відповідність цілей, завдань, технологій і засобів виховання поточної соціальної ситуації і завдань підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які володіють сформованою суспільною позицією, високим рівнем професійної активності;
- принцип соціальної «загартованості» особистості – включеність молодих людей в соціальні ситуації, реалізація яких, залежить від наявності в людей вольових якостей, стресостійкості, вміння вирішити проблемні завдання, соціалізації, рефлексії;
- принцип комплексної виховної роботи – впровадження в ЗВО системної та комплексної виховної роботи (форми, напрямки, види), яка

спрямована на розвиток індивідуально-психологічних особливостей здобувача вищої освіти, його становлення в соціумі та здобуття професійних навичок;

- принцип єдності (освіта, виховання, наука) – забезпечує ефективну взаємодію адміністративних, навчальних, інформаційних, юридичних, виховних, наукових та інших підрозділів університету в сфері виховання [131].

Соціологи, досліджуючи соціальну активність, визначають її як соціальну діяльність (конкретного індивіда, декількох людей, соціальних груп, суспільства загалом), яка свідомо орієнтована на вирішення соціальних завдань. Даний погляд пов'язаний з самодіяльністю, самостійністю в різних сферах соціального життя особистості (економічному, культурному, побуті, сфері праці та інших) [105, с. 353].

На думку М. Зайцева, соціальна активність є предметом сприймання, тому є результатом розвитку когнітивних процесів особистості. Вчена вважає, що соціальна активність виражається в соціальній діяльності, яку виконує індивід на користь суспільству. Соціальна активність, так само як соціальна корисність, не має конкретних термінів виконання, тому може тривати доволі довго [42, с. 10].

В «Соціологічному довіднику», за редакцією соціолога та науковця В. Воловича, соціальна активність трактується, як один із способів соціального життя людини, що виявляється в реалізації діяльності та перетворенні соціальних умов у відповідність із людськими потребами, інтересами, цілями та ідеалами; формуванні і реалізації соціальних ініціатив; участі у виконанні актуальних соціальних задач; формуванні необхідних соціальних якостей [46, с. 353]. Соціологія розглядаючи соціальну активність акцентує увагу на її загальносоціальний та груповий ефекти.

За визначенням соціолога, В. Смирнова, соціальна активність є мірою вираження характеру особистості. Досліджуючи соціальну активність, на думку вченого, потрібно вимірювати не тільки особистісні якості, але й зміни в навколишньому середовищі [111].

Філософи розглядали соціальну активність через призму взаємодії людини зі світом. Зокрема, Є. Ануфрієв вважав, що прояв соціальної активності є свідомим і виражається в творчому ставленні людини до життя та бажанні самореалізуватися [11]. Л. Архангельський, погоджувався з позицією Є. Ануфрієва. Вчений-філософ стверджував, що соціальна активність проявляється в наявності цілей та засобів розвитку особистості. [13]. Натомість, на думку О. Якуби соціальна активність має декілька значень. По-перше, соціальна активність – це ступінь діяльності соціальних спільнот. По-друге, соціальна активність – це властивість особистості, яка включає в себе високий рівень соціалізації, наявність внутрішніх потреб та вміння приймати цінності суспільства. Таким чином, соціальна активність поєднує в собі соціальне та індивідуальне [143]. Дослідник В. Тітов трактує соціальну активність як вміння реалізувати власний потенціал, наявність сил і здібностей в людини для здійснення результативної суспільно-корисної діяльності [130].

Психологічна наука розглядає соціальну активність не тільки як групову діяльність, а й як індивідуальну. Вивчення індивідуальних особливостей соціальної активності відбувається через призму соціального «Я» особистості, рівню соціалізованості людини та через розвиток індивідуально-психологічних особливостей конкретної людини. Думки науковців в галузі психології суттєво різняться з приводу сутності соціальної активності. Але сходяться в тому, що соціальна активність здійснюється ціленаправлено, свідомо, в ній відображається ставлення особистості до інших оточуючих об'єктів соціальної діяльності. Через соціальну активність виражається рівень соціального потенціалу особистості, її культура, вміння, знання і навички, а також здібності до виконання соціально активної діяльності, вміння впливати на інших людей та на самого себе під час соціальної діяльності.

Психолог К. Абульханова-Славська, досліджуючи феномен «активності», з точки зору діяльнісного підходу, виділила соціальну активність як вид загальної активності особистості. Вона трактує соціальну активність як потребу

людини до особистісної цілісності та значимості, а також її готовність до соціальної взаємодії з іншими людьми [3, с. 58].

Вчена А. Базиленко розглядала феномен «соціальна активність» з позиції суб'єктивно-діяльнісного підходу в психологічній науці. Вчена вважає, що соціальна активність проявляється в соціальній діяльності причинами виникнення якої є цінності, вольові якості, індивідуальні потреби та особливості людини. На думку вченої, активність є процесом ініціативної діяльності суб'єкта [14].

М. Карамушка дійшла до висновку, що є два підходи до розгляду феномену соціальну активність: по-перше, як якість особистості, а по-друге, як діяльність, яка може проявлятися в різних сферах і відіграє значну роль в життєдіяльності особистості та суспільства. Вчена зазначила, що соціальна активність повинна розглядатися через систему властивостей особистості [51].

Українська дослідниця О. Ступак вважає, що соціальна активність є діяльністю особистості спрямованою на виконання корисної суспільної роботи. Вчена, виявила складові соціальної активності, а саме мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-оцінний, змістовно-когнітивний та соціально-діяльнісний компоненти. Варто зазначити, що на думку О Ступак соціальна активність особистості залежить від соціальної спрямованість, громадсько-політичної обізнаності, соціальної компетентності та самооцінки [115].

Таким чином, соціальна активність визначається науковцями як діяльність, яка орієнтована на вирішення соціальних завдань; можливість бути корисним суспільству; спосіб життєдіяльності соціального суб'єкта результатом, якого є досягнення цілі; потреба людини до особистісної цілісності та значимості; готовність до соціальної взаємодії; рівень соціалізації; процес ініціативної діяльності; рівень реалізації функціональних особливостей соціальної спільноти. Узагальнивши їх, можемо зазначити, що соціальна активність визначається як цілеспрямований процес суспільної діяльності і характеризується активними соціальними діями, які виникають під впливом внутрішніх особливостей особистості (мотивів, цілей, інтересів тощо). Основним

фактором який впливає на виникнення соціальної активності є соціальної ініціативності особистості.

Вчені, соціальну ініціативність, визначають як один з різновидів ініціативності. Базове поняття «ініціативність» є міждисциплінарним феноменом, яке досліджується у педагогіці, соціології, політології, психології та в інших наукових областях.

Слово «ініціатива» походить від французького слова «initiative» та латинського – «initiare», що в перекладі – починати. В психологічному словнику ініціатива – це почин, керівна роль в будь-якій дії, заповзятливість, здатність до самостійних активних дій [22]. В словнику з соціальної педагогіки зазначено, що ініціатива соціальна – це сукупність дій (діяльність) по висунення, утвердженню, поширенню і практичній реалізації соціально значущої ідеї, свідомо, самостійно і добровільно здійснюваних суб'єктом [68]. В енциклопедії соціології зазначено, що ініціатива – це тип соціальної активності, пов'язаний з висунанням нових ідей або форм діяльності [139]. Згідно Оксфордського словника поняття «ініціативність» почало застосовуватися ще в XVIII ст. в Франції. За даним словником ініціативність визначається, як сила чи можливість діяти або брати на себе відповідальність, раніше, ніж це роблять інші; стратегія, призначена для вирішення труднощів або поліпшення ситуації [160]. В «Сучасному психолого-педагогічному словнику» ініціатива визначається як «почин, початкова дія; здатність брати на себе обов'язки, розпочинати справи; форма соціальної активності; своєрідний «вихід за межі ситуації»; окремий прояв ініціативності; прагнення активно діяти та випереджати зовнішні вимоги» [135].

Теоретичний аналіз наукової літератури виявив, що терміни «ініціатива» та «ініціативність» почали використовувати досить давно, а значення даних термінів змінювалося залежно від норм суспільства. Ще в Давній Греції Аристотель та Платон, у своїх трактатах, вживали поняття «ініціативність» в релігійному контексті. А в VII столітті до нашої ери в Афінах поняття «ініціативи» розвивалося паралельно з виникненням демократії та політичних виборів. У афінян були громадські ініціатори, тобто люди, які реалізовували своє

право висловлювати власну думку владній верхівці та несли відповідальність за неї. В XIV – XVI ст. цінності культури почали передувати іншим суспільним поглядам. Ініціативність розглядалася в руслі гармонійного розвитку особистості, яка об'єднувала в собі духовні багатства та фізичну досконалість [134].

У соціології ініціативність вчені розглядали як готовність до соціальної активності людини (С. Фролов, Г. Зборівський, Є. Бабосов, І. Чернишенко). Соціологи вважають, що ініціативність визначається як, «інтеграційна характеристика цілеспрямованої діяльності людини, пов'язаної з перетворенням суспільного середовища і формуванням соціальних якостей особистості» [44, с. 569]. Ю. Гатанов зазначав, що «ініціативність, незалежність, творчість і здатність обґрунтовано ризикувати, можна розвивати тільки в їх нероздільною цілісності». Також, науковець зазначив, що особистісна самореалізація неможлива без наявності в людини ініціативності, адже ініціативна особистість схильна реалізовувати всі свої задуми. Натомість самореалізація залежить від наявності в людини ціле та бажання їх втілювати [28, с. 93].

У педагогічній науці ініціативність була предметом дослідження в працях М. Говоров, С. Рубінштейна, А. Висоцького та А. Макаренка. Вчені-педагоги розглядають ініціативність, як якість особистості. М. Говоров вважав її однією з властивостей особистості, яка служить не тільки внутрішнім умовою організації життєдіяльності людини, але і регулятором найважливіших моральних цінностей [32, с. 77].

Науковець С. Рубінштейн розглядаючи особистість, виокремив дві ознаки ініціативності: велика кількість і яскравість нових планів та ідей; багатогранність уяви, яка зображає емоційно-привабливі перспективи для ініціативної особистості. Вчений визначив ініціативність як перший поштовх до соціальної діяльності, якому характерно особистісне стимулювання та впевненість у власних силах [100]. А. Висоцький, у своїх дослідженнях, визначив співвідношення проявів ініціативності в різних сферах діяльності, а саме в навчальній, спортивній, суспільній (соціальній). На основі цього, вчений

виділив, критерії оцінки ініціативності: сила, стійкість, широта і спрямованість. На його думку, ініціативність – це інтегрована якість особистості, яка формується разом з моральним, інтелектуальним, емоційним розвитком особистості [27].

Поняття «ініціативність» було згадане в праці А. Макаренка «Методика організації виховного процесу». Вчений-педагог вважав, що ініціативність виражається в готовності індивіда, за власним бажанням, виконувати конкретний вид діяльності. Виникнення ініціативності, за А. Макаренком, відбувається тільки тоді коли є конкретне завдання, відповідальність за його виконання та вимога соціуму [65, с. 267].

У психологічній науці ініціативність та соціальну ініціативність розглядають з точки зору психоаналітичного, біхевіорального, асоціативного, функціонального, позитивного, соціального, культурно-історичного, діяльнісного, суб'єктивного, системного та інтегрованого підходів.

Досліджуючи соціальний інтерес (дух солідарності, спільності, здатність цікавитися іншими людьми і приймати участь в суспільному житті) психоаналітик А. Адлер визначив, що соціальна ініціатива є однією зі здатностей особистості, що формує соціальне почуття. Також, соціальна ініціатива об'єднує індивідуальне і суспільне. Їх злагодженість залежить від ступеня розвитку соціальних почуттів, якими наділила особистість природа. А. Адлер розкриває поняття соціальний інтерес через соціальні почуття, думки, поведінку і вважає, що це «вроджена здатність, яку треба розвивати». Соціальна ініціативність спонукає особистість приєднання до соціальної діяльності, активно взаємодіяти з іншими людьми та знаходити компромісні рішення. [95; 142].

Психолог психоаналітичної течії, Е. Еріксон визначає ініціативу як особливість поведінки, необхідну для виконання певної справи спільно з іншими. Соціальна ініціатива трактується вченим як «керівна роль в якій-небудь дії», тобто лідерство, активація інших. На думку вченого, соціальна ініціативність виражається в наявності лідерських якостей та вмінні активно співпрацювати з іншими людьми [149].

З позиції біхевіорального підходу соціальну ініціативність розглядав Г. Олпорт. Психолог та розробник теорії рис особистості, вважає, що ініціативність притаманна людям, які володіють вираженою схильністю до спілкування. Тому, коли вони самотні, то швидко знаходять соціальні ситуації для комунікації. Науковець зазначав, що соціально ініціативній особистості притаманна комунікативна поведінка, яка виражається в знаходженні спільної мови з іншими особистостями [145].

Представник асоціативного підходу в психології, Дж. Локк вважав, головним мотивом ініціативи – особиста зацікавленість людини. Вчений вважає, що основою поняття «ініціатива» є сутність і закономірності творчої діяльності та її діалектику. Дж. Локк, зазначав, що джерелом суспільного життя є вільна ініціативність. За його словами, вільна ініціативність – це економічна та політична некерована діяльність людей. Дж. Локк стверджував, що наявність цілей в особистості призводить до соціально ініціативної діяльності [61].

В середині ХІХ ст., засновник функціональної психології, Дж. Дьюї вживав поняття «свобода ініціативи», яка виникає як характеристика людини, яка прагне до вдосконалення життєвих умов. Тобто, людина, яка прагне благополуччя має високий рівень «свободи ініціативи» Ініціативність, автор вважав, результатом освіти [41, с. 77].

З точки зору позитивної психології поняття «ініціативність» розглядав Ж. Пейо. Науковець, вивчаючи вольові процеси та їх виховання, виділив якості протилежні ініціативності, а саме – пасивність і лінь. Ініціативність, вчений ототожнював з активністю особистості та зазначав, що без ініціативності не буде активності [98].

Соціальні психологи К. Левін, Т. Гоббс та Т. Рібо трактували соціальну ініціативність з врахуванням соціалізації особистості. Так, К. Левін в своїх роботах ініціативу розглядає як вольову якість особистості, яка розвивається в процесі соціалізації людини [157; 157]. Натомість, Т. Гоббс, вважав, що якщо б люди проживали в однакових умовах, то мали б однаковий розум. Єдиний компонент особистості, який відрізняє людей один від одного – активність,

ініціативність або, навпаки пасивність, не ініціативність [31, с. 80]. Французький психолог, Т. Рібо, досліджуючи динамічні особливості прояву ініціативності, розглядав її як вольову якість особистості. Вчений дослідив патологічні стани ініціативності, пов'язуючи їх з недостатнім процесом збудження, який проявляється в неможливості особистістю завершити діяльність [99].

Значна частина науковців вивчали феномен «соціальна ініціативність» через призму діяльнісного підходу. Д. Узнадзе вважав, що соціальна ініціативність реалізується лише тоді, коли людина прагне реалізувати конкретні установки, тобто реалізувати підсвідомі цілі та бажання [119].

Вчений В. Абраменко, розглядаючи закономірності розвитку характеру і умови його формування у підлітків, виділив і описав ініціативність як одну з основних рис характеру, яка виражається в бажанні особистості самоствердитися [1]. Натомість, К. Абульханова-Славська визначає ініціативність як випереджальну зовнішнім чинникам, або паралельну їм активність людини, яка феноменологічно виражається в починах, починаннях особистості. На думку вченої, соціальна ініціативність проявляється в готовності людини до соціально активної діяльності [5].

Д. Богоявленська розглядала ініціативність як якісну характеристику розумового розвитку, яка забезпечує формування інтелектуальних здібностей особистості. Вчена виділяє 3 етапи ініціативності: «прийняття себе»; «прийняття рішень вирішити конкретне завдання»; власне вирішення завдання. Вищим проявом ініціативності дослідниця вважає вміння брати на себе відповідальність [18].

На думку, О. Трошкіна, ініціативність є складною морально-вольовою якістю особистості, яка реалізується під час діяльності особистості для досягнення навчальної та професійної цілі. Ініціативність, виражається в ставленні особистості до цілей та змісту діяльності. Вчена вважає, що вміння реалізувати цілі є найвищим рівнем прояву соціальної ініціативності [118].

Дослідниця Т. Борисова вважає, що активність та ініціативність – взаємопов'язані і взаємообумовлені поняття. Ініціативність є передумовою

виникнення активності особистості, без ініціативності важко уявити собі активну, діяльну, самостійну, самореалізується і відповідальну особу [20].

Є. Погоніна під ініціативою розуміє форму активності, яка є причиною початку та розгортання діяльності. На думку вченої, формування ініціативності залежить від соціально-психологічних умов, а саме: суспільних потреб, схвалення, підтримка та заохочення іншими людьми, позитивна оцінка діяльності та допомога на шляху до реалізації цілей [91].

Вчена Т. Коновалова вважає, що ініціативність – це складне, інтегральне утворення особистості. Вчена виділила дві фари ініціативності: виникнення, яка виражається в пізнавальній діяльності людини та реалізація, яка проявляється через організаторську, комунікативну та рефлексивну діяльність [54]. Натомість, Л. Пашкіна в своїй праці зазначила, що ініціативність – це здатність особистості, що розвивається в групі, до самостійних, цілеспрямованих, активних поетапних соціально-значущих дій, заснованих на її глибокій причетності до соціальних цінностей, на сформованості її морального і ділового вигляду, на усвідомленій і відповідальній поведінці та діяльності [85].

В. Селіванов, вивчаючи загальну структуру особистості в суб'єктивному підході, вважав, що воля – самостійний психічний процес та наголошував, на взаємодії волі з інтелектом та емоціями. На основі цього, вчений, визначив ініціативність як властивість, пов'язану з добре розвиненою громадською активністю, здатністю і умінням людини з власної волі вчиняти дії і вчинки [106].

Системним вивченням соціальної ініціативності займався С. Гіль. Науковець вивчав мотиваційні аспекти ініціативи і визначив її як вихід за межі заданих умов, як прагнення шукати нові шляхи для більш успішного вирішення поставлених завдань. С. Гіль розглядає поняття «ініціативність» як форму прояву власних потреб і реально застосованого в щоденному житті молоді інструмента, спосіб взаємодії з соціальною дійсністю. На думку вченого, ініціативність проявляється в особистості при наявності для цього мотивів та потреб [29].

Сучасні психологи-науковці розглядають соціальну ініціативність через інтегративний підхід в психологічній науці. Розглядаючи соціальну ініціативність, С. Тетерський зазначав, що соціально ініціативна особистість працездатна та активна. Автор, визначав соціальну ініціативність як інтегровану якість особистості, кінцевим результатом якої є досягнення цілі. Соціальна ініціативність направлена не тільки на реалізацію власних цілей, але й цілей – суспільства та держави в цілому. Наявність в особистості такої якості, говорить про вміння самостійно вирішувати проблеми, готовність до активної діяльності та орієнтацію на духовне, моральне та матеріальне благополуччя [116].

С. Лісникова досліджуючи підлітків, визначила, що соціальна ініціативність є інтегрованою якістю особистості, що виявляється у прагненні підлітків до самостійних дій, на користь соціуму, вкладених у конструювання нової соціальної реальності. Вчена вважає, що соціальна ініціативність виражається в наявності: знань, необхідних особистості для прояву даного феномену; потреб, мотивів та прагнень особистості для реалізації значущих соціальних цілей; різних видів соціальної діяльності [59].

Вчена О. Ненарокова вважає, що соціальна ініціативність – це інтегрована якість особистості, яка характеризується здатністю та бажанням до активних, свідомих і самостійних дій. Дії відбуваються добровільно людиною з ціллю перетворення навколишньої дійсності в інтересах суспільства. Причиною виникнення соціальної ініціативності є бажання особистості співпрацювати з іншими людьми, а результатом – вирішення суспільної, або власної проблеми, а також самоствердитися [79].

С. Сидоркіна емпірично виявила, що підвищення рівня соціальної відповідальності особистості відбувається за наявністю в неї соціальної ініціативності. Соціальна ініціативність, на думку вченої, є якістю особистості, яка формується під час наявності відповідальності особистості за соціум [107].

Соціальна ініціативність, згідно з дослідженнями проведеними А. Шабановим, є системною якістю особистості, що ґрунтується на здатності запропонувати оригінальну та осмислену соціально корисну ідею, поширити її і

практично втілити в процесі самостійної та відповідальної діяльності з метою самореалізації та конструктивного перетворення навколишньої дійсності [129].

Відповідно до наукового вчення В. Помилуко, ініціативність визначається як інтегративна особистісна якість, що характеризується спрямованістю на досягнення цілей та надситуативною активністю, які в свою чергу вимагають вольових зусиль для їх реалізації [93; 94].

Таким чином, ініціативність вчені визначають як почин, початкова дія; здатність та прагнення до самостійних активних дій; сила чи можливість діяти, можливість брати на себе відповідальність; різновид соціальної активності; властивість особистості; вольова якість особистості; якість характеру розумового розвитку особистості; вміння брати на себе відповідальність; інтегрована якість особистості; передумова виникнення активності особистості; самостійність та цілеспрямованість особистості; схильність до спілкування; моральна якість особистості. Соціальну ініціативність вчені розглядають як різновид ініціативності, направлений на соціальну діяльність. Окрім особливостей ініціативності, соціальна ініціативність включає в себе ще, лідерські якості; соціальні почуття, думки та поведінку; самостійність на користь соціуму; міжособистісну комунікацію; відповідальність за соціум; самореактивність; цілепокладання.

У процесі теоретичного аналізу праць зарубіжних та вітчизняних вчених нами було виявлено, що поняття «активність», «соціальна активність», «ініціативність» та «соціальна ініціативність» позначають різні психологічні особливості особистості, але невід’ємно пов’язані між собою (див. Рис. 1.1.1).

Як зазначено на Рисунку 1.1.1 соціальна ініціативність є різновидом ініціативності, а соціальна активність є видом активності. Дане зображення показує, що соціальна ініціативність є передумовою виникнення соціальної активності. Адже, за визначеннями більшості вчених, активність – це процес діяльності. Натомість, ініціативність визначається вченими як інтегрована якість особистості, яка призводить до активної діяльності особистості. Соціальна активність є різновидом активності і визначається, як процес суспільної

діяльності і виявляється в діях, які орієнтовані на вирішення соціально значущих для особистості завдань.

Рис. 1.1.1 Взаємозв'язок понять «активність», «соціальна активність», «ініціативність», «соціальна ініціативність»

Узагальнюючи наукові підходи до визначення поняття «соціальна ініціативність» можемо констатувати що, соціальна ініціативність є різновидом ініціативності та рушійною силою соціальної активності. Вона є поштовхом до соціальної активності особистості. Аналіз наукових поглядів вчених дозволив визначити змістове наповнення феномену «соціальна ініціативність». Даний феномен включає в себе: соціальні установки, соціальне мислення (думки), самоставлення, самостійність, відповідальність, цілепокладання, самоствердження, благополуччя, мотивацію досягнення успіху, готовність до соціальної активності, комунікативну поведінку та лідерство.

1.2. Аналіз досліджень соціальної ініціативності особистості на різних етапах онтогенезу.

Виникнення, формування та розвиток соціальної ініціативності є важливою проблемою сьогодення. Адже, через ініціативність особистість проявляє свою життєву позицію, здійснює свій вклад в розвиток суспільства, реалізується в діяльності. Соціальна ініціативність – важливий фактор розвитку індивідуальності особистості.

Для кращого розуміння виникнення та протікання соціальної ініціативності потрібно проаналізувати дослідження даної якості особистості на різних етапах онтогенезу. В «Психологічному словнику» за редакцією Р. Немова, онтогенез визначається як процес індивідуального розвитку організму, що охоплює всі зміни, що відбуваються з ним від народження до смерті, включаючи анатомічні, фізіологічні, психологічні та інші зміни [77]. В процесі онтогенезу людина долає один віковий період і переходить на інший. Д. Ельконін систематизував всі особливості особистості на різних вікових етапах онтогенезу та виділив основні критерії: соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, новоутворення та кризи [138]. Онтогенез соціальної ініціативності включає віковий період її виникнення та всі наступні періоди до остаточної сформованості.

В розумінні природи соціальної ініціативності, вчені розмежовуються за своїми поглядами. Значна частина вчених розуміють ініціативу вродженою якістю, тому що, щоб діти не робили – це все «перший крок», «почин», все вперше, діти від природи ініціативні. На думку вчених, принципово важливо не плутати ініціативу з самостійністю, хоча ці поняття досить близькі за своїм змістом та за значенням. Адже самостійність формується в процесі роботи або певної діяльності дитини. У той час як ініціативність – є рисою, яка стимулює поштовх, запуск діяльності. Відповідно до цього, ініціатива – внутрішня потреба до чогось нового [84].

На думку Г. Айзенка прояв ініціативність є вродженою психологічною особливістю особистості і проявляється в екстравертів (сангвінічний та холеричний типи темпераменту). В сангвініків ініціативність проявляється в реалізації процесу спілкування. Натомість, в холерика ініціативність проявляється в процесі діяльності [7; 97].

Ініціативність є характеристикою сильного неврівноваженого та сильний врівноваженого рухливого типів вищої нервової діяльності. Сильний неврівноважений тип виявляється в силі процесу дратівливості та в відставанні процесу гальмування. Тому особистості з даним типом нервової діяльності притаманні швидкі та необдумані дії. Сильний врівноважений рухливий тип характеризується рівносильними процесами збудження та гальмування з помірною їх рухливістю, що дозволяє особистості адаптуватися до нових умов та витримати проблемні соціальні ситуації [70; 81].

Ю. Поляков досліджуючи дітей в *немовлячому віці* виявив, що розвиток ініціативності розпочинається в перші місяці життя. Важливими умовами успішності цього процесу є формування у дитини на ранніх етапах довіри і безпеки в відношенні матері або інших осіб, які доглядають за дитиною. Вчений вважає, що чинником успішного розвитку власної ініціативи є приписування дій дитини певного сенсу, що пов'язано з механізмом проєктивної ідентифікації. Також, важливими факторами, що впливають на розвиток ініціативних дій немовля є його емоційний стан та заохочення батьків [92].

Соціальна ситуація розвитку немовляти виражається в єдності з дорослими. Сприятливі соціальні обставини формують довіру немовляти до світу, енергійність, радість до життя, емоційну стабільність, пізнавальну сферу, що є рушійною силою ініціативності особистості в майбутньому [26; 104; 149].

В «Родинно-сімейній енциклопедії» зазначається, що ініціативність виникає разом з виникненням самостійності у процесі формування умінь на основі яких виникає характер особистості. Тобто виникнення ініціативності відбувається в *ранньому віці* (1 – 3 роки). В цей час, провідною діяльністю дитини

є предметна, яка виражається в грі. Гра сприяє розвитку імпровізаційних здібностей, самостійності та ініціативності [12; 114].

Вагомий вплив на розвиток ініціативності дитини 1–3 років мають оточуючі дорослі. Потреба в спілкуванні з дорослими в ранньому віці є більш значима, чим потреба спілкуватися з однолітками. М. Лисіна визначила основні критерії потреби в спілкуванні: увага та інтерес до іншої особи, емоційне відношення до дорослих, прагнення привернути до себе увагу, чутливість до оточуючого світу [60].

В даному віці прояв ініціативності не обмежується ніякими нормами. Отримання малюком від однолітків взаємності та підтримки в ігровій діяльності сприяє реалізації унікальності та самобутності, що стимулює різноманітну ініціативність дитини. Ініціативне спілкування дітей виражається у обміні іграшками, або у спробах відібрати їх. Негативними проявами ініціативної поведінки в ранньому дитинстві є емоційно-забарвлені дії, слабка чутливість до ініціативи однолітка, бажання робити все на перекір [112].

Активна фаза розвитку ініціативності відбувається в *дошкільному віці*. Адже в цей час, дитина активно пізнає навколишній світ, моделює в іграх відносини дорослих, які її оточують, швидко навчається всьому новому. Самостійність, в цей час, стає складним процесом, який переростає в ініціативність. Тобто самостійність є передумовою формування ініціативності [78].

Е. Еріксона виділив 8 стадій психосоціального розвитку особистості. Дослідник вважав, що на кожній з стадій розвитку формуються нові якості, які встановлюють нову відповідальність для особистості. За вченим, ініціатива є новою якістю, яка виникає на 3 стадії розвитку (3 – 6 років) у формі почуттів і особливостей поведінки. Ініціатива додає до самостійності дитини заповзятливість, планування і прагнення діяти, щоб бути активним, перебувати в русі, тоді як раніше не контрольованість майже завжди підштовхувало дитину до відкритої непокори або, викликало протест незалежності.

На думку Е. Еріксона на 3 стадії відбувається прийняття особистістю соціальних заборон на основі яких формується та розвивається Супер-Его. Це призводить до виникнення в дитини самообмеження. При цьому, якщо батьки, заохочуючи самостійні починання дитини, сприяють розвитку допитливості, незалежності, творчих здібностей, розширення меж незалежності, то це призводить до становленню ініціативності в ранньому віці. Натомість, покарання дітей, надмірний контроль, обмеження свободи вибору дитини призводить до виникнення провини в ранньому віці, що негативно впливає на загальний психологічний розвиток дитини, а зокрема на становлення ініціативної особистості [149].

Л. Кожаріна виділила вікові етапи розвитку ініціативної поведінки у дошкільнят. На думку вченої, перші прояви ініціативності відбуваються в 3 – 4 роки, але вони неусвідомлені і тільки починають формуватися, без впливу вольових зусиль. В 4 – 5 років з'являються перші вольові зусилля і дитина старається чітко слідувати інструкції. У 5 – 6 років спостерігається активний розвиток процесу осмислення (з'являються помітні вольові зусилля), а в 6 – 7 років виникає осмислена ініціатива, що означає розвиток вольового поведінки. На думку Л. Кожаріної, для того, щоб проявити вольове зусилля, необхідно зрозуміти причину виникнення проблеми або завдання. Однак для того, щоб реалізувати діяльність, необхідна ініціатива, яка дозволяє дитині відчувати себе джерелом дії [52].

О. Бондарчук у своїй науковій роботі, зазначила, що в дошкільньому віці набуває активного розвитку пізнавальна та творча ініціативність, яка перешкоджає виникненню сором'язливості. На думку вченої, ініціативність є показником критерія комунікативності та дієвості, а не сформованість даного критерію призводить до наявності сором'язливості в особистості дошкільного віку [19].

Основа для розвитку діяльності та особистості – ініціативність, особливо на ранніх стадіях розвитку, і вона проявляється у всіх видах діяльності, але найчастіше в живому спілкуванні, яке є предметом гри, експериментування,

діяльності. Це найважливіший показник розвитку дітей та розвиток їх інтелекту. Передумовою для підвищення загальної пізнавальної активності дітей, особливо творчої активності, є ініціативність. Дитяча ініціатива прагне до продуктивної діяльності; організації ігор; влитися в розмову; здатності знайти роботу; відповідну їй бажанням; важливого спілкування; запропонувати цікаву справу іншим дітям [108].

Таким чином, в дошкільному віці ініціативність виражається через вміння брати участь в рольових іграх; активно використовувати предмети, наділяючи предмет різним ігровим значенням; відтворювати ігрову дію в незалежності від варіацій.

В *молодшому шкільному віці* дитина починає опановувати мислення, ініціативну спрямованість, пізнавальну активність, відповідальність, допитливість. Вчена дослідила, що розвиток інтелектуальної ініціативності учнів першого класу можливий за умов створення динамічного інтелектуального діалогічного середовища початкової школи [101].

Для дітей молодшого шкільного віку пріоритетним напрямком діяльності є ініціатива в спілкуванні з дорослими і однолітками та інформаційно-пізнавальна ініціатива.

О. Старинська, вважає, що психічні новоутворення дітей віком 6 – 7 років є підґрунтям для розвитку інтелектуальної ініціативності. Вчена виявила динамічний розвиток інтелектуальної ініціативності в дітей 6 – 7 років. Дослідниця вважає, що інтелектуальна ініціативність є якістю особистості, яка включає в себе інтелектуальний, емоційно-вольовий, мотиваційний та поведінковий компоненти. Виникнення інтелектуальної ініціативності в дітей молодшого шкільного віку спричиняється розвитком мислення, мотивації, емоцій-вольової сфери, самопізнання та благополуччя [113].

Вчена Ю. Юшкова дослідила, що у віці 6 років, пріоритетною сферою для прояву дитячої ініціативності є позаситуативне особистісне спілкування з дорослими і однолітками, а також інформаційно-пізнавальна активність. А для дітей сьомого року життя в якості пріоритетного напрямку дитячої ініціативи є

научіння, розширення сфер власної компетентності в різних областях практичної предметної діяльності, а також інформаційно-пізнавальна діяльність [140].

На думку, С. Тетерського одна з головних задач початкової освіти – розвиток творчого потенціалу молодшого школяра. Вона допомагає сформувати задатки соціальної ініціативності, коли діти мають можливість внести свій вклад в покращення життя сім'ї, школи тощо. В цей час в дітей основні види діяльності ігрова та навчальна. Більшість соціальних ініціатив, виявлених в результаті дослідження в початковій школі, були виявлені, сформульовані і конкретизовані дорослими (батьками і педагогами) [116].

В дітей 7 – 11 років набуває вагомого значення розвиток інтелектуально-пізнавальної сфери. Дитина переходить з ролевих ігор на навчальну діяльність, де їй потрібно оволодівати знаннями та вміннями. В особистості даного віку формується вольова якість – самоконтроль. Сприятливий розвиток в молодшому шкільному віці забезпечує перші прояви соціальної ініціативності дитини [26; 137].

Особливості ініціативності особистості *підлітків* виражається в обізнаності, домінування позитивних емоцій і особистісних труднощів в реалізації ініціативності [8; 32]. В підлітковому віці ініціативність проявляється в навчальній діяльності, в процесі суспільно-корисної діяльності (В. Теплинський), в розвитку творчої ініціативи та в громадській активності підлітків (Б. Леухін) [34].

В. Абраменко, розглядаючи закономірності розвитку характеру і умови його формування у підлітків, виділяє і описує одну з основних рис характеру – ініціативність. Науковець дослідив, що соціальні орієнтації та виховання впливає на розвиток характеру у підлітковому віці [2].

А. Геззел виділив головні риси підліткового віку: розумність, ініціативність, толерантність та гумор. За думку вченого, підліток охоче виявляє ініціативу, починає дбати про зовнішність та цікавитися представниками протилежної статі. Особистість даного віку критично ставиться до батьків, стає

більш вибірковою у дружбі, в неї посилюються соматичні зрушення і відбуваються часті коливання настроїв [153].

В підлітковому віці особистість переживає кризу переходу від дитинства до дорослості. В цей період відбувається статеве дозрівання, змінюються відносини з дорослими та однолітками, засвоюються нові способи соціальної активності, розвивається самосвідомість. Підліток постійно намагається випробувати всі свої можливості, а особливо щось нове. Під впливом досягнень чи невдач, порівнянням себе з іншими формується самосвідомість підлітка.

Науковець В. Давидов, вважає, що розвиваючим фактором у підлітковому віці, є значимість участі підлітка у виконанні різних видів діяльності, де він, вступаючи в нові взаємини з людьми, отримують справжню оцінку результатів у групі. Активне здійснення суспільно значущої діяльності сприяє задоволенню потреби у спілкуванні з однолітками та дорослими, визнання у старших, самостійності, самоствердження та самоповаги, відповідно до обраного ідеалу [36; 57].

Вчений Г. Елдер досліджуючи батьківський контроль в підлітковому віці, зазначив, що в цей час відбувається формування ініціативності як риси характеру особистості. Вчений вважав, що психологічний розвиток особистість підлітка залежить від сімейного виховання, а саме від типів контролю та дисципліни. Під впливом батьківського контролю формуються риси характеру в підлітковому віці. Позитивний батьківський контроль призводить до розвитку в підлітка самостійності, активності та ініціативності. Натомість, негативний батьківський контроль сприяє розвитку пасивності, невпевненості та залежності від інших людей в підлітковому віці. [30]. Таким чином, ініціативність в підлітковому віці розвивається під впливом зовнішнього фактору, а саме процесу виховання.

Т. Мальковська вважає, що в підлітковому віці відбувається «духовне народження особистості». Вчена обґрунтовує це, тим що, в підлітковому віці, відбувається осмислення відносин між людьми, вирішується питання про вірність побудовану в процесі спілкування [67]. У підлітків відбувається формування соціальної свідомості в процесах спілкування.

На думку вчених, структурним компонентом ініціативності особистості є рефлексія. Дж. Локк та Е. Еріксон дослідити, що рефлексія починає формуватися в підлітковому віці. В цей час в дітей розвиваються розумові процеси, самопізнання, вміння аналізувати свої емоції та почуття, стани, здібності та поведінку [62;149].

О. Лаврентьєва в своїх дослідженнях визначила, що ініціативність є діяльнісно-рефлексивним критерієм соціальної відповідальності. Вчена, зазначила, що ініціативність проявляється лише в третини досліджуваних підлітків [58].

Психологи Б. Барбер та Л. Еріксон дослідили соціальну ініціативність підлітків як особливу форму соціальних компетентностей. На думку вчених, основним чинником розвитку соціальної ініціативності в підлітковому віці є міжособистісні відносини. Зокрема, у підлітків віком від 14 до 16 років, соціальна ініціативність залежить передусім від стосунків з батьками. Це свідчити про те, що до 16 років у підлітків вже сформувалася досить стійка «соціальна особистість», яка менш чутлива, або залежна від інших соціальних відносин [72; 148].

В *юнацькому віці* соціальна ініціатива виявляється в прагненні особистості до самостійної участі у житті суспільства та держави. Задовольняючи та реалізуючи різні соціальні потреби та інтереси, в юнаків виникають лідерські якості, ціленаправленість та інші форми прояву соціальної ініціативності [10].

Дослідник Л. Ларсон визначив соціальну ініціативність в юнацькому віці, як структуровану добровільну діяльність, таку як спорт, мистецтво та участь в організаціях, у яких молодь відчуває рідкісне поєднання внутрішньої мотивації в поєднанні з глибокою увагою. Дану діяльність вчений пов'язував з позитивним розвитком особистості, який відбувається під час спілкування з оточуючими [156].

Вивчаючи психологічні особливості ініціативи старших школярів, Є. Погоніна, виділила у їх структурі мотиваційно-потребовий, емоційний та

когнітивний компоненти. На думку вченої ініціатива має дві фази, а саме висування нового задуму, тобто починання та його реалізація [91].

О. Ненарокова, досліджуючи студентів в юнацькому віці, виділила складові соціальної ініціативності: новизна, попередження у вирішенні соціальних проблем і протиріч; лідерство в пошуках та застосуванні нових способів перетворення соціальної дійсності; здатність подолати старе; добровільний характер діяльності; творча діяльність; вміння брати на себе відповідальність [79].

О. Трошкін досліджував ініціативність у процесі навчально-творчої діяльності майбутніх дизайнерів. В своїй роботі вчений зазначив, що вершиною формування ініціативності є юнацький вік під час навчально-професійної діяльності. Основними структурними компонентами ініціативності, на думку вченого, є спрямованість особистості на творчу діяльність, здатність до реалізації особистісного почину, самостійність, активність і енергійність [118].

Л. Пашкіна в структурі ініціативної поведінки молоді виокремила мотиваційно-вольовий, процесуально-діяльнісний, рефлексивно-оцінний компоненти. Вчена вважає, що дані структурні компоненти є особливими алгоритмами прояву ініціативності, націленої на вдосконалення діяльності та поведінки людини, а зрештою на зміну її особистості, умов соціальної дійсності. Дослідниця виявила, що ініціативність проявляється у її цілеорієнтованому характері, який реалізується вмінях самостійно постановити цілі і самостійно організувати дії для досягнення мети [85].

Вчені вважають, що соціальна ініціативність виявляється через вміння правильно поставити ціль та реалізувати її. І. Дмитрієва дослідила, що цілепокладання набуває вагомого значення в юнацькому віці. Цілепокладання реалізується, тоді коли особистість має такі якості як: самоповагу, рішучість, ініціативність, енергійність, уважність, цілеспрямованість, незалежність наполегливість та рішучості [40].

На думку, О. Демчук, ініціативність входить в емоційно-вольовий компонент життєвих компетентностей студентів [37]. Н. Брюхова та В. Рогачева

вважають, що ініціативність в юнацькому віці є особливістю мотивації досягнення успіху і реалізується при наявності конкретних результатів[21].

Науковець А. Шабанов, визначив такі фактори сформованості соціальної ініціативності студентів ЗВО: наявність уявлень та знань про соціальну реальність, позитивне емоційне забарвлення соціально ініціативної діяльності, сформовані соціальні цінності та наявність мотивації для здійснення соціальної діяльності, вміння до самостійної та відповідальної соціальної діяльності, готовність до аналізу соціальної поведінки [129].

М. Фрезе зазначав, що ініціативність пов'язана з низкою змінних, які мають відношення до сфери освіти та ефективно розвиваються в юнацькому віці. Найбільші зв'язки ініціативність має з підприємницькими схильностями, академічною успішністю, самоефективністю, прагнення до контролю та відповідальністю [150].

Сформування соціальної ініціативності в юнацькому віці залежить від сприятливих зовнішніх умов. До зовнішніх факторів впливу відносяться: суспільно-політична участь, професійна діяльність (відносини в професійному колективі), навчальний процес (відносини педагог – студент, студент – студент) та сімейні відносини.

Статистичні дані говорять, що більшість активних громадських організацій становить студентська молодь. В юнацькому віці важливого значення набуває політична участь (політичні вибори, політичні партії, організації тощо) в житті країни. Політична та соціальна діяльність молоді формує ініціативну соціально-політичну позицію, яка призводить до прояву соціальної ініціативності. Криза економічного розвитку України спонукала осіб юнацького віку працевлаштовуватися для забезпечення життєдіяльності. Молодь суміщає отримання вищої освіти та професійну діяльність, що може негативно вплинути на навчальний процес. Також, особистість в юнацькому віці може не мати можливість отримати вищу освіту, в зв'язку з потребою працювати для забезпечення життя. Сфера професійної діяльності має дуже вагомий вплив на розвиток соціальної ініціативності в юнацькому віці. Адже, залежно від

професії, особистість може бути ініціативним або ж пасивним об'єктом соціальної діяльності [126].

Навчальна діяльність, як фактор соціальної ініціативності, виражається в рівні ініціативності здобувачів вищої освіти під час отримання нею знань, умінь та навичок. Наразі, студенти в університетах можуть різною мірою залучатися з соціальне життя. Для цього створений та налаштований навчальний-виховний процес, який включає в себе навчальну діяльність, входження особистості до студентських об'єднань, відвідування курсів, гуртків та інша активна діяльність [121; 132].

Сімейні відносини є одними з найважливіших факторів впливу на формування соціальної ініціативності в молоді. Адже, сім'я є одиницею соціуму, яка сприяє формуванню та розвитку одних з перших психологічних ознак соціальної ініціативності особистості. В юнацькому віці велика кількість осіб віддаляється від відносин з батьками, натомість створює вже свої сім'ї. Це є вагомим фактором в соціальному житті особистості, адже створюється нова соціальна ситуація, яка відіграє важливу роль для юнаків та призводить до появи соціальної самостійності, самовпевненості, самореалізації тощо [80].

Узагальнюючи праці науковців, можна виокремити два наукові підходи до виникнення та формування ініціативності. На думку вчених першого підходу, ініціативність є вродженою особливістю особистості, яка притаманна сильному типу вищої нервової діяльності людини. Науковці другого підходу, вважають, що ініціативність виникає, формується та розвивається впродовж всього життя особистості. Прояви ініціативності в немовлячому віці є неусвідомленими. Умовами формування ініціативності в дитини до 1 року є відчуття довіри і безпеки від оточуючих. В ранньому віці ініціативність виражається в ігровій діяльності. На думку вчених, лише в дошкільному віці прояви ініціативності набувають усвідомленості. В цьому віці ініціативність проявляється через почуття, поведінку та розвиток інтелекту.

Науковці зазначили, що розвиток інтелектуальної ініціативності набуває важливого значення в молодшому шкільному віці. Адже, в цей період

формується та розвиваються інформаційно-пізнавальні процеси особистості. Важливо зазначити, що в молодшому шкільному віці розпочинає активно розвиватися процес спілкування. Позитивний розвиток ініціативності в молодшому шкільному віці сприяє першим проявам соціальної ініціативності в підлітковому віці. Ініціативність в підлітковому віці проявляється в характері особистості, творчій діяльності, рефлексії та соціальній взаємодії. Формування в підлітків самосвідомості, соціальної свідомості, соціальної відповідальності свідчить про зародження в них соціальної ініціативності.

Юнацький вік – пік формування та розвитку соціальної ініціативності. В цьому віці набуває важливого значення розвиток лідерських якостей, цілепокладання, мотиваційної, емоційної та вольової сфер особистості. В особистості юнацького віку формується готовність до суспільного життя, що становить основу соціалізації особистості. Зовнішніми чинниками, які впливають на сформованість соціальної ініціативності студентської молоді є суспільно-політична участь, професійна діяльність, навчальний процес та сімейні відносини. Таким чином, найвища ступінь вияву соціальної ініціативності відбувається в юнацькому віці в процесі соціального становлення особистості.

1.3. Психологічні властивості та структура соціальної ініціативності студентської молоді

Теоретичного аналізу сутності та змістового наповнення поняття «соціальна ініціативність» дозволив виділити основні психологічні властивості даного феномену. Дана якість особистості включає в себе: соціальні установки, соціальне мислення (думки), самоствавлення, самостійність, відповідальність, цілепокладання, самоствердження, благополуччя, мотивацію досягнення успіху, готовність до соціальної активності, комунікативну поведінку та лідерство. Розгляд прояву соціальної ініціативності в різних вікових періодах виявив важливість його вивчення в студентській молоді. Адже, студентський вік – це період опанування професійних та соціальних знань, вмінь та навичок. В цей час відбувається соціалізація, становлення самосвідомості, професійної самореалізації, особистісної зрілості, самостійності, формування комунікативних та лідерських якостей, соціально-активної поведінки тощо [17].

В законі України «Про основні засади молодіжної політики» молодь визначається як громадяни держави віком від 14 до 35 років [43]. Натомість Організація Об'єднаних Націй вважає, що молодь – це особи віком від 15 до 25 років [164].

На думку психолога Е. Еріксона, молодість є етапом вікового розвитку, особливостями якого є формування особистісної зрілості, початок соціального становлення та сімейного життя. Вчений, вважає, що молодь – це особи 19–35 років [149]. В. Слободчиков дослідив, що студентський вік – це період становлення та реалізації індивідуалізації особистості, який триває від 19 до 28 років [109]. Психологи І. Зімня та Б. Ананьєв визначили студентство як завершальний період формування особистості, який відбувається в процесі системного засвоєння професійних вмінь для майбутньої активної професійної діяльності. Б. Ананьєв визначив вікові рамки студентського віку: від 18 до 25 років [9; 47;]. Н. Палагіна в книзі «Психологія розвитку та вікова психологія» зазначила, що студентська молодь охоплює осіб віком від 18 до 23-25 років, які

навчаються та отримують знання для майбутньої професійної діяльності. Вчена, відмітила, що в студентському віці вагомим значення має інтелектуальний та особистісний розвиток. [82].

В студентському віці важливого значення набуває розвиток когнітивної, оціночної, поведінкової, волевої, мотиваційної, ціннісної та комунікативної сфер особистості [89]. Особливо значущою в становленні особистості здобувачів вищої освіти є когнітивна сфера особистості.

Вчена Я. Невідома, досліджуючи процес соціалізації в юнацькому віці, зазначила про важливість розвитку соціального мислення як поштовху до соціальної взаємодії. На думку вченої, для розвитку соціального мислення здобувачів вищої освіти необхідні сприятливі умови в університеті, які реалізуються через запровадження спеціальних програм [76].

Розробник системи індивідуальної психології, А. Адлера зазначав, що соціальна ініціативність є вродженою властивістю особистості основу якої формують соціальні думки. Вчений вважає, що підставою розвитку особистості є соціальна взаємодія та спілкування з іншими людьми [143].

Ю. Заступова дослідила, що в здобувачів вищої освіти динамічного розвитку набуває інтелектуальна сфера, мислення та пам'ять. Вчена зазначила, що осмислення, як процес мисленнєвої діяльності, є найважливішим чинником свідомого навчання в закладах вищої освіти [45].

Досліджуючи особистість студентського віку, Н. Маслюк, зазначила, що навчання в ЗВО є передумовою розвитку соціального мислення. Адже, процес навчання сприяє збільшенню ефективності постановки та вирішення життєвих завдань, формуванню особистості майбутнього фахівця. Вчена виявила, що соціальне мислення у студентському віці взаємопов'язане з розвитком особистісної сфери, почуттям відповідальності, життєвої задоволеності та здатністю до самоідентифікації [69].

Соціальний психолог Д. Майерс визначив соціальне мислення як думки, орієнтовані на пізнання особистістю соціальної дійсності, тобто взаємин між людьми та соціальними ситуаціями. Вчений вважав, що соціальне мислення має

високий рівень розвитку в особистостей, які мають вміння оцінювати себе та інших людей, а також, мають здібності керувати власними соціальними установками. Здатності пояснювати та переконувати інших людей притаманні особистості з розвиненим соціальним мисленням [64].

Вчена К. Абульханова-Славська розглядала соціальне мислення як цілісний пізнавальний процес особистості. Вчена, вважала, що соціальне мислення включає в себе процес проблематизації, здатність до вербалізації, формулювання та вирішення проблеми. Предметом соціального мислення дослідниця вважає, людей, особливості їх поведінки і взаємовідносин, соціальні процеси, в яких брало реалізуються суспільств. відносини, весь життєвий шлях особистості. На думку вченої, розвиток соціального мислення визначається здатністю інтерпретувати навколишню дійсність, а саме вміння тлумачити, пояснювати та розуміти соціальні процеси в яких бере участь людина [4].

Науковець М. Гарсія вважає, що здатність людини використовувати соціальне мислення впливає на соціальні навички людини, сприйняття навколишнього світу, самосвідомість, саморегуляцію, критичне мислення, вирішення соціальних проблем, здатність навчатися та працювати в групі і організаторські здібності. Вчена вважає, що соціальне мислення виражається в умінні оцінювати власні та чужі думки та емоції та має вирішальне значення для досягнення успіху в будь-якому середовищі [151].

Психоаналітик Е. Еріксон, розглядає соціальну ініціативність через призму лідерських якостей особистості, які виражаються в вмінні керувати соціальними процесами [148].

Психологи-науковці виявили стрімкий розвиток лідерських якостей в здобувачів вищої освіти через їх участь в громадських та студентських організаціях. Участь у роботі органів самоврядування дозволяє досить ефективно формувати лідерські якості студентів, оскільки громадська робота передбачає включення до різноманітної за змістом та формами соціально значущої діяльності у внутрішньому та зовнішньому соціумі. Педагогічна підтримка студентських ініціатив та стимулювання громадської діяльності

сприяють розвитку активності, ініціативності, самостійності та рішучості студентів. Студентський вік є сенситивним для формування лідерських якостей особистості. Для молоді характерно будувати професійні та життєві плани. Активне ставлення до дійсності та прагнення її змінити, зростаюча самостійність та відповідальність за свої дії дозволяють залучати студентів до соціально значущої діяльності у внутрішньому та зовнішньому соціумі. Сформованість лідерських якостей студентів оцінюється за проявом на високому рівні активності, ініціативності, самостійності та рішучості, а також за розвиненими комунікативними та організаторськими вміннями; за наявністю позитивного досвіду практичної діяльності в органах самоврядування та визнання авторитету активіста у внутрішньому та зовнішньому соціумі [23; 55; 56].

Психолог Р. Гарольд виділив основні прояви лідерства в студентському віці: міжособистісна взаємодія, вміння планувати та приймати рішення, ефективно вирішення проблемних ситуацій, критичне мислення та здатність до соціальної діяльності [75].

Ю. Міхалець встановила важливість розвитку лідерських якостей в студентському віці. Вчена, зазначила, що лідерство сприяє соціалізації здобувачів вищої освіти. Ю. Міхалець виявила низький рівень прояву лідерських якостей в студентів українських ЗВО, що супроводжується не наявністю в них комунікативних та організаційних здібностей. Дана тенденція свідчить про важливість дослідження та формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти [73].

Психолог В. Шеклтон визначав лідерство як процес під час якого одна людина (лідер) впливає на інших для досягнення спільної мети. Вчений виділив основні ознаки лідера: безпосередній вплив на поведінку інших людей, наявність групи людей, яка підкорюється та цілей для їх реалізації. [136]. Натомість, Дж Хойл вважає, що лідеру характерно здатність піклуватися про інших людей, комунікативні навички та прагнення активно діяти. На думку вченого, лідер повинен володіти адекватними особистими якостями, щоб відповідати особистому авторитету [152].

Сучасні психологи ототожнюють лідерство з керівництвом, та визначають його як процес пов'язаний з керівництвом іншими людьми, координацією та мотивацією людських зусиль для досягнення певних групових або соціальних цілей. Тому, лідерство набуває вагомого значення в процесі професійної підготовки, адже після закінчення ЗВО студент прагне професійно реалізуватися для чого йому потрібні сформовані лідерські якості [146].

В студентському віці вершини свого формування набувають соціальні установки, які формують систему особистісних переконань, що породжує світогляд особистості [33]. Г. Олпорт визначив соціальні установки як стан психологічно-нервової готовності особистості, що формується на основі досвіду та можливості впливу людини на конкретний об'єкт чи ситуацію [144].

Психолог М. Сміт досліджуючи соціальні установки, виділив їх структурні одиниці: когніції, емоції та поведінка. Пізнавальний компонент атиюдю виражається знаннях людини з приводу конкретних ситуацій. Емоційний компонент формується на основі переживань особистості з приводу конкретних ситуацій. Поведінковий компонент складається з дій, які людина хоче або має намір здійснити [163].

Психолог та розробник теорії установок Д. Узнадзе вважав, що соціальна ініціативність притаманна особистостям, які прагнуть реалізувати соціальні установки. Соціальні установки, на думку Д. Узнадзе, виражаються в цілісному динамічному стані людини та в її готовності до соціальної активності. Вчений дослідив, що процес активності особистості відбувається лише тоді, коли вона прагне втілити в життя конкретні установки, тобто реалізувати підсвідомі цілі та бажання. [120].

На основі вчення Д. Узнадзе, О. Потьомкіна виділила різновиди атиюдів особистості: орієнтація на процес, орієнтація на результат, орієнтація на альтруїзм, орієнтація на працю, орієнтація на гроші, орієнтація на свободу та орієнтація на владу. [96].

К. Абульханова-Славська трактує соціальну ініціативність як потребу людини до особистісної цілісності та значимості, а також її готовність до

соціальної активності [3]. Натомість, американський психолог Л. Ларсон виявив неможливість формування соціальної ініціативності без процесу спілкування. Науковець зазначив, що соціально ініціативна особистість – це хороший комунікатор [156].

Готовність до соціальної активності виражається в схильності людини до соціальної взаємодії. Низька готовність до соціальної активності супроводжується соціальною пасивністю. Людям з високим рівнем розвитку готовності до соціальної активності характерна постійна соціальна взаємодія з іншими, а також бажання виконувати соціальну діяльність [66; 117].

О. Харланова виділила основні складові готовності до соціальної активності студентів: вміння визначати пріоритети, цілі та рефлексія. Вчена вважає, що соціальна активність – це властивість здобувачів вищої освіти здійснювати усвідомлену, детерміновану взаємодію із соціальним середовищем щодо перетворення себе та середовища на користь суспільства та самого суб'єкта за допомогою навчально-професійної діяльності, дотримуючись соціальних і моральних норм [88; 124].

На думку М. Карамушки, готовність до соціальної активності молоді включає в себе лідерські, організаторські та комунікативні здібності, альтруїзм, мотивацію, повагу, прагнення до влади, задоволеність соціальними досягненнями та комунікативний контроль [154].

Вчена В. Виноградова, вважає що, процес соціальної активності стимулює розвиток соціальних та професійних навичок в студентському віці. Вчена, зазначила, що студент буде успішним в життєвих ситуаціях та конкурентоспроможним лише при наявності в нього комунікативної поведінки. На думку дослідниці, результатом успішного спілкування є входження в різні соціальні групи [24].

Досліджуючи комунікативну поведінку студентів, К. Грибенко, виявила основні ознаки існування в особистості даної поведінки: наявність комунікативних знань, мотивація до комунікативної діяльності, особливості характеру та поведінки у комунікативній діяльності. Вчена вважає, що

комунікативна поведінка виражаються у вмінні налагоджувати позитивні соціальні контакти з іншими людьми. На думку, науковців розвиток готовності до соціальної взаємодії студентів пов'язаний з соціальною адаптацією, особистісною та емоційною зрілістю, здатністю проявляти власну ініціативу та наявністю комунікативних вмінь [35].

Психолог С. Братченко виділила 6 видів спрямованості особистості в спілкуванні: діалогічний, авторитарний, маніпулятивний, конформний, альтероцентристський та індеферентний. Діалогічна спрямованість характеризується довірою, повагою, взаєморозумінням рівноправ'ям та етикою міжособистісного спілкування. Авторитарній спрямованості притаманна орієнтацією на домінування у спілкуванні, егоцентризм та ригідність. Основними властивостями маніпулятивної спрямованості є використання інших людей та процесу міжособистісної взаємодії в своїх цілях, бажання отримати вигоду, закритість, нещирість та орієнтація лише на себе. Конформна спрямованість орієнтована на відмова від рівноправності у міжособистісному спілкуванні на користь інших людей. Альтероцентристська спрямованість виражається в добровільній та безкорисливій відмові від себе та повній орієнтації на партнера міжособистісної взаємодії. Індиферентна спрямованість характеризується повною відмовою брати участь в комунікативних процесах [15; 103]. Варто зазначити, що соціальній ініціативності притаманна комунікативна поведінка, яка виражається через діалогічну спрямованість особистості.

С.В. Тетерський, С.Г. Лісникова та О.В. Ненарокова виділили такі властивості соціальної ініціативності як: готовність до самостійної соціальної діяльності, орієнтація на благополуччя, самоствердження та самоствавлення [59; 79; 116].

С.В. Чебрівська дослідила формування самостійності в здобувачів вищої освіти. Вона зазначила, що самостійність студентів проявляється в їх здатності різними способами отримувати знання, вміння та навички необхідні для їх життєдіяльності. Вчена зазначила, що самостійність виявляється в уміння

оцінювати свої цілі та їх результати [102]. Натомість, Ю.В. Яковлева виявила, що самостійність в здобувачів вищої освіти характеризується вмінням самостійно ставити перед собою цілі, смисловим регулюванням, що проявляється в емоційному контролі, вмінні контролювати особистісні потреби, незалежності від соціальної ситуації. Вчена зазначила, що розвиток самостійності є переходом особистості із зовнішнього управління до самоуправління [141].

Американський психолог А. Бандура зазначив, що самостійність є особливістю особистості, яка спрямована на побудову незалежної поведінки в соціумі. На думку вченого, самостійність виражається в розумінні особистістю власних здатностей ефективно функціонувати в різних ситуаціях. Вчений вважав, що самостійність розвивається на основі когнітивно-соціальних процесів, а від рівня розвитку самостійності залежить самоефективність особистості [147].

Основоположник екзистенційної психології Р. Мей ототожнював поняття самостійність та свобода, основним критерієм яких є незалежність особистості від будь-яких зовнішніх та внутрішніх чинників. Вчений, вважає, що всебічний розвиток особистості сприяє формуванню самостійності. Однак, самостійна особистість має більше зовнішніх факторів, які впливають на її розвиток [159].

На думку вчених особистісне благополуччя в студентському віці є показником зрілості особистості та формується в єдності з самосвідомістю особистості. К. Ріфф досліджуючи психологічне благополуччя юнаків виділив його основні складові: прийняття себе, позитивні відносини з іншими, контроль над своїм життям, наявність життєвих цілей. На основі виділених складових, вчений, визначив благополуччя як властивість особистості, яка супроводжується наявністю стійких та специфічних психологічних особливостей, що призводить до успішного існування людини [162].

А. Харченко дослідила, що особистісне благополуччя здобувачів вищої освіти взаємопов'язане з розвитком самостійності та реалізується в навчально-професійній активності. На думку вченої, критеріями психологічного благополуччя в студентському віці є особистісний саморозвиток, соціальне та

емоційне здоров'я, комунікативні якості та активна участь у соціальному та виробничому житті ЗВО [125].

Психолог Л. Джаббарова зазначила про важливість розвитку особистісного благополуччя в студентів ЗВО. Вчена емпірично дослідила прояв благополуччя в здобувачів вищої освіти. Л. Джаббарова виявила не достатній рівень розвитку психологічного благополуччя в студентської молоді. На думку дослідниці, благополуччя в студентському віці характеризується задоволенням власних потреб, вмінням виявити власні потреби та реалізувати в житті. На основі емпіричного вивчення, вчена виявила взаємозв'язок «Я» образу з психологічним благополуччям: чим краще студент уявляє себе та свою діяльність, тим вищий рівень особистісного благополуччя [38].

На одному щаблі з особистісним благополуччям в студентської молоді стоїть соціальне благополуччям. Соціальне благополуччя вчені визначають як бажання людини реалізуватися в суспільстві та задовольнити власні соціальні потреби та бажання. В студентському віці важливого значення набуває становлення особистості як члена групи, колективу, водночас набуття соціальних ролей, які позитивно впливають на розвиток особистості. Тому, здобувач вищої освіти прагне розвинути власні соціально-психологічні навички, які сприятимуть розвитку соціального благополуччя [39].

Також, в студентському віці важливого значення набуває особистісне самоствердження, яке проявляється в професійній, соціальній та сімейній сферах. На думку вчених, для ефективного розвитку самоствердження студентів потрібен комплекс психологічних факторів: спрямованість навчального процесу на збільшення обсягу знань студентів про сутність людського самоствердження, знань про сучасну професійну діяльність; актуалізація самопізнання; розширення уявлень студентів про себе як суб'єкт діяльності; розвиток відповідальності здобувачів вищої освіти за свій вибір та за вибір власної стратегії самоствердження [48; 155].

Український вчений І. Бех вважав що, самоствердження виражається в бажанні реалізувати первісний потенціал конкретної особистості,

самоствердитися завдяки досягнення певного соціального статусу. На думку вченого, кожна людина прагне самоствердитися, але не всі мають особистісні якості для цього. [16].

Н.Є. Харламенкова стверджує що, самоствердження виражається в прагненні особистості до підтвердження власної цінності іншими важливими для неї людьми. Дослідниця виявила, що від бажання людини проявити себе в соціумі залежить розвиток самоствердження. На думку вченої, ціннісне ставлення інших особистостей повинно співвідноситися з самоствавлення [121].

Науковець Л. Виготський визначив самоствавлення як цілісне ставлення людини до себе, міра прийняття себе, яка виявляється в процесі конкретних соціальних ситуаціях. В студентському віці вагоме значення набуває формування цілісної самосвідомості особистості. Становлення самосвідомість здобувачів вищої освіти відбувається під впливом професійного самовизначення, міжособистісної взаємодії та соціальної діяльності. Важливими психологічними чинниками, які формують самоствавлення студента є соціальні установки, мотивація, ціннісні орієнтації та емоційні стани. Досліджуючи становлення особистості студентського віку вчені виявили важливість соціальної взаємодії в процесі життєдіяльності [25].

Р. Каламаж дослідив вплив мотиваційно-сислової сфери на самоствавлення особистості студентського віку. Вчений виявив, що здобувачам вищої освіти з високим рівнем самоствавлення притаманне осмислення життєвих ситуації та свого «Я» образу в соціальній взаємодії. В студентів наявні захисні психологічні механізми, які сприяють формуванню позитивного самоствавлення [50].

Психологи С.Л. Сидоркіна та А.Г. Шабанов ототожнює поняття соціальна ініціативність, цілепокладання та соціальну відповідальність [107;129].

Студентський вік – це час планування та реалізації життєвих цілей. А.В. Хуторський виділив домінуючі цілі студентів ЗВО: предметні, креативні, когнітивні та особистісні. Вміння реалізовувати власні цілі є основою

майбутньої професійної діяльності юнаків. Вчений зазначив, що саме під час навчання в ЗВО в особистості розвивається вміння проектувати та реалізовувати цілі [128].

Н.М. Пейсахова в книзі «Практична психологія» цілепокладання визначила як процес створення, виокремлення, планування та реалізації системи цілей особистості. На думку дослідниці, важливого значення в юнацькому віці набуває особистісна та суспільна відповідальність, яка реалізується в процесі навчальної, професійної та соціальної взаємодій [86].

Науковець С.А. Митрюшин визначив, що життєві цілі є одним з основних регулятивних механізмів соціальної поведінки студентської молоді. Присутність в особистості студентського віку системи життєвих цілей є важливою умовою для реалізації розумової діяльності та соціалізації. Вміння вибирати пріоритетні цілі та їх реалізовувати притаманне здобувачам вищої освіти тільки за наявності в них життєвих цінностей та готовності до соціальної поведінки [71].

Психолог Д. Роттер розкриває сутність поняття відповідальність через локус контроль (інтернальний та екстернальний). Люди, яким характерний інтернальний локус контроль вміють брати на себе відповідальність на власну соціальну діяльність, а також усвідомлюють власні цілі та їх зміст. Натомість, особистості, яким притаманний екстернальний локус контроль не розділяють власну відповідальність з відповідальністю інших людей, тому вважають себе відповідальними за соціальну діяльність інших людей. На думку вченого відповідальність – це вміння особистості взяти на себе обов'язок за свою поведінку та за поведінку інших в процесі діяльності [161].

К.К. Платонов дослідив, що відповідальність виявляється в вмінні особистості оцінити відповідність результатів своїх дій поставленим цілям. На думку вченого, високий рівень відповідальності притаманний людям, які прагнуть та вміло реалізують власні потреби. Соціальна відповідальність характерна людям, які дотримуються норм суспільства, а також вміло взаємодіють з іншими членами соціуму [90].

Дослідники Н. Брюхова та В. Рогачева зазначили, що наявність мотивації досягнення успіху в особистості сприяє розвитку соціальної ініціативності [21].

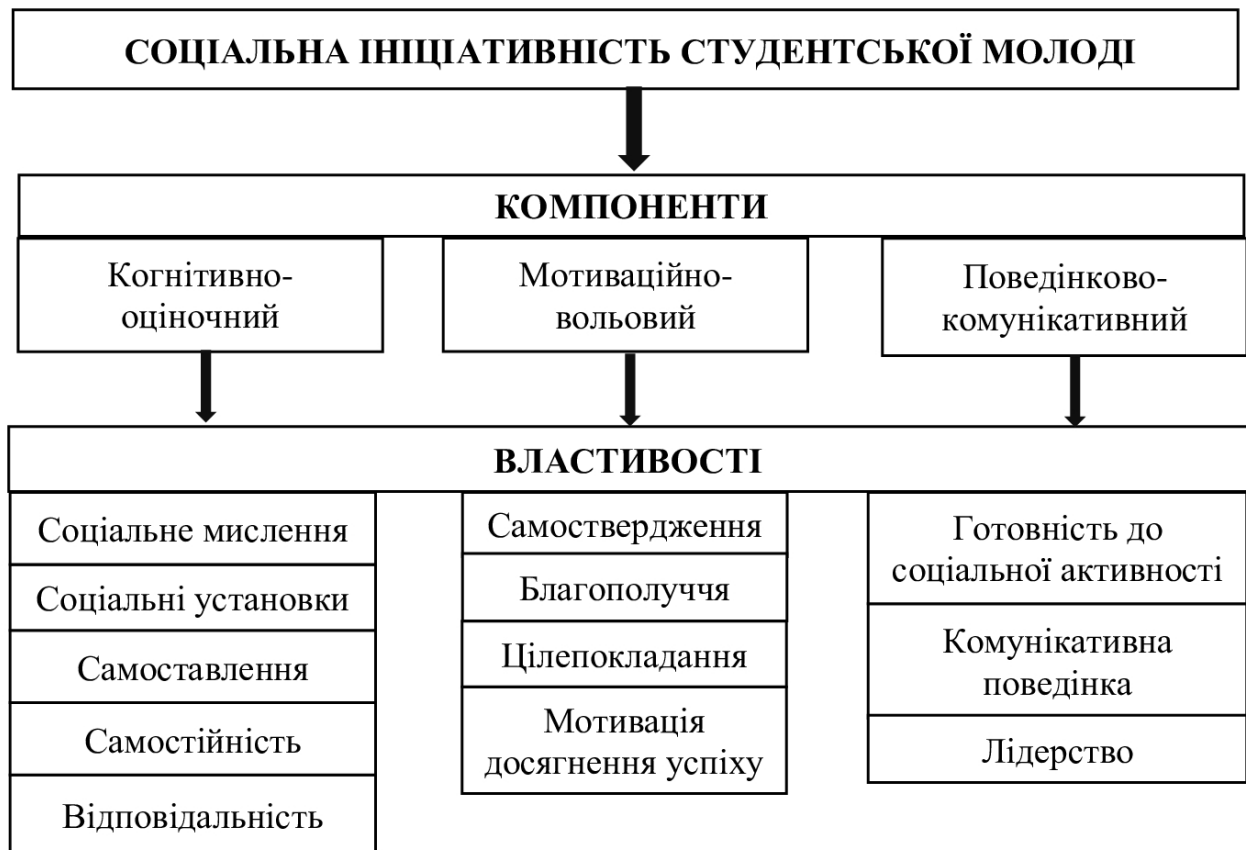
Основоположним теорії мотивації Х. Хекхаузен розглядав мотивацію досягнення успіху через уявлення про особистісний успіх, рівень складності процесу досягнення успіху, значущість для особистості досягнення успіху, прагнення підтримати та підвищити самооцінку, адекватність в процесі вибору та реалізації успіху. Науковець зазначав, що від особистісного зростання та бажання покращити власне соціальне становище залежить рівень мотивації досягнення успіху [127].

Важливо зазначити, що формування мотивації досягнення успіху залежить від психологічних якостей особистості, таких як: самооцінка, тривожність, сила волі, прагнення до успіху та уникнення невдач, готовність до ризику. Психологи досліджуючи мотивацію досягнення успіху виявили її низький рівень в студентів українських ЗВО та її залежність від самостійності здобувачів вищої освіти [50].

Таким чином, студентська молодь – це особи віком від 17 до 25 років, які отримують вищу освіту в ЗВО. Студентський вік характеризується піком прояву соціальної ініціативності в особистісній та соціальній сфері. Важливого значення набуває формування когнітивних властивостей соціальної ініціативності, а саме соціального мислення та соціальних установок. В оціночній сфері соціальної ініціативності студентів значним є розвиток самоствавлення, відповідальності та самостійності особистості. Мотиваційно-вольова сфера соціальної ініціативності здобувача вищої освіти характеризується цілепокладанням, самоствердженням, особистісним та соціальним благополуччям, мотивацією до досягнення успіху. Поведінковими проявами соціальної ініціативності є готовність до соціальної активності та лідерство. Комунікативна сфера соціальної ініціативності забезпечується вмінням налагодити позитивний комунікативний процес, довірою, повагою, взаєморозумінням рівноправ'ям та етикою міжособистісного спілкування.

Аналіз наукових джерел з проблематики дослідження психологічних властивостей соціальної ініціативності в студентській молоді є підґрунтям для виділення структурних компонентів даного феномену в студентів ЗВО (Табл.1.3.1).

Таблиця 1.3.1

Як зазначено в Таблиці 1.3.1 соціальна ініціативність складається з когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів, які поєднують в собі властивості соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти. Так, когнітивно-оціночний компонент соціальної ініціативності поєднує в собі соціальні установки, соціальне мислення, самоствавлення, самостійність та відповідальність. Даний компонент соціальної ініціативності студентів ЗВО проявляється в досвіді та думках здобувачів вищої освіти про соціально ініціативну особистість та в ставленні їх до себе, самостійності та відповідальності в процесі соціальної взаємодії.

Мотиваційно-вольовий компонент соціальної ініціативності студентів охоплює цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивація досягнення успіху. Він виражається в наявності в студентів поштовхів, мотивів та цілей для реалізації соціально активної діяльності та у бажанні досягти соціального благополуччя.

Поведінково-комунікативний компонент соціальної ініціативності студентської молоді включає в себе такі властивості соціальної ініціативності: готовність до соціальної активності, комунікативну поведінку та лідерство. Даний критерій виявляється в готовності до прояву соціальної ініціативності та вмінні комікувати з іншими людьми.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених підтвердив актуальність вивчення соціальної ініціативності студентської молоді. Адже, в психологічній науці немає єдиного ґрунтового розуміння сутності та змістового наповнення феномену соціальної ініціативності особистості. Українськими психологами-науковцями феномен «соціальна ініціативність» взагалі не досліджувався. Вчені роблять спробу визначити психологічні особливості соціальної ініціативності дотримуючись різних психологічних підходів, але на даний момент так і не створено цілісного та системного підходу в розгляді соціальної ініціативності. Таким чином, вивчення соціальної ініціативності є актуальною темою сьогодення.

Під час розгляду сутності та змісту соціальної ініціативності було виявлено, що соціальна ініціативність є різновидом ініціативності та рушійною силою соціальної активності особистості. Узагальнюючи наукові підходи з приводу розгляду соціальної ініціативності, нами було визначено основні властивості соціальної ініціативності: соціальне мислення, соціальні установки, самоствавлення, самостійність, відповідальність, цілепокладання, благополуччя, самоствердження, мотивація досягнення успіху, лідерство, комунікативна поведінка та готовність до соціальної активності.

Аналіз досліджень ініціативності та соціальної ініціативності в онтогенезі продемонстрував не одностайність думок вчених. Одні наголошують на тому, що ініціативність є вродженою особливістю та залежить від вищої нервової діяльності. Інші ж вважають, що ініціативність – це соціально-психологічний феномен, який формується та розвивається протягом життя особистості. Перші прояви соціальної ініціативності відбуваються в підлітковому віці. На думку вчених, вершиною прояву соціальної ініціативності є юнацький вік (студентський вік).

На основі теоретичного аналізу наукової літератури було визначено структуру соціальної ініціативності в студентському віці. Таким чином, структура соціальної ініціативності студентської молоді включає в себе

когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий та поведінково-комунікативний компоненти. Когнітивно-оціночний компонент соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти складається з соціальних установок, соціального мислення, самоствавлення, самостійність та відповідальність. Мотиваційно-вольовий компонент включає в себе такі властивості соціальної ініціативності: цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивацію досягнення успіху. Лідерство, готовність до соціальної активності та комунікативна поведінка формують поведінково-комунікативний компонент соціальної ініціативності студентів ЗВО.

Отже, соціальна ініціативність – це системна якість особистості, що виявляється в наявності соціальних когніцій, адекватного самоствавлення та мотивації, для реалізації лідерських та комунікативних якостей, під час самостійної та відповідальної соціально активної діяльності, яка спрямована на досягнення соціально-особистісного благополуччя та цілей особистості.

Список використаних джерел у розділі 1

1. Абраменко, В.И. (1970). Особенности интеллектуальных качеств в структуре характера. *Вопросы психологии*, 4, 53 – 65.
2. Абраменко, В.И. (1974). *Психология характера школьников подросткового возраста*. КГПИ.
3. Абульханова-Славська, К.А. (1985) Типология активности личности. *Психологический журнал*, 5, 56 – 71.
4. Абульханова-Славська, К.А. (1991). *Стратегия жизни*. Мысль.
5. Абульханова-Славська, К.А. (2005). Принцип субъекта в отечественной психологии. *Журнал Высшей школы экономики*, 4, 3 – 21.
6. Авдеева, Н.Н. (2001). Развитие личности на ранних этапах детства. М.Г. Елагина, С.Ю. Мещерякова, & Куликова Л.В. (Ред.). *Психология личности в трудах отечественных* (с. 213 – 222). СПб.
7. Айзенк, Г. (1999). *Структура личности*. Ювента.
8. Алексеева, В.В. (2009). Возрастные особенности структуры инициативности старших школьников и студентов. *Вестник РУДН серия Психология и педагогика*, 1, 51 – 55.
9. Ананьев, Б.Г. (1968). *Индивидуальное развитие человека и константность восприятия*. Просвещение.
10. Ананьев, Б.Г. (1968). *Человек как предмет познания*. ЛГУ.
11. Ануфриев, Е.А. (1971). *Социальная роль и активность личности*. Московский государственный университет.
12. Арвата, Ф.С. (1966). *Родинно-сімейна енциклопедія*. Богдана.
13. Архангельский, Л.М. (1974). *Социально-этические проблемы теории личности*. Мысль.
14. Базиленко, А.К. (2018). Психологічні чинники формування соціальної активності студентської молоді. [Автореф. дис. канд. психол. наук, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України]. Репозитарій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

https://uu.edu.ua/upload/universitet/Osobisti_zdobutki/Zahist_disertaciy_A_Z/avtoreferat_bazilenko_1519758162.pdf.

15. Барабанщикова, Т.А., Рыжкова, А.Н., & Ануфриева А.Ф. (2007). *Психологические методики изучения личности: практикум*. ОСЬ.
16. Бех І.Д. (2018). *Особистість на шляху до духовних цінностей*. Букрек.
17. Бех, І. (2003). *Виховання особистості: особистісно орієнтований підхід: теоретикотехнологічні засади*. Либідь.
18. Богоявленская, Д.Б. (2002). *Психология творческих способностей*. Академия.
19. Бондарчук, О.Ю. (2021). Генеза сором'язливості у дітей дошкільного віку. [Дис. канд. психол. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. Репозитарій НПУ.
20. Борисова, Т.С. (2009). Активность и инициативность как основа формирования социальной ответственности учащейся молодежи. *Вестник ТГПУ*, 5, 45 – 65.
21. Брюхова, Н.Г., Рогачева, В.И. (2016). Принятие нравственных решений и развитие нравственности выборов человека. *Традиционная и инновационная наука: история, современное состояние, перспективы: сборник статей Международной научно-практической конференции* (с. 160 – 161). АЭТЕРНА.
22. Бурлачук, Л. Ф., Морозов, С. М. (2002). *Словарь-справочник по психологической диагностике*. Питер.
23. Вебер, М. (1990). *Избранные произведения* (Ю.Н. Давыдова, Пер.). Прогресс.
24. Виноградова, В. (2010). Розвиток особистості студента як суб'єкта спілкування. *Актуальні проблеми навчання та виховання*, 7(9), 337 – 341.
25. Выготский, Л.С. (1999). *Мышление и речь*. Лабиринт.
26. Выготский, Л.С. (2005). *Психология развития человека*. Смысл

27. Высоцкий, А.И. (1979). *Волевая активность школьников и методы ее изучения*. Челябинск.
28. Гатанов, Ю.Б. (1998). Развитие личности, способной к творческой самореализации. *Психологическая наука и образование*, 1, 93 – 94.
29. Гиль, С.С. (2001). *Муниципальная система социально-педагогической поддержки молодежных инициатив: опыт разработки и внедрения*. Омск.
30. Глен, Э (Ред.). (1998). *Методы исследования жизненного пути. Качественный и количественный подходы*. Мудрец.
31. Гоббс, Т. (2020). *Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского*. Азбука.
32. Говоров, М.С. (1962). Психологическая характеристика инициативы школьников-подростков. [Дис. канд. псих. наук., Московский педагогический государственный университет]. Репозиторий РГБ. <https://search.rsl.ru/ru/record/01006086071>.
33. Годфруа, Ж. (1996). *Что такое психология*. Мир.
34. Головинова, И.Ю. (2005). Компоненты инициативности студентов младших курсов педагогических вузов. *Развитие личности в образовательных системах Южно-Российского региона*, 4, 327.
35. Грибенко, Е.А. (2006). Развитие коммуникативных способностей учащихся в процессе изучения иностранного языка. [Дис. канд. псих. наук., Омский государственный педагогический университет]. Омск.
36. Давыдов, В.В. (1980). *Актуальные проблемы общей, социальной и педагогической психологии*. Педагогика.
37. Демчук, О.О. (2013). Психологічні чинники формування життєвої компетентності майбутніх практичних психологів. [Автореф. дис. канд. психол. наук, Рівненський державний гуманітарний університет]. Репозитарій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5656/Demchuk.pdf?sequence=1>.

38. Джаббарова Л.В. (2018). Дослідження структури психологічного благополуччя студентської молоді. *Теорія і практика сучасної психології*, 1, 10–15.
39. Джаббарова, Л. (2017). Дослідження взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю в студентів. *Теорія і практика сучасної психології*, 1, 44 – 48.
40. Дмитриева, И., Попов, Л. (2019). Развитие способности к целеполаганию у студентов и аспирантов. *Проблеми сучасної психології*, 20, 166 – 180. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2013-20.%p>.
41. Дьюи, Дж. (2002). *Общество и его проблемы*. Идея-Пресс.
42. Зайцева, А.А. (2019). Социальное поведение студенческой молодежи Ростовской области как предмет теоретической рефлексии. *Гуманитарий юга России*, 6, 290 – 304.
43. Закон України «Про основні засади молодіжної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356>.
44. Запорожец, А.В. (Ред.) (1986). Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста. Педагогика.
45. Заступова, Ю.С. (2005). Когнитивные факторы усвоения видовременных форм глагола при изучении английского языка в вузе. [Дис. канд. псих. наук., Вологодский государственный педагогический университет]. Репозитарий РГБ.
46. Захарченко, М.В., Тарасенко, В.І., & Волович, В.І. (1998). *Соціологія: короткий енциклопедичний словник*. Український центр духовної культури.
47. Зимняя, И.А. (2000). *Педагогическая психология*. Логос.
48. Иванова, Н.Л. (2004) Профессиональная идентичность и профессиональное пространство. *Мир психологи*, 2, 148 – 157.
49. Ильин, Е.П. (2011). *Психология индивидуальных различий*. Питер.
50. Каламаж, Р.В. (2010). Самоставлення як складова частина емоційно-оціночного компоненту Я-концепції. *Психологічні перспективи*, 15, 72 – 82.

51. Карамушка, М.І. (2020). Психологічні особливості розвитку соціально активної молоді. [Автореф. дис. канд. психол. наук, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України]. Репозитарій Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. <http://psychology-naes-ua.institute/read/2176/>.

52. Кожарина, Л. А. Становление произвольного поведения в дошкольном возрасте. [Дис. кандат псих. наук, Московский государственный университет]. Репозитарий РГБ. <https://search.rsl.ru/ru/record/01008033030>.

53. Кондратьев, М.Ю., Ильин, В.А. (2007). *Азбука социального психолога-практика*. ПЕР СЭ.

54. Коновалова, Т.В. (2006). Содержание обучения будущих социальных педагогов технологии педагогической поддержки инициативы старшеклассников. *Вестник СамГУ*, 5/2, 45 – 53.

55. Коньшева, Л.Н., (2007). Лидерские качества личности и условия их формирования: историко-педагогический аспект. *Сибирский педагогический журнал*, 5, 82 – 90.

56. Краснокуцкая, Ю.М. (2017). Влияние гендерных различий на формирование жизненных стратегий студенческой молодёжи (по результатам эмпирического исследования). *Молодой ученый*, 43(177), 225 – 230.

57. Лаврентьева, О.А. (2015). Особенности формирования социальной ответственности в подростковом возрасте. *Вестник Костромского государственного университета*. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика, 21, 33 – 36.

58. Лаврентьева, О.А. (2016). Формирование социальной ответственности подростков в жизнедеятельности школы. [Дис. канд. пед. наук., Новосибирский Государственный Университет]. Красноярск.

59. Лесникова, С.Г. (2005). Проектная деятельность как средство развития социальной инициативности подростка в условиях детской общественной организации. [Дис. канд. псих. наук., ГОУ ВПО «*»*]. Репозитарий

библиотеки Удмуртского государственного университета.
https://static.freereferats.ru/_avtoreferats/01002746804.pdf.

60. Лисина, М.И. (2009). *Формирование личности ребёнка в общении*. Питер.
61. Локк Дж.(1988). *Сочинения в трех томах: Т. 3. Мысль*.
62. Локк, Дж. (2020). *Два трактата про правління*. Наш формат.
63. Ломов, Б.Ф. (1999). *Методологические и теоретические проблемы психологии*. Наука.
64. Майерс, Д. (2013). *Социальная психология*. Питер.
65. Макаренко, А.С. (1983). *Педагогические сочинения*. Том 1. Педагогика.
66. Малкова, А.А. (2015). Факторы, влияющие на формирование социального поведения обучающихся. *Проблемы и перспективы развития образования в России*, 3, 23 – 26.
67. Мальковская, Т.Л. (1990). Смена парадигм воспитания как социально-педагогическая проблема. *Научные достижения и передовой опыт в области педагогики и народного образования: Информационный сборник*, 8, 1 – 31.
68. Мардахаев, Л.В. (2002). *Словарь по социальной педагогике*. Академия.
69. Маслюк, Н.А. (2006). Особенности социального мышления студентов высших и средних специальных учебных заведений» [дис. канд. псих. наук, Московский государственный психолого-педагогический университет]. Репозитарий РГБ.
70. Мерлин, В.С. (1964). *Очерки теории темперамента*. ПСИ.
71. Митрюшин, С.А. (2008). Жизненные цели студенческой молодежи как регулятор социального поведения. [Дис. канд. соц. наук., Государственного университета управления]. Москва.

72. Михеева, Г.А. (2008). Формирование системы межличностных отношений студентов. Педагогика и психология, теория и методика обучения, 6, 404 – 409.
73. Міхалець, Ю.Ю. (2018). Особливості прояву лідерства в середовищі студентської молоді. *Теорія і практика сучасної психології*, 3, 137–141.
74. Мордкович, В.Г. (1976). Социальная активность: споры и суть. *Социальная активность*, 3, 137 – 145.
75. Москаленко, В.В. (2008). *Соціальна психологія*. Центр учбової літератури.
76. Невідома, Я.Г. (2019). Особливості соціалізації у юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології*, 17, 337 – 346.
77. Немов, Р.С. (2007), *Психологический словарь*. Владос.
78. Немов, Р.С. (2003). *Психология*. Владос.
79. Ненарокова, О.В. (2009). Воспитание социальной инициативности у студентов во внеаудиторной деятельности. [Автореф. дис. канд. пед. наук., Костромской государственной университет имени Н. А. Некрасова]. Костромск.
80. Павелків, Р.В. (2011). *Вікова психологія*. Кондор.
81. Павлов, И.П. (1950). *Избранные труды по физиологии высшей нервной деятельности*. Учпедгиз.
82. Палагина, Н.Н. (2005). *Психология развития и возрастная психология*. Московский психолого-социальный институт.
83. Палаткіна, Г.В. (2012). Структурні компоненти соціальної активності. *Теорія і практика суспільного розвитку. Педагогічні науки*, 7, 85 – 87.
84. Парамонова, Л.А. (Ред.) (1997). *Истоки: Примерная общеобразовательная программа дошкольного образования*. ТЦ Сфера.
85. Пашкина, Л.Н. Социально-культурные условия воспитания инициативности участников молодежных общественных организаций. [Дис. канд. пед. наук., Московский государственный институт культуры]. Москва.
86. Пейсахов, Н. (1991). *Практичная психология*. Издательство Казанского университета.

87. Петровский, В.А. (1996). *Личность в психологии: парадигма субъектности*. Феникс.
88. Пилипчевская, Н.В. (2008). Изучение социальной активности студентов педагогического вуза: теория и практика. *Вестник ТГПУ*, 2, 15 – 19.
89. Платонов К., Шварц Л. (1948). *Очерки психологии для летчиков*. Воениздат.
90. Платонов, К.К. (1977). *Методологические проблемы медицинской психологии*. Медицина.
91. Погонина, Е.А. (2009). Исследование ценностных ориентаций современной молодежи. *Образование. Качество. Инновации*, 9, 95 – 98.
92. Поляков, Ю.Ф., Солоед, К.В. (2000). Развитие инициативности у детей первого года жизни в условиях материнской депривации. *Вопросы психологии*, 4, 9 – 18.
93. Помилуйко, В.Ю. (2012). *Розвиток ініціативності майбутніх психологів у процесі використання інтерактивних технологій*. [Дис. канд. псих. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. Репозитарій НПУ.
94. Помилуйко, В.Ю. (2016). Розвиток ключових компетентностей особистості у різних стадіях дорослості. *Психологія: реальність і перспективи*, 7, 174–179.
95. Потапова, Е. В. (2012). *Изобразительная деятельность и художественный труд с использованием современных материалов в ДОУ*. Детство-пресс.
96. Потемкина, О.Ф. (2001). *Практическая психодиагностика. Методики и тесты: Учебное пособие*. Самара.
97. Псядло, Э.М. (2019). Темперамент и характер в истории медицины и психологии. Феникс.
98. Пэйо, Ж. (2019). *Воспитание воли*. Литера Нова.
99. Рибо, Т.А. (2016). *Творческое воображение*. Ленанд.

100. Рубинштейн С.Л. (1959). *Принципы и пути развития психологии*. Академии Наук СССР.
101. Рубинштейн, С.Л. (1973). *Основы общей психологии*. Педагогика.
102. Рубцова, Н.Н. (2007). Психологические особенности детерминант социального поведения студентов в разноэтнических группах. [дис. канд. псих. наук, Астраханский государственный университет]. Репозитарий РГБ.
103. Савенкова Л.О, Сгадова В.В., & Козлова О.С. (2015). *Психологія спілкування*. КНЕУ.
104. Савчин, М.В., Василенко, Л.П. (2005). *Вікова психологія*. Академвидав.
105. Селевко, Г.К. (2002). *Социально-воспитательные технологии*. Народное образование.
106. Селиванов, В.И. (1954). *Воспитание воли школьника*. Ичпедгиз.
107. Сидоркина, С.Л. (2010). Формирование социальной ответственности у подростков посредством социально значимой деятельности. [Дис. канд. пед. наук., Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет]. Нижний Новгород.
108. Скрипченко, О.В., Долинська, Л.В., & Огороднійчук, З.В. (2001). *Вікова психологія*. Просвіта.
109. Слободчиков, В.І. (2014). Теорія і діагностика розвитку в контексті психологічної антропології. *Психологія і особистість*, 2, 5 – 45.
110. Словник української мови: в 11 томах. URL: http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh.
111. Смирнов, В.А. (2014). Молодежная политика: опыт системного описания. *Социологические исследования*, 3, 72 – 80.
112. Смирнова, Е.О. (2006). *Детская психология*. Владос.
113. Старинська, О.В. (2011). *Розвиток інтелектуальної ініціативності першокласників в процесі спільної учбової діяльності*. ЛАНДОН-XXI.
114. Степанов, С.С. (2005). *Популярная психологическая энциклопедия*. Эксмо.

115. Ступак, О.Ю. (2020). *Теорія і практика формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства*. Видавництво Б.І. Моторін.

116. Тетерский, С.В. (2004). Воспитание социальной инициативности детей и молодежи. [Автореф. дис. док. пед. наук., Государственный научно-исследовательский институт]. Репозитарий Тамбовского государственного университета имени Г.Р. Державина. https://static.freereferats.ru/_avtoreferats/01002638258.pdf.

117. Торохтий, В.С. (2019). *Социальная педагогика: учебник и практикум для академического бакалавриата*. Издательство Юрайт.

118. Трошкін, О.В (2011). Методологічні принципи цілісного та особистісно орієнтованного підходів до аналізу педагогічних явищ і процесів розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів. *Вісник післядипломної освіти*, 4, 155 – 161.

119. Узнадзе, Д.Н. (1961). *Основные положения теории установки*. Акад. наук Грузинской ССР.

120. Узнадзе, Д.Н. (2004). *Общая психология*. (Е.Ш. Чомахидзе, Пер.). Смысл.

121. Уйсімбаєва, М.В. (2014). Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку. *Проблеми професійного становлення майбутнього фахівця в умовах сучасного освітнього простору*, 7, 34 – 41.

122. Фурманов, И.А. (2012). *Психология активности и поведения: курс лекций*. Белорусский государственный университет.

123. Харламенкова, Н.Е. (1995). Исследование особенностей целеполагания методом проекции. *Психологический журнал*, 2, 51 – 59.

124. Харланова, Е.М. (2011). Социальная активность студентов: сущность понятия. *Педагогические науки*, 23. С.151–159.

125. Харченко, А. (2021). Особливості психологічного благополуччя студентів різних профілів підготовки. *Молодий вчений*, 4(92), 175 – 178. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-36>.

126. Хворостянюк, Н.А. (2021). Специфіка соціальної активності молоді: психологічний вимір. Науковий журнал «Габітус», 22, 129 – 133.
127. Хекхаузен, Х. (2003). *Мотивация и деятельность*. Питер.
128. Хуторской, А.В. (2003). Предметное и общепредметное в образовательных стандартах. Педагогика, 2, 3 – 10.
129. Шабанов, А.Г. Формирование социальной инициативности студентов средствами коучинг-технологии. [Дис. канд. пед. наук., Новосибирский государственный педагогический университет]. Репозиторий МПГУ. <http://mpgu.su/dissertations/formirovanie-socialnoj-iniciativnosti-studentov-sredstvami-kouching-tehnologii-3/>.
130. Шакирова, Е.Ф. (2007). Социальная активность как показатель успешной социализации личности. *Социальная работа и социальная педагогика в России и Германии: ведущие тенденции и динамика их развития*, 8, 102 – 105.
131. Шаламанов, Л.Ф. (2006). Социальная активность молодежи: принципы управления. *Высшее образование в России*, 7, 96 – 99.
132. Шамионов, Р.М. (2009). *Психология социального поведения личности*: Наука.
133. Шапар, В.Б. (2004). *Психологічний тлумачний словник*. Прапор.
134. Шаповалова, К.Н. (2012). Основные подходы к рассмотрению понятия инициативность в историческом аспекте. *Преподаватель XX век. Философия и история образования*, 1, 177 – 184.
135. Шапран, О.І. (Ред.). (2016). *Сучасний психолого-педагогічний словник*. Домбровська Я.М.
136. Шеклтон, В. (2003). *Психология лидерства в бизнесе*. Питер.
137. Эльконин, Д.Б. (1956) *Психическое развитие ребёнка от рождения до поступления в школу*. Академия.
138. Эльконин, Д.Б. (1971). К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте. *Вопросы психологии*, 4, 32 – 39.
139. Энциклопедия социологии. URL: <https://rus-sociologia.slovaronline.com/>.

140. Юшкова, Ю.Е. (2004) Развития инициативности у детей старшего дошкольного возраста. *Вестник Костромского Государственного Университету им. Н.А. Некрасова*, 5, С.161-165.
141. Яковлева, Ю.В. (2010). Самостоятельность в студенческом возрасте (аксиологический аспект). *Вестник Томского государственного университета*, 4, 153 – 156.
142. Якуба, Е.А. Андрющенко, А.И. (1976). Ориентации личности на общественную деятельность и социальная активность. *Активность личности в социалистическом обществе* (с. 157-171.) Наука.
143. Adler, A. (1938). *Social Interest: A challenge to mankind*. Faber & Faber.
144. Allport, G. (1935). *The handbook of social psychology*. Clark University Press.
145. Allport, G. (1955). *Becoming: Basic Considerations for a Psychology of Personality*. Yale University Press.
146. American Psychological Association Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/>.
147. Bandura, A. (1962). *Social Learning through Imitation*. University of Nebraska Press: Lincoln, NE.
148. Barber, B., Erickson L. (2001). *Adolescent Social Initiative*. *Journal of Adolescent Research*, 16, P.326–354.
149. Erikson, E. (1963). *Childhood and Society*. Norton.
150. Frese, M. (2001). Personal initiative (PI): The theoretical concept and empirical findings. *Work motivation in the context of a global economy* (p. 99-110). Erlbaum.
151. Garcia, M. (2011). *Social Thinking At Work: Why Should I Care?* North River Press.
152. Hoyle, J. (1995). *Leadership and Futuring: Making Visions Happen*. Corwin Press.
153. Kanner, L (1960), Arnold Gessell's place in the history of developmental psychology and psychiatry., *Psychiatric research reports T. 13: 1–9*, PMID 13751194.

154. Karamushka, M.I. (2016). Socially active youth qualities development training program. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 3 (15), P.8–15.
155. Khvorostianko N.A. (2021). Social initiative of the student youth as a subject psychological research. *Colloquium-journal*, 27(114), 21–24.
156. Larson, R.W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55, 170-183.
157. Lewin, K. (2000). *Razreshenie socialnyx konfliktov*. St. Petersburg: Izdatelstvo «Rech».
158. Lewin, K. (1948). *Resolving Social Conflicts, Selected Papers on Group Dynamics*. Harper.
159. May, R. (1977). *The Meaning of Anxiety*. N.Y.: Pocket Books.
160. Oxford English and Spanish Dictionary, Synonyms, and Spanish to English Translator. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/activity>.
161. Rotter, J. (1954). *Social learning and clinical psychology*. Prentice-Hall.
162. Ryff, C. (1996). *Psychological well-being*. Academic Press.
163. Smith, M.B. (1968). *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Collier Macmillan Publishers.
164. United Nations. Definition of youth. URL: <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Організація та психодіагностичні інструментарії вивчення соціальної ініціативності студентської молоді

Аналіз наукових джерел з проблеми вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності особистості підкреслив важливість її дослідження в студентській молоді. На основі теоретичного розгляду сутності, змісту, властивостей, структури та онтогенезу соціальної ініціативності як інтегрованої якості особистості, яка спрямовує людину на активну соціальну діяльність, нами було виділено структурні одиниці даного феномену. Соціальна ініціативність складається з когнітивно-оціночної, мотиваційно-вольової та поведінково-комунікативної компонентів. Під час аналізу теоретичних засад вивчення соціальної ініціативності було виділено основні положення емпіричного дослідження психологічних особливостей даної якості в студентській молоді.

Констатувальний експеримент було проведено з ціллю вивчення психологічних особливостей прояву структурних одиниць соціальної ініціативності студентської молоді. Завданнями експерименту було:

- визначення критеріїв, показників та рівнів вияву структурних компонентів соціальної ініціативності;
- формування вибірки досліджуваних;
- емпірично дослідити динамічність показників соціальної ініціативності; виявити рівні розвитку соціальної ініціативності студентської молоді;
- встановити специфіку взаємодії критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді.

Емпіричне дослідження було проведене з дотриманням діяльнісного, особистісно-орієнтованого та системного підходів в психологічних дослідженнях. Здійснюючи констатувальний експеримент прояву психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді ми керувалися основними принципами наукового дослідження психічного розвитку особистості: принцип системності; принцип ієрархічності; принцип суб'єкта; принцип детермінізму; принцип об'єктивності; принцип цілісності; принцип гуманізму.

Принципи системності та цілісності забезпечує вивчення соціальної ініціативності студентської молоді як цілісної системи окремих автономних, тісно пов'язаних між собою компонентів особистості. Сутністю принципу ієрархії полягає в тому, що складні властивості особистості підпорядковують слабші властивості, що забезпечує координацію всіх компонентів соціальної ініціативності студентської молоді. Розгляд кожного досліджуваного як автономної, ініціативної особистості, здатної в змінюватися дозволяє принцип суб'єкта. Принцип детермінізму дозволяє виявити причинну обумовленість соціальної ініціативності. Принцип об'єктивності ґрунтується на вірному розумінні та оцінюванні рівень суб'єктивності отриманої інформації під час проведення дослідження. Принцип гуманізму унеможливорює негативний вплив на досліджуваних студентів під час проведення експерименту. Під час проведення констатувального експерименту перераховані підходи та принципи застосовувалися в комплексному підході.

Дослідження проводилось на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського, Львівського національного університету імені Івана Франка та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вибіркова сукупність досліджуваних склала 263 здобувачів вищої освіти, які навчалися на 1 – 4 курсі за різними спеціальностями.

Вибір психодіагностичного інструментарію для дослідження психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді був

здійснений на основі проведеного теоретичного дослідження та направлений на діагностику структурних компонентів соціальної ініціативності: когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного.

Вибір методичного забезпечення реалізувався добором адекватних, валідних, надійних, взаємодоповнюючих психологічних методик спрямованих на вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. Під час аналізу та відбору методичного арсеналу для дослідження структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді було виявлено недостатність психодіагностичного інструментарію. Адже, дана якість особистості є мало досліджена науковцями в психологічній галузі, що спричиняє низьку забезпеченість експериментально-діагностичним матеріалом в практичній психології.

Емпіричне дослідження включало в себе сукупність психологічних методик, які забезпечувати комплексне вивчення структури соціальної ініціативності в студентському віці: проєктивна методика Г. Білицької «Твір» (модифікована Н. Хворостянко); Методика діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері розроблена О. Потьомкіною; тест-опитувальник С. Пантелєєва та В. Століна «Самоставлення»; Діагностика особистісної зрілості розроблена В. Руженков, В. Руженкова, І. Лук'янцева (модифікована Н. Хворостянко); Шкала психологічного благополуччя розроблена К. Ріффом (адаптована М. Лепешинським); методика дослідження особливостей самоствердження О. Кирєєвої та Т. Дубовитської; опитувальник Т. Елерса вивчення мотивації досягнення успіху; проєктивна методика «Спрямованість особистості у спілкуванні» (С. Братченко) (модифікована Н. Хворостянко); тест «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарікова, Є. Крушельницького; методика «Діагностика вивчення соціалізованості особистості» розроблена М. Рожковим.

Проєктивна методика Г.Е. Білицької «Твір» (модифікована Н.А. Хворостянко) спрямована на дослідження рівнів проблемності у функціонуванні соціального мислення як критерія когнітивно-оціночного

компонента соціальної ініціативності студентської молоді. Дана методика направлена на виявлення особливостей осмислення значущих проблем особистості в процесі їх життєвої постановки. Здатність бачити та формулювати проблеми виступає у розвитку соціального мислення як необхідна умова його ініціації та ефективності діяльності, до якої воно включене. Дана методика дозволяє виявити рівень проблемності функціонування соціального мислення як властивості соціальної ініціативності в студентському віці.

Для психодіагностики соціального мислення студентській молоді пропонується визначити найбільш значущі для них п'ять проблем, пов'язаних з соціумом (участю в навчальному процесу, сім'ї, колі знайомих тощо). Після чого, досліджувані визначають рушійні сили, які спричиняють дані проблеми та шляхи їх вирішення. Для кращого розуміння досліджуваними процедури написання твору, їм надається план роботи (див. Додаток А).

Методика діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері розроблена О.Ф. Потьомкіною. Дана методика дозволяє виявити ступінь вираженості критерію когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності студентської молоді – соціальні установки. Методика О.Ф. Потьомкіної дає можливість наочно виявити ступінь виразності двох соціально-психологічних установок, що дозволяє з належним ступенем ймовірності виявити мотиваційну основу окремо взятої особистості, спираючись на актуальні потреби. Методика дає можливість виявити направленість на процес чи результат соціальних установок досліджуваних студентів.

Методика складається з стимульного матеріалу, який включає в себе інструкцію, бланка з тестовими запитаннями (20 питань) та бланка для внесення відповідей досліджуваними (див. Додаток Б).

Тест-опитувальник С.Р. Пантелєєва та В.В. Століна «Самоставлення». Опитувальник дозволяє виявити рівні розвитку когнітивно-оціночної властивості соціальної ініціативності – самоставлення. Психологічний тест спрямований на встановлення рівня самоставлення студентів, знань та

уявлень про себе, прийняття себе. Опитувальник допомагає виявити самоповагу, аутосимпатію, очікуване відношення від інших, самоцікавість студентської молоді.

Психологічний інструментарій включає в себе інструкцію, бланк з тестовими запитаннями (57 питань) та бланк для відповідей (див. Додаток В).

Методика діагностики особистісної зрілості розроблена В.О. Руженков, В.В. Руженкова, І.С. Лук'янцева (модифікована Н.А. Хворостянко). Дана методика дає можливість визначити ступінь вираженості відповідальності та самостійності в студентській молоді. Відповідальність, за даною методикою, визначається здатністю студентів оцінювати свою відповідальність за все, що відбувається з ними в житті, або за все, що відбувається з іншими людьми, зовнішніми обставинами. Самостійність розглядається як вміння оцінити свої цілі та діяльність, рішучість, володіння власною ініціативою, здатність до незалежних дій, міркувань. Методика визначає рівні критеріїв когнітивно-оціночного компонента соціальної ініціативності – самостійність та відповідальність.

Для проведення психодіагностики відповідальності та самостійності молоді потрібно ознайомитися з інструкцією, отримати бланк в якому зазначено 20 питань та варіанти відповідей («ніколи», «рідко», «часто», «завжди») (див. Додаток Г).

Шкала психологічного благополуччя розроблена К. Ріффом в адаптації М. Лепешинського дозволяє виявити рівень психологічного благополуччя та цілепокладання досліджуваних. За даною методикою благополуччя включає в себе задоволеність життям та особистісне зростання. Цілепокладання досліджується як наявність в студентів життєвих цілей та прагнення їх реалізувати. Дана методика дає можливість визначити рівні благополуччя та цілепокладання як властивостей мотиваційно-вольового компонента соціальної ініціативності в студентському віці.

Студентській молоді надається бланк, де зазначена інструкція та текст методики. Досліджуваним потрібно оцінити кожне з тверджень від 1 до 6, де 6 – абсолютно згоден, а 1 абсолютно не згоден (див. Додаток Д).

Методика дослідження особливостей самоствердження О.А. Кирєєвої та Т.Д. Дубовитської спрямована на виявлення типу самоствердження студентської молоді (деструктивного, конструктивного та відмова від самоствердження). Текст методики направлений на визначення ставлення молоді до себе та інших людей, до навчальної діяльності, міжособистісних відносин. За допомогою даної методики є можливість визначити тип самоствердження як властивості соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти.

Психологічний опитувальник включає в себе 18 тверджень до кожного з яких надано три варіанта відповіді, бланк відповідей та інструкцію (див. Додаток Е).

Опитувальник Т. Елерса вивчення мотивації досягнення успіху. Дана методика спрямована на виявлення рівня критерію мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності – мотивації до досягнення успіху в студентів. Досягнення успіху забезпечується готовністю здобувачів вищої освіти до ризику та до невдач під час соціальної діяльності.

Даний опитувальник включає в себе інструкцію, 40 питань, на які потрібно відповісти «так» або «ні» та бланк для нотування відповідей (див. Додаток Ж).

Проективна методика «Спрямованість особистості у спілкуванні» (С.Л. Братченко) (модифікована Н. Хворостянко) нами було використано для дослідження поведінки досліджуваних в соціумі та комунікативних здібностей. Автор методики виділив основні типи спрямованості особистості в спілкуванні: діалогічна комунікативна, авторитарна, альтероцентристська, маніпулятивна, конформна та індіферентна. Дана методика дає можливість виявити наявність в досліджуваних критерію поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності – комунікативна поведінка. Так, для високо рівня комунікативної

поведінки характерна діалогічна спрямованість в спілкуванні. Середньому рівню комунікативної поведінки притаманна авторитарна та маніпулятивна направленість в спілкуванні. А для низького рівня комунікативної поведінки властиві альтероцентристська, конформна та індіферентна спрямованості в спілкуванні.

Дана метод складається з 20 незакінчених речень. Досліджуваним потрібно вибрати один з 5 варіантів відповідей, або дописати самостійно. В стимульному матеріалі студентам надається інструкція, незакінчені речення з варіантами відповідей та місцем де їх можна дописати (див. Додаток І).

Тест «Діагностика лідерських здібностей» Є.І. Жарікова, Є.Л. Крушельницького. Психологічна методика застосовувалася для виявлення ступені вираженості лідерських якостей студентської молоді. Тест дозволяє визначити здатність досліджуваних бути лідерами, а також наявність якостей притаманних лідеру: здатність долати перешкоди на шляху до мети, вміння розумно ризикувати. готовість довго і добре виконувати однакі завдання, прояв бажання, схильність вирішувати нетрадиційні завдання оригінальними методами.

Психологічний тест складається з інструкції, 50 тверджень та варіантів відповідей («так» чи «ні») (див. Додаток К).

Методика «Діагностика вивчення соціалізованості особистості» розроблена М.І. Рожковим. Дана методика призначена для виявлення соціальної активності, незалежності та адаптованості молоді. Дана методика дає можливість виявити розвиток критерію поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності студентів – готовність до активної суспільної діяльності.

Психодіагностичний матеріал включає в себе інструкцію, 20 тверджень, які досліджуваним потрібно оцінити від 0 до 4, де 0 означає ніколи, а 4 – завжди (див. Додаток Л).

Математична обробка отриманих даних здійснювалися за допомогою програми IBM SPSS Statistics Subscription 28.0.1.1 (15). Для виявлення специфіки

взаємозв'язку властивостей компонентів соціальної ініціативності студентської молоді був застосований кореляційний аналіз (r-Пірсона). З метою виявлення різниці між показниками критеріїв соціальної ініціативності до та після формування експерименту був використаний t-критерій Вілкоксона. Порівняння результатів експериментальної та контрольної групи до та після експерименту здійснювався за допомогою U-критерія Мана-Уїтні.

Для успішного проведення констатувального експерименту на основі теоретичного аналізу було попередньо проведено пілотажне дослідження психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. Пілотажне дослідження та апробації отриманих з репрезентативної вибірки досліджуваних (82 респондентів генеральної сукупності) підтвердило валідність та надійність обраного психодіагностичного інструментарію для дослідження структурних компонентів соціальної ініціативності в студентському віці. Використовуючи метод «поперечних зрізів» під час повторних досліджень та порівняльного аналізу нами було підтверджено достовірність обраного методичного інструментарію.

На основі пілотажного експерименту було виокремлено та охарактеризовано критерії, рівні та показники прояву компонентів соціальної ініціативності студентської молоді (Табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Критерії, рівні та показники прояву соціальної ініціативності студентської молоді

Компоненти соціальної ініціативності	Рівні прояву компонентів соціальної ініціативності		
	Високий	Середній	Низький
<i>Когнітивно-оціночний</i>	Наявність високого рівня розвитку соціальних установок направлених на процес соціальної діяльності; високий ступінь розвитку соціального мислення; адекватне сприйняття себе та оцінювання своєї	Наявність високого рівня розвитку соціальних установок орієнтованих на результат соціальної діяльності; середній рівень розвитку соціального мислення; завищена	Низький рівень розвитку соціальних установок направлених на процес та результат соціальної діяльності; соціальне мислення виражається в небажанні впливати

	поведінки; самостійність та відповідальність під час процесу соціальної діяльності.	самооцінка; самостійна діяльність та несення за неї відповідальності залежить від рівня зацікавленості в ситуації.	та покращувати життєві ситуації; низький рівень самооцінки, неповна міра сприйняття своєї поведінки; низький рівень самостійності та відповідальності, притаманне уникнення складних життєвих ситуацій.
Мотиваційно-вольовий	Наявність цілей в житті, бажання їх втілювати та вміння їх проектувати; конструктивне самоствердження; високий рівень розвитку суспільного та особистісного благополуччя; високий рівень мотивації до досягнення успіху.	Наявні життєві цілі, але тільки часткове вміння їх реалізовувати; деструктивний прояв самоствердження, не завжди є плани на майбутнє; притаманний середній рівень розвитку благополуччя; мотивація досягнення успіху реалізується при наявності особистісних потреб.	Небажання та невміння реалізувати власні цілі, відмова від самоствердження, не наявність прагнення до благополуччя та мотивації для досягнення успіху.
Поведінково-комунікативний	Високий рівень прояву лідерських якостей та готовності до активної соціальної діяльності, комунікативна поведінка (діалогічна спрямованість в спілкуванні).	Середній рівень готовності до соціальної активності; наявна комунікативна поведінка, якій характерний авторитаризм та маніпулювання; лідерські якості виражені не повною мірою.	Низький рівень готовності до соціально активної; наявна комунікативна поведінка, яка виражається в уникненні комунікацій та небажанні відстоювати власні позиції; відсутність лідерських якостей.

Таким чином, *високому рівню* розвитку соціальної ініціативності студентської молоді притаманне: наявність соціальних установок спрямованих на процес в соціальній діяльності; високий ступінь розвитку соціального мислення; адекватне сприйняття себе та оцінювання своєї поведінки; самостійність та відповідальність під час процесу соціальної діяльності;

наявність цілей в житті, бажання їх втілювати та вміння їх проектувати; конструктивне самоствердження; високий рівень прояву суспільного та особистісного благополуччя; високий рівень мотивації до досягнення успіху; високий рівень вмінь співпрацювати з іншими людьми; готовність до активної соціальної діяльності; комунікативна поведінка направлена на процес спілкування та лідерські якості.

Середньому рівню розвитку соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти характерно: наявність соціальних установок орієнтованих на результат соціальної діяльності; середній рівень розвитку соціального мислення; завищена самооцінка; самостійна діяльність та несення за неї відповідальності залежить від рівня зацікавленості в ситуації; наявність життєвих цілей, але лише часткове вміння їх реалізовувати; деструктивне самоствердження; не планування майбутнього; середній рівень вияву особистісного благополуччя; наявність мотивації досягнення успіху, яка реалізується при наявності особистісних потреб; наявність комунікативної поведінки, якій притаманний авторитаризм та маніпулювання; середній рівень розвитку готовності до соціальної активності; вираження лідерських якостей не повною мірою.

Низькому рівню розвитку соціальної ініціативності властиво: відсутність соціальних установок; вираження соціального мислення в небажанні впливати та покращувати життєві ситуації; низький рівень самооцінки, неповна міра сприйняття своєї поведінки; низький рівень самостійності та відповідальності, уникнення складних життєвих ситуацій; небажання та невміння реалізувати власні цілі; відмова від самоствердження; відсутність прагнення до благополуччя та мотивації для досягнення успіху; не готовність до соціально активної; комунікативна поведінка, які властива відмова від ініціативи в спілкуванні, або взагалі відмова брати участь в комунікації; відсутність лідерських якостей.

Аналіз результатів пілотажного дослідження та виявлення компонентів, рівнів, критеріїв та показників прояву соціальної ініціативності в студентської

молоді дозволили розробити модель психологічної сформованості соціальної ініціативності студентської молоді (див. Рис. 2.1.1).

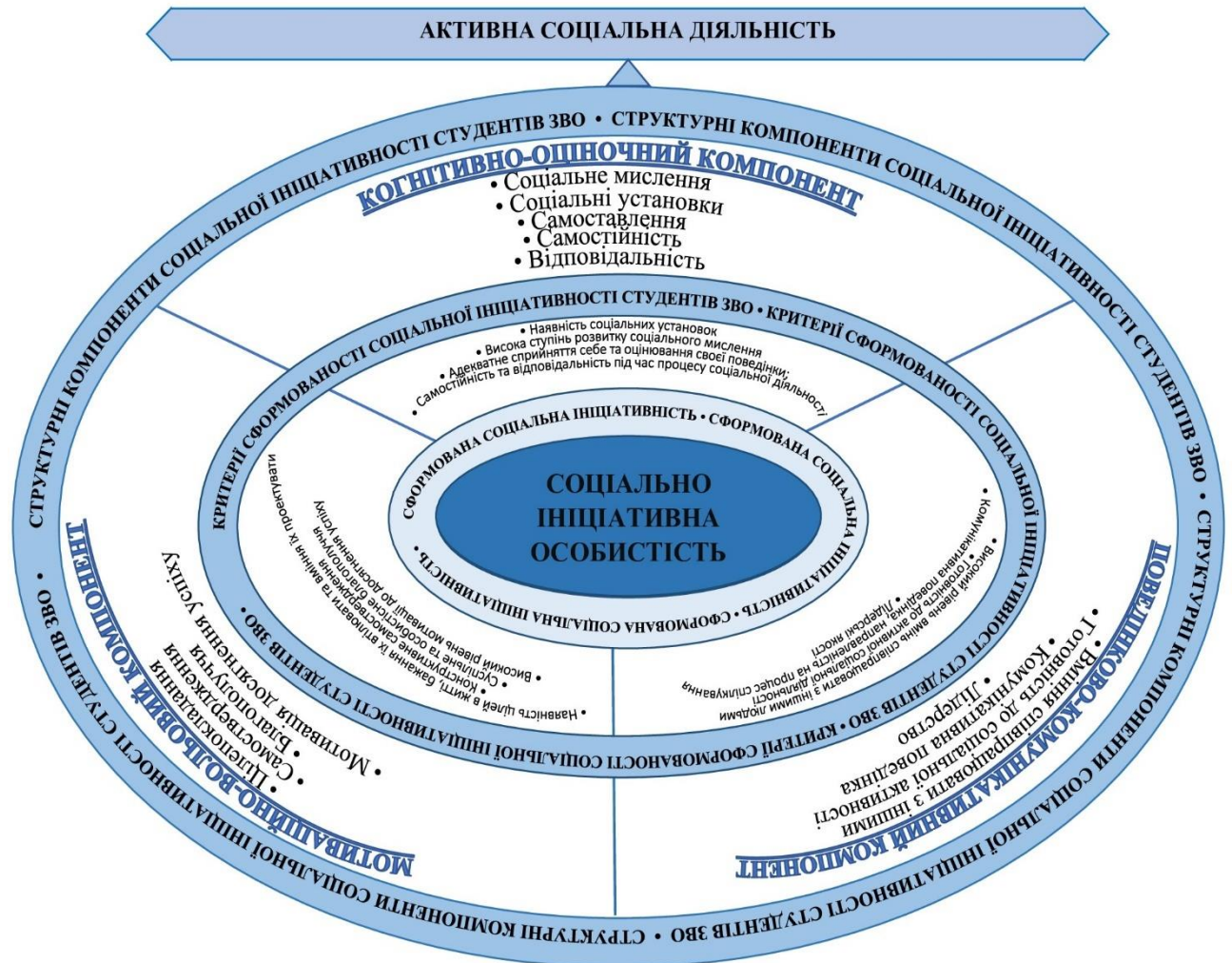

Рис. 2.1.1 Модель психологічної сформованості соціальної ініціативності студентської молоді

В даній моделі зазначені психологічні компоненти та критерії соціально ініціативної особистості в студентському віці, які дозволяють наочно побачити систему структурних елементів сформованої соціальної ініціативності в студентів ЗВО. Зображена модель підтверджує потребу комплексного дослідження соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти в психологічній науці. Адже, сформованість соціальної ініціативності в студентської молоді виражається в цілісності, структурованості, багатомірності, ієрархічності та

динамічності всіх структурних одиниць даного феномену. Важливо зазначити, що соціальна ініціативність особистості є рушійною силою соціальної активності в студентському віці, що є важливим чинником успішності навчальної та позанавчальної діяльності в умовах сучасної вищої освіти України.

2.2. Дослідження та апробація психологічних особливостей розвитку структури соціальної ініціативності студентської молоді.

Експериментальне дослідження психологічних особливостей розвитку структури соціальної ініціативності включає в себе три етапи:

- емпіричне дослідження показників когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності: соціальне мислення, соціальні установки, самоствавлення, самостійність та відповідальність;
- психодіагностика мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності: цілепокладання, благополуччя, самоствердження та мотивація досягнення успіху;
- експериментальне вивчення поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності: комунікативна поведінка, готовність до соціальної активності та лідерство.

На основі проведеного емпіричного дослідження було проаналізовано кількісні та якісні показники критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді. Виявлення статистичного взаємозв'язку між компонентами соціальної ініціативності відбувалося за допомогою коефіцієнта кореляції r -Пірсона.

Когнітивно-оціночний компонент є одним з базових структурних елементів соціальної ініціативності студентської молоді. Наявність у здобувачів вищої освіти повних і ґрунтовних знань та уявлень про соціально ініціативну особистість є необхідною умовою розвитку соціальної ініціативності. Даний компонент проявляється в досвіді та думках здобувачів вищої освіти про соціально ініціативну особистість та в ставленні їх до себе, самостійності та відповідальності в процесі соціальної взаємодії. Таким чином, когнітивно-оціночний компонент соціальної ініціативності включає в себе наступні критерії: соціальне мислення, соціальні установки, самоствавлення, самостійність, відповідальність.

Для емпіричного дослідження *когнітивно-оціночного компоненту* соціальної ініціативності було використано проєктивну методику Г. Білицької «Твір» (модифіковану Н. Хворостянко), Методику діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері розроблену О. Потьомкіною (модифікована Н. Хворостянко), тест-опитувальник С. Пантелеева та В. Століна «Самоставлення» та методику «Діагностика особистісної зрілості» розроблену В. Руженков, В. Руженкова, І. Лук'янцева (модифікована Н. Хворостянко).

Під час дослідження когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності студентів було виявлено показники соціального мислення студентської молоді (див. Рис. 2.2.1).

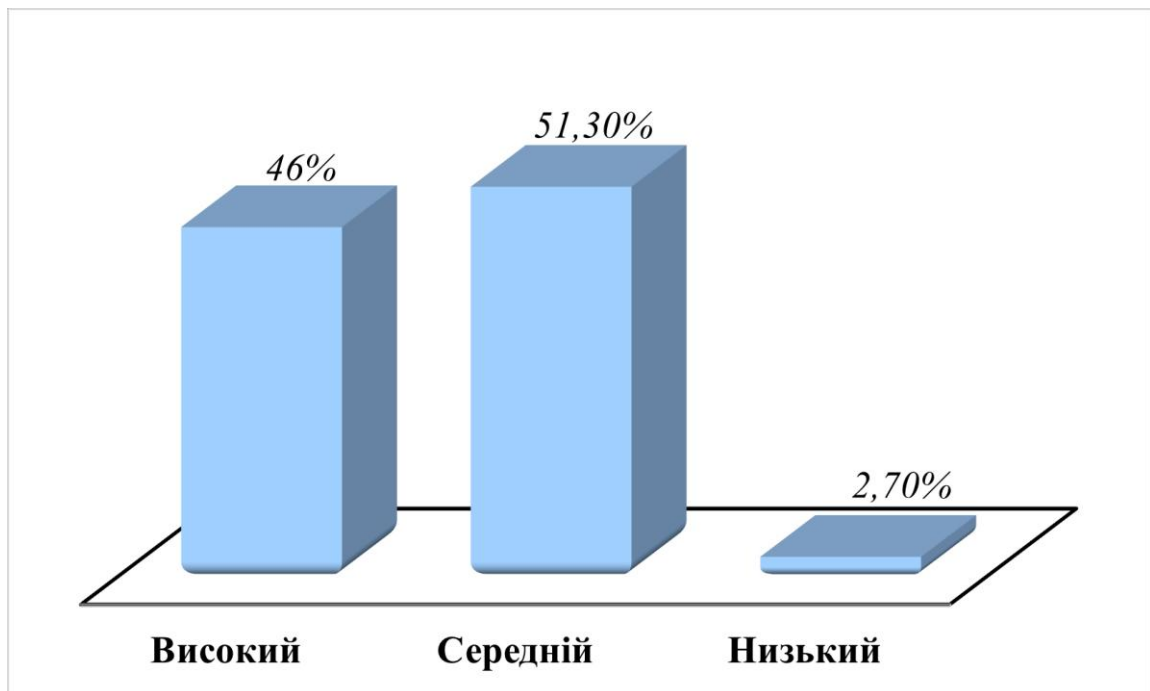

Рис. 2.2.1 Показники соціального мислення студентської молоді

Високий рівень розвитку соціального мислення в 46% студентів ЗВО. Даним досліджуваним студентам притаманне бачення соціальних проблем. Також, здобувачі вищої освіти мають прагнення виявляти причинно-наслідкові зв'язки та джерела їх виникнення. Для них важливо знайти конструктивний спосіб вирішення соціальних проблем, а також спрогнозувати його результат, який буде позитивно оцінений оточуючими людьми.

В 51,30% досліджуваних середні показники розвитку соціального мислення. Студентам властиве бачення соціальних проблем, але переважно в життєво-побутовій сфері. Вони прагнуть виявити причинно-наслідкові зв'язки та джерела, що породжують проблеми. Респонденти знаходять конструктивні способи вирішення проблем та прогнозують результати тільки в тому випадку, якщо особисто включені до проблематики.

Найменша кількість здобувачів вищої освіти (2,7%) мають низькі показники за критерієм «соціальне мислення». Дана студентська молодь не бачить у навколишній дійсності протиріч. В неї немає бажання змінювати чи поліпшувати соціальну діяльність. Для студентів з низьким рівнем соціального мислення властива пасивна життєва позиція.

Емпіричне дослідження когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності дозволило визначити наявність соціальних установок, направлених на процес чи результат соціальної діяльності, в студентів, які навчаються в ЗВО (див. Рис. 2.2.2).

Рис. 2.2.2 Соціальні установки здобувачів вищої освіти

Високі показники атитюдів орієнтованих на процес у 37,64% здобувачів вищої освіти. Даним студентам характерна сконцентрованість на процесі соціальної діяльності. Їм найголовніше, щоб діяльність була цікавою, а

досягнення цілей діяльності їх цікавить менше. Досліджувані легше виконують завдання в яких важливий процес, а не результат роботи. Для здобувачів вищої освіти характерно всю свою увагу приділяти соціальній діяльності та отримувати від цього задоволення.

Для 42,21% студентів ЗВО характерна соціальна установка – орієнтація на результат. Згадані досліджувані прагнуть досягти результату соціальної діяльності в супереч всім перешкодам. Під час виконання діяльності вони є надійними партнерами, але можуть конкурентам нашкодити для досягнення власної результативності. Також, їм притаманне швидке виконання діяльності, що інколи може викликати негативні наслідки.

Низький рівень соціальних установок орієнтованих на процес та результат діяльності мають 20,15% здобувачів вищої освіти. Даним студентам не цікавий як процес, так і результат соціальної діяльності. Вони можуть взагалі не виконувати процес, або виконати, але не вчасно, що свідчить про їхню не зацікавленість результатом. Також, досліджувані не мають стимулу для реалізації соціальної діяльності.

Критерій когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності – «самоствалення» в більшості (43,73%) особистостей студентського віку відповідає статистичній нормі (див. Рис. 2.2.3). Дані досліджувані мають адекватне сприйняття себе та вірно оцінювання своєї поведінки. Респонденти сприймають себе такими якими вони є та не залежать від зовнішніх факторів. Їм притаманний адекватний високий рівень самооцінки, самоповага та самоінтерес. Під час соціальної діяльності респонденти викликають в інших особистостей повагу, схвалення та симпатію.

Натомість, в 30,80% студентів ЗВО завищений рівень самоствалення, що проявляється в завищеній самооцінці. Для досліджуваних характерна переоцінка своїх особистісних якостей та неадекватне оцінювання власної поведінки. Вони не сприймають власні недоліки. В інших людей вони викликають негативне ставлення до себе.

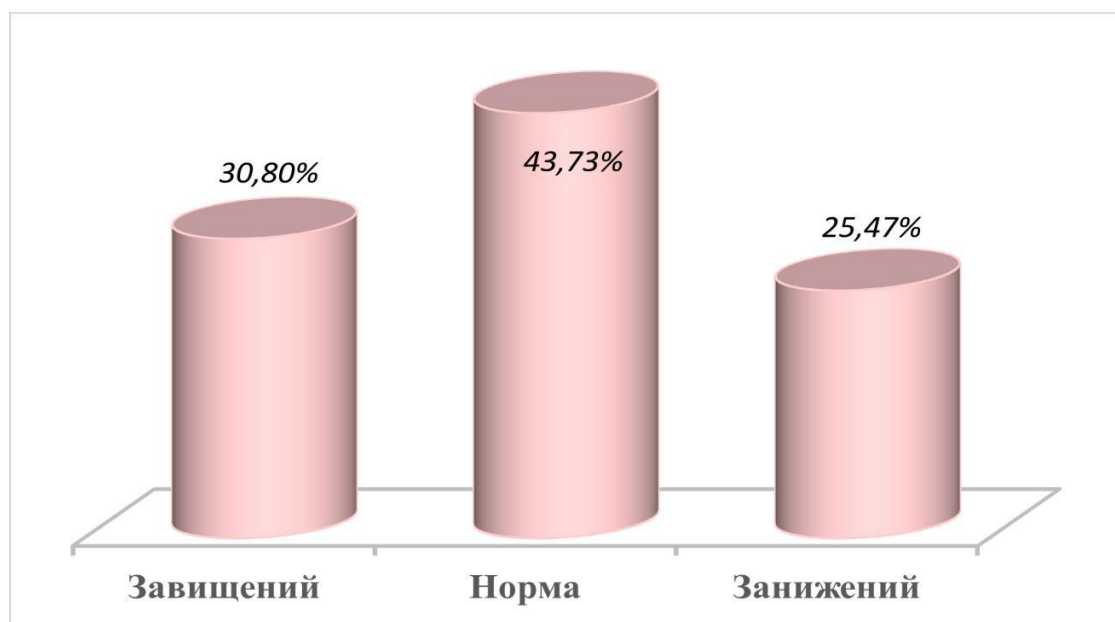

Рис. 2.2.3 Рівні та показники самоствалення студентів ЗВО

Занижений рівень самоствалення в 25,47% осіб студентського віку. Це виражається в низькому рівні самооцінки, що проявляється в применшенні своїх переваг і перебільшенні своїх недоліків. Даним студентам властиво недооцінення своїх можливостей, відчуття нікчемності та можлива залежність від думок інших людей. Соціальна діяльність викликає в здобувачів вищої освіти страх та тривогу.

За допомогою психодіагностичного інструментарію було виявлено, що в 41,44% здобувачів вищої освіти високий рівень критерію когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності – самостійність (див. Рис. 2.2.4). Даним студентам характерно не залежати від інших особистостей, керуватися тільки своїми вподобаннями. Вони рішучі, здатні до незалежних дій та думок, самостійно приймають рішення. Досліджуваним притаманна свобода власного вибору.

Середній рівень самостійності притаманний 40,68% студентської молоді. Це свідчить про наявність в них бажання бути незалежними від інших, рішучими та здатними приймати самостійні рішення. Досліджувані прагнуть самостійно діяти та міркувати, керуватися тільки своїми бажаннями. Але в респондентів

прояв самостійності залежить від соціальної ситуації, тому вони не завжди можуть продемонструвати свою самостійність.

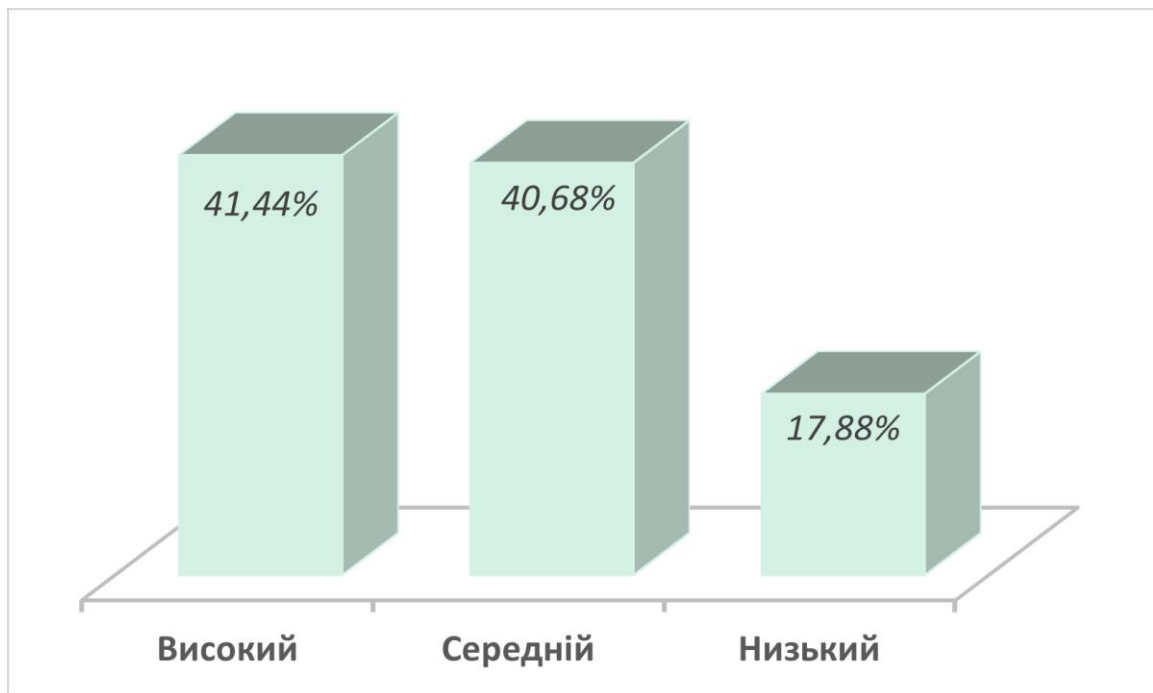

Рис. 2.2.4 Показники самостійності особистостей студентського віку

В 17,88% молоді студентського віку низький рівень прояву самостійності. Здобувачам вищої освіти властиво залежати від інших людей під час соціальної взаємодії. Вони не рішучі, керуються вподобаннями інших, не здатні до незалежної діяльності, не вміють самостійно приймати рішення. Їм притаманно виконувати доручення інших особистостей.

Досліджуючи когнітивно-оціночний компонент соціальної ініціативності було визначено показники критерію «відповідальність» в студентській молоді (див. Рис. 2.2.5).

Високі показники за критерієм «відповідальність» мають 35,36% студентів ЗВО. Дані досліджувані здатні визнавати свою відповідальність за все, що відбувається з ними в житті, а також за свою діяльність. Вони свідомо ставляться до вимог суспільства, соціальних завдань, норм і цінностей. Це свідчить про особистісну зрілість здобувачів вищої освіти.

Особистості студентського віку з середнім рівнем прояву відповідальності (43,34%) схильні нести відповідальність за своє життя та за те, що відбувається з ними. Досліджувані усвідомлюють вимоги суспільства, соціальні завдання, норми і цінності, але не дотримуються їх при наявності особистого бажання. Також здобувачам вищої освіти притаманно нести відповідальність за інших людей, зовнішні обставини, ситуацію на які вони не мають можливості вплинути, що виявляється в неповній сформованості особистої зрілості.

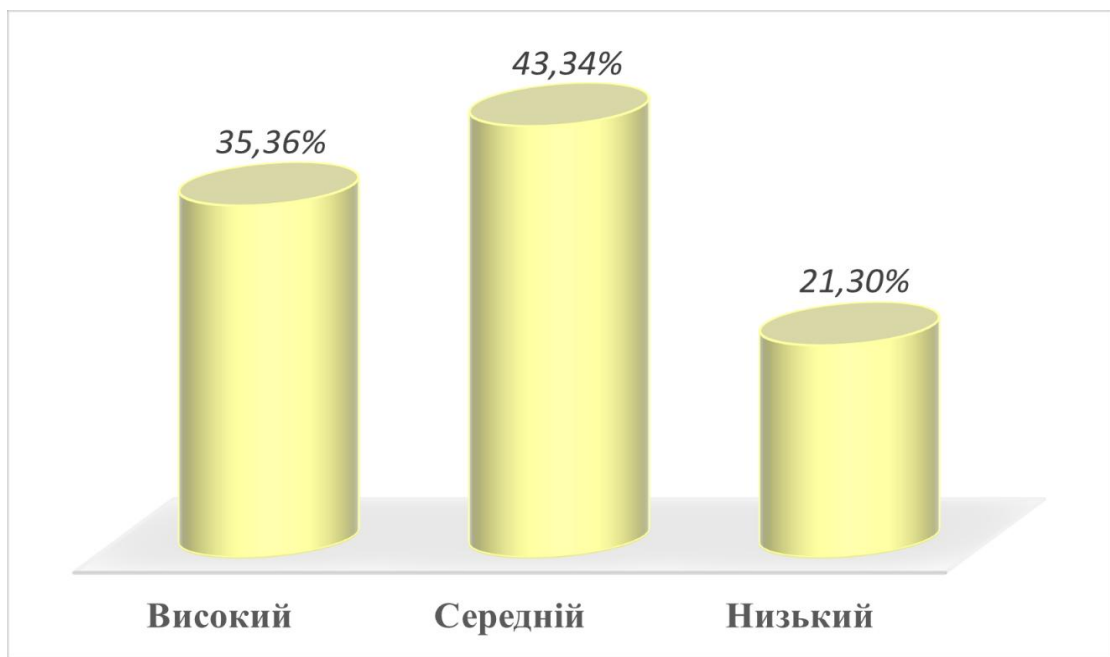

Рис. 2.2.5 Показники критерію «відповідальність» в осіб студентського віку

В 21,30% студентської молоді низькі показники прояву відповідальності. Що свідчить про їх небажання нести відповідальність за своє життя та соціальні ситуації. Здобувачам вищої освіти з низьким рівнем відповідальності властиво уникати ситуації в яких їм потрібно буде нести відповідальність, або перекладають свою відповідальність на інших людей. Дана студентська молодь є особистісно не зрілою.

На основі кількісних показників є можливість констатувати результати прояву *когнітивно-оціночного компоненту* соціальної ініціативності студентської молоді (див. Рис. 2.2.6).

Високий рівень прояву когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності мають 39,88% студентів ЗВО. Це свідчить про наявність в здобувачів вищої освіти соціальних установок направлених на процес соціальної діяльності. Також, даним досліджуваним властивий високий ступінь розвитку соціального мислення, адекватне сприйняття себе та оцінювання своєї поведінки. Під час соціальної діяльності респонденти проявляють високі рівні самостійності та відповідальності.

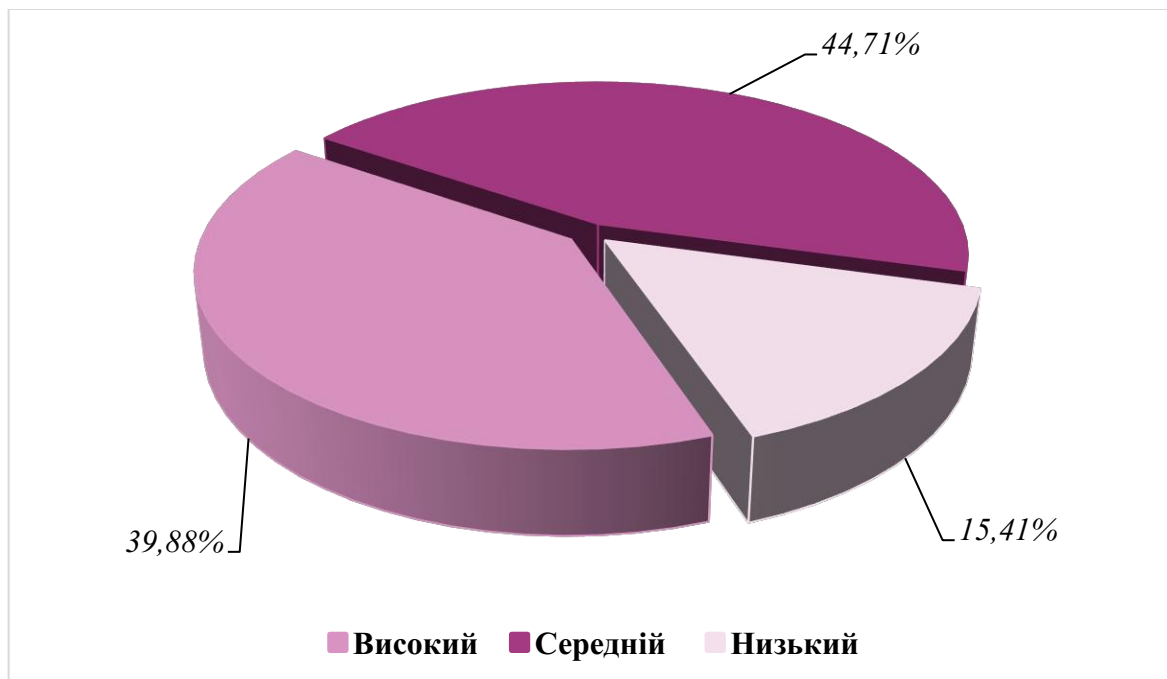

Рис. 2.2.6 Рівні прояву когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності в студентському віці

Для 44,71% студентської молоді притаманний середній рівень вияву когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності. В даних студентів присутні соціальні установки, але вони орієнтовані на результат соціальної діяльності. Здобувачам вищої освіти притаманні середній рівень розвитку соціального мислення та завищена самооцінка. Самостійна діяльність та несення за неї відповідальності залежить від рівня зацікавленості в ситуації.

У 15,41% досліджуваних студентів низький рівень розвитку когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності. В студентів відсутні соціальні установки на процес та результат соціальної діяльності. Соціальне мислення виражається в небажанні впливати та покращувати життєві ситуації. Також, їм

притаманно низький рівень самооцінки, неповна міра сприйняття своєї поведінки та уникнення складних життєвих ситуацій. Здобувачі вищої освіти мають низький рівень самостійності та відповідальності.

Важливим структурним елементом соціальної ініціативності студентської молоді є *мотиваційно-вольовий компонент*. Даний компонент характеризується критеріями: цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивація досягнення успіху. Мотиваційно-вольова сфера соціальної ініціативності виражається в наявності в студентів поштовхів до соціально активної поведінки та у свідомому управлінні своєю соціальною діяльністю.

Для психодіагностики мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності було використано: Шкалу психологічного благополуччя розроблену К. Ріффом, методику дослідження особливостей самоствердження О.А. Кирєєвої та Т.Д. Дубовитської та опитувальник Т. Елерса вивчення мотивації досягнення успіху.

В процесі емпіричного вивчення мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності виявлено показники критерію цілепокладання в студентів ЗВО (див. Рис. 2.2.7).

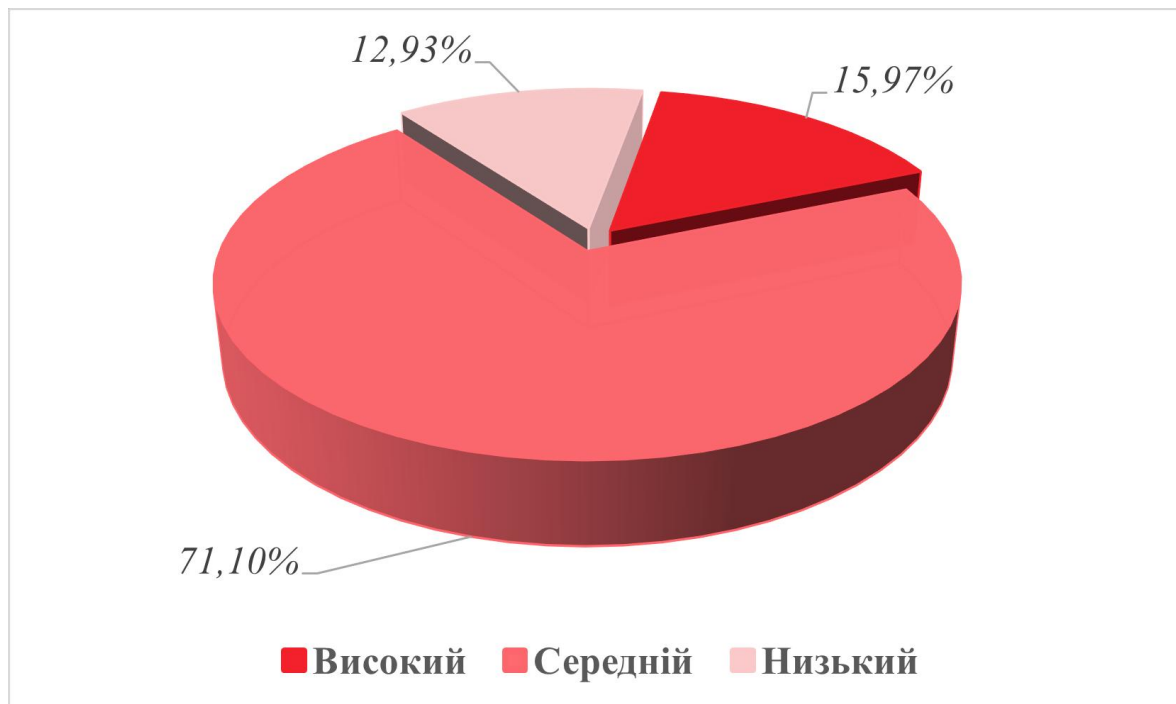

Рис. 2.2.7 Показники властивості мотиваційно-вольового компоненту цілепокладання в студентській молоді

Так, в 15,97% здобувачів вищої освіти високі показники за критерієм цілепокладання. В даних респондентів наявні цілі в житті та почуття спрямованості. Студенти вмiють планувати, проектувати та реалізовувати власні цілі. Досліджувані особи переконані, що їхнє життя залежить від них та вбачають сенс життя в минулому та теперішньому.

Для 71,10% студентів ЗВО властивий середній показник цілепокладання. Вони мають цілі в житті, але вміння реалізовувати, проектувати та втілювати їх притаманне тільки для простих цілей. Здобувачі вищої освіти з середнім рівнем прояву цілепокладання тільки у вибіркових життєвих ситуаціях бачать сенс життя.

Низький прояв цілепокладання притаманний 12,93% студентської молоді. Респонденти майже не мають цілей в житті та бажання їх реалізовувати. В них відсутнє почуття спрямованості, а також вони позбавлені сенсу життя. Досліджувані не бачать в своєму житті перспектив та не мають переконань, що негативно впливає на їх особистісне становлення.

Критерій мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності – благополуччя в 31,18% студентів ЗВО має високий рівень сформованості (див. Рис. 2.2.8).

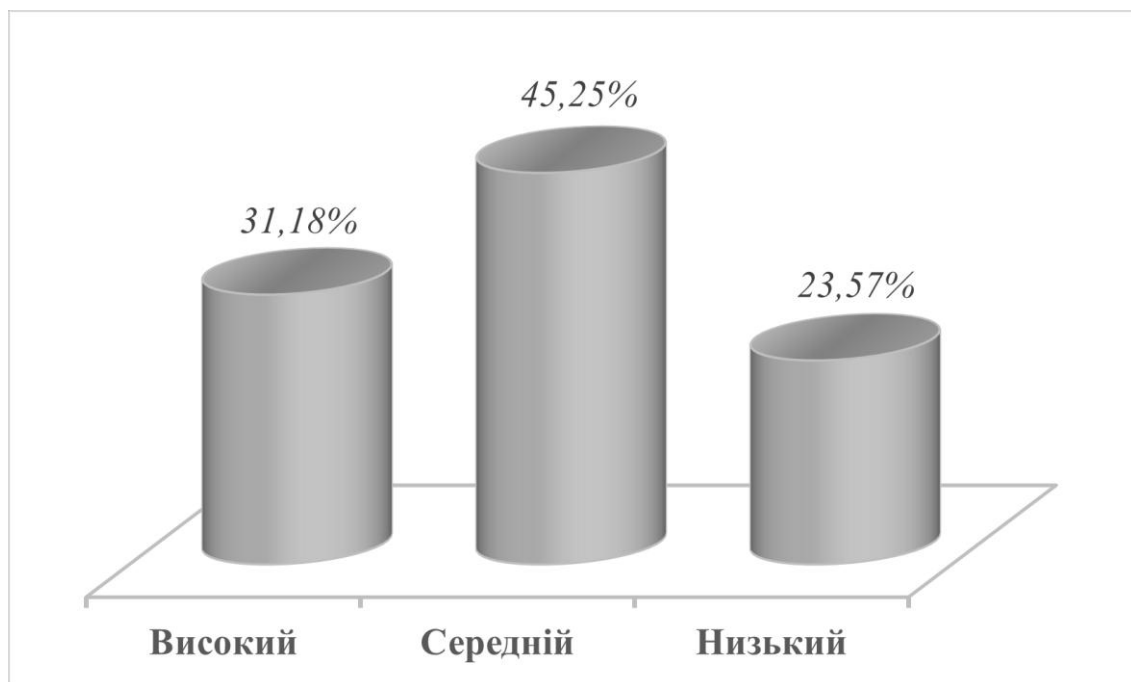

Рис. 2.2.8 Рівні сформованості благополуччя в студентів ЗВО

Досліджувані, в високому рівні прояву благополуччя, мають довірливі відносини з іншими людьми та дбають про їх благополуччя. В процесі соціальної взаємодії виявляють емпатію, поступливість, близькість та прихильність. Студентам притаманна самостійність та управлінські вміння. Здобувачі вищої освіти вміло реалізують свій потенціал, мають почуття особистісного зростання та реалізують свою діяльність покращуючи. Вони мають цілі в житті та сприймають всі свої позитивні та негативні індивідуально-психологічні особливості.

В 45,25% здобувачів вищої освіти середній рівень сформованості благополуччя. Респонденти довіряють та дбають тільки про важливих для них особистостей. Прояв емпатії, поступливості, близькості та прихильності в студентів відбувається тільки під час взаємодії з важливими для них людьми. Студентській молоді притаманна самостійність та управлінські вміння в конкретних ситуаціях. Досліджувані мають бажання реалізувати свій потенціал та почуття особистісного зростання, але не завжди в них це виходить. Вони мають прості цілі в житті та частково сприймають всі свої позитивні та негативні індивідуально-психологічні особливості.

Низький рівень сформованості благополуччя в 27,57% осіб студентського віку. В здобувачів вищої освіти обмежена кількість довірчих відносин з оточуючими, адже їм складно бути відкритим, виявляти теплоту та піклуватися про інших. У міжособистісних взаєминах, як правило, дані студенти ізольовані та фрустровані. Досліджувані залежать від думок та оцінок оточуючих та під час прийняття важливих рішень спираються на думку інших людей. Вони відчувають себе нездатними змінити або поліпшити обставини свого життя, позбавлені почуття контролю над тим, що відбувається навколо них. В респондентів відсутній особистісний розвиток. В здобувачів вищої освіти присутня не задоволеність собою, розчарованість подіями свого минулого та відчуття занепокоєння щодо деяких особистих якостей.

Під час експериментального вивчення мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності виявлено домінуючі форми самоствердження молоді в студентському віці (див. Рис. 2.2.9).

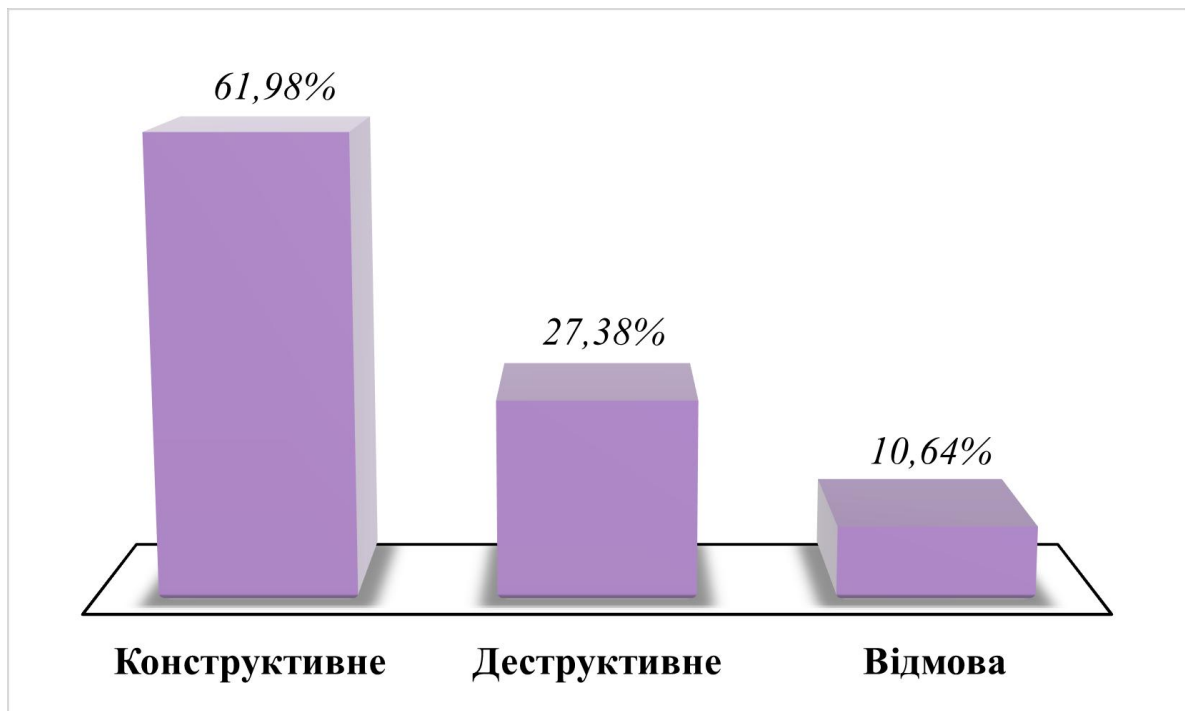

Рис. 2.2.9 Домінуючі форми самоствердження в студентській молоді

В 61,98% здобувачів вищої освіти домінує конструктивне самоствердження. Даним досліджуваним властива емоційна стійкість, самостійність та компетентність у процесі спілкування. Під час соціальної взаємодії респонденти проявляють до інших людей повагу, інтерес, симпатію, прийняття. Також, вони очікують позитивного ставлення до себе від інших особистостей. Студентська молодь з конструктивним самоствердженням впевнена в собі, має хороші навички самоорганізації, розуміє себе та особистісно зріла.

Деструктивне самоствердження притаманне 27,37% студентів ЗВО. В процесі спілкування досліджувані імпульсивні, агресивні, виявляють негативізм, заперечують особистісну цінність та значущості інших людей в своїх проблемах. Здобувачам вищої освіти характерна безтактовність, емоційна нестриманість, неадекватний рівень самоповаги, очікування негативного ставлення себе з боку інших людей.

Для 10,64% здобувачів вищої освіти властива відмова від самоствердження. Дані студенти депресивні, їм властива аутоагресія, відмова від самореалізації та саморозвитку, низький рівень досягнень, самоприниження, самозаперечення, пасивна поведінка. Відмова від самоствердження спостерігається за відсутності ясних планів на майбутнє, у разі втрати сенсу життя.

Психодіагностика мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності студентської молоді виявила, що в 31,18% досліджуваних високий рівень мотивації досягнення успіху (див. Рис. 2.2.10). Для даних студентів ЗВО притаманне прагнення досягти успіху у всіх сферах діяльності, що призводить до позитивних результатів та досягнення цілей. Здобувачі вищої освіти не бояться ризикувати та є хорошими професіоналами та старанними особистостями.

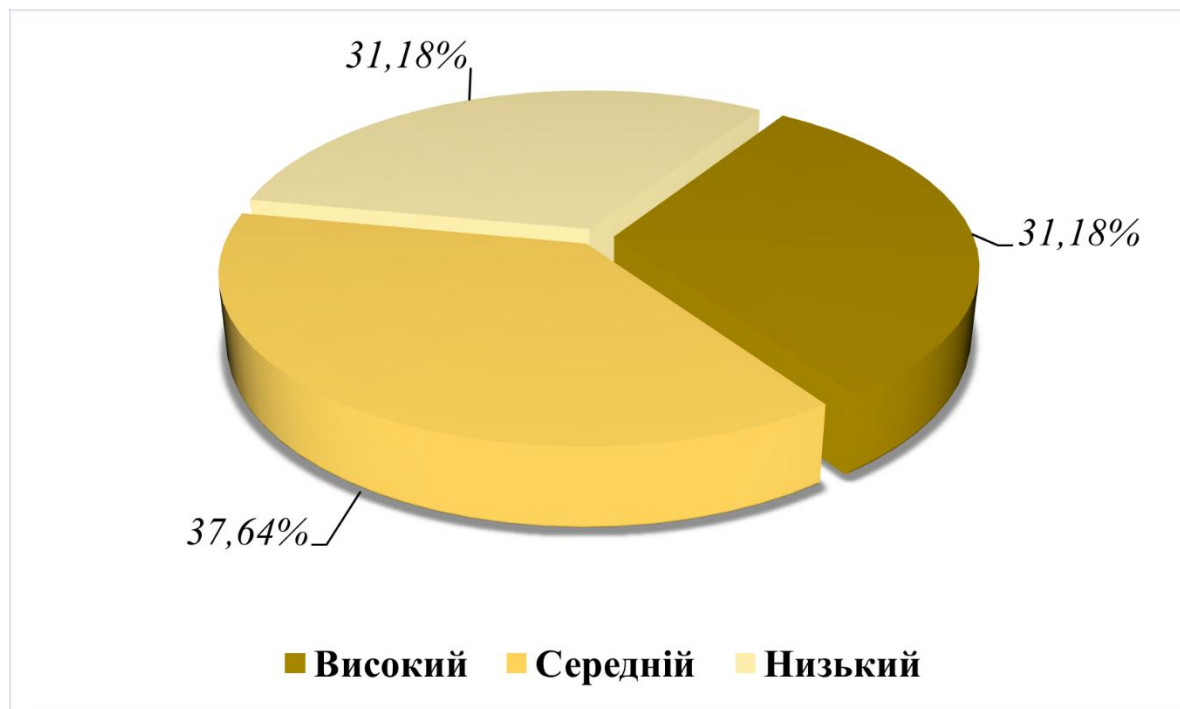

Рис. 2.2.10 Рівні мотивації досягнення успіху здобувачів вищої освіти

Для 37,64% осіб студентського віку властивий середній рівень мотивації досягнення успіху. Здобувачі вищої освіти прагнуть досягти успіху в конкретних сферах життя, що сприяє до позитивних результатів в даних сферах. Студенти в

деяких ситуацією можуть ризикувати. Вони є хорошими працівниками, але поганими організаторами.

Низький рівень мотивації досягнення успіху в 31,18% студентської молоді. Дані досліджувані не мотивовані на досягнення успіху та не ризикують в процесі діяльності. Вони байдужі, не ціленаправлені та пасивні. Здобувачам вищої освіти важко мотивувати себе до соціальної діяльності.

Відштовхують від показників критеріїв *мотиваційно-вольового компоненту* соціальної ініціативності є можливість визначити рівні прояву даного компонента в студентському віці (див. Рис. 2.2.11).

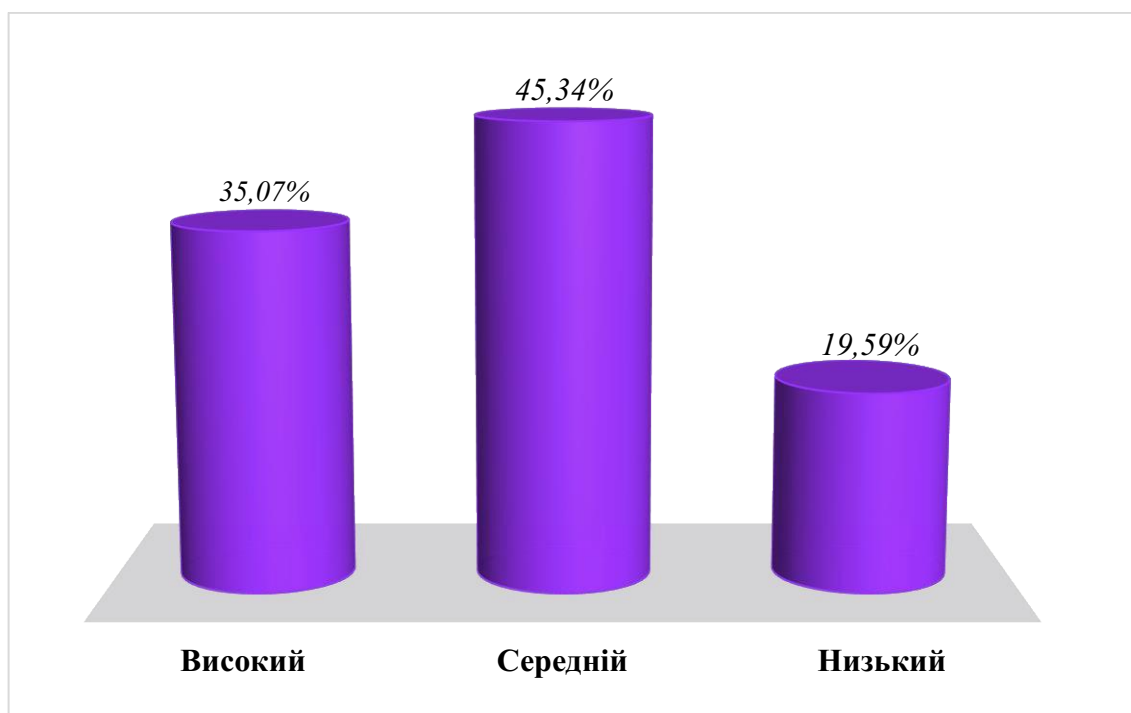

Рис. 2.2.11 Рівні вияву мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в студентській молоді

Таким чином, у 35,07% досліджуваних студентів ЗВО високий рівень мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності. В здобувачів вищої освіти наявні цілі в житті, бажання їх втілювати та вміння їх проектувати. Студентам притаманні конструктивне самоствердження, високий ступінь прояву суспільного та особистісного благополуччя. В них високий рівень мотивації до досягнення успіху.

У 45,34% студентів середній рівень вияву мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності. Молодь має життєві цілі, але частково вміє їх реалізувати. Досліджуваним притаманне деструктивне самоствердження та середній рівень прояву особистісного благополуччя. В них не завжди є плани на майбутнє. Мотивація досягнення успіху в студентській молоді реалізується при наявності особистісних потреб.

Натомість, 19,59% здобувачів вищої освіти мають низький рівень розвитку мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності. Дані досліджувані не мають життєвих цілей. Їм характерно відмова від самоствердження. В студентів ЗВО не наявне прагнення до благополуччя та мотивації для досягнення успіху.

Поведінково-комунікативний компонент соціальної ініціативності студентської молоді включає в себе такі властивості: готовність до соціальної активності, комунікативну поведінку та лідерство. Даний компонент виявляється в готовності студентів проявляти соціальну активність та у вмінні комікувати з іншими людьми.

Для вивчення поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності було використано проєктивну методику «Спрямованість особистості у спілкуванні» (С.Л. Братченко) (модифікована Н. Хворостянко), тест «Діагностика лідерських здібностей» Є.І. Жарікова, Є.Л. Крушельницького та методику «Діагностика вивчення соціалізованості особистості» розроблена М.І. Рожковим.

Під час емпіричного вивчення поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності виявлено рівні комунікативної поведінки в студентському віці (див. Рис. 2.2.12).

Високий рівень комунікативної поведінки притаманний 26,62% здобувачів вищої освіти. Даним досліджуваним студентам притаманно взаєморозуміння, комунікативні здібності та вміння співпрацювати. Під час процесу комунікації їм важливо рівноправ'я, а також довіра та повага. Здобувачі

вищої освіти відкриті та прагнуть до спільної соціальної діяльності. Їм легко знайти спільну мову з іншими людьми під час комунікативного процесу.

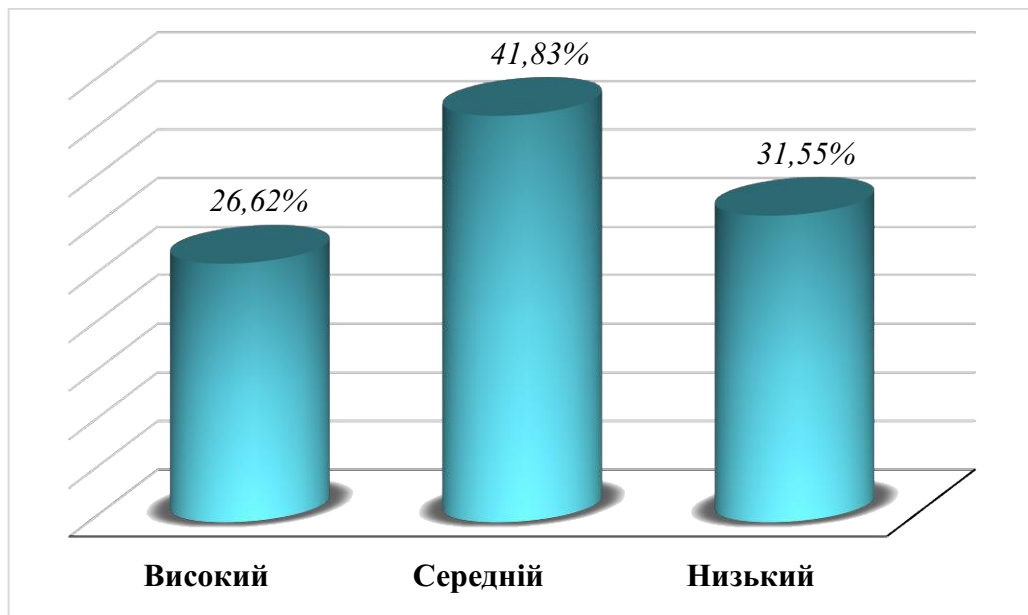

Рис. 2.2.12 Показники рівнів комунікативної поведінки в студентській молоді

В 41,83% студентів ЗВО середній рівень прояву комунікативної поведінки. Даним здобувачам вищої освіти притаманно маніпулювання та авторитарність під час спілкування з іншими. Досліджуваним не важливо прагнення інших людей. Вони ладні використовувати процес комунікації в своїх цілях для реалізації власних цілей та досягнення власної вигоди. Здобувачі вищої освіти ставляться негативно до співрозмовника та використовують для досягнення власних бажань при цьому маніпулюють іншими людьми. Досліджуванні не щиро ставляться до інших, що й може призвести до конфліктних ситуацій. Основний для студентів є їх «Я». Також, здобувачі вищої освіти орієнтовані на домінування в процесі комунікації, прагнуть придушити особистість співрозмовника, підпорядкувати його собі, не бажають розуміти співрозмовника, не поважають чужу точку зору, комунікативна ригідність. Їм притаманне часте потрапляння в конфліктні ситуації.

Для 31,55% осіб студентського віку властивий низький рівень розвитку комунікативної поведінки. Дані студенти всю свою увагу приділяють процесу

комунікації, а саме опоненту. Їм важливо досягнення цілей та потреб співрозмовника. Досліджувані безкорисливо жертвують своїми інтересами, цілями, прагнуть зрозуміти запити іншого з метою їх найбільш повного задоволення. Також, здобувачам вищої освіти притаманно підкорення та підпорядкування співрозмовнику, погодження з всім, що говорить опонент. В студентів відсутнє прагнення до дійсного розуміння і бажання бути прийнятим, спрямованість на наслідування, реактивне спілкування, готовність «підлаштуватися» під співрозмовника. Зазвичай такі особистості уникають конфліктні ситуації, адже їм важко з ними справитися. При бажанні студенти ЗВО уникають, або ігнорують процес комунікації, або з взагалі не приймають участь в спілкуванні.

Лідерство як поведінково-комунікативний компонент соціальної ініціативності в 23,95% досліджуваних студентів має високий ступінь вираженості (див. Рис. 2.2.13).

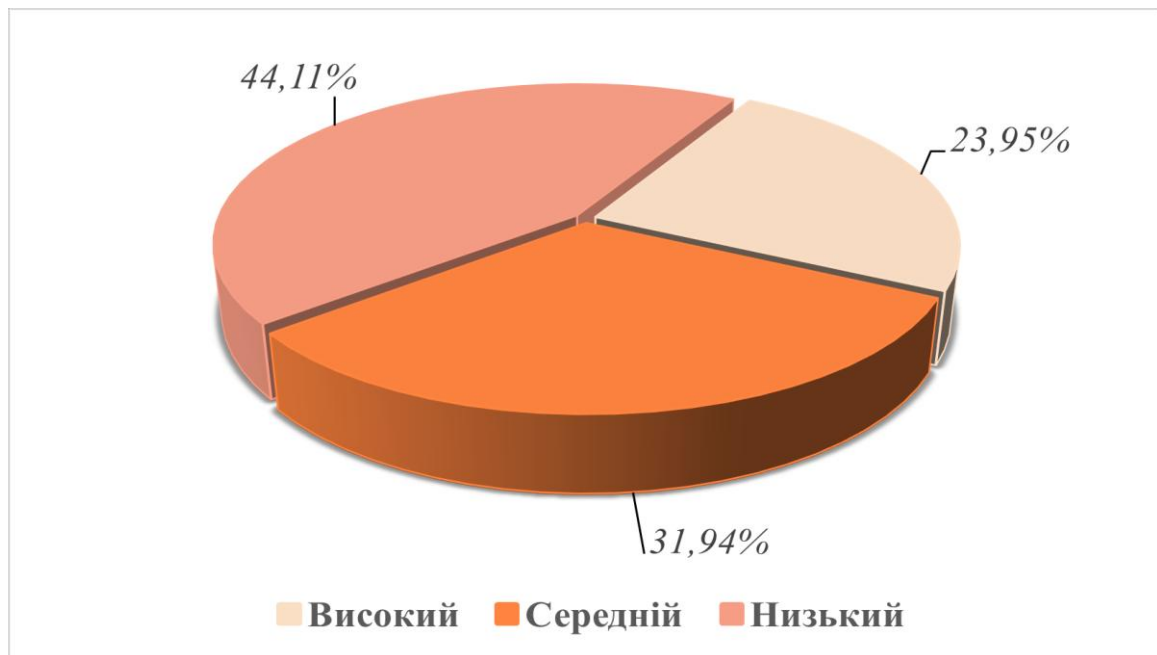

Рис. 2.2.13 Показники лідерства в молоді студентського віку

Здобувачі вищої освіти, з високим рівнем прояву лідерських якостей, є вольовими, наполегливими, терпеливими, ініціативним, незалежними, критичними, надійними, психічно стійкими та вміють добре пристосовуватися до нових соціальних умов. Вони тверезо оцінює як свої успіхи, а й невдачі. Також

досліджувані студенти вибагливі до себе та інших та схильний вирішувати нетрадиційні завдання оригінальними методами. Їм властива стресостійкість, оптимістичність та рішучість. Студенти не залежать від зовнішніх умов.

Для 31,94% особистостей студентського віку властивий середній рівень схильності до лідерства. Дані досліджувані вольові, наполегливі, терпеливі, ініціативні, незалежні, критичні, надійні, психічно стійкі лише при сприятливих для цього зовнішніх умовах. Вони тверезо оцінює свої успіхи та невдачі. Також респонденти вибагливі до себе та інших та схильний вирішувати нетрадиційні завдання оригінальними методами. Їм властива стресостійкість, оптимістичність та рішучість. Прояв лідерства в здобувачів вищої освіти залежать від зовнішніх умов чи соціальних ситуацій.

В 44,11% студентів ЗВО низький рівень схильності до лідерства. В респондентів не достатній рівень сформованості особистісних якостей таких як наполегливість, терпеливість, ініціативність, незалежність, критичність, надійність. Вони не вміють оцінювати свої успіхи та невдачі. Також студенти не вибагливі до себе та інших та не схильний вирішувати нетрадиційні завдання оригінальними методами. Їм не властива стресостійкість, оптимістичність та рішучість.

В процесі вивчення поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності було виявлено показники та рівні критерію готовність до соціальної активності (див. Рис. 2.2.14).

В 31,56% здобувачів вищої освіти високий рівень готовності до соціальної активності Дані студенти ЗВО соціалізовані, в них наявний соціальний потенціал. Досліджуваним притаманні культура, вміння, знання і навички та здатність виконувати соціальну діяльність. А також, вони позитивно впливають на інших людей та на себе під час соціально активної діяльності, що сприяє активізації всіх суб'єктів соціальної діяльності.

Для 41,82% студентів ЗВО характерний середній рівень готовності до соціальної активності. Дані здобувачі вищої освіти соціалізовані, в них наявний соціальний потенціал. Їм притаманні культура, вміння, знання і навички,

здатність виконувати соціальну діяльність. В досліджуваних не наявні вміння впливати на інших людей та на самого себе в процесі соціальної діяльності.

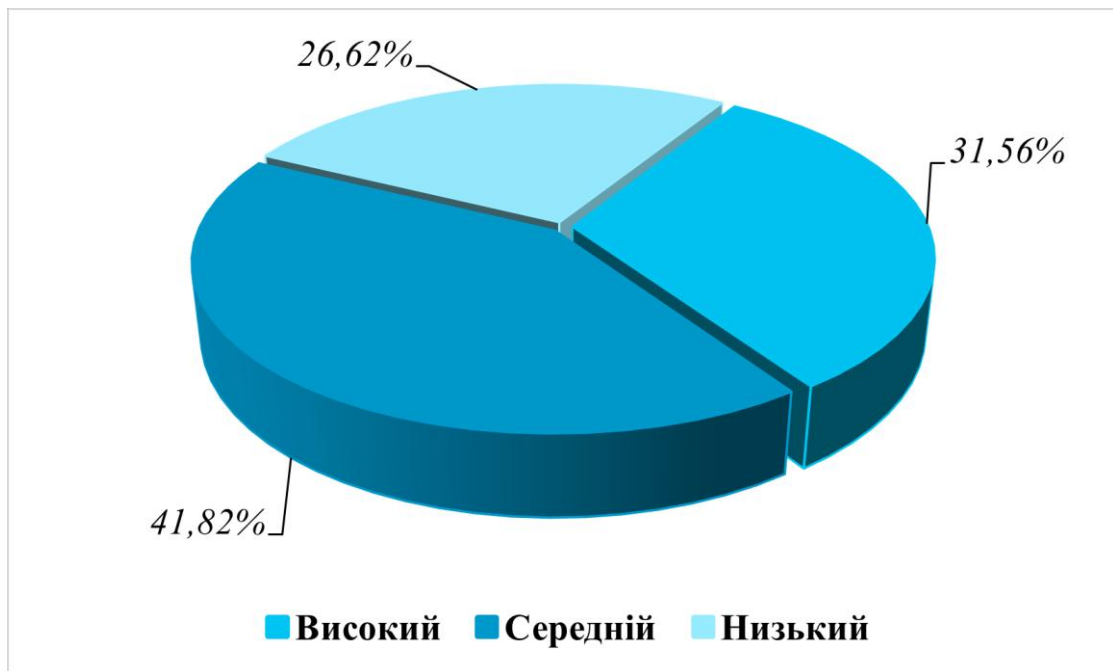

Рис. 2.2.14 Показники готовності до соціальної активності студентської молоді

В 26,62% осіб студентського віку низький рівень готовності до соціальної ініціативності. Досліджувані не соціалізовані, в них не наявний соціальний потенціал. Здобувачам вищої освіти не притаманні культура, вміння, знання і навички, здатність виконувати соціальну діяльність. В досліджуваних не наявні вміння впливати на інших людей та на самого себе в процесі соціальної діяльності. Під час соціальної діяльності студенти пасивні та байдужі.

На основі емпіричного вивчення та аналізу показників критеріїв *поведінкового-комунікативного* компоненту соціальної ініціативності було визначено рівні даного компоненту соціальної ініціативності (див. Рис. 2.2.15).

У 27,37% здобувачів вищої освіти високий рівень розвитку поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності. Студентам притаманні високий рівень вмінь співпрацювати з іншими людьми, готовність до активної соціальної діяльності, діалогічна комунікативна поведінка, направленість на процес спілкування та лідерські якості.

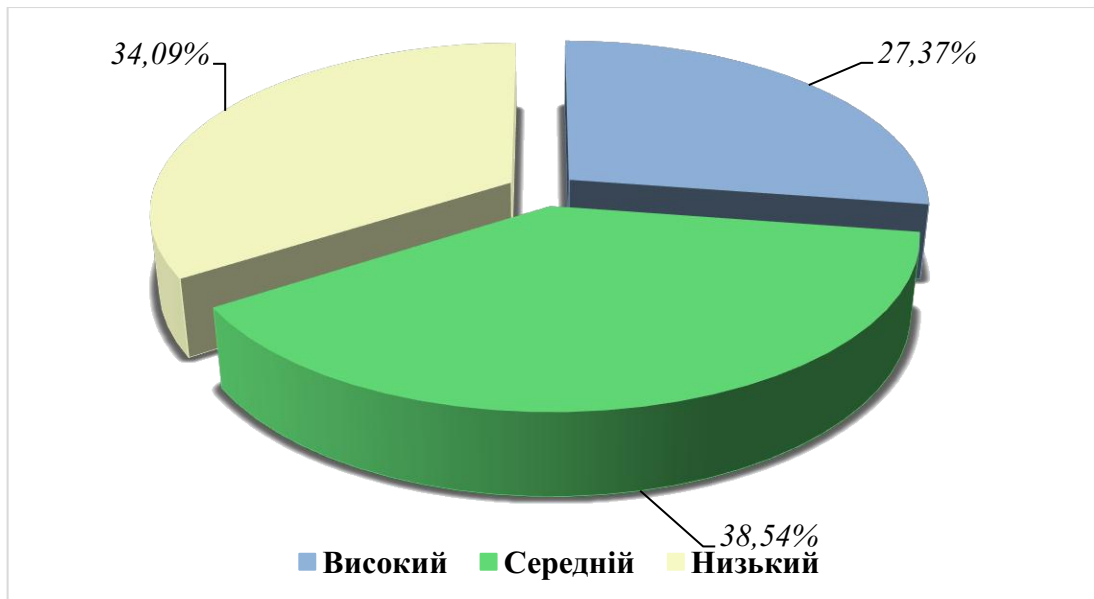

Рис. 2.2.15 Рівні поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності в студентському віці

Середній рівень прояву поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності властивий 38,54% студентів. Дані досліджувані вміють співпрацювати, соціально адаптовані, соціально активні, направленості на спілкування, але за наявності такої потреби для них. Лідерські якості молоді виражені не повною мірою.

Для 34,09% студентської молоді характерний низький рівень поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності. Їм притаманні низький рівень вміння співпрацювати, не готовність до соціально активної та комунікативної поведінки. В даних здобувачів вищої освіти не наявні лідерські якості.

На основі аналізу кількісних та якісних показників прояву когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді, за визначеними критеріями, здійснено кількісний розподіл студентів за рівнями вияву *соціальної ініціативності* (див. Рис. 2.3.16).

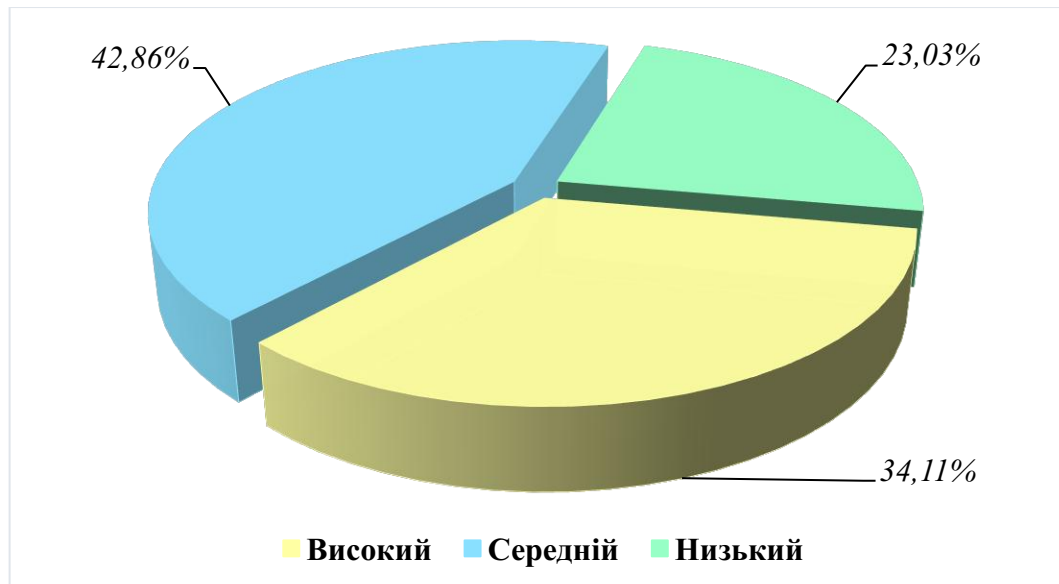

Рис. 2.2.16. Рівні прояву соціальної ініціативності в студентському віці

Таким чином, у 34,11% здобувачів вищої освіти високий рівень прояву соціальної ініціативності. В даних досліджуваних когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий та поведінково-комунікативний компоненти соціальної ініціативності проявляється на високих рівнях.

Для 42,86% студентів притаманний середній вияв соціальної ініціативності. В них когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий та поведінково-комунікативний компоненти соціальної ініціативності проявляється на середніх рівнях.

А 23,03% досліджуваним студентам характерний низький рівень прояву соціальної ініціативності. В даних студентів ЗВО низький рівень вияву когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності.

Варто відзначити, що під час психодіагностичного дослідження, 11 студентів цікавило, чи вплине даний експеримент на залучення їх до студентського самоврядування, адже вони мають бажання брати в ньому активну участь. А 101 особа попросила надіслати їм результати емпіричного дослідження. Дані поведінкові прояви свідчать про бажання їх проявити ініціативу. Також, були досліджувані студенти, яким складно було виконати

проективні методики і вони потребували додаткового пояснення та інформування.

Таким чином, психодіагностичне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді підтверджує потребу розвитку всіх її компонентів. Особливу увагу потрібно приділити розвитку поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності студентської молоді. Але спершу потрібно визначити специфіку вияву соціальної ініціативності в осіб, що навчаються в ЗВО для виявлення наявності зв'язків між критеріями та компонентами соціальної ініціативності.

2.3 Специфіка вияву структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді

Для виявлення специфіки прояву структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді був застосований кореляційний аналіз (r -Пірсона). Його результати засвідчили статистично значущий зв'язок між показниками когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності в студентському віці (див. Додаток М).

Результат кореляційного аналізу засвідчив наявність позитивних взаємозв'язків між критеріями когнітивно-оціночного та мотиваційно-вольового компонентів соціальної ініціативності студентської молоді (Табл.2.3.1).

Зокрема, критерій когнітивно-поведінкового компоненту соціальної ініціативності соціальне мислення має сильні кореляційні зв'язки з критеріями мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності цілепокладання ($r=0,795$; $p\leq 0,01$), благополуччя ($r=0,861$; $p\leq 0,01$) та мотивація досягнення успіху ($r=0,908$; $p\leq 0,01$). Помірні кореляційні зв'язки зафіксовано між критерієм соціальне мислення та самоствердження ($r=0,690$; $p\leq 0,01$). Це дає підставу стверджувати, що досліджуваним студентам, яким властиво вміння бачити соціальні проблеми, прагнення виявляти причинно-наслідкові зв'язки та джерела їх виникнення характерно високі рівні прояву цілепокладання, благополуччя, мотивації досягнення успіху та конструктивне самоствердження.

Властивість когнітивно-оціночного компоненту соціальні установки направлені на процес позитивно корелює з всіма властивостями мотиваційно-вольового компоненту: самоствердження ($r=0,521$; $p\leq 0,01$), цілепокладання ($r=0,517$; $p\leq 0,01$), благополуччя ($r=0,562$; $p\leq 0,01$), мотивація досягнення успіху ($r=0,634$; $p\leq 0,01$). Дані кореляційні зв'язки доводять, що здобувачам вищої освіти з високим рівнем вияву соціального мислення властиві високі

показники конструктивного самоствердження, цілепокладання, благополуччя та мотивації досягнення успіху.

Таблиця 2.3.1

Статистичні зв'язки між показниками когнітивно-оціночного та мотиваційно-вольового компонентів соціальної ініціативності студентської молоді

Критерії компонентів соціальної ініціативності студентської молоді			Когнітивно-оціночний компонент					
			Соціальне мислення	Соціальні установки направлені на процес	Соціальні установки направлені на результат	Самоставлення	Самостійність	Відповідальність
Мотиваційно-вольовий компонент	Самоствердження	r	0,690**	0,521**	0,282**	0,189**	0,545**	0,521**
	Цілепокладання	r	0,795**	0,517**	0,296**	0,133*	0,637**	0,554**
	Благополуччя	r	0,861**	0,562**	0,362**	0,099	0,690**	0,634**
	Мотивація досягнення успіху	r	0,908**	0,634**	0,402**	0,170**	0,696**	0,623**

Примітки:

* – кореляція значима на рівні 0,05

** – кореляція значима на рівні 0,01

Структурний елемент когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності соціальні установки направлені на результат має найвищі зв'язки з структурним елементом мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності мотивація досягнення успіху ($r=0,402$; $p \leq 0,01$). Також, критерій соціальні установки направлені на результат корелює з критеріями самоствердження ($r=0,282$; $p \leq 0,01$), цілепокладання ($r=0,296$; $p \leq 0,01$) та благополуччя ($r=0,362$; $p \leq 0,01$). Зазначені кореляційні зв'язки засвідчують, що соціальні установки направлені на результат соціальної діяльності властиві

цілеспрямованій та мотивованій на досягнення успіху студентській молоді з конструктивним самоствердженням.

Конструкт когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності самоствавлення має зв'язки з конструктами мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності самоствердження ($r=0,189$; $p\leq 0,05$), цілепокладання ($r=0,133$; $p\leq 0,01$) та мотивація досягнення успіху ($r=0,170$; $p\leq 0,01$). Це підтверджує те, що здобувачам вищої освіти з адекватним сприйняттям себе, вмінням вірно оцінювати свою поведінку, високим рівнем самооцінки, самоповаги та самоінтересу притаманні конструктивне самоствердження, високий рівень прояву цілепокладання та мотивації досягнення успіху.

Важливо зазначити, що критерій самоствавлення не корелює з критерієм благополуччя. Це дає підставу стверджувати, що адекватне сприйняття себе, вірне оцінювання своєї поведінки, високий рівень самооцінки, самоповаги та самоінтересу не залежить від прояву особистісного та соціального благополуччя, вміння реалізовувати свій потенціал та наявності почуття особистісного зростання. Тобто, наявність високого рівня вияву самоствавлення не взаємозалежне з наявністю високого рівня прояву благополуччя. Таким чином, розвиток самоствавлення не залежить від розвитку благополуччя і навпаки.

Самостійність, як властивість когнітивно-оціночного компоненту, має позитивні зв'язки з самоствердженням ($r=0,545$; $p\leq 0,01$), цілепокладанням ($r=0,637$; $p\leq 0,01$), благополуччям ($r=0,690$; $p\leq 0,01$) та мотивацією досягнення успіху ($r=0,696$; $p\leq 0,01$), як критеріями мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності. Це засвідчує, що студентам незалежним від інших особистостей характерно конструктивне самоствердження, вміння проектувати цілі, соціальне та особистісне благополуччя, наявність мотивації досягнення успіху.

Структурний елемент когнітивно-оціночного компоненту відповідальність позитивно корелює з всіма структурними елементами мотиваційно-вольового компоненту (самоствердження ($r=0,521$; $p\leq 0,01$), цілепокладання ($r=0,554$; $p\leq 0,01$), благополуччя ($r=0,634$; $p\leq 0,01$) та мотивацією

досягнення успіху ($r=0,632$; $p\leq 0,01$). Це підтверджує, що досліджувані, які визнають свою відповідальність за все, що відбувається з ними в житті та за власну діяльність мають бажання самоствердитися, цілеспрямовані, прагнуть до благополуччя та мають мотивацію для досягнення успіху.

Результат виявлення співзалежності між мотиваційно-вольовим та поведінково-комунікативним компонентами соціальної ініціативності в студентському віці засвідчив статистично значущий зв'язок між показниками даних компонентів (Табл.2.3.2).

Таблиця 2.3.2

Кореляційні зв'язки між показниками мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді

Критерії компонентів соціальної ініціативності студентської молоді			Мотиваційно-вольовий компонент			
			Самоствердження	Цілепокладання	Благополуччя	Мотивація досягнення успіху
Поведінково-комунікативний компонент	Комунікативна поведінка	r	0,411**	0,544**	0,588**	0,641**
	Лідерство	r	0,618**	0,738**	0,814**	0,868**
	Готовність до соціальної активності	r	0,590**	0,735**	0,758**	0,934**

Примітки:

** – кореляція значима на рівні 0,01

Важливо зазначити, що найсильніші кореляційні зв'язки між критеріями мотиваційно-вольового компоненту мотивація досягнення успіху та поведінково-комунікативного компоненту готовність до соціальної активності ($r=0,934$; $p\leq 0,01$) та лідерство ($r=0,868$; $p\leq 0,01$). Це обумовлено тим, що

студентам з високим рівнем розвитку мотивації досягнення успіху притаманні лідерські якості та готовність до активної соціальної діяльності.

Також, помірні кореляційні зв'язки прослідковуються між критерієм мотиваційно-вольового компоненту мотивація досягнення успіху та поведінково-комунікативного компоненту комунікативна поведінка ($r=0,641$; $p\leq 0,01$). Дані зв'язки засвідчують, що студентській молоді, яка орієнтована на рівноправне спілкування та взаєморозуміння, взаємну відкритість і комунікативне співробітництво характерний високий рівень мотивації досягнення успіху.

Властивість мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності благополуччя має найвищі зв'язки з властивістю поведінково-комунікативного компоненту лідерство ($r=0,814$; $p\leq 0,01$). Конструкт мотиваційно-вольового компоненту благополуччя має позитивні зв'язки з конструктами поведінково-комунікативного компоненту комунікативна поведінка ($r=0,588$; $p\leq 0,01$) та готовність до соціальної активності ($r=0,758$; $p\leq 0,01$). Такий зв'язок дає підставу стверджувати, що студенти з високим рівнем благополуччя мають лідерські якості, орієнтовані на діалогічну комунікативну поведінку та готові до соціальної активності.

Структурний елемент мотиваційно-вольового компоненту цілепокладання позитивно корелює з всіма структурними елементами поведінково-комунікативного компоненту: комунікативна поведінка ($r=0,544$; $p\leq 0,01$), лідерство ($r=0,738$; $p\leq 0,01$) та готовність до соціальної активності ($r=0,735$; $p\leq 0,01$). Це доводить, що студентській молоді з високим рівнем прояву цілепокладання властиві лідерські якості, комунікативна поведінка та готовність до соціальної активності.

Самоствердження, як властивість мотиваційно-вольового компоненту, має позитивні зв'язки з комунікативною поведінкою ($r=0,411$; $p\leq 0,01$), лідерством ($r=0,618$; $p\leq 0,01$) та готовністю до соціальної активності ($r=0,590$; $p\leq 0,01$). Це засвідчує, що досліджуваним студентам з конструктивним

самоствердженням притаманні лідерські якості, діалогічна комунікативна поведінка та готовність до соціальної активності.

Результат кореляційного аналізу засвідчив наявність позитивних взаємозв'язків між всіма властивостями когнітивно-оціночного та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді (Табл.2.3.3).

Таблиця 2.3.3

Статистична взаємозалежність між показниками поведінково-комунікативним та когнітивно-оціночним компонентів соціальної ініціативності студентської молоді

Критерії компонентів соціальної ініціативності студентської молоді			Когнітивно-оціночний компонент					
			Соціальне мислення	Соціальні установки направлені на процес	Соціальні установки направлені на результат	Самоставлення	Самостійність	Відповідальність
Поведінково-комунікативний компонент	Комунікативна поведінка	r	0,686**	0,515**	0,277**	0,162**	0,452**	0,402**
	Лідерство	r	0,914**	0,624**	0,343**	0,153*	0,713**	0,615**
	Готовність до соціальної активності	r	0,875**	0,616**	0,343**	0,169**	0,675**	0,618**

Примітки:

* – кореляція значима на рівні 0,05

** – кореляція значима на рівні 0,01

Конструкт поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності комунікативна поведінка має позитивні зв'язки з всіма конструктами когнітивно-оціночного компонента соціальної ініціативності. Найсильніша взаємозалежність даного критерію прослідковується з критерієм соціальне мислення ($r=0,686$; $p \leq 0,01$). З іншими властивостями поведінково-

комунікативного компонента також наявні кореляційні зв'язки: соціальні установки направлені на процес ($r=0,515$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на результат ($r=0,277$; $p\leq 0,01$), самоствавлення ($r=0,162$; $p\leq 0,01$), самостійність ($r=0,452$; $p\leq 0,01$) та відповідальність ($r=0,402$; $p\leq 0,01$). Дані зв'язки підтверджують, що студентам з діалогічною комунікативною поведінкою характерні високий рівень соціального мислення, наявність соціальних установок направлених на процес соціальної діяльності, самоствавлення, самостійність та відповідальність.

Структурний елемент поведінково-комунікативного компоненту лідерство позитивно корелює з всіма структурними елементами когнітивно-оціночного компоненту (соціальне мислення ($r=0,914$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на процес ($r=0,624$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на результат ($r=0,343$; $p\leq 0,01$), самоствавлення ($r=0,153$; $p\leq 0,05$), самостійність ($r=0,713$; $p\leq 0,01$) та відповідальність ($r=0,615$; $p\leq 0,01$). Це засвідчую, що здобувачам вищої освіти з наявними лідерськими якостями властиво наявність соціального мислення, соціальних установок направлених на процес соціальної діяльності, самоствавлення, самостійність та відповідальність.

Конструкт поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності готовність до соціальної активності має зв'язки з конструктами когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності соціальне мислення ($r=0,875$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на процес ($r=0,616$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на результат ($r=0,343$; $p\leq 0,01$), самоствавлення ($r=0,169$; $p\leq 0,01$), самостійність ($r=0,675$; $p\leq 0,01$) та відповідальність ($r=0,618$; $p\leq 0,01$). Зазначені кореляційні зв'язки підтверджують, що соціальне мислення, соціальні установки направлені на процес соціальної діяльності, самоствавлення, самостійність та відповідальність. властиві студентській молоді, яка готова до активної соціальної діяльності.

Аналіз статистичних даних дозволив виявити важливі інтеркореляції в середині кожного компоненту соціальної ініціативності. Зокрема, всередині когнітивно-оціночного комунікативного компонента соціальної ініціативності

встановлено високі інтеркореляційні зв'язки між критеріями соціального мислення з самостійністю ($r=0,746$; $p\leq 0,01$) та відповідальність з самостійністю ($r=0,844$; $p\leq 0,01$). Помірні інтеркореляційні зв'язки прослідковуються між критеріями: соціальні установки направлені на процес з соціальним мисленням ($r=0,684$; $p\leq 0,01$), відповідальність з соціальним мисленням ($r=0,652$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на процес з самостійністю ($r=0,534$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на процес з відповідальністю ($r=0,434$; $p\leq 0,01$). Найслабші інтеркореляційні зв'язки простежуються між критерієм самоставлення та критеріями соціального мислення ($r=0,186$; $p\leq 0,01$), відповідальність ($r=0,185$; $p\leq 0,01$), самостійність ($r=0,200$; $p\leq 0,01$), соціальні установки направлені на процес ($r=0,138$; $p\leq 0,01$).

Результат інтеркореляційного аналізу установив, що між всіма критеріями мотиваційно-вольового компонента соціальної ініціативності є значущі інтеркореляційні зв'язки. Найсильніші взаємозалежності між критеріями благополуччя та мотивація досягнення успіху ($r=0,803$; $p\leq 0,01$), благополуччя та цілепокладання ($r=0,716$; $p\leq 0,01$), мотивація досягнення успіху та цілепокладання ($r=0,774$; $p\leq 0,01$). Помірні інтеркореляційні зв'язки спостерігаються між самоствердженням та цілепокладанням ($r=0,542$; $p\leq 0,01$), самоствердженням та мотивацією досягнення успіху ($r=0,636$; $p\leq 0,01$), самоствердженням та благополуччям ($r=0,625$; $p\leq 0,01$).

Поведінково-комунікативний компонент соціальної ініціативності студентської молоді має значущі інтеркореляційні зв'язки між структурними елементами даного компоненту. Сильні інтеркореляційні зв'язки прослідковуються між лідерством та готовність до соціальної активності ($r=0,831$; $p\leq 0,01$). Помірні інтеркореляційні зв'язки присутні між комунікативною поведінкою та лідерством ($r=0,638$; $p\leq 0,01$), готовність до соціальної активності та комунікативною поведінкою ($r=0,682$; $p\leq 0,01$).

Значні інтеркореляційні зв'язки між критеріями структурних компонентів соціальної ініціативності підтверджують тісну взаємозалежність та інтегрованість у формуванні соціальної ініціативності студентської молоді.

Важливо зазначити, що результати кореляційної співзалежності підтвердити перевагу значущості соціальних установок направлених на процес, а не на результат. Адже, соціальні установки на процес мають вищу силу кореляції з всіма конструктами соціальної ініціативності. Це підтверджує, що високому рівні вияву когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти притаманні соціальні установки направлені на процес соціальної діяльності.

Також, кореляційний аналіз довів, що критерій поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності «Комунікативна поведінка» проявляється саме через діалогічну спрямованість в спілкуванні. Адже, діалогічна комунікативна поведінка має сильні зв'язки з всіма критеріями соціальної ініціативності. Натомість, авторитарна та маніпулятивна спрямованість в спілкуванні майже немає кореляційних зв'язків з властивостями соціальної ініціативності. А індиферентна, альтероцентриська та комформна спрямованість в спілкуванні має обернені кореляційні зв'язки з критеріями соціальної ініціативності в студентському віці. Це дозволяє стверджувати, що наявність індиферентної, альтероцентриської та комформної спрямованість в спілкуванні в студентській молоді призводить до низького рівня прояву поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності (Дод.).

Таким чином, результат аналізу специфіки вияву структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді статистично підтвердив значущий зв'язок між показниками когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності в студентському віці. Це дає можливість стверджувати, що всі критерії соціальної ініціативності взаємозалежні та потребують цілісного та інтегрованого психологічного розвитку.

Висновки до розділу 2

Аналіз наукової літератури з проблематики вивчення соціальної ініціативності особистості дозволив виділити основні критерії та компоненти соціальної ініціативності студентської молоді. Для емпіричного вивчення когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності було підбрано 10 психологічних методик, які забезпечують вивчення всіх критеріїв соціальної ініціативності.

Варто зазначити, що вибір психодіагностичого інструментарію здійснювався добром адекватних, валідних, надійних, взаємодоповнюючих психологічних методик спрямованих на комплексне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. Підібраний психодіагностичний інструментарій дозволив емпірично вивчити всі критерії соціальної ініціативності студентської молоді: соціальне мислення, соціальні установки, самоствавлення, самостійність, відповідальність, самоствердження, цілепокладання, благополуччя, мотивацію досягнення успіху, комунікативну поведінку, лідерство та готовність до соціальної активності.

На основі показників критеріїв соціальної ініціативності студентської молоді було виявлено рівні прояву компонентів соціальної ініціативності в студентському віці.

Когнітивно-оціночний компонент соціальної ініціативності має високий рівень прояву у 39,88% студентів. Для 44,71% студентської молоді характерний середній рівень вияву когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності. 15,41% досліджуваних має низький рівень розвитку когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності молоді.

Високий рівень *мотиваційно-вольового компоненту* соціальної ініціативності притаманний 35,07% досліджуваних студентів. У 45,34% студентів середній рівень вияву мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності. 19,59% здобувачів вищої освіти мають низький рівень розвитку даного компоненту.

У 27,37% здобувачів вищої освіти високий рівень розвитку *поведінково-комунікативного компонента* соціальної ініціативності. Середній рівень прояву поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності властивий 38,54% студентів. Для 34,09% студентської молоді характерний низький рівень поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності.

За результатами експерименту було виявлено рівні прояву соціальної ініціативності студентської молоді. Таким чином, у 34,11% здобувачів вищої освіти *високий рівень* прояву соціальної ініціативності. Здобувачі вищої освіти мають високі рівні розвитку когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів даної якості особистості. Для 42,86% студентів притаманний *середній рівень* вияв соціальної ініціативності. Їх характерно середній рівень прояву структурних компонентів соціальної ініціативності. А 23,03% досліджуваним студентам характерний *низький рівень* прояву соціальної ініціативності. Даним студентам притаманні низький рівень вияву когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності.

Результат кореляційного аналізу специфіки вияву структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді підтвердив значущий зв'язок між показниками когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності в студентському віці. Це дає можливість стверджувати, що всі критерії соціальної ініціативності взаємозалежні та потребують цілісного та інтегрованого психологічного розвитку. Значні інтеркореляційні зв'язки між критеріями структурних компонентів соціальної ініціативності підтверджують тісну взаємозалежність та інтегрованість у формуванні соціальної ініціативності студентської молоді.

Емпіричне дослідження та кореляційний аналіз підтвердили важливість розвитку психологічних особливостей соціальної ініціативності в студентському віці. Для цього потрібно розвивати всі компоненти соціальної ініціативності молоді.

Список використаних джерел у розділі 2

1. Алексеева, В.В. (2009). Возрастные особенности структуры инициативности старших школьников и студентов. *Вестник РУДН серия Психология и педагогика*, 1, 51 – 55.
2. Алексеєнко, Т.Ф. (2007). *Соціалізація особистості: можливості й ризики. Науково-методичний посібник*. Педагогічна думка.
3. Белицкая, Г.Э. (1991). Типология проблемности социального мышления личности. [Дис. канд. псих. наук., Московский педагогический государственный университет]. Москва.
4. Бодалева, А.А., & Столин В.В. (1987). *Общая психодиагностика*. МГУ.
5. Братченко (1997). С.Л. *Диагностика личностно-развивающего потенциала: метод. пособ. для шк. Психологов*. Эридан.
6. Бурлачук, Л.Ф. (2002). *Психодиагностика*. Питер.
7. Бушуєва, Т.В. (2009) *Основи наукових психологічних досліджень. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Видавництво ПП Лисенко М.М.
8. Варій, М.Й. (2009). *Загальна психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Центр учбової літератури.
9. Виноградова, В. (2010). Развитие личности студента как субъекта спілкування. *Актуальні проблеми навчання та виховання*, 7(9), 337 – 341.
10. Галян, І.М. (2011). *Психодіагностика: навчальний посібник*. Академвидав.
11. Глуханюк, Н.С. (2005). *Практикум по психодиагностике: учебное пособие*. Издательство Московского психолого-социального института.
12. Головинова, И.Ю. (2005). Компоненты инициативности студентов младших курсов педагогических вузов. *Развитие личности в образовательных системах Южно-Российского региона*, 4, 327.

13. Донцов, Д.А., & Донцова, М.В. (2013). Психологические особенности юношеского (студенческого) возраста. *Образовательные технологии*, 2, 34–42.
14. Дружинин, В.Н. (2001). *Экспериментальная психология*. Питер.
15. Єрмолаєва, М.В. (2003). *Психологія розвитку*. Либідь.
16. Киреева, Е.А., & Дубовицкая, Т.Д. (2011). Методика исследования особенностей самоутверждения в подростковом возрасте. *Экспериментальная психология*, 2, 115–124.
17. Климчук, В.О. (2009). *Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей*. Освіта.
18. Кон, И.С. (1995). *Психология ранней юности*. Просвещение.
19. Корольчук, М.С., & Осьодло, В.І. *Психодіагностика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Ельга.
20. Лемак, М.В., & Петрище, В.Ю. (2012) *Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник*. Видавництво Олександри Гаркуші.
21. Литвиненко, И.Ю. (2007). Психодиагностика с позиций системного подхода. *Психология и соционика межличностных отношений*, 8, 5–9.
22. Литвинюк, А.А. (2012) *Организационное поведение: учебник для бакалавров*. Издательство Юрайт.
23. Немов, Р.С. (2003). *Психология*. Владос.
24. Носко, І.В. (2003). *Психологія розвитку та вікова психологія*. Владивосток.
25. Павелків, Р.В. (2011). *Вікова психологія*. Кондор.
26. Панок, В.Г. (2017). *Прикладна психологія. Теоретичні проблеми*. Ніка-Центр.
27. Поліщук, С.А. (2009). *Методичний довідник з психодіагностики*. Університетська книга.
28. Помилуйко, В.Ю. (2012). Розвиток ініціативності майбутніх психологів у процесі використання інтерактивних технологій. [Дис. канд. псих.

наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].
Репозитарій НПУ.

29. Потемкина, О.Ф. (2001). *Практическая психодиагностика. Методики и тесты: Учебное пособие*. Самара.

30. Райгородский, Д.Я. (1998). *Практическая психодиагностика: Методики и тесты : учеб. пособие*. ИД «Бахрах».

31. Райс, Ф. (2000). *Психология подросткового и юношеского возраста*. Питер.

32. Рожков, М.Й. (1991). *Концепция социализации ребенка в работе детских организаций*. Академия.

33. Руденко, В.М., & Руденко, Н.М. *Математичні методи в психології*. Академвидав.

34. Руженков, В.А., Руженкова В.В., & Лукьянцева И.С. (2016). Методика диагностики личностной зрелости. *Актуальные проблемы медицины*, 201, 101–107.

35. Сидоренко, Е.В. (2007). *Методы математической обработки в психологии*. Речь.

36. Скребець, В.О. (2003). *Основи психодіагностики. Навчальний посібник*. Видавничий дім «Слово».

37. Скрипченко, О.В., Долинська, Л.В., & Огороднійчук, З.В. (2001). *Вікова психологія*. Просвіта.

38. Товкач, І.Є. (2018). Психологічний портрет студента-першокурсника. *Молодий вчений*, 8, 94–98.

39. Туриніна, О.Л. (2018). *Методологія та методи психологічного дослідження: навчально.-методичний посібник*. Вид. дім «Персонал».

40. Узнадзе, Д.Н. (1961). *Основные положения теории установки*. Акад. наук Грузинской ССР.

41. Фесенко, П.П. (2005). Имеет ли понятие психологического благополучия социальнокультурную специфику? *Психология*, 4, 132–138.

42. Фетіскін, Н.П., Козлов, В.В., & Мануйлов, Г.М. (2002). *Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп*. Інституту Психотерапії.
43. Фіцула, М.М. (2006). *Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник*. Академвидав.
44. Харченко, С.Я. (2006). *Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : монографія*. Альма-матер.
45. Хворостянко, Н.А. (2021). Психологічні особливості мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в студентському віці. *Молодий вчений*, 12, 11–15.
46. Чала, Ю.М., & Шахрайчук, А.М. (2018). *Психодіагностика: навчальний посібник*. НТУ «ХПІ».
47. Шейко, В.М., & Кушнарєнко, Н.М. (2008). *Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник*. Знання.
48. Andrushchenko, T.A., Khvorostyanko N.A. (2022). Psychological Issues of Students' Social initiative in Higher Education Establishments: *Systemic Approach. Interdisciplinary studies of complex systems*, 20, 73–84.
49. Bandura, A. (1962). *Social Learning through Imitation*. University of Nebraska Press: Lincoln, NE.
50. Donald, P.(2001). *Psychodiagnostics and Personality Assessment Handbook*. Western Psychological Services.
51. Khvorostianko N.A. (2021). Social initiative of the student youth as a subject psychological research. *Colloquium-journal*, 27(114), 21–24.
52. Khvorostianko, N.A. (2022). The influence of external factors on the psychological development of youth social initiative. *Eurasian scientific discussions. Proceedings of II International Scientific and Practical Conference* (p. 177–180). Barca Academy Publishing.
53. Khvorostianko, N.A. (2022). Психологічні особливості когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності студентської молоді.

International scientific innovations in human life. *Proceedings of XV International Scientific and Practical Conference* (p. 209–213). Cognum Publishing House.

54. Ryff, C. (1996). *Psychological well-being*. Academic Press.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ

СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

3.1. Тренінгова програма психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді

Теоретико-методологічне та емпіричне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді засвідчує важливість комплексного та системного психологічного розвитку даної якості особистості. А також, підтверджує, що соціальна ініціативність здобувачів вищої освіти є системною якістю особистості, яка характеризується наявністю соціальних установок та мислення, адекватного самоствавлення та мотивації для реалізації лідерського та комунікативного потенціалу під час самостійної та відповідальної соціально активної діяльності, яка спрямована на досягнення соціального-особистісного благополуччя та цілей особистості.

Під час емпіричного дослідження психологічних особливостей соціальної ініціативності було виявлено недостатній розвиток критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності. Властивості когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності – соціальне мислення, самостійність та відповідальність в більшості студентів мають середній рівень прояву. У значній кількості здобувачів вищої освіти завищені, або занижені показники самоствавлення. Соціальні установки в частини досліджуваних мають низький рівень направленості на результат і процес соціальної діяльності. Значній кількості здобувачів вищої освіти притаманний середній рівень сформованості показників цілепокладання та благополуччя мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності. Також, особам студентського віку властиве деструктивне самостввердження, або взагалі відмова від нього. Мотивація досягнення успіху у більшості студентської молоді має середній та низький

ступінь прояву. Критерій поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності студентів – комунікативна поведінка в більшості респондентів має низький рівень розвитку. Властивість лідерство в значній кількості особистостей студентського віку має низький рівень прояву. Готовність до соціальної активності здобувачів вищої освіти в значній частини досліджуваних має середній рівень прояву. Таким чином, емпіричне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності свідчить про важливість розвитку всіх її компонентів та показників у значній частини досліджуваної студентської молоді. Важливо зазначити, що найбільшого розвитку потребує поведінково-комунікативний компонент соціальної ініціативності, адже кількість студентів з низьким рівнем розвитку даного компоненту переважає над іншими.

Отримані в ході експериментального дослідження дані доцільно використовувати для вибору методів психологічного розвитку соціальної ініціативності в студентській молоді. Методи розвивальної роботи повинні сприяти розвитку всіх показників компонентів соціальної ініціативності в студентському віці.

Значущою для здійснення психологічного розвитку соціальної ініціативності є тренінгова робота з студентською молоддю. Адже, психологічний тренінг сприяє активному навчанні юнака, що формує навички та вміння продуктивної соціальної ініціативності, самоаналіз власної соціальної ініціативності та розвиває особистісну соціальну ініціативність. К.Л Мілютіна зазначила, що психологічний тренінг сприяє засвоєнню нових знань, прояву емоційного стану, підвищенню мотивації, розвитку колективного мислення та активізації учасників. Також, дає можливість закріпити отримані знання, що сприяє кращому їх засвоєнню. Тому, для розвитку психологічних особливостей соціальної ініціативності нами було обрано психологічний тренінг, як сукупність активних методів практичної психології.

Теоретичним підґрунтям для створення тренінгової програми розвитку психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді були вчення М. Форверга про концепцію соціально-психологічного тренінгу,

В.П. Захарова про методичні засади тренінгової діяльності, Н.Ю. Хрящева про методи тренінгової роботи, К.Л. Мілютіної про моделі тренінгу, І.М. Матійків про тренінгову роботу зі студентами та В.В. Зеленіна про особистість тренера [16; 17; 32; 34].

Вибір методів психологічного розвитку та створення тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» забезпечується використанням комплексу психологічних підходів: системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного.

Теоретико-методологічною основою *системного підходу* є вчення Б. Ломова, П. Анохіна, В. Карпенка та С. Максименка. Науковці вважають, що під час дослідження психологічних феноменів важливого значення має антропоцентризм; інтеграція досліджуваного феномену з іншими властивостями особистості; взаємодія, взаємозалежність та упорядкування компонентів досліджуваного явища. На думку вчених, основними складовими психологічного дослідження в системному підході є комплексний аналіз психологічного явища, виявлення відношень між психологічними компонентами досліджуваного феномену, структурування психологічного явища та виявлення чинників, які впливають на психологічне явище. Таким чином, системний підхід забезпечує цілісне, комплексне та взаємозалежне вивчення структурних компонентів психологічного феномену з врахуванням зовнішніх чинників впливу [4; 20; 28; 30].

Під час вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності використовувався особистісно-орієнтований підхід, який спирався на вчення К. Роджерса, А. Маслоу, І. Беха та І. Булах. Вчені особистісно-орієнтованого підходу вважають найвищою цінністю – особистість з своїми індивідуально-психологічними особливостями, віковими характеристиками, потребами та можливостями, які потрібно врахувати під час психологічного дослідження. Важливого значення в особистісно-орієнтованому підході має гуманізм, який передбачає врахування свободи особистості та її потенціалу. Даний підхід спрямований на розвиток самостійності, самоактуалізації, творчого потенціалу

тощо [7; 9; 54;55]. Отже, з точки зору особистісно-орієнтованого підходу під час психологічного дослідження потрібно враховувати індивідуально-психологічні та вікові особливості особистості, а також надавати при потребі допомогу та підтримку не впливаючи на думки людини.

Вчення С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Г. Костюк та І. Бех є основою наукових поглядів у діяльнісному підході. Вчені діяльнісного підходу досліджують психологічні особливості особистості враховуючи процес діяльності. Діяльність визначається як динамічна система взаємодії суб'єкта зі світом; перетворюючи у діяльності предметний світ, суб'єкт змінюється сам (змінюються його свідомість, особистість). Система діяльності включає в себе мотиви, цілі, умови та співвідносні з ними дії та операції. Дана структура функціональна, тобто кожен компонент системи виконує у діяльності специфічні функції. Саме в діяльності відбувається становлення та розвиток свідомості: те, що у предметному світі виступає для суб'єкта як мотиви, мети та умови його діяльності, має бути представлено, відображено у його свідомості [7; 25; 27; 40].

Використання комплексу системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів забезпечить розвиток у здобувачів вищої освіти всіх структурних компонентів соціальної ініціативності. Розвиток структури соціальної ініціативності має відбуватися на основі активізації пізнавальних, оціночних, вольових, мотиваційних, поведінкових та комунікативних процесів.

На основі проведено нами емпіричного дослідження нами була розроблена модель психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді, яка є основою для створення тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» (див. Рис. 3.1.1). В моделі продемонстровано технології психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді, які системно та комплексно впливають на розвиток всіх властивостей компонентів соціальної ініціативності, що сприяє формуванню соціально ініціативної особистості студентського віку. А сформована соціальна ініціативність студентської молоді є поштовхом до активної соціальної діяльності.

Рис. 3.1.1 Модель психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді

Варто зазначити, що в тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» брало участь 120 студентів, яких було відібрано з емпірично досліджуваних осіб (60 осіб – експериментальна група та 60 осіб – контрольна група). Для кращої ефективності тренінгової роботи експериментальна та контрольна групи були поділені ще на 3 групи, кожна з яких містила 20 осіб. Формувальний експеримент включав в себе студентів, які отримують вищу освіту в Національній музичній академії України імені П.І. Чайковського, Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова та Львівському національному університеті імені Івана Франка. Тренінгові заняття проводились протягом трьох місяців один раз на тиждень. Відповідно до змісту та мети тренінгу спрямованого на розвиток психологічних особливостей соціально ініціативності студентської молоді підготовка мала системний та цілісний характер, що сприяло комплексному психологічному розвитку соціальної ініціативності в студентів ЗВО.

Таким чином, *метою* тренінгу є формування в студентської молоді знань про соціальну ініціативність; психологічний розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності. Окрім того, програма розвитку має на меті підвищити компетентність студентської молоді у процесі комунікації через упровадження інтерактивних методів у традиційну систему навчання.

Завданнями тренінгової програми спрямованої на розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді є:

1. Ознайомлення студентської молоді з психологічними особливостями соціальної ініціативності та її важливим значенням в студентському віці;
2. Психологічний розвиток когнітивно-оціночного компонента соціальної ініціативності молоді;
3. Оволодіння мотиваційно-вольового компонента соціальної ініціативності учасниками;
4. Розвиток поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності молоді.

Загальний обсяг тренінгу складає 30 годин: 10 тренінгових занять (по 3 год. кожне). Після кожного тренінгового заняття учасники отримують домашнє завдання. Кожне з тренінгових занять спрямоване на психологічний розвиток критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та комунікативно-поведінкового компонентів соціальної ініціативності студентів ЗВО та має власну мету, яку зазначено в Таблиці 3.1.1.

Таблиця 1.3.1

Структура тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді»

№	Тема заняття	Мета
1.	Знайомство з соціальною ініціативністю	знайомство учасників; створення позитивної атмосфери та мотивації для роботи на тренінгу, ознайомлення та поінформування студентської молоді з психологічними особливостями соціальної ініціативності та її важливим значенням в студентському віці.
2.	Уявлення про соціальну ініціативність молоді	поінформування про структуру соціальної ініціативності в студентському віці, формування бажання розвинути власну соціальну ініціативність.
3.	Позитивний досвід соціальної ініціативності молоді	формування в студентської молоді позитивного досвіду соціальної ініціативності.
4.	Думаю як соціально ініціативна особистість!	розвиток соціального мислення студентської молоді.
5.	Я соціально ініціативний!	розвиток самоставлення, самостійності та відповідальності студентської молоді.
6.	Я соціально ініціативний!	розвиток самоставлення, самостійності та відповідальності студентської молоді.
7.	Є ціль, буде – успіх!	розвиток цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивації досягнення успіху.
8.	Є ціль, буде – успіх!	розвиток цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивації досягнення успіху.
9.	Соціально-ініціативний лідер та комунікатор	розвиток комунікативну вмінь та лідерських якостей учасників тренінгу.

10.	Готовність до соціальної активності	формування готовності до соціальної активності учасників тренінга.
-----	-------------------------------------	--

Тренінг «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» складається з 4 етапів: настановчого, інформаційно-просвітницького, розвивального, який включає в себе 3 блоки (когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий, поведінково-комунікативний) та завершального (див. Додаток Р).

В початку кожного з тренінгових занять студентській молоді повідомляються правила поведінки (принципи) під час роботи на тренінгу:

- принцип «тут і тепер», тобто учасники зосереджені та обговорюють лише на те, що відбувається на тренінговому занятті;
- принцип зворотного зв'язку, який полягає в можливості учасників ділитися власними емоціями та переживаннями, але не заподіювати шкоди іншим;
- принцип конфіденційності та закритості групи, що виявляється в нерозголошенні інформації про інших учасників за межами групи;
- принцип «ні», який реалізується в можливості завжди відмовитися від того що не подобається учаснику;
- принцип «Я», який виявляється в фіксації на себе, а не інших учасників тренінгу, а також говорити тільки від свого імені; принцип часу, тобто всі вчасно приходять.

Перший етап тренінгової роботи має на меті встановити позитивну взаємодію та співпрацю психолога-тренера зі студентською молоддю. **Наставочний етап** включав у себе вступне слово тренера, вправи на знайомство, вправи, які забезпечують зняття напруги та скутості в здобувачів вищої освіти шляхом релаксації, вправи спрямовані на командоутворення та активну роботу під час тренінгу, групові дискусії. Зокрема, настановчий етап включає в себе такі вправи як:

- вправа «Знайомство» метою якої є в яскравій формі познайомити учасників тренінгу, сфокусувати молодь на принцип «тут і тепер», зняти

емоційну напругу між учасниками тренінгу, сприяти командній роботі під час тренінгового заняття;

- вправа «Очікування» метою якої є визначити очікування учасників від тренінгу;
- вправа «Солодкий криголам» метою якої є зняття емоційної напруги; активізація та інтеграція учасників тренінгу; сприяння самопрезентації студентської молоді.
- групова дискусія «Для мене соціально ініціативна особистість – це...», яка спрямована на виявлення знань та уявлень учасників тренінгу з приводу соціально ініціативної особистості.

На даному етапі важливо установити абсолютну довіру між студентами та психологом. А також зміцнити віру досліджуваних в позитивні зміни та бажання до них. Підсумком настановчого етапу є зняття емоційної напруги та встановлені довірливі відносини між членами групи.

Інформаційно-просвітницький етап тренінгу спрямований на ознайомлення студентів з поняттями, компонентами, властивостями, віковими особливостями та проявами соціальної ініціативності в юнацькому віці. Також, вагомого значення, на даному етапі є розуміння важливості розвитку соціальної ініціативності студентами та наявності її в них. Результатом інформаційно-просвітницького етапу є розуміння та бажання студентів розвивати особисту соціальну ініціативність.

Важливо зазначити, що на даному етапі здобувачі вищої освіти прослуховують міні-лекції, беруть участь в групових дискусіях, мозковому штурмі та використовують метод кейсів. Ціллю міні-лекцій є сформулювати і закріпити теоретичні знання, зміст яких структуровано на основі аналізу наукових джерел з проблеми психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. Групова дискусія спрямована на колективне обговорення проблеми з метою прийти до спільної думки щодо її подолання та реалізації. Метод мозкового штурму направлений на пошук відповідей шляхом різноманітних ідей учасників тренінгу. Метод кейсів застосовується в тренінговій

програмі для розвитку вміння студентів швидко знаходити шляхи вирішення конкретних задач. Прикладом групової дискусії настановчого етапу тренінгу є дискусія на тему «Соціально ініціативні знаменитості» метою якої є сформулювати бажання студентської молоді розвинути власну соціальну ініціативність. Для кращого засвоєння, релаксації та рефлексії даний етап містить психологічні вправи «Мій острів» для сприяння активізації учасників, виявлення групових установок та настроїв учасників., «Малюнок» ціллю якого є закріпити бажання розвинути власну соціальну ініціативність, розвиток уявлень молоді в приводу соціально ініціативної особистості; «Багаж» з метою рефлексії тощо.

Розвивальний етап тренінгової роботи спрямований на розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності. Даний етап містить групові дискусії, мозкові штурми, кейси, обговорення, перегляд роликів та фільмів, арт-терапевтичні, метафоричні та ігрові вправи, рольові ігри, аутогенне тренування тощо. Варто зазначити, що аутогенне тренування має на меті виробити навички самоконтролю і саморегуляції студентської молоді, сприяти самовдосконаленню та особистісному зростанню здобувачів вищої освіти. Перегляд роликів та фільмів сприяє мотивації студентів для майбутнього розвитку, досягнення цілей та благополуччя.

Перший блок розвивального етапу ставить на меті розвинути *когнітивно-оціночний компонент* соціальної ініціативності студентської молоді. Він включає в себе вправи, які направлені на розвиток соціального мислення, соціальних установок, самоствалення, самостійності та відповідальності. Зокрема, когнітивно-оціночний блок включає в себе такі вправи як:

- вправа «Переваги» формує в здобувачів вищої освіти розуміння про важливість процесу і результату в соціальній діяльності;
- вправа «Програма готовності до соціальної ініціативності» сприяти розвитку соціальних установок в студентів ЗВО;
- вправа «Дерево соціальних проблем» допомагає опанувати навичками бачення соціальних проблем студентською молоддю, розвинути

вміння знайти конструктивний спосіб вирішення соціальних проблем та спрогнозувати їх результат;

- вправа «Квітка» сприяє розвитку самосмавлення, розуміння своєї індивідуальності студентами;
- вправа «Я – переможець» покращує ставлення учасників тренінгу до себе, формує розуміння наявності можливості долати недоліки;
- вправа «Піклування» формує потребу студентів відповідати за себе та свої дії під час соціальної діяльності;
- вправа «Реклама» сприяє розвитку самоствавлення, відповідальність та самостійність студентської молоді;
- вправа «Проект» спрямована на розвиток почуття соціальної відповідальності та самостійності тощо.

Метою другого блоку розвивального етапу тренінгу є розвиток *мотиваційно-вольового компоненту* соціальної ініціативності в юнацькому віці. Даний блок спрямований на розвиток цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивації досягнення успіху в студентській молоді. Для реалізації мотиваційно-вольового блоку використовувалися такі психологічні техніки як:

- вправа «Театр» для формування в студентській молоді навичок конструктивного самоствердження та вміння досягати цілей;
- мозковий штурм «Моя ціль» метою якого є спонукати учасників тренінгу до пошуку власних конструктивних способів для реалізації особистих цілей;
- вправа «Майбутнє» для формування в учасників бажання досягати власних цілей, бачити варіанти досягнення власних цілей;
- перегляд мотиваційного ролика для активізації в учасників мотивацію досягнення успіху;
- вправа «Будинок досягнення соціального благополуччя» з метою сформувати в учасників тренінгової програми бажання досягати соціальне благополуччя;

- вправа «Картина мого майбутнього» спрямована на розвиток цілепокладання, благополуччя та самоствердження в студентів тощо.

Ціллю третього блоку є розвиток *поведінково-комунікативного компонента* соціальної ініціативності осіб, що навчаються в ЗВО. Поведінково-комунікативний блок розвивального етапу включає вправи, які спрямовані на розвиток готовності студентів до соціальної активності, комунікативної поведінки та лідерства. Поведінково-комунікативний блок включає в себе:

- психологічну вправу «Тріумф» метою якої є розвинути в учасників комунікативні навички;
- міні-лекцію «Комунікативна поведінка та лідерські якості як властивості соціальної ініціативності»;
- вправу «Пазл» спрямовану на розвиток вміння домовлятися під час комунікації;
- вправу «Лідерський пиріг» спрямовану на тренування у визначенні чітких та ясних ознак лідерської поведінки, усвідомленні лідерських якостей;
- вправу «Презентація ролика» ціллю якої є розвиток лідерського потенціалу;
- вправу «Соціальний вчинок» метою якої є розвиток готовності учасників тренінгу до соціальної активності тощо.

Варто зазначити, що під час розвивального етапу тренінгової програми учасники навчаються створювати та планувати соціальний проект (вправа «Соціальний проект») для розвитку навиків соціальної активності. Створення проекту відбувається в два етапи: групова робота та самостійна під час виконання домашнього завдання. В процесі створення проекту у здобувачів вищої освіти розвивається соціальна ініціативність, а саме такі критерії як: соціальне мислення, самостійність, відповідальність, цілепокладання, самоствердження, мотивація досягнення успіху, комунікативна поведінка, лідерство, готовність до соціальної активності. Такі соціальні проекти студентів як «Mutual aid» та «Help to the student» викликали найбільший захват в інших учасників тренінгу, що сприяло бажанню їх здійснити в майбутньому. В процесі

створення проектів були здобувачі вищої освіти, яким потрібно була допомога та підтримка, тому тренеру важливо проявляти увагу до всіх учасників тренінгу.

Завершальний етап тренінгу має на меті підсумування всього, що відбувалося на тренінгу, а також отримання зворотного зв'язку від учасників тренінгу. Тренінг закінчується завершальним словом тренера. Даний етап включає: вправу «Мої враження» ціллю якої є рефлексія, обмін враженнями отриманими на тренінгу та групову дискусію «Соціальна ініціативна молодь» для закріплення знань та навичок учасників тренінгу з приводу важливості наявності в них соціальної ініціативності.

В рамках тренінгової програми «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» учасникам було запропоновано виконати індивідуальні домашні завдання. Домашні завдання здобувачі вищої освіти отримували в кінці кожного заняття, а презентували їх виконання на початку наступного тренінгового заняття. Основною ціллю домашніх завдань є закріплення та перевірка отриманих знань, розвиток структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді. Зокрема, здобувачі вищої освіти отримували такі домашні завдання як:

- написати власне висловлювання на тему «Я – соціально ініціативна особистість»;
- поспостерігати за власною поведінкою під час соціальної взаємодії;
- написати 10 варіантів подолання складних соціальних ситуацій;
- створити маленький власний проект та розписати його мету, причини, опис, що потрібно для реалізації тощо;
- подивитися фільм «Засновник» про Рея Крока, засновника мережі McDonald's. Виявити як саме від досяг своєї цілі та що йому в цьому заважало.

Таким чином, для психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді доцільно використовувати тренінгову програму, яка включає в себе міні-лекції, групові дискусії, мозкові штурми, кейси, обговорення, перегляд роликів та фільмів, арт-терапевтичні, метафоричні та ігрові вправи, рольові ігри, аутогенне тренування. Тренінг повинен бути

спрямований на комплексний психологічний розвиток всіх критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді.

Результати впровадження тренінгової програми «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» подано в підрозділі 3.2.

3.2. Динаміка розвитку показників соціальної ініціативності в студентській молоді

Тренінг «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» було апробовано на базі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського та Львівського національного університету імені Івана Франка протягом 2019-2021 р. Вибірка формувального експерименту включала в себе 120 здобувачів вищої освіти (60 осіб – експериментальна група та 60 осіб – контрольна група) віком від 17 до 22 років, які навчаються в різних ЗВО та за різними спеціальностями. Респонденти являли собою групу різну за статевими та індивідуально-психологічними параметрами.

Для кращої ефективності тренінгової роботи експериментальна та контрольна групи були поділені ще на 3 підгрупи, кожна з яких містила 20 осіб. Тренінгові заняття проводилось протягом трьох місяців один раз на тиждень. Відповідно до змісту та мети тренінгу спрямованого на розвиток психологічних особливостей соціально ініціативності студентської молоді підготовка мала системний та цілісний характер, що сприяло комплексному психологічному розвитку соціальної ініціативності в студентів ЗВО.

Констатувальний експеримент та контрольний зріз включали в себе сукупність психологічних методик, які забезпечують комплексне та системне вивчення психологічних особливостей структури соціальної ініціативності. Психодіагностичний інструментарій включав в себе сукупність психологічних методик: проєктивна методика Г. Білицької «Твір» (модифікована Н. Хворостянко); Методика діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері розроблена О. Потьомкіною; тест-опитувальник С. Пантелєєва та В. Століна «Самоставлення»; Діагностика особистісної зрілості розроблена В. Руженков, В. Руженкова, І. Лук'янцева (модифікована Н. Хворостянко); Шкала психологічного благополуччя розроблена К. Ріффом; методика дослідження особливостей самоствердження

О. Кирєєвої та Т. Дубовитської; опитувальник Т. Елерса вивчення мотивації досягнення успіху; проєктивна методика «Спрямованість особистості у спілкуванні» (С. Братченко) (модифікована Н. Хворостянко); тест «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарікова, Є. Крушельницького; методика «Діагностика вивчення соціалізованості особистості» розроблена М. Рожковим.

Після впровадження психологічної тренінгової програми «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» був здійснений контрольний зріз для виявлення показників критеріїв та встановлення рівнів прояву компонентів соціальної ініціативності студентської молоді після проведення формувального експерименту в експериментальній та контрольній групах. Перевірка ефективності тренінгової програми включала в себе три етапи:

- виявлення динаміки розвитку критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді;
- встановлення рівнів прояву когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді до та після впровадження тренінгової програми;
- визначення рівнів вияву соціальної ініціативності студентської молоді до та після формувального експерименту.

Порівняння динаміки результатів змін в експериментальній та контрольній групах до та після впровадження тренінгової програми психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді здійснювалося за допомогою критерія Т-Вілкоксона (див. Додаток Н). Для виявлення різниці між показниками критеріїв соціальної ініціативності між експериментальною та контрольною групами використовувався U-критерій Манна-Уїтні (див. Додаток П).

Констатувальний експеримент до проведення тренінгової програми був здійснений для виявлення показників критеріїв та встановлення рівнів прояву

компонентів соціальної ініціативності студентської молоді до проведення формувального експерименту в експериментальній та контрольній групах. На цьому етапі було виявлено рівні прояву соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти до формувального дослідження. Як зазначено на рисунку 3.2.1 між ЕГ та КГ немає вагомої різниці між показниками прояву соціальної ініціативності в студентському віці.

Таким чином, в ЕГ 25,15% студентам притаманний високий рівень прояву соціальної ініціативності до впровадження тренінгової програми. Середній рівень вияву соціальної ініціативності в 41,95% досліджуваної молоді. А в 32,9% здобувачів вищої освіти низький рівень прояву цієї якості до впровадження тренінгової програми.

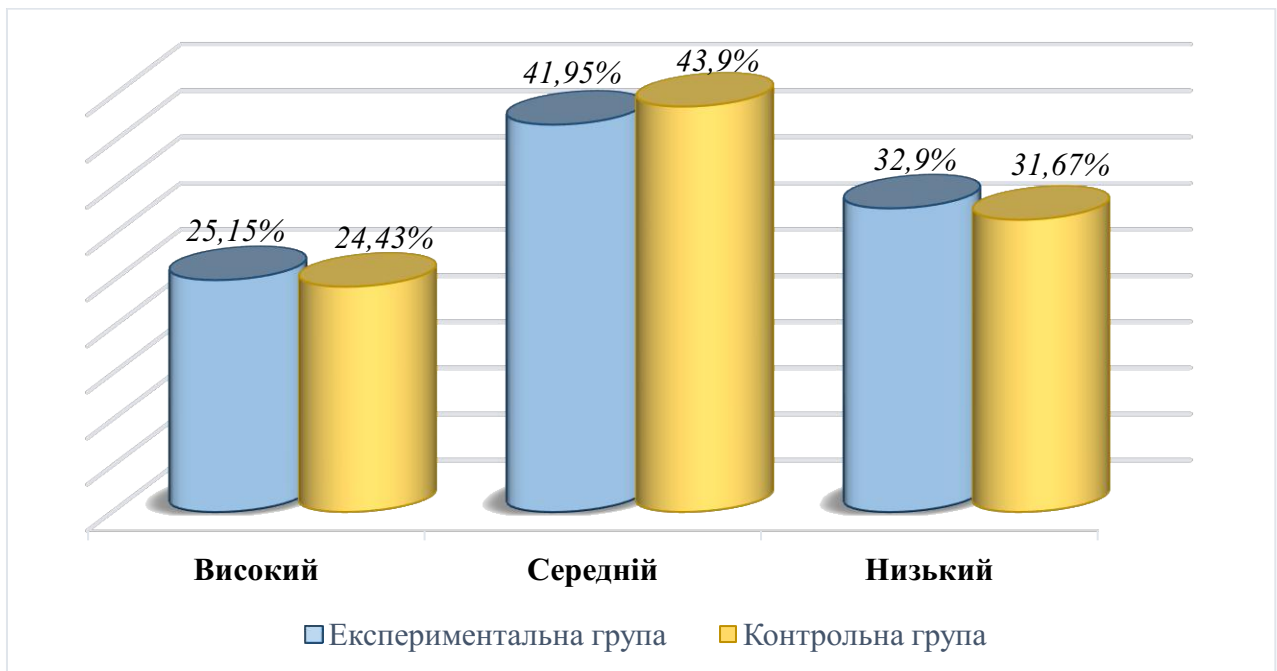

Рис. 3.2.1 Рівні вияву соціальної ініціативності в студентській молоді (результат констатувального експерименту до впровадження тренінгової програми)

В КГ 24,43% досліджуваних студентів мають високий рівень прояву соціальної ініціативності. Середній рівень вияву соціальної ініціативності в 43,9% студентської молоді. Натомість, низький рівень розвитку цієї якості особистості в 31,67% здобувачів вищої освіти.

Показники критеріїв *когнітивно-оціночного компонента* соціальної ініціативності в ЕГ зазнали значних змін після проведення формувального експерименту. В КГ майже не змінилися та не мають тенденції до системного та позитивного росту.

Продемонстровані на рисунку 3.2.2 дані відображають значні зміни між показниками критерію соціальне мислення до та після формувального експерименту в ЕГ.

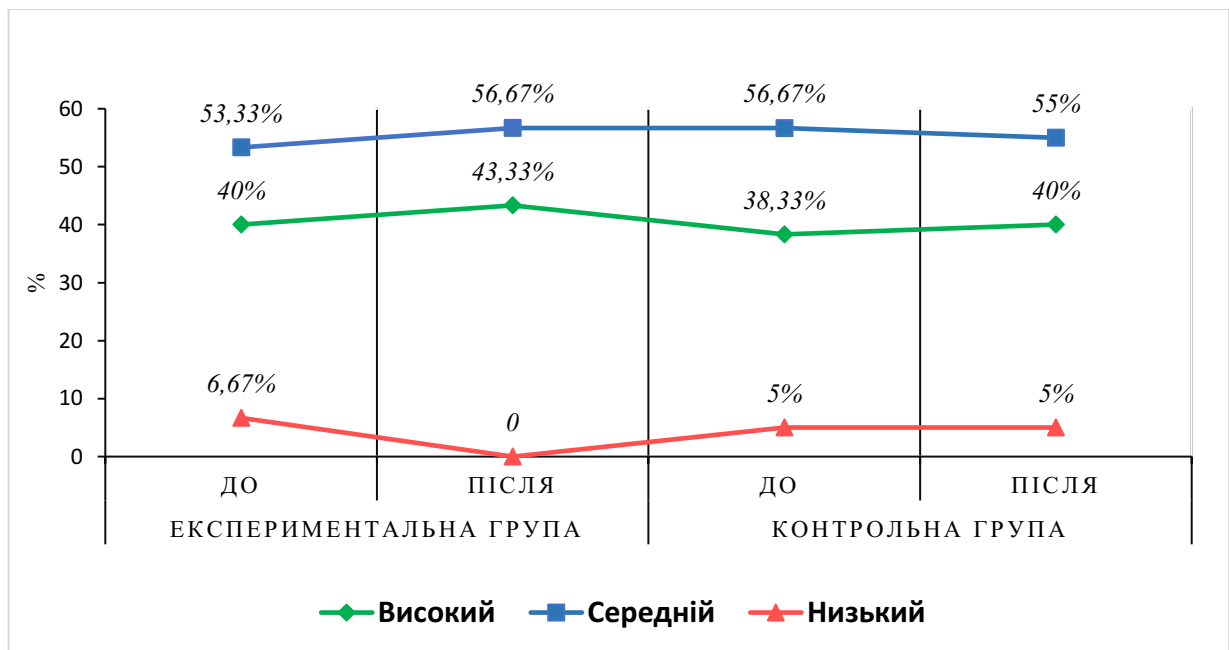

Рис. 3.2.2 Показники критерію соціальне мислення до та після формувального експерименту

Зокрема, в ЕГ на 3,33% (з 40% до 43,33%) збільшився показник високого рівня соціального мислення в досліджуваних студентів. Середній рівень соціального мислення зріс на 3,34% (з 53,33% до 56,67%) після впровадження тренінгової програми. А показник низького рівня – знизився на 6,67% (з 6,67% до 0), завдяки чому, в ЕГ відсутні студенти з низьким рівнем соціально мислення.

Статистичні дані підтверджують вагомі позитивні зрушення критерію соціальне мислення після формувального експерименту в ЕГ ($t=6,301$; $p\leq 0,05$), що дає можливість стверджувати про статистично достовірні відмінності соціального мислення до і після впровадження тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Це

засвідчує, що значна частина студентів ЕГ, після формувального експерименту, покращили вміння бачити соціальні проблеми, прагнення виявляти причинно-наслідкові зв'язки та джерела їх виникнення. Збільшилася кількість досліджуваних для яких важливо знайти конструктивний спосіб вирішення соціальних проблем, а також спрогнозувати його результат, який буде позитивно оцінений оточуючими людьми.

В контрольній групі подібних змін в рівнях соціального мислення не виявлено. Відбулися лише незначні зміни: показники високого рівня соціального мислення збільшилися на 1,67% (з 38,33% до 40%), а середнього рівня – зменшилися на 1,67% (з 56,67% до 55%). Показник низького рівня критерію когнітивно-оціночного компоненту соціального мислення залишився сталим (5%).

Отримані статистичні дані продемонстрували не наявність статистично значимих відмінностей в КГ до та після формувального експерименту ($t=0,791$; $p<0,05$). Це дає можливість стверджувати, що на вміння студентів бачити соціальні проблеми, прагнення виявляти причинно-наслідкові зв'язки та джерела їх виникнення не впливають зовнішні фактори (сім'я, друзі, колектив тощо).

Виявлення різниці показників критерію соціального мислення між ЕГ та КГ засвідчило, що до формувального дослідження ЕГ мала не значну розбіжність з показники соціального мислення в КГ ($U=0,355$; $p<0,05$). Натомість, після впровадження тренінгової програми, КГ має набагато нижчі показники критерію соціального мислення порівняно з ЕГ ($U=-2,395$; $p<0,05$). Це підтверджує, що тренінгові заняття спрямовані на психологічний розвиток соціального мислення спрацювали. А також, засвідчує важливість психологічного розвитку соціального мислення в студентській молоді.

Аналіз динаміки змін когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності до та після впровадження тренінгової програми виявив значні зміни показників критерію соціальні установки в ЕГ (див. Рис. 3.2.3).

Таким чином, в ЕГ після формувального експерименту високий рівень прояву соціальних установок направлених на процес соціальної діяльності виявлено в 38,33% досліджуваних студентів, що на 18,33% більше чим до

проведення формувального експерименту. Середній рівень вияву соціальних установок направлених на процес в ЕГ збільшився з 56,67% до 58,34%. Натомість, низький рівень прояву соціальних установок направлених на процес соціальної діяльності в ЕГ здобувачів вищої освіти зменшився з 23,33% до 3,33%.

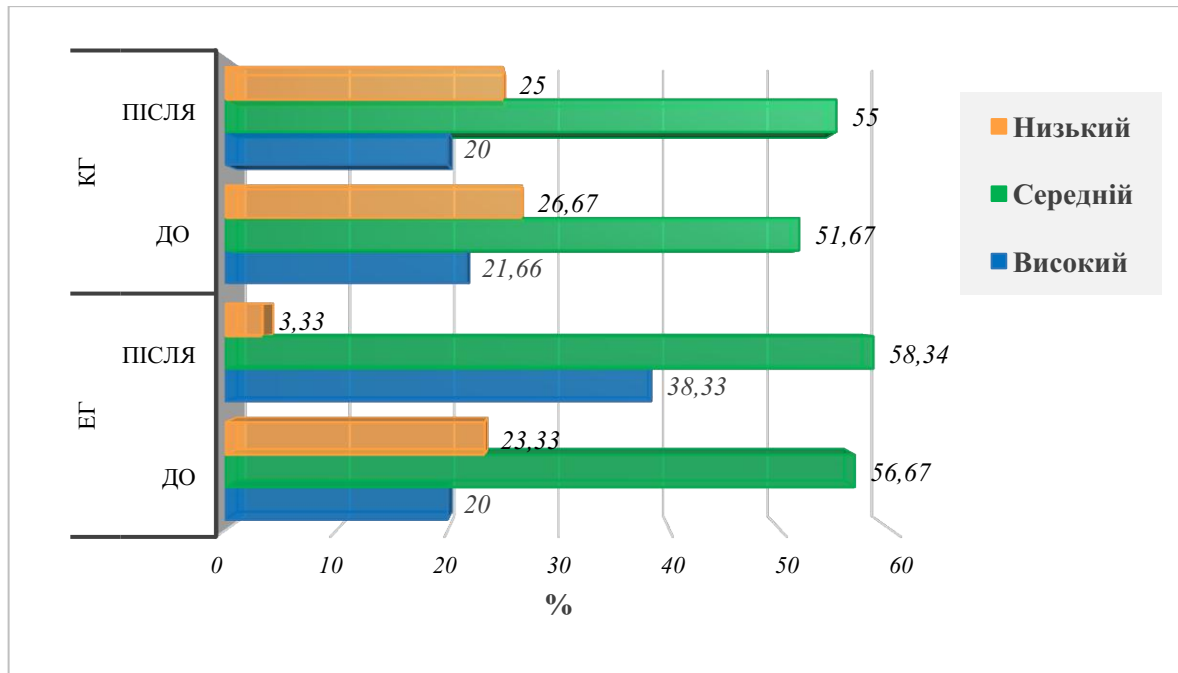

Рис. 3.2.3 Показники критерію соціальні установки в ЕГ та КГ до та після формувального експерименту

Виявлення ефективності впровадження тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» за критерієм соціальні установки продемонструвало статистично значущі відмінності показників цього критерію до та після формувального експерименту в ЕГ ($t=5,492$; $p \leq 0,05$). Це засвідчує, що психологічні техніки використані на тренінгових заняттях розвинули в досліджуваних старанність, кмітливість та вміння сконцентруватися на процесі соціальної діяльності.

У КГ значної динаміки, порівняно з ЕГ, не відбулося. Зокрема, високий рівень прояву соціальних установок зменшився на 1,66%, що вказує на негативну тенденцію та важливість розвитку соціальної ініціативності в студентському віці. Середній рівень зріс з 51,67% до 55%. А низький рівень прояву соціальних

установок направлених на процес соціальної діяльності змінився з 26,67% до 25%, що є не значним для даної вибірки.

Під час встановлення статистичної значущості до та після формувального експерименту було виявлено, що здобувачі вищої освіти, які формували КГ майже не зазнали змін в показниках критерію соціальні установки ($t=0,577$; $p \leq 0,05$).

Порівняльний аналіз КГ та ЕГ установив не значні відмінності показників критерію соціальні установки до впровадження тренінгової програми ($U=-0,168$; $p < 0,05$). А відразу після участі здобувачів вищої освіти в тренінгу, показники між КГ та ЕГ позитивно змінилися ($U=-3,178$; $p < 0,05$). Це підтверджує важливість тренінгової програми для розвитку структури соціальної ініціативності в студентському віці.

Результати експерименту засвідчують (див. Рис. 3.2.4), що в ЕГ та КГ розвиток властивості когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності самоствавлення після формувального експерименту є наступним:

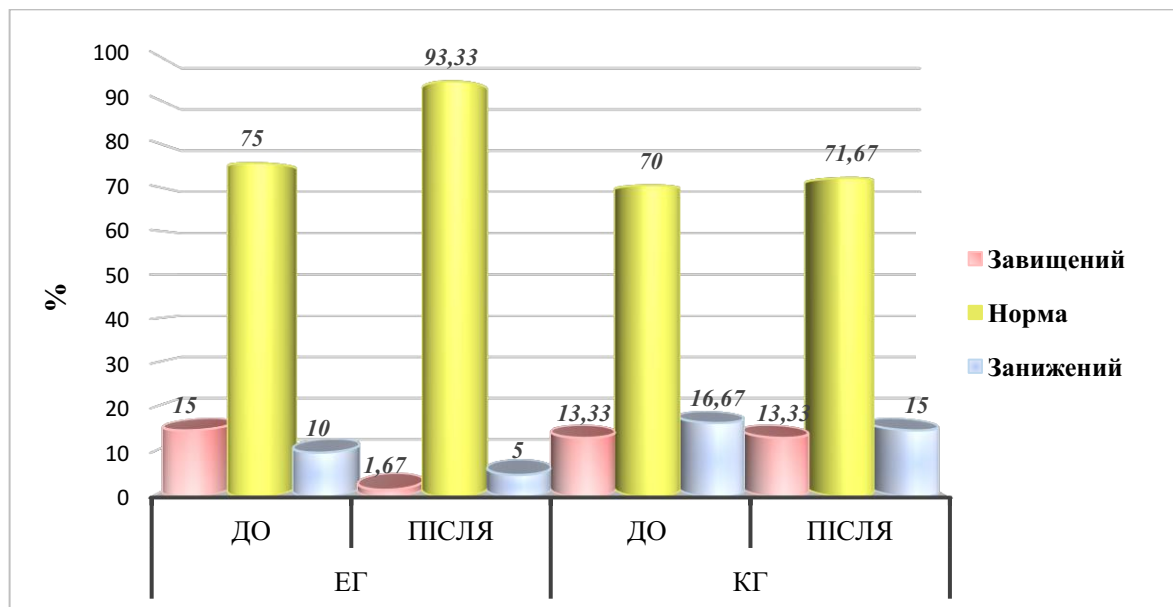

Рис. 3.2.4 Показники критерію когнітивно-оціночного компоненту самоствавлення в ЕГ та КГ (до та після формувального експерименту)

- в ЕГ показники критерію самоствавлення до формувального експерименту в 75% здобувачів вищої освіти відповідав статистичній нормі, а після проведення тренінгової програми підвищилися на 18,33% і стали – 93,33%.

Натомість, в КГ показники статистичної норми критерію самоставлення збільшилася лише на 1,67% (з 70% до 71,67%);

- завищений рівень самоставлення був притаманний 15% студентів ЕГ, а після формувального експерименту лише – 1,67% досліджуваних (зменшилося на 13,33%). Однак, в КГ завищений рівень самоставлення не зазнав змін взагалі;

- в значній частини студентів ЕГ піднявся рівень самоставлення, що призвело до спаду показника заниженого самоставлення (з 10% до 5%). А в КГ показник заниженого самоставлення майже не зазнав змін (з 16,67% до 15%).

Перевірка відмінностей між показника критерію самоставлення в ЕГ засвідчила вагомні позитивні зрушення після проведення тренінгу спрямованого на розвиток соціальної ініціативності молоді ($t=3,091$; $p\leq 0,05$). Студенти ЕГ почали адекватно сприймати себе та вірно оцінювати свою поведінку. В них прослідковувався адекватно високий рівень самооцінки, самоповага та самоінтерес. Натомість, в КГ таких змін не спостерігалось ($t=1,000$; $p\leq 0,05$). Не значимі зміни даного показника в КГ свідчать про мінімальний вплив зовнішніх факторів на розвиток самоставлення студентської молоді.

Аналіз статистичних розбіжностей показників критерію самоставлення виявив відсутність вагомних відмінностей між ЕГ та КГ до формувального експерименту ($U=0,042$; $p<0,05$). Після впровадження тренінгової програми розвитку соціальної ініціативності студентської молоді статистична різниця між ЕГ та КГ стала значно більшою ($U=-2,246$; $p<0,05$). Таким чином, статистичні результати показників критерію самоставлення підтверджують значущий ріст показників даного критерія у ЕГ.

Для виявлення ефективності тренінгової програми був проведений кількісний аналіз критерію когнітивно-оціночного компоненту самостійності, результати якого продемонстровано на рисунку 3.2.5.

За результатами дослідження в ЕГ прояв самостійності у здобувачів вищої освіти після формувального експерименту позитивно змінився. Студентів з високим рівнем розвитку самостійності збільшилося на 6,67% (з 33,33% до 40%). Досліджуваних з середнім рівнем розвитку самостійності зросло на 8,33%

(з 41,67% до 50%). Низький рівень самостійності в ЕГ зменшився на 15% (з 25% до 10%), що є дуже позитивною тенденцією для розвитку соціально ініціативної студентської молоді.

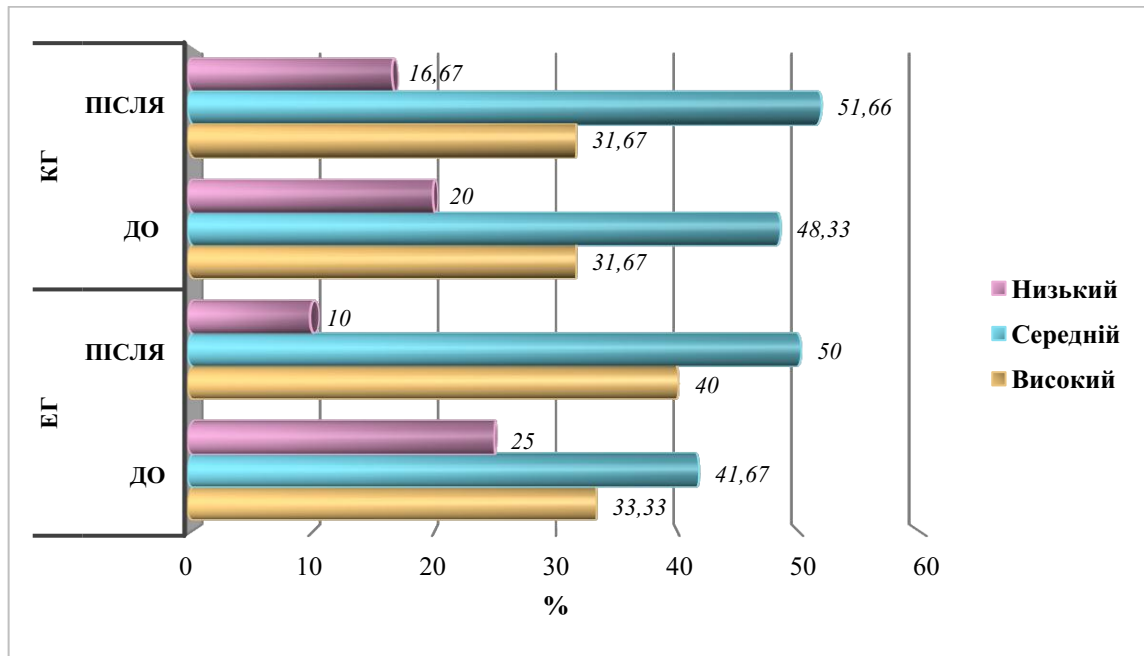

Рис. 3.2.5 Показники критерію когнітивно-оціночного компоненту самостійності в ЕГ та КГ (до та після формування експерименту)

Отримані результати динаміки показників рівнів самостійності в ЕГ є статистично значущими ($t=5,946$; $p \leq 0,05$), що засвідчує збільшення кількості здобувачів вищої освіти, яким притаманно рішучість, здатні до незалежних дій та думок, самостійне прийняття рішення, незалежність від інших людей та свобода вибору.

Аналіз перевірки рівнів самостійності у представників КГ показали незначні зміни: середній рівень прояву самостійності збільшився з 48,33% до 51,66%, а низький рівень зменшився з 20% до 16,67%. Однак, високий рівень розвитку самостійності не зазнав змін взагалі (31,67%).

Під час аналізу показників властивості соціальної ініціативності – самостійності в КГ не було виявлено статистично значущих змін між показниками даного критерію до та після проведення формування експерименту ($t=0$; $p \leq 0,05$).

Оцінка відмінностей між ЕГ та КГ виявила майже відсутню різницю між показниками самостійності до впровадження тренінгової програми ($U=-0,092$; $p<0,05$). Після проведення формувального експерименту відбувся вагомий ріст показників критерію самостійності в ЕГ, що призвело до статистично значимої різниці між показниками ЕГ та КГ ($U=-2,027$; $p<0,05$). Це засвідчує важливість психологічного розвитку когнітивно-оціночного компонента соціальної ініціативності – самостійності в студентській молоді.

Результати контрольного зрізу показників критерію відповідальності до та після формувального експерименту (див. Рис. 3.2.3) продемонстрували, що у ЕГ на 5% (з 35% до 40%) зріс показник високого рівня відповідальності та на 10% (з 40% до 50%) – показник середнього рівня. Низький рівень відповідальності в здобувачів вищої освіти після впровадження тренінгової програми становить 10%, що на 15% менше чим до тренінгу.

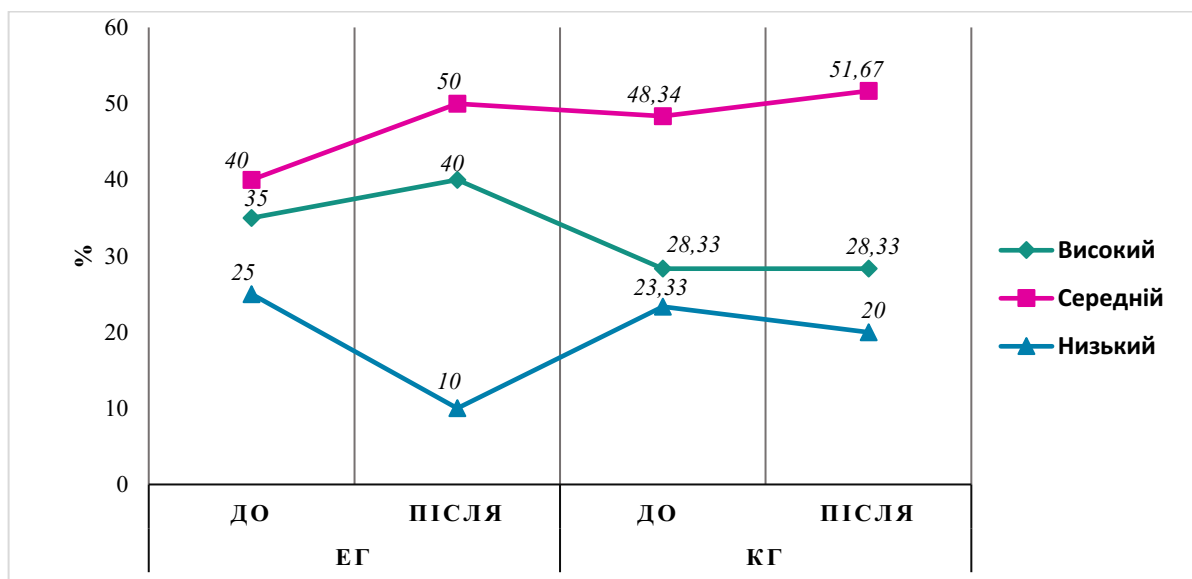

Рис. 3.2.6 Показники критерію відповідальності в ЕГ та КГ (до та після формувального експерименту)

Отримані статистичні дані підтвердили наявність значних відмінностей в ЕГ до та після формувального експерименту ($t=5,299$; $p\leq 0,05$). Це дає можливість стверджувати, що в здобувачів вищої освіти після участі в тренінгу підвищилися рівень особистісної зрілості та здатність визнавати власну відповідальність за все, що відбувається з ними в житті, а також за свою діяльність.

У КГ високий рівень прояву критерію когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності – відповідальності не зазнав змін (28,33%). Натомість, середній рівень відповідальності в студентів зріс з 48,34% до 51,67%, а низький рівень даного критерію знизився з 23,33% до 20%.

Аналіз статистичної значущості в КГ встановив не значні зміни показників критерію відповідальності до та після формувального експерименту ($t=2,675$; $p \leq 0,05$). Ці зміни вказують на незначний вплив зовнішніх чинників на розвиток соціальної ініціативності в студентському віці.

Виявлення відмінностей показників критерію відповідальності між ЕГ та КГ засвідчило, що до формувального дослідження ЕГ мала незначну різницю між показниками соціального мислення в КГ ($U=-0,560$; $p < 0,05$). Натомість, після впровадження тренінгової програми, КГ має набагато нижчі показники критерію відповідальності порівняно з ЕГ ($U=-2,146$; $p < 0,05$). Це підтверджує, що тренінгові заняття спрямовані на розвиток відповідальності показали позитивні результати. А також, засвідчує важливість психологічного розвитку відповідальності в студентській молоді.

Відштовхуючись від показників критеріїв мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в ЕГ та КГ є можливість визначити рівні прояву даного компонента до та після впровадження тренінгової програми спрямованої на психологічний розвиток соціальної ініціативності в студентському віці (див. Рис. 2.2.11).

Таким чином, високий рівень когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності в ЕГ зріс на 10,34% (з 40,66% до 51%) після впровадження тренінгової програми. Середній рівень когнітивно-оціночного компонента в ЕГ збільшився на 2,66% (з 41,34% до 44%). Натомість, низький рівень когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності зменшився на 12% (з 18% до 5%).

У КГ відбулися невагомні зміни між показниками когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності в студентському віці. Так, високий рівень когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності майже не зазнав

змін (з 37,99% до 38,03%). Середній рівень цього компоненту зріс на 1,3% в КГ (з 44,34% до 45,64%), а низький рівень зменшився на 1,33% (з 17,66% до 16,33%).

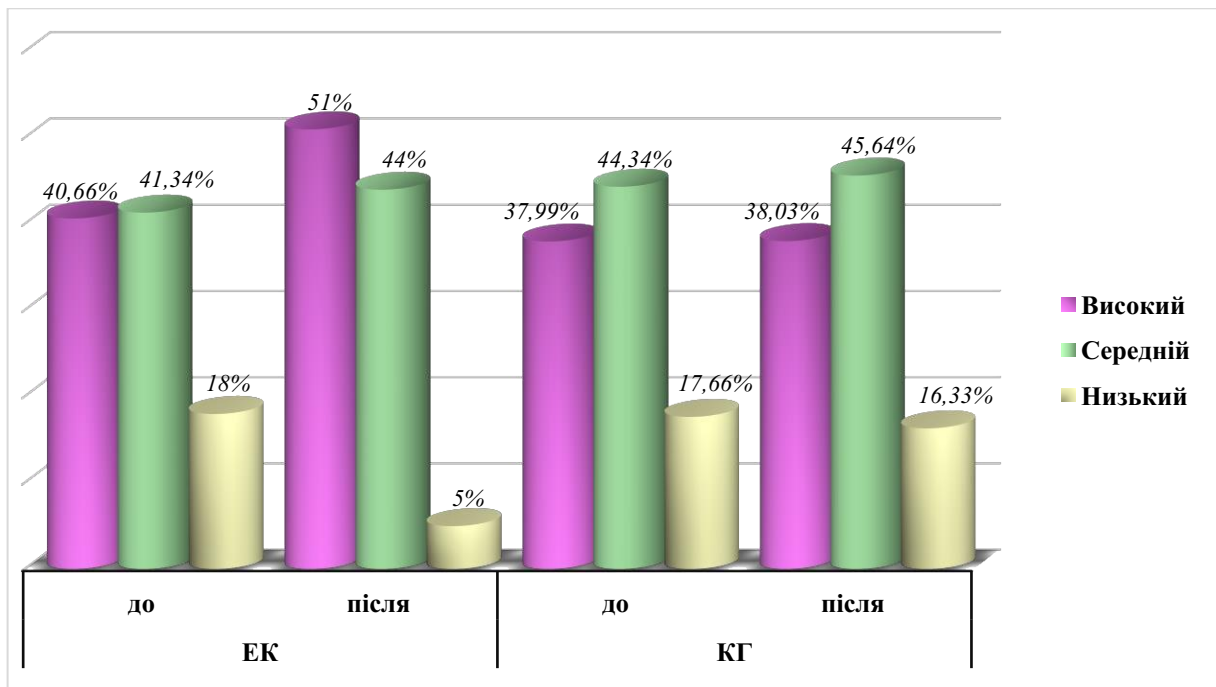

Рис. 3.2.7 Рівні когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності в ЕГ та КГ (до та після формувального експерименту)

Контрольний експеримент виявив динаміку розвитку *мотиваційно-вольового компоненту* соціальної ініціативності студентів в ЕГ та КГ. Для цього було встановлено рівні показників критеріїв мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності студентської молоді до та після впровадження тренінгової програми.

Цілепокладання як критерій мотиваційно-оціночного компоненту соціальної ініціативності має вагомні зміни показників після впровадження тренінгової програми (див. Рис. 3.2.8).

Зокрема, в ЕГ високий рівень показників критерію мотиваційно-вольового компоненту цілепокладання після формувального експерименту збільшився на 13,47% (з 8,33% до 21,67%). Середній рівень критерію цілепокладання зменшився на 10% (з 76,67% до 66,67%). Як бачимо на рисунку 3.2.8, причиною зменшення здобувачів вищої освіти з середнім рівнем прояву цілепокладання є висока ступінь його розвитку під час формувального

експерименту. Варто зазначити, що низький рівень показників критерію цілепокладання в ЕГ зменшився на 3,33% (з 15% до 11,67%).

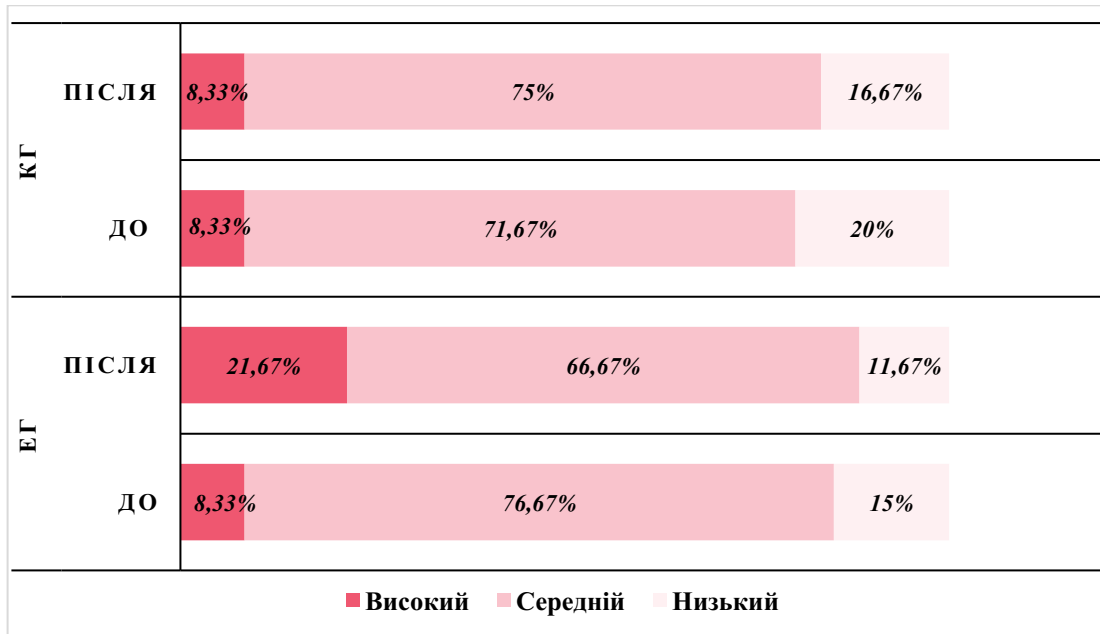

Рис. 3.2.8 Показники критерію мотиваційно-оціночного компоненту соціальної ініціативності цілепокладання в ЕГ та КГ (до та після формувального експерименту)

Статистичні дані підтверджують вагомі позитивні зрушення критерію цілепокладання після формувального експерименту в ЕГ ($t=6,172$; $p \leq 0,05$), що дає можливість стверджувати про статистично достовірні відмінності цілепокладання до і після впровадження тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Це засвідчує, що значна частина здобувачів вищої освіти ЕГ, після формувального експерименту, покращили вміння реалізовувати, проектувати та втілювати бажані цілі.

Аналіз перевірки рівнів цілепокладання у представників КГ показали: незмінність показників високого рівня цілепокладання в студентській молоді (8,33%); незначний ріст показників середнього рівня критерію цілепокладання (з 71,67% до 75%); зниження показників низького рівня цілепокладання в здобувачів вищої освіти (з 20% до 16,67%).

Отримані статистичні дані продемонстрували наявність відмінностей в КГ до та після формувального експерименту ($t=1,342$; $p \leq 0,05$), але не значних в порівнянні з ЕГ. Це дає можливість стверджувати, що на вміння студентської молоді реалізовувати, проектувати та втілювати бажані цілі в життя мають невагомий вплив зовнішні фактори, такі як: сім'я, друзі, колектив, викладачі тощо.

Порівняльний аналіз КГ та ЕГ установив не значні відмінності показників критерію цілепокладання до впровадження тренінгової програми «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» ($U=0,029$; $p < 0,05$). Натомість, після участі здобувачів вищої освіти в тренінгу, показники між КГ та ЕГ позитивно змінилися ($U=-2,236$; $p < 0,05$). Це підтверджує важливість тренінгової програми для розвитку мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності.

Для виявлення ефективності тренінгової програми був проведений кількісний аналіз критерію мотиваційно-вольового компоненту благополуччя, результати якого продемонстровано на рисунку 3.2.9.

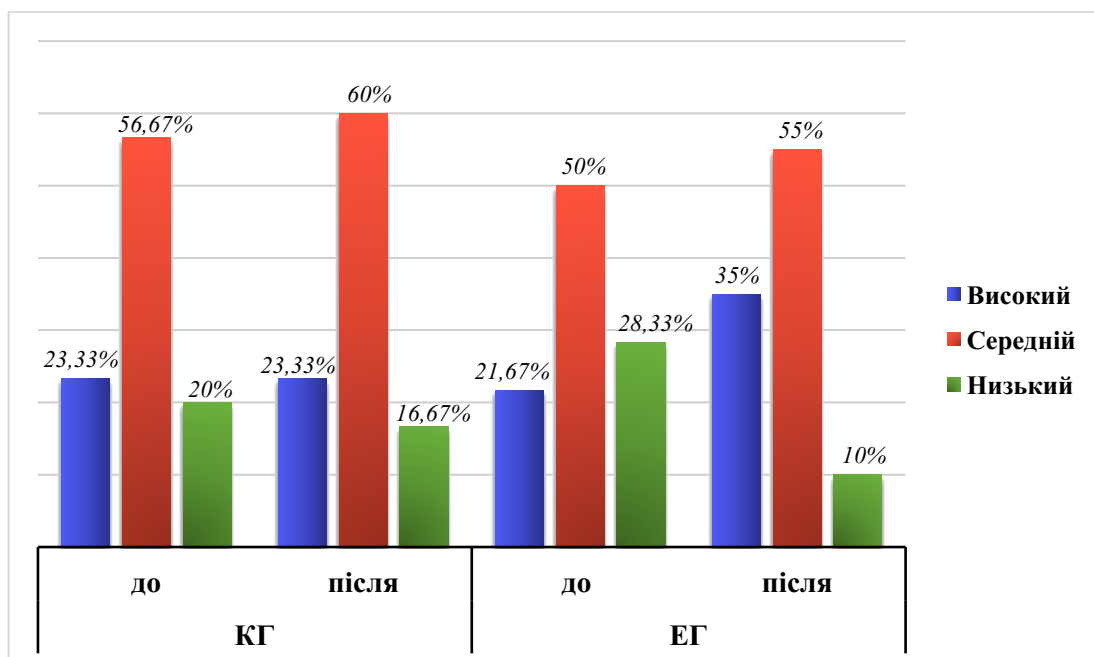

Рис. 3.2.9 Показники критерію благополуччя в ЕГ та КГ (до та після формувального експерименту)

Суттєві зміни критерію благополуччя відбулися після проведення тренінгової програми в ЕГ. Зокрема, високий рівень прояву благополуччя як критерію мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності зріс на 13,33% (з 21,67% до 35%). Середній рівень показників даного критерію соціальної ініціативності молоді становить 55%, що на 5% більше чим до формувального експерименту (з 50% до 55%). Натомість, низький рівень прояву критерію благополуччя зменшився на 18,33% (з 28,33% до 10%), що підтверджує позитивну динаміку даного критерію в ЕГ студентів.

Перевірка статистичних відмінностей між показниками критерію благополуччя в ЕГ засвідчила вагомі позитивні зміни після впровадження тренінгу спрямованого на розвиток соціальної ініціативності молоді ($t=4,655$; $p \leq 0,05$). Студенти ЕГ почали дбати про особистісне та соціальне благополуччя, виявляти емпатію, поступливість, близькість та прихильність до інших. Здобувачі вищої освіти розвинули самостійність та управлінські вміння. Вони навчилися реалізовувати власний потенціал та мають почуття особистісного зростання.

За результатами контрольного зрізу було виявлено сталість показників високого рівня прояву благополуччя в КГ (23,33%). Показники середнього рівня критерія благополуччя збільшилися на 3,33% (з 56,67% до 60%), а низького рівня – знизився на 3,33% (з 16,67% до 20%).

Аналіз різниці між показниками критерію благополуччя не виявив статистичних відмінностей між показниками в КГ до та після формувального експерименту ($t=0$; $p \leq 0,05$). Це підтверджує важливість розвитку благополуччя психологічними технологіями в студентській молоді.

Поведений математичний аналіз показників критерію благополуччя показав не значні відмінності між КГ та ЕГ до формувального дослідження ($U=0,877$; $p < 0,05$). Після участі ЕГ в психологічному тренінгу різниця в показниках даного критерію між ЕГ та КГ стрімко зросла ($U=-2,011$; $p < 0,05$), що свідчить про важливість психологічного розвитку мотиваційно-вольового

компоненту соціальної ініціативності та інформування студентської молоді з приводу даного компоненту.

Результати дослідження мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності студентської молоді засвідчують (див. Рис. 3.2.10), що в ЕГ та КГ розвиток критерію самоствердження після формувального експерименту є наступним:

- в ЕГ конструктивне самоствердження до впровадження тренінгової програми було притаманне 58,33% здобувачів вищої освіти, а після формувального експерименту підвищилися на 21,67% і стало – 80%. Натомість, в КГ відбулися не значні зміни показника конструктивне самоствердження: збільшилася лише на 1,66% (з 56,67% до 58,33%);

- деструктивне самоствердження було характерне для 8,33% студентів ЕГ, а після участі досліджуваних в тренінгових заняттях лише для 1,67% здобувачів вищої освіти (зменшилося на 6,66%). В КГ деструктивне самоствердження зменшилося тільки на 1,66% (з 8,33% до 6,67%);

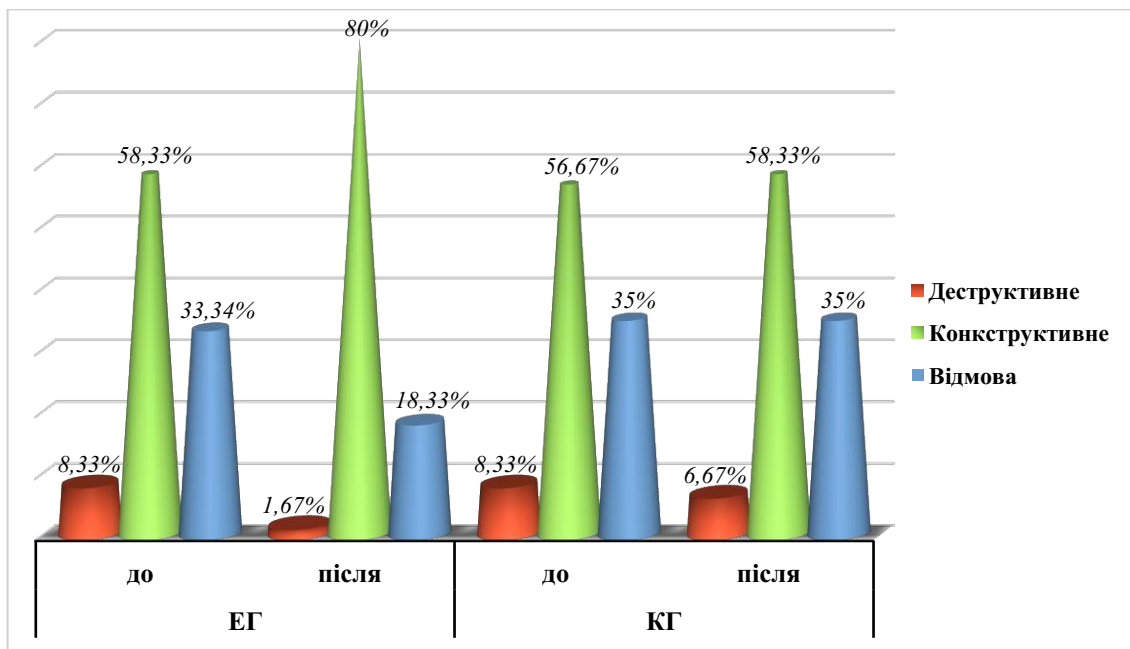

Рис. 3.2.10 Показники критерію самоствердження в ЕГ та КГ (до та після формувального експерименту)

- збільшення студентської молоді в ЕГ з конструктивним самоствердженням призвело до спаду показника відмови від самоствердження (з

33,34% до 18,33%). А в КГ показник відмови від самоствердження не зазнав змін (35%).

Статистичний аналіз відмінностей між показника критерію конструктивне самоствердження в ЕГ продемонстрував вагомі позитивні зміни після проведення тренінгу спрямованого на розвиток соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти ($t=5,401$; $p\leq 0,05$). В ЕГ збільшилася кількість емоційно стійких, самостійних та компетентних у процесі спілкування студентів. Після участі в тренінгу, молодь стала впевнена в собі, особистісно зріла, а також має хороші навички самоорганізації та розуміння себе. Натомість, в КГ після формульовального експерименту виявлено не значне зниження показників конструктивного самоствердження в досліджуваних ($t=-0,707$; $p\leq 0,05$). Не значні зниження показників даного критерію в КГ свідчать про негативний вплив зовнішніх факторів на розвиток конструктивного самоствердження студентської молоді. Це свідчить про важливість сприятливої соціальної ситуації, в якій перебувають студенти, для розвитку конструктивного самоствердження.

Встановлення розбіжностей показників критерію конструктивне самоствердження між ЕГ та КГ підтвердило, що до формульовального дослідження ЕГ мала незначну різницю між показники конструктивного самоствердження в КГ ($U=0,026$; $p<0,05$). Однак, після впровадження психологічного тренінгу, КГ має набагато нижчі показники критерію конструктивного самоствердження в порівнянні з ЕГ ($U=-2,888$; $p<0,05$). Це засвідчує, що тренінгові заняття спрямовані на розвиток конструктивного самоствердження показали позитивні результати. А також, вказує на важливість психологічного розвитку конструктивного самоствердження в студентської молоді.

Кількісний аналіз критерію мотиваційно-вольового компоненту мотивація досягнення успіху виявив важливість психологічного розвитку даного критерію в студентської молоді (див. Рис. 3.2.11).

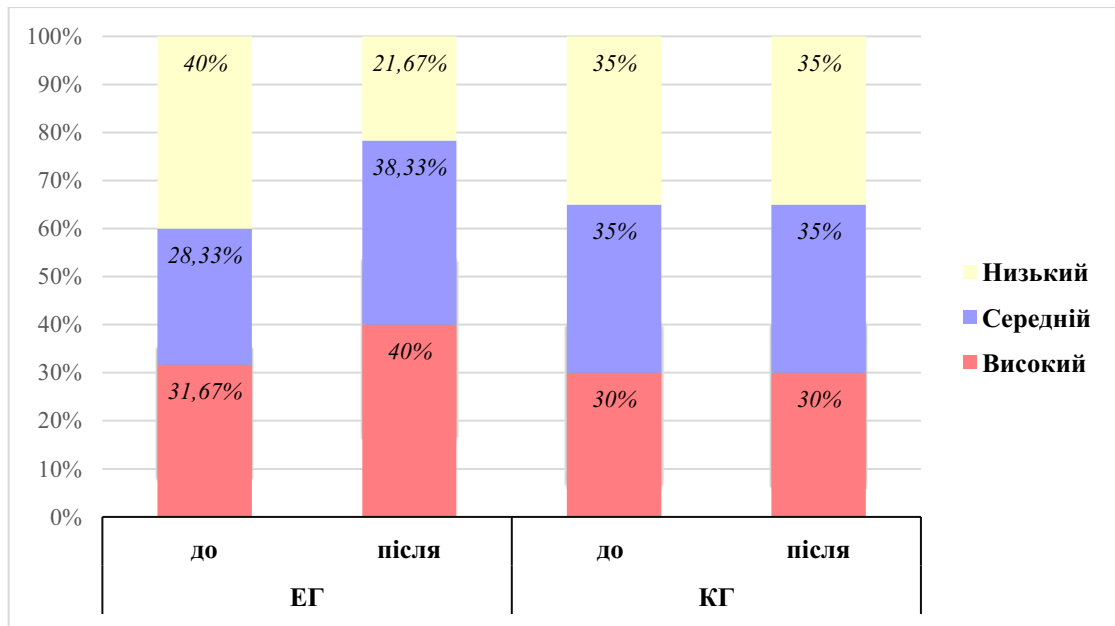

Рис. 3.2.11 Показники критерію мотивація досягнення успіху в ЕГ та КГ (до та після формульовального експерименту)

Зокрема, після впровадження тренінгової програми в ЕГ зріс показник високого рівня критерію мотивацію досягнення успіху на 8,33% (з 31,67% на 40%). Показник середнього рівня даного критерію збільшився на 10% (з 28,33% до 38,33%). А показник низького рівня критерію мотивації досягнення успіху зменшився на 18,33% (з 40% до 21,67%). Натомість, показники критерію мотивація досягнення успіху в КГ не зазнали змін: високий рівень – 30%, середній рівень – 35%, низький рівень – 35%.

Виявлення статистичних відмінностей між показниками критерію мотивація досягнення успіху в ЕГ підтвердило вагомі позитивні зміни після проведення тренінгу спрямованого на розвиток соціальної ініціативності молоді ($t=6,540$; $p \leq 0,05$). Це означає, що збільшилася кількість здобувачів вищої освіти, яким притаманне прагнення досягти успіху у всіх сферах діяльності, незважаючи на ризики, що призводить до позитивних результатів та досягнення цілей. Однак, в КГ таких змін не спостерігається ($t=-0,841$; $p \leq 0,05$). Відштовхуючись від результатів отриманих застосовуючи непараметричний статистичний t-критерій Вілкоксона можемо стверджувати, що в КГ знизилися показники мотивації досягнення успіху після формульовального експерименту, що свідчить про

негативний вплив соціального середовища, в якому перебувають досліджувані, на розвиток мотивації досягнення успіху в студентському віці.

Оцінка відмінностей між ЕГ та КГ виявила не значні статистичні розбіжності між показниками мотивації досягнення успіху до впровадження тренінгової програми ($U=0,389$; $p<0,05$). А після участі здобувачів вищої освіти в психологічному тренінгу відбулося значне зростання показників критерію мотивація досягнення успіху в ЕГ, що спричинило статистично значиму різницю між показниками ЕГ та КГ ($U=-2,650$; $p<0,05$). Це засвідчує, важливість психологічного розвитку мотивації досягнення успіху в студентів шляхом психологічного впливу.

На основі кількісного аналізу критеріїв мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в ЕГ та КГ виявлено рівні мотиваційно-вольового компоненту до та після впровадження тренінгової програми «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» (див. Рис. 3.2.12).

Як зазначено на рисунку 3.2.12, після впровадження тренінгової програми, високий рівень мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в ЕГ зріс на 9,17% (з 17,08% до 26,25%), а в КГ – на 0,43%.

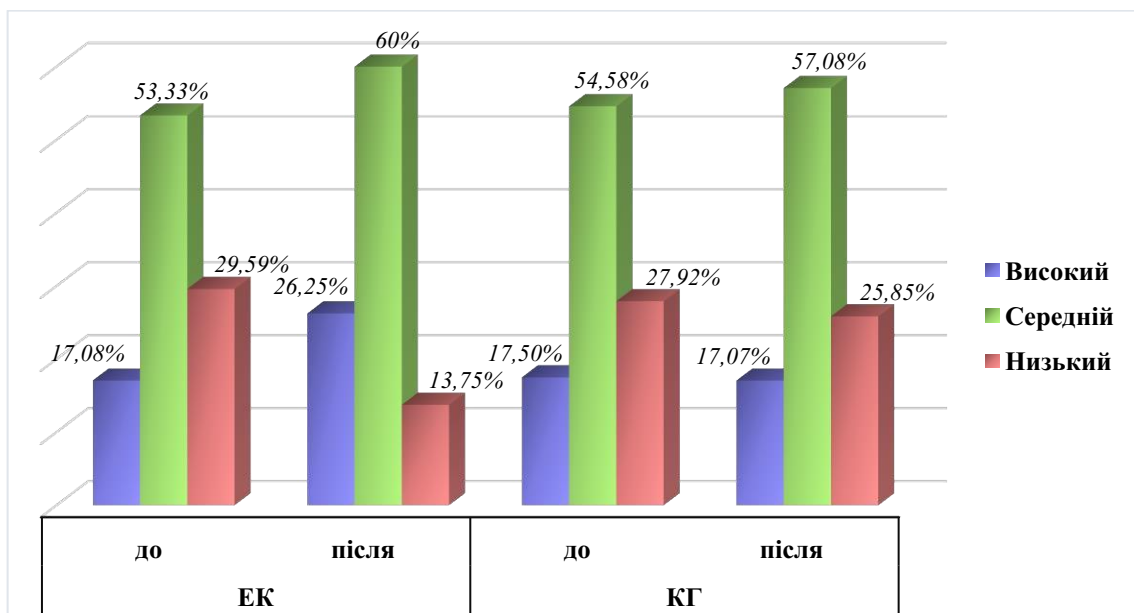

Рис. 3.2.12 Рівні мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в ЕГ та КГ (до та після формульовального експерименту)

Середній рівень мотиваційно-вольового компонента в ЕГ збільшився на 6,67% (з 53,33% до 60%). Натомість, в КГ показники даного компоненту збільшилися лише на 2,5% (з 54,58% до 57,08%). Низький рівень мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності в ЕГ знизився на 15,84% (з 29,59% до 13,75%), а в КГ тільки на 2,07% (з 27,92% з 25,85%).

Після впровадження тренінгової програми критерії *поведінко-комунікативного компоненту* соціальної ініціативності студентської молоді зазнали якісних та кількісних змін (див. Рис. 3.2.13). Так, показники критерію комунікативної поведінки в ЕГ значно підвищилися після формувального експерименту. А саме, показники високого рівня прояву комунікативної поведінки в ЕГ до участі студентів у тренінгу становили 3,33%, а після – 6,67% (збільшилося на 3,34%). Показники середнього рівня критерію комунікативна поведінка зросли на 10% (з 28,33% до 38,33%) в ЕГ після формувального експерименту. Позитивною динамікою є зниження показників низького рівня критерію комунікативної поведінки в ЕГ на 13,34% (з 68,34% до 55%).

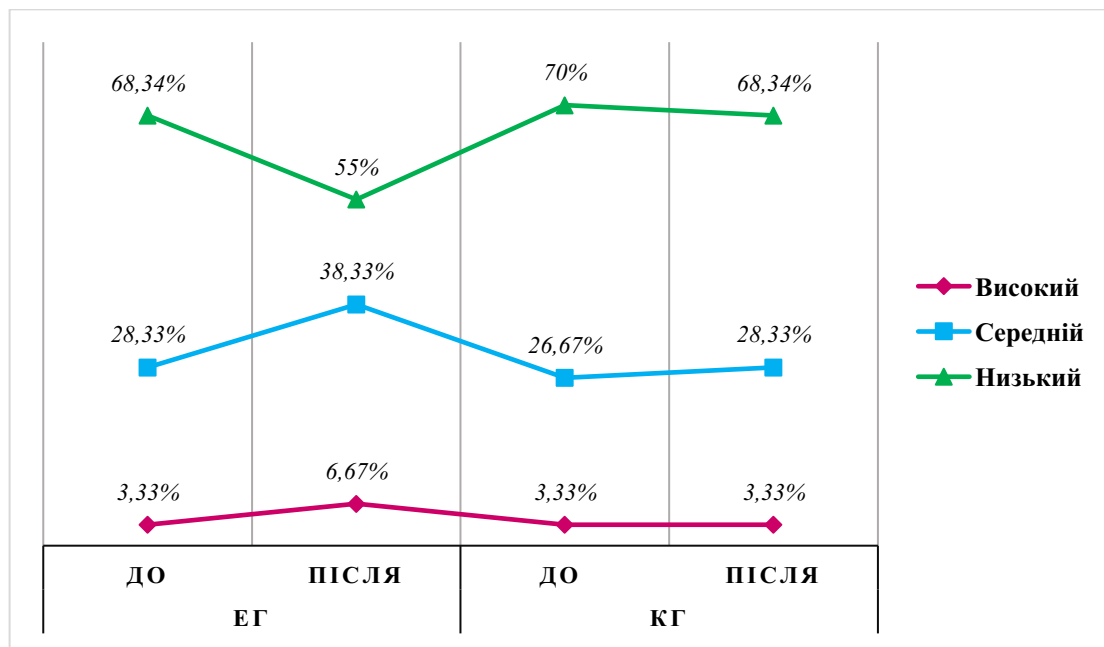

Рис. 3.2.13 Показники критерію комунікативна поведінка в ЕГ та КГ (до та після формувального експерименту)

Статистичні дані підтвердили значний ріст показників критерію комунікативна поведінка після проведення тренінгової програми в ЕГ ($t=4,578$;

$p \leq 0,05$). Що свідчить, про збільшення кількості досліджуваних студентів орієнтованих на важливість комунікативного процесу. Для них важливо рівноправність під час комунікації, взаємодопомога, взаємовідкритість та співпраця. Студенти є активними учасниками процесу комунікації.

В КГ відбулися не значимі зміни показників критерію поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності – комунікативної поведінки, а саме:

- високий рівень критерію не зазнав змін взагалі – 3,33%;
- середній рівень зріс тільки на 1,66% (з 26,67% до 28,33%);
- низький рівень зменшився на 1,66% (з 70% до 68,34%).

На основі кількісних даних були визначені статистичні розбіжності між показниками комунікативної поведінки до та після впровадження тренінгової програми в КГ ($t=0$; $p \leq 0,05$). Результат статистичного аналізу свідчить про незмінність показників критерію комунікативна поведінка до та після формульовального експерименту, що вказує на нейтральний вплив зовнішніх факторів на формування комунікативної поведінки в студентському віці.

Порівняльний аналіз показників комунікативної поведінки засвідчив незначну різницю між даними показниками в ЕГ та КГ до впровадження тренінгової програми ($U=0,306$; $p < 0,05$). А вже після проведення формульовального експерименту різниця між ЕГ та КГ значно змінилася в зв'язку з підвищенням показників критерію комунікативна поведінка в ЕГ ($U=-2,383$; $p < 0,05$). Це підтверджує важливість психологічного розвитку комунікативної поведінки студентської молоді.

Кількісний аналіз критерію поведінково-комунікативного компоненту компоненту лідерство виявив важливість психологічного розвитку даного критерію в студентської молоді (див. Рис. 3.2.14).

Зокрема, в ЕГ високий рівень показників критерію поведінково-комунікативного компоненту лідерство після формульовального експерименту збільшився на 6,67% (з 25% до 18,33%). Середній рівень критерію лідерство зріс

на 13,33% (з 31,67% до 45%). Натомість, низький рівень показників критерію лідерство в ЕГ зменшився на 20% (з 50% до 20%).

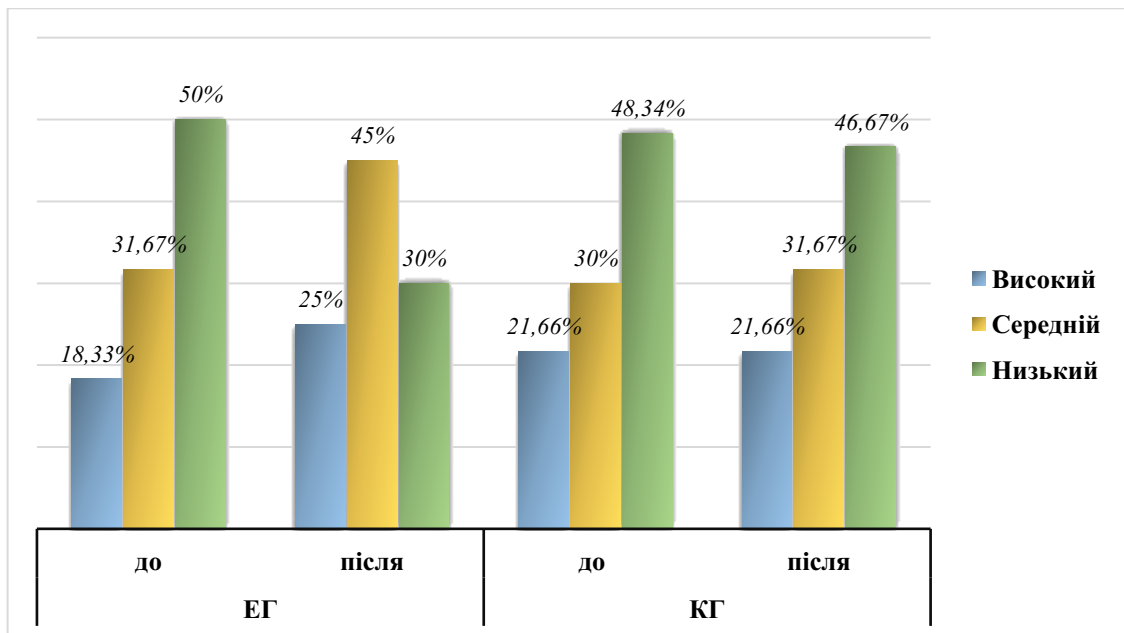

Рис. 3.2.14 Показники критерію лідерство в ЕГ та КГ (до та після формульованого експерименту)

Статистичні дані підтверджують вагомі позитивні зрушення критерію лідерство після формульованого експерименту в ЕГ ($t=4,953$; $p \leq 0,05$), що дає можливість стверджувати про статистично достовірні відмінності лідерства до і після впровадження тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Це засвідчує, що значна частина здобувачів вищої освіти ЕГ, після формульованого експерименту, стали більш наполегливими, терпеливими, ініціативними, незалежними, рішучими, оптимістичними, критичними, надійними, психічно стійкими та навчилися добре пристосовуватися до нових соціальних умов.

Аналіз перевірки рівнів лідерства у представників КГ показали: незмінність показників високого рівня лідерства в студентській молоді (21,66%); незначний ріст показників середнього рівня критерію лідерства (з 30% до 31,67%); зниження показників низького рівня лідерства в здобувачів вищої освіти (з 48,34% до 46,67%).

Отримані статистичні дані продемонстрували наявність відмінностей в КГ до та після формуального експерименту ($t=-1,382$; $p\leq 0,05$). Це дає можливість стверджувати, що зовнішні чинники, які впливають на прояв соціальної ініціативності в студентському віці негативно впливають на розвиток лідерських якостей здобувачів вищої освіти.

Порівняльний аналіз КГ та ЕГ установив не значні відмінності показників критерію лідерство до впровадження тренінгової програми «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» ($U=0,666$; $p<0,05$). Натомість, після участі здобувачів вищої освіти в тренінгу, показники між КГ та ЕГ позитивно змінилися ($U=-2,000$; $p<0,05$). Це підтверджує важливість тренінгової програми для розвитку поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності.

Оцінка показників критерію готовності до соціальної активності у досліджуваних студентів розподілилася наступним чином (див. Рис. 3.2.15):

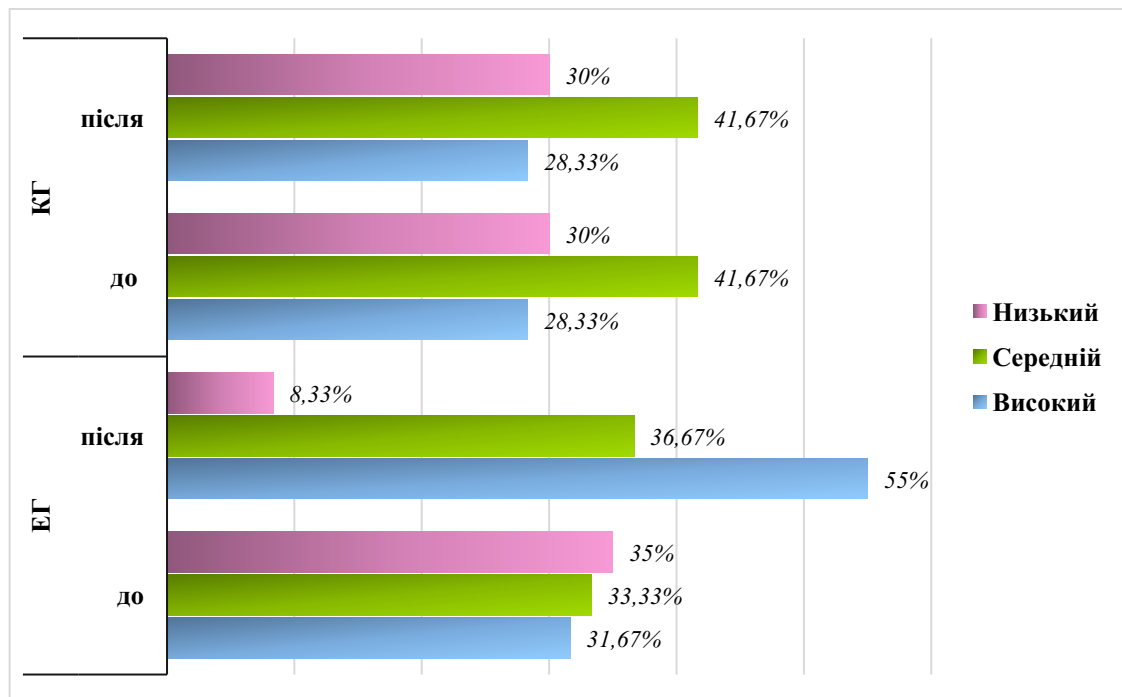

Рис. 3.2.15 Показники критерію готовність до соціальної активності в ЕГ та КГ (до та після формуального експерименту)

- в ЕГ збільшилася на 23,33% (з 31,67% до 55%) кількість студентів з високим рівнем готовності до соціальної активності, а в КГ не відбулося змін взагалі (30%) після формуального експерименту;

- після участі в психологічному тренінгу в ЕГ стало на 3,34% (з 33,33% до 36,67%) більше здобувачів вищої освіти з середнім рівнем готовності до соціальної активності, натомість в КГ залишилася така ж кількість студентів з середнім рівнем даного критерія – 41,67%;

- низький рівень готовності до соціальної активності в ЕГ зменшився на 26,67% (з 35% до 8,33%), а в КГ не зазнав змін.

Статистичний аналіз показників критерія готовність до соціальної активності підтвердив кількісні зміни даного критерію в ЕГ ($t=5,303$; $p\leq 0,05$). Це свідчить, що більшість студентів ЕГ підвищили рівень соціалізації та соціальний потенціал, а також покращили культуру, вміння, знання, навички та здатність здійснювати соціально активну діяльність, впливати на інших людей та на себе в процесі соціальної діяльності. Натомість, в КГ прослідковується негативна тенденція критерію готовність до соціальної активності ($t=-1,732$; $p\leq 0,05$), що вказує на знищення показників готовності до соціальної активності в студентів. Це засвідчує, що соціальне середовище в якому перебувають здобувачі вищої освіти погіршує рівень розвитку готовності до соціальної активності.

Встановлення розбіжностей показників критерію готовність до соціальної активності між ЕГ та КГ підтвердило, що до формуального дослідження ЕГ мала незначну різницю між показники готовності до соціальної активності в КГ ($U=0,125$; $p<0,05$). Однак, після впровадження психологічного тренінгу, КГ має набагато нижчі показники критерію готовності до соціальної активності в порівнянні з ЕГ ($U=-3,482$; $p<0,05$). Це підтверджує, що застосування психологічних розвивальних вправ сприяє підвищенню критерію готовність до соціальної активності і позитивно впливає на розвиток поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності в студентському віці.

Кількісний та якісний аналіз критеріїв поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності в ЕГ та КГ дає можливість виявити рівні даного компоненту до та після впровадження тренінгової програми спрямованої на розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді (див. Рис. 3.2.16).

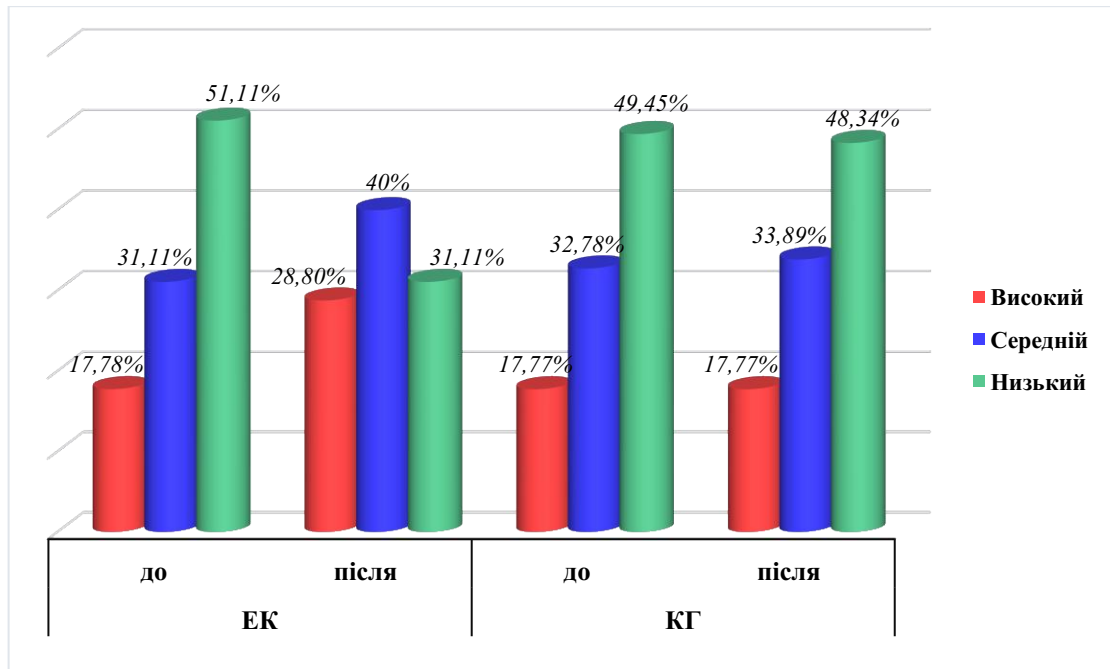

Рис. 3.2.16 Рівні поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності в ЕГ та КГ (до та після формульованого експерименту)

Отже, контрольний зріз виявив значне збільшення в ЕГ студентів ЗВО з високим рівнем поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності, а саме на 11,02% (з 17,78% до 28,8%) більше чим до формульованого експерименту. А в КГ високий рівень поведінково-комунікативного компоненту не зазнав змін взагалі: як і до експерименту залишилося 17,77% молоді, якій притаманний високий рівень розвитку даного компонента соціальної ініціативності. Середній рівень розвитку поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності в ЕГ після формульованого експерименту збільшився на 8,89% (з 31,11% до 40%), а в КГ – на 1,11% (з 32,78% до 33,89%), що значно менше між в ЕГ. Тільки 31,11% здобувачів вищої освіти ЕГ після участі в тренінговій програмі притаманний низький рівень розвитку поведінково-комунікативного компоненту соціальної

ініціативності, що на 20% менше чим до формувального експерименту. Натомість, в КГ 48,34% студентів характерний низький рівень даного критерію, що лише на 1,11% менше.

На основі аналізу кількісних та якісних показників прояву компонентів соціальної ініціативності студентської молоді, за визначеними критеріями, здійснено кількісний розподіл студентів за рівнями вияву соціальної ініціативності після впровадження тренінгової програми спрямованої на розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді (див. Рис. 2.3.17).

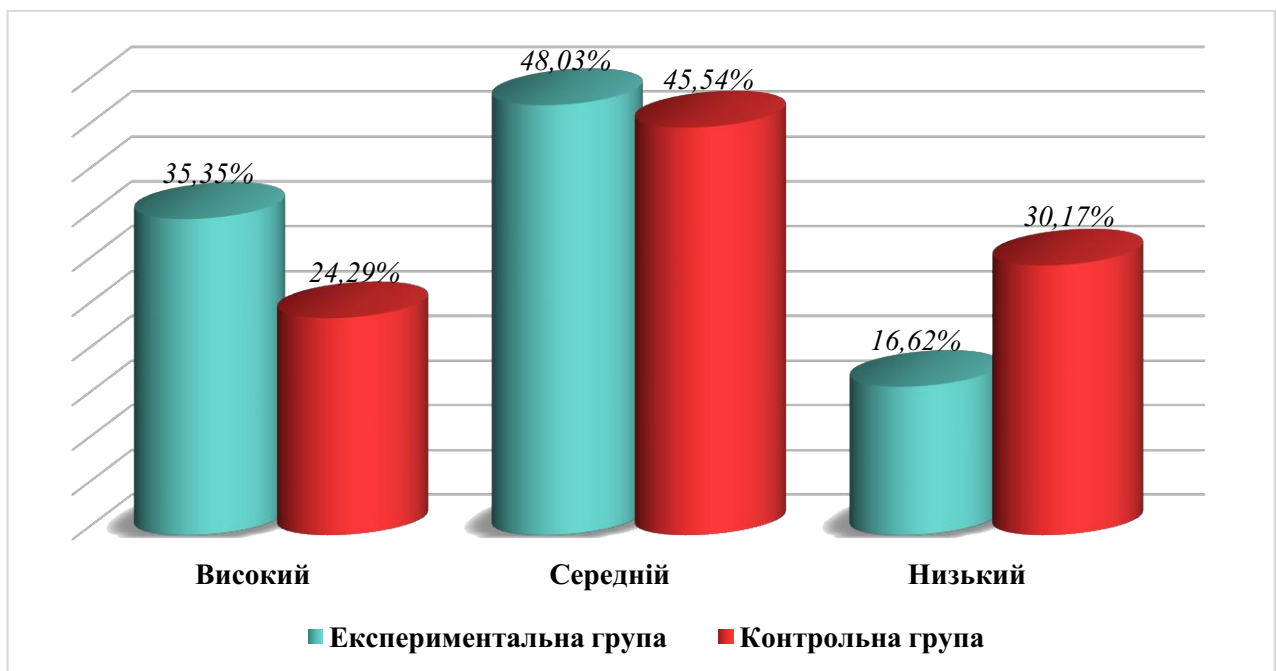

Рис. 3.2.17 Рівні прояву соціальної ініціативності в студентській молоді (результат контрольного зрізу після впровадження тренінгової програми)

Зокрема, в ЕГ 35,35% здобувачів вищої освіти притаманний високий рівень прояву соціальної ініціативності після впровадження тренінгової програми. Середній рівень вияву соціальної ініціативності в 48,03% досліджуваної молоді. А в 16,62% здобувачів вищої освіти низький рівень прояву цієї якості після впровадження тренінгової програми. В КГ 24,29% студентів мають високий рівень прояву соціальної ініціативності. Середній рівень вияву соціальної ініціативності в 45,54% студентської молоді. Натомість, низький рівень розвитку цієї якості особистості в 30,17% здобувачів вищої освіти.

Варто зазначити, що після впровадження тренінгової програми показники високого рівня соціальної ініціативності в ЕГ зросли на 10,2%, а в КГ – 0,14%. Показники середнього рівня соціальної ініціативності збільшилися в ЕГ на 6,08%, натомість в КГ – на 1,64%. А показники низького рівня соціальної ініціативності знизилися: в ЕГ на 7,28%, в КГ на 1,5%.

Таким чином, результати динаміки розвитку психологічних особливостей соціальної ініціативності в студентській молоді підтверджує ефективність тренінгової програми «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Важливо зазначити, що тренінгова програма позитивно впливає на всі критерії когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності в студентському віці.

3.3. Методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам та практичним психологам щодо підвищення ефективності психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді

В сучасному світі проблема розвитку соціальної ініціативності студентської молоді набуває особливої актуальності, оскільки впливає на становлення всіх сфер життя особистості. Так, розвиток соціальної ініціативності в студентів забезпечить країну прогресивними, активними та амбітними майбутніми фахівцями.

Наявність високого рівня розвитку соціальної ініціативності, як якості особистості, в політичних чи соціальних суб'єктів, забезпечить їх вміннями: вірно оцінювати та розуміти політико-соціальні ситуації, самопрезентації, самостійних та відповідальних дій, соціально активної діяльності, комунікативної взаємодії, реалізовувати та розв'язувати конкретні ситуації. Також, наявність соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти полегшить їх професійну реалізацію та зростання. Адже, молодь з високим рівнем соціальної ініціативності прагне досягти власні цілі, вірно оцінює свої можливості, може зробити самостійний та відповідальний вибір, який сприятиме особистісному та соціальному благополуччю.

В сімейному житті високий рівень розвитку соціальної ініціативності характеризується вмінням налагоджувати сімейні відносини, створювати сімейне благополуччя, відповідально ставитися до сімейних обов'язків тощо.

Під час навчального процесу соціально ініціативний студент позитивно проявляє власні знання та навички, а також себе загалом в навчальному та позанавчальному процесах. Так, соціально ініціативному здобувачу вищої освіти притаманно ефективно презентувати виконані семінарські та практичні завдання, виконувати самостійну роботу, активно брати участь в різноманітних обговореннях, організовувати та брати участь в культурно-масовому житті ЗВО. В той же час, вища освіта України матиме професіоналів, які всіма можливими

способами прагнутимуть покращувати її якість. Адже, соціально ініціативний фахівець в освіті – це продуктивний, вмотивований спеціаліст, який прагне досягнути позитивних цілей та вміло їх реалізує. Тому, психологічний розвиток соціальної ініціативності студентської молоді має вагомe значення для особистості, країни та суспільства в цілому.

Для ефективного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді нами були розроблені методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам ЗВО та практичним психологам щодо розвитку соціальної ініціативності в студентському віці.

Навчання в ЗВО, зміна провідної діяльності молоді на навчально-професійну призводить до індивідуально-психологічних змін в юнаків. Зокрема, студентство є періодом вершини розвитку самосвідомості, особистісної самостійності, соціальної відповідальності, спеціальних здібностей, соціальної активності, мотивації досягнення успіху, цілеспрямованості тощо. В цей час навчання в університеті повинно слугувати психологічному розвитку особистості студента, що сприятиме становленню соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти.

Сучасна тенденція використання студентоцентрованого підходу у вищій освіті, основною ціллю якої є залучення здобувачів вищої освіти до всіх освітніх процесів в ЗВО (розробка освітніх програм, членство в Вченій раді університету, можливість вносити власні побажання до процесу навчання тощо) є важливим чинником становлення соціально ініціативного студентства. Адже, можливість висловити свою точку зору, залучення до навчально-методичної роботи спонукає студентів до прояву соціальної ініціативності в студентському віці.

Для розвитку соціальної ініціативності молоді важливого значення має їх активна участь в студентському житті університету. Так, ЗВО рекомендуємо забезпечити можливість здобувачів вищої освіти брати участь у організації діяльності студентському самоврядуванні, студентської профспілки, наукових організаціях тощо. А також, забезпечити можливість реалізації студентів під час позанавчальній та культурно-масовій роботи в університеті. Це матиме

позитивний вплив на розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентів.

Наявність в ЗВО можливості здобувачам вищої освіти звернутися за психологічною підтримкою та допомогою є сприятливим фактором для розвитку соціальної ініціативності. Для цього працівникам університету варто сприяти інформуванню та доступу студентів до кабінету психолога. Також, при потребі, науково-педагогічним працівникам варто повідомляти психолога ЗВО про потребу надання психологічної допомоги студенту. Це унеможливить виникнення несприятливих умов для розвитку соціальної ініціативності в студентській молоді.

Рекомендуємо адміністрації ЗВО забезпечити можливість здобувачів вищої освіти анонімно звернутися за допомогою та підтримкою. Також, варто проводити анонімні опитування студентів ЗВО з приводу навчального процесу. Це заохочуватиме студентську молодь брати активну участь в освітньому та позаосвітньому процесі університету, що сприятиме розвитку соціальної ініціативності.

Психологічний розвиток соціальної ініціативності студентської молоді залежить від обізнаності науково-педагогічного персоналу з приводу сутності, структури, онтогенезу та психологічного розвитку даної якості особистості в студентському віці. Тому, рекомендуємо університетам проводити заходи (підвищення кваліфікації, семінари, конференції, форуми, тренінги тощо) для розгляду та інформування викладачів про психологічні особливості соціальної ініціативності в студентів ЗВО. Це дасть можливість науково-педагогічним працівникам ефективно спрямовувати власні знання, вміння та навички для сприяння розвитку соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти.

Рекомендуємо ЗВО включати в навчальний план психологічні дисципліни, які забезпечать студентів знаннями про психологічні процеси, властивості, якості тощо, що забезпечить їх розумінням важливості психологічного розвитку особистості в студентському віці. Зокрема, вагому

увагу приділити вивченню соціальної ініціативності, її психологічних особливостей та важливості її розвитку в здобувачів вищої освіти. Також, радимо університетам проводити семінари, конференції, круглі столи, форуми з метою розширення уявлень, знань та вмінь здобувачів вищої освіти з приводу соціальної ініціативності та її психологічних особливостей. Це сприятиме формуванню в студентів знань та уявлень про когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий та поведінково-комунікативний компоненти соціальної ініціативності. А також, сформує уявлення здобувачів вищої освіти про соціально ініціативну особистість.

Для формування високого рівня розвитку соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти *науково-педагогічним працівникам ЗВО* рекомендуємо сприяти соціальній адаптації, розвитку соціальних якостей, соціалізації, створити позитивні умови для усвідомлення значущості професійної реалізації, адже це є передумовою формування соціально ініціативної особистості студента. Для цього викладачам та кураторам академічних груп важливо проводити виховні та інформаційні бесіди на яких інформувати здобувачів вищої освіти з приводу обраної ними професії та навчального процесу в університеті. Також, потрібно інформувати студентів про нові нововведення в ЗВО та про можливість їх звернутися за допомогою до адміністрації та викладачів університету. Важливо, цікавитися зворотнім зв'язком від здобувачів вищої освіти, що сприятиме налагодженню взаємовідносин між здобувачами вищої освіти та представниками ЗВО.

Для сприяння розвитку соціальної ініціативності важливим є проведення науково-педагогічними працівниками мотиваційних бесід зі здобувачами вищої освіти. Це дозволить виявити бажання здобувачів вищої освіти проявляти власну соціальну ініціативність, підвищить рівень мотивації для виконання соціальної діяльності, дозволить виявити потреби та захоплення студентів, що допоможе розвинути їх соціальну ініціативність.

Рекомендуємо науково-педагогічним працівникам доручати здобувачам вищої освіти виконання різноманітних позанавчальних завдань, що сприятиме

формуванню в відповідальності та самостійності в студентів ЗВО. Для створення позитивної атмосфери, яка формуватиме високі рівні критеріїв соціальної ініціативності – самоставлення, мотивація досягнення успіху та благополуччя важливим є заохочення успіхів студентів викладачами під час навчального процесу. А виховання науково-педагогічними працівниками в здобувачів вищої освіти моральності, етичного та культурного ставлення до інших людей під час взаємовідносин розвине соціальне мислення та навички комунікації. Спільна організація представниками ЗВО з студентами різноманітних культурних, наукових, освітніх заходів сприятиме розвитку соціальних установок орієнтованих на процес соціальної діяльності, соціальної активності, лідерський якостей та конструктивного самоствердження.

Підтримка та допомога викладачами студентів під час самостійної роботи сприятиме бажанню здобувачів вищої освіти проявляти власну соціальну ініціативність. А ефективно організовані всі різновиди практичної підготовки студентів, не тільки розвинуть їх професійні навички та вміння, а ще й позитивно вплинуть на структурні компоненти соціальної ініціативності молоді. Інтерактивний навчальний процес, в основу якого закладені принципи активності, комунікації, експерименту, зворотного зв'язку, довіри та рівності створить ефективні умови для прояву та розвитку соціальної ініціативності в студентському віці.

Працівникам ЗВО варто допомогти здобувачам вищої освіти створити позитивну атмосферу в академічній групі. Для цього ефективними є виконання спільної роботи членами групи, виховні години, розважальні заходи, вправи на згуртованість колективу, спільна участь в форумах та конференціях тощо. Атмосфера в групі, місце студента в групі, взаємовідносини здобувача вищої освіти з науково-педагогічними працівниками є важливими факторами, які впливають на розвиток та прояв соціальної ініціативності в студентській молоді. Тому, працівникам університетів важливо дотримуватися вище зазначених методичних рекомендацій для сприяння ефективному розвитку всіх компонентів соціальної ініціативності студентської молоді.

Психологічна допомога студентській молоді повинна включати в себе розвиток когнітивно-оціночного (критерії: соціальне мислення, соціальні установки, самоставлення, самостійність, відповідальність), мотиваційно-вольового (критерії: цілепокладання, благополуччя, самоствердження, мотивація досягнення успіху) та поведінково-комунікативного (критерії: комунікативна поведінка, лідерство, готовність до соціальної активності) компонентів соціальної ініціативності. Під час розвитку психологічних особливостей соціальної ініціативності студентів психологу варто дотримуватися «Етичного кодексу психолога», що забезпечить більш ефективну роботу психолога та сприятиме позитивним взаємовідносинам між психологом та клієнтом.

На діагностичному етапі психологічної роботи з студентами щодо психологічних особливостей соціальної ініціативності рекомендуємо психологу використовувати наступний методичний матеріал: проєктивна методика Г. Білицької «Твір» (модифікована Н. Хворостянко); Методика діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері розроблена О. Потьомкіною; тест-опитувальник С. Пантелєєва та В. Століна «Самоставлення»; Діагностика особистісної зрілості розроблена В. Руженков, В. Руженкова, І. Лук'янцева (модифікована Н. Хворостянко); Шкала психологічного благополуччя розроблена К. Ріффом; методика дослідження особливостей самоствердження О. Кирєєвої та Т. Дубовитської; опитувальник Т. Елерса вивчення мотивації досягнення успіху; проєктивна методика «Спрямованість особистості у спілкуванні» (С. Братченко) (модифікована Н. Хворостянко); тест «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарікова, Є. Крушельницького; методика «Діагностика вивчення соціалізованості особистості» розроблена М. Рожковим. Комплекс даних методик забезпечать цілісне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності в студентському віці.

Для розвитку соціальної ініціативності рекомендуємо *практичному психологу* використовувати тренінг, як ефективний метод психологічного впливу на особистість в студентському віці. Тренінгові заняття повинні тривати не

більше 3 годин в день та не рідше 1 заняття в тиждень. Адже, довготривала робота тренера з учасника стомлює студентів та призводить до негативного результату (незасвоєння знань, втрата бажання розвиватися тощо). Натомість, великі перерви між заняттями заважають формуванню цілісного та системного уявлення здобувачів вищої освіти з приводу психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді (забування попередньо отриманих знань, невиконання домашніх завдань тощо).

Під час проведення тренінгу спрямованого на розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентів рекомендуємо психологу дотримуватися принципів: зворотного зв'язку; конфіденційності та закритості групи; можна завжди сказати «ні»; «Я», а не інші, часу. Це забезпечить адекватну та позитивну взаємодію між учасниками тренінгу, та між тренером та учасниками, а також сформує сприятливу атмосферу на тренінговому занятті.

Психологу на початку тренінгової роботи потрібно: сприяти позитивному знайомству учасників тренінгу; встановити довірливі відносини з студентською молоддю; виявити очікувані результати здобувачів вищої освіти; сприяти зняттю емоційної напруги; сприяти командній роботі під час тренінгового заняття. Для цього ефективними є психологічні вправи-тригери: вправи на знайомство, вправи на зняття напруги, ігрові вправи, вправи на рефлексію, казкотерапевтичні вправи, арт-терапевтичні вправи тощо.

Важливим для психологічно розвитку соціальної ініціативності в студентської молоді є формування в здобувачів вищої освіти уявлень, знань та розуміння сутності поняття «соціальна ініціативність», компонентів соціальної ініціативності, вікових особливостей розвитку соціальної ініціативності та її проявів в студентському віці. Для інформування учасників тренінгу та подальше засвоєння рекомендуємо психологу використовувати такі методи як: інтерактивні міні-лекції, групові дискусії, мозковий штурм, кейси, обговорення.

Психологічний розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді повинен бити цілісним та системним. Психологу-тренеру

рекомендуємо використовувати сукупність методів, які забезпечать психологічний розвиток всіх властивостей компонентів соціальної ініціативності студентів. Зокрема, ефективними техніками є арт-терапевтичні, метафоричні та ігрові вправи, рольові ігри, аутогенне тренування, проблемні ситуації, вправи-комунікатори, перегляд мотиваційних роликів, рефлексія та домашні завдання. Варто зазначити, що використання домашніх завдань в тренінговій програмі забезпечить закріплення та осмислення отриманих знань та навичок на тренінгу.

Під час завершення тренінгу психологічного розвитку соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти психологу варто підвести підсумки тренінгової роботи, а також сприяти закріпленню позитивного емоційного стану учасників групи та виявити чи реалізуватися очікування учасників. Так, тренер може використати вправи на рефлексію, вправи-очікування, вправи-побажання та вправи спрямовані закріпленню отриманих на тренінгу знань та навичок.

Допомога практичного психолога повинна базуватися не лише на проведенні тренінгових занять, а й на індивідуально-психологічному консультуванні. Варто зазначити, консультативну роботу слід проводити лише при наявності особистого бажання студента. Під час індивідуального консультування здобувача вищої освіти рекомендуємо практичному психологу: встановити позитивний контакт, діагностувати рівень розвитку соціальної ініціативності, вислухати здобувача вищої освіти та, при потребі, провести розвивальну роботу. Психологу-консультанту радимо приділити увагу бесіді, адже студент, який звертається за допомогою бажає поділитися особистісними переживаннями та проблемами, які не може сказати в тренінговій групі. Зокрема, це ті здобувачі вищої освіти, в яким низький рівень самоствалення і їм складно працювати в групі, відкриватися та взаємодіяти з іншими.

Практичному психологу під час консультативного процесу з питань розвитку соціальної ініціативності студента рекомендуємо використовувати такі техніками: емпатійне слухання, заохочення, відображення почуттів, рефлексія, арт-терапевтичні, метафоричні та рольові вправи.

Таким чином, для психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді важливим є системний та цілісний вплив науково-педагогічних працівників та практичного психолога на структурні компоненти даної якості, що можливо реалізувати дотримуючись методичних рекомендацій перерахованих в цьому підрозділі.

Висновки до розділу 3

На основі аналізу наукових джерел та емпіричного дослідження була розроблена модель психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді, яка забезпечує ефективний розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентів ЗВО. В моделі продемонстровано ефективні види психологічного розвитку структури соціальної ініціативності: індивідуально-психологічне консультування та психологічний тренінг.

З метою психологічного розвитку соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти було розроблено та впроваджено тренінгову програму «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Підґрунтям для створення тренінгу стали положення системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів, а також наукові вчення про психологічний тренінг. Ефективність тренінгової програми забезпечується системним та цілісним використанням психологічних технік (міні-лекцій, групових дискусій, мозковий штурм, кейси, метафоричні та ігрові вправи, рольові ігри, аутогенне тренування, перегляд роликів, обговорення), які спрямовані на психологічний розвиток критеріїв когнітивно-оціночного (соціальне мислення, соціальні установки, самоствавлення, самостійність, відповідальність), мотиваційно-вольового (цілепокладання, благополуччя, самоствердження, мотивація досягнення успіху) та поведінково-комунікативного (комунікативна поведінка, лідерство, готовність до соціальної активності) компонентів соціальної ініціативності студентів.

Перевірка ефективності тренінгової програми виявила позитивну динаміку всіх властивостей когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти після формульовального експерименту. Аналіз статистичних результатів продемонстрував значний ріст показників критеріїв соціальної

ініціативності в експериментальній групі в порівнянні з контрольною групою після впровадження тренінгової програми.

Встановлення рівнів прояву когнітивно-оціночного (високий рівень зріс на 10,34%, середній рівень збільшився на 2,66%, низький рівень зменшився на 12%), мотиваційно-вольового (високий рівень зріс на 9,17%, середній рівень збільшився на 6,67%, низький рівень зменшився на 15,84%) та поведінково-комунікативного (високий рівень зріс на 11,2%, середній рівень збільшився на 8,89%, низький рівень зменшився на 20%) компонентів соціальної ініціативності студентської молоді після участі студентів у тренінгу виявило значне зростання їх показників в експериментальній групі. В контрольній групі вагомих змін не відбулося.

Після впровадження тренінгової програми показники рівнів соціальної ініціативності студентської молоді в експериментальній групі зазнали вагомих змін: високий рівень зріс на 10,2%, середній рівень збільшився на 6,08%, низький рівень зменшився на 7,28%. Натомість, в контрольній групі здобувачів вищої освіти показники соціальної ініціативності майже не змінилися: високий рівень зріс на 0,14%, середній рівень збільшився на 1,64%, низький рівень зменшився на 1,5%.

Аналіз отриманих результатів до та після формувального експерименту в експериментальній та контрольній групах підтвердив ефективність психологічного тренінгу «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Використання статистичних методів довело достовірність отриманих змін, які відбулися в експериментальній групі за всіма критеріями соціальної ініціативності у студентської молоді.

Теоретичне та експериментальне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді дало змогу розробити методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників ЗВО та практичних психологів щодо психологічного розвитку соціальної ініціативності в студентському віці.

Список використаних джерел у розділі 3

1. Абульханова-Славская, К.А. (2002). Социальное мышление личности. *Современная психология: состояние и перспективы исследований. Социальные представления и мышление личности*, 36, 88–103.
2. Андрущенко, В.П., Андрущенко, Т.В. & Савельев, В.Л. (2014). *Конституціалізація освітнього простору Європи: аксіологічний вимір*. МП Леся.
3. Андрущенко, Т.В. (2018). Застосування сучасних методів навчання як інструмент підвищення якості вищої освіти в Україні. *Гілея: науковий вісник*, 137, 287–290.
4. Анохин, П.К. (1975). *Очерки по физиологии функциональных систем*. Мир.
5. Афанасьєва, Н.Є. & Перелигіна Л.А. (2016). *Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу*. Освіта України.
6. Базиленко, А.К. (2016). Психологічний тренінг соціальної активності студентів: зміст та ефективність застосування в освітньому процесі ВНЗ. *Наука і освіта*, 9, 16–23.
7. Безпалько, О.В. (2004). Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, 1, 22–28.
8. Бех, І.Д. (2003). *Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*. Либідь.
9. Большаков, В.Ю. (1996). *Психотренинг. Социодинамика, упражнения, игры*. Социально-психологический центр.
10. Булах, І.С. (2003). *Психологія особистісного зростання підлітка: Монографія*. Видавництво НПУ імені МП Драгоманова.
11. Васьківська, С.В. (2019). *П'ять вимірів психологічного консультування*. Ніка-Центр.
12. Везомська, С.Ж. (2019). Впровадження тренінгових технологій в освітньому процесі: досвід і перспективи. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, 13(5), 32–44.

13. Волинець, Н.В. (2018). Тренінгова програма покращення, підвищення та збереження особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України та результати її апробації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 5, 15–26.
14. Волошина, О.О. (2021). Комунікативна компетентність як чинник розвитку адаптаційних можливостей студентів 1 курсу до навчання у ЗВО.
15. Дусавицкий, А.К. (1996). *Развитие личности в учебной деятельности*. Дом педагогики.
16. Еремеева, Н.А. (2007). *100 игр и упражнений для бизнес-тренингов*. Прайм-Еврознак.
17. Євдокімова, О.О. (2009). Соціально-психологічні особливості студентського віку та їх урахування в системі психологічного супроводу. *Наука і освіта*, 1–2, 52–57.
18. Загурська, І.С. (2015). *Психологічна служба в системі освіти: курс лекцій*. Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
19. Захаров, В.П. & Хрящева, Н.Ю. (1989). *Социально-психологический тренинг. Учебное пособие*. Издательство Ленинградского университета.
20. Зеленін, В.В. (2012). *Сповідь тренера, або сім квазі-художніх листів до мовчазної більшості*. Zelenin Laboratory.
21. Івашньова, С.В. (2019). *Як підготувати та провести ефективний тренінг: практичний poradnik*. Ранок.
22. Калашнікова, С. (2016). *Розвиток лідерського потенціалу сучасного університету: основи та інструменти: навчальний посібник*. Пріоритети.
23. Карпенко, В.В. (2013). Системний підхід в психології. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 18, 112–121.
24. Карпенко, Є.В. (2015). *Основи психотренінгу: навчальний посібник*. Дрогобич.
25. Кипнис, М.Ш. (2018). *Энциклопедия игр и упражнений для любого тренинга*. Абетка.

26. Кипнис, М.Ш. (2019). *150 лучших игр, упражнений, триггеров для любого тренинга*. Издательство «АСТ».
27. Ковалькова, Т.О. (2012). Особистісний розвиток студентів за допомогою психологічних тренінгів. Юнгіанське консультування: теорія і практика. *Матеріали IV міжнародної наукової онлайн-конференції* (с.68–71). Видавництво Університету економіки та права «КРОК».
28. Костюк, Г.С.(1998). *Избранные психологические труды*. Педагогика.
29. Кочюнас, Р. (1999). *Основы психологического консультирования*. Академический проект.
30. Леонтьев, А.Н. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность*. Политиздат.
31. Ломов, Б.Ф. (1984). О системном подходе в психологии. *Методологические и теоретические проблемы психологии*, 7, 77–91.
32. Максименко, С.Д. & Носенко, Е.Л. (2002). *Експериментальна психологія: навчальний посібник*. Видавництво МАУП.
33. Максименко, С.Д. (1999). *Общая психология*. Рефл-бук.
34. Матійків, І.М & Ковальчук, З.Я. (2016). *Професійна майстерність психолога: навчально-методичний посібник*. ЛьвДУВС.
35. Матійків, І.М. (2020). *Тренерська майстерність: теорія і практика*. *Технологія проведення тренінгів*. СПОЛОМ.
36. Митник, О.Я. (2017). *Організація психологічної служби*. Слово.
37. Мілютіна, К.Л. (2004). *Теорія та практика психологічного тренінгу*. Видавництво МАУП.
38. Молчанов, С.В. (2017). *Психологія підліткового і юнацького віку*. Освіта.
39. Орлів, М.С. (2017). *Розвиток лідерського потенціалу керівника сфери державного управління: навчальний посібник*. Пріоритети.
40. Панфилова, А.П. (2008). *Тренинг педагогического общения: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений*. Академия.

41. Патинок, О.П. (2012). *Становлення відповідальності як професійно значущої якості майбутніх соціальних працівників: соціально-психологічний тренінг*. НПУ імені М.П.Драгоманова.
42. Петрович, В.С. (2014). *Я хочу бути тренером: настільна книга тренера початківця: методичні вказівки*. Луцьк.
43. Рубинштейн, С.Л. (2007). *Основы общей психологии*. Питер.
44. Святенко, Ю.О. (2017). *Тренінг особистісного зростання*. Слово.
45. Сидоренко, Э.В. (2001). *Мотивационный тренинг*. Речь.
46. Смит, М. (1999). *Тренинг уверенности в себе*. Комплект.
47. Старик, В.А., & Скуловатова, О.В. (2020). Розвиток комунікативної компетентності у студентів засобами психологічного тренінгу. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*, 1, 174–181.
48. Ткачук, І.І., & Сосновенко, Н.В. (2019). Розвиток «Soft Skills» у студентів коледжів. *Професійна освіта*, 16-18, 121–127.
49. Троцько, Г.В. (2007). Студентське самоврядування як спосіб розвитку особистості. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*, 1, 296–307.
50. Узнадзе, Д.Н. (2001). *Психология установки*. Питер.
51. Федоренко, А.Ф. (2012). Психологічні особливості формування професійного адаптивного потенціалу майбутніх психологів під час навчання у ВНЗ. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, 37, 344–348.
52. Фельдман, Ю.І. (2017). Психологія особистості у період молодості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*, 56, 203–213.
53. Хворостянко, Н.А. (2022). Тренінгова програма психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді. *Наукові перспективи*, 8(26), 422–433.
54. Хоменко, К.В. (2018). Програма психокорекції самоствавлення: особливості використання в юнацькому віці. *Науковий часопис Національного*

педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки, 7(52), 157–165.

55. Шевчук, О.М. (2011). *Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу: навчальний посібник*. ПП Жовтий.

56. Яворовська, Л.М., Камишнікова, Р.Ф., Поліванова, О.Є., Яновська, С.Г., & Куделко, С.М. (2013). *Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам*. ХНУ імені В. Н. Каразіна.

57. Ялом, И. (2000). *Теория и практика групповой психотерапии*. Питер.

58. Hiebsch, H., & Vorweg, M. (1979). *Sozial psychologie*. Deutscher Verlag der Wissenschaften.

59. Maslow, A.H, Frager, R., Fadiman, J. & Cox R. (1987). *Motivation and Personality*. Longman.

60. Rogers, C.R. (1951). *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications and Theory*. Constable.

61. Strayhorn, T. (2015). *Student Development Theory in Higher Education*. Routledge.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичні та експериментальне вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. А саме: проведено теоретико-методологічний аналіз проблеми вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді; підібрано методичний інструментарій та досліджено критерії, рівні та показники прояву соціальної ініціативності в студентської молоді; виявлено специфіку взаємодії психологічних особливостей соціальної ініціативності студентів ЗВО; розроблено та впроваджено психологічні засоби розвитку соціальної ініціативності в студентському віці.

1. Соціальна ініціативність є видом ініціативності та рушійною силою соціальної активності особистості. Перші ґрунтовні прояви соціальної ініціативності відбуваються в підлітковому віці, а періодом вершини розвитку соціальної ініціативності є юнацький вік (студентський вік). Соціальна ініціативність студентської молоді є системною якістю особистості, що виявляється в наявності соціальних когніцій, адекватного самоствавлення та мотивації, для реалізації лідерських та комунікативних якостей, під час самостійної та відповідальної соціально активної діяльності, яка спрямована на досягнення соціального-особистісного благополуччя та цілей особистості.

2. Структура соціальної ініціативності студентів ЗВО включає в себе когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий та поведінково-комунікативний компоненти. Когнітивно-оціночний компонент поєднує в собі такі властивості соціальної ініціативності: соціальні установки, соціальне мислення, самоствавлення, самостійність та відповідальність. Мотиваційно-вольовий компонент включає в себе такі властивості соціальної ініціативності: цілепокладання, самоствердження, благополуччя та мотивацію досягнення успіху. Поведінково-комунікативний компонент формують такі властивості соціальної ініціативності: лідерство, готовність до соціальної активності та комунікативна поведінка.

3. Розроблено модель психологічної сформованості соціальної ініціативності студентської молоді. В моделі продемонстровано психологічні особливості сформованої соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти. Критеріями сформованої когнітивно-оціночного компоненту соціальної ініціативності студентів є наявність соціальних установок, високий ступінь розвитку соціального мислення, адекватне сприйняття себе та оцінювання своєї поведінки, самостійність та відповідальність під час процесу соціальної діяльності. Сформованість мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти виражається в критеріях: наявність цілей в житті, бажання їх втілювати та вміння їх проектувати; конструктивне самоствердження; суспільне та особистісне благополуччя; високий рівень мотивації до досягнення успіху. Поведінково-комунікативний компонент є сформованим в студентській молоді якщо, їм притаманна готовність до активної соціальної діяльності, комунікативна поведінка та лідерські якості.

4. На основі кількісних та якісних показників властивостей соціальної ініціативності студентської молоді емпірично досліджено рівні прояву компонентів соціальної ініціативності в студентському віці. Когнітивно-оціночний компонент соціальної ініціативності має високий рівень прояву у 39,88% студентів ЗВО, середній рівень – в 44,71%, низький рівень – в 15,41%. Високий рівень мотиваційно-вольового компоненту соціальної ініціативності притаманний 35,07% досліджуваних студентів, середній рівень – 45,34%, низький рівень – 19,59%. У 27,37% здобувачів вищої освіти високий рівень, у 38,54% – середній рівень, а у 34,09% – низький рівень розвитку поведінково-комунікативного компоненту соціальної ініціативності.

Емпірично виявлено, що загалом, у 34,11% студентської молоді високий рівень прояву соціальної ініціативності. Для 42,86% студентів притаманний середній рівень вияву соціальної ініціативності. А 23,03% досліджуваним студентам характерний низький рівень прояву соціальної ініціативності.

5. За результатами кореляційного аналізу специфіки вияву структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді встановлено значущі

зв'язки між показниками когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти. Критерії всіх компонентів соціальної ініціативності взаємозалежні та потребують цілісного та інтегрованого психологічного розвитку. Значні інтеркореляційні зв'язки між критеріями структурних компонентів соціальної ініціативності підтверджують тісну взаємозалежність та інтегрованість їх у формуванні соціальної ініціативності студентської молоді.

6. Оптимальним методологічним підґрунтям для психологічного супроводу розвитку соціальної ініціативності студентської молоді є положення системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів у психологічній науці. Наукові вчення про концепцію соціально-психологічного тренінгу, методичні засади тренінгової діяльності, методи тренінгової роботи, моделі тренінгу, тренінгову роботу зі студентами та особистість тренера є базисом для психологічного розвитку соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти.

7. Авторська модель психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді забезпечує ефективний розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентів ЗВО. В моделі продемонстровано ефективні види психологічного розвитку структури соціальної ініціативності: індивідуально-психологічне консультування та психологічний тренінг. Тренінгова робота з студентською молоддю складається з психологічних технік, які ефективно впливають на розвиток всіх критеріїв соціальної ініціативності (міні-лекції, групові дискусії, мозковий штурм, кейси, метафоричні та ігрові вправи, рольові ігри, аутогенне тренування, перегляд роликів, обговорення).

7. Розроблено та впроваджено тренінгову програму «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді». Ефективність тренінгової програми забезпечується системним та цілісним застосуванням психологічних методів, які спрямовані на психологічний розвиток критеріїв когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та

поведінково-комунікативного (комунікативна поведінка, лідерство, готовність до соціальної активності) компонентів соціальної ініціативності студентів.

8. Ефективність авторської тренінгової програми, спрямованої на психологічний розвиток соціальної ініціативності студентської молоді, виявилася у значних позитивних якісних та кількісних змінах рівнів прояву компонентів соціальної ініціативності. Загалом, показники рівнів соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти в експериментальній групі зазнали вагомих змін: високий рівень зріс на 10,2%, середній рівень збільшився на 6,08%, низький рівень зменшився на 7,28%.

Статистична аналіз ефективності тренінгової програми виявив позитивну динаміку всіх властивостей когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти після формувального експерименту в експериментальній групі. Результати математичного аналізу продемонстрували значний ріст показників критеріїв соціальної ініціативності в експериментальній групі в порівнянні з контрольною групою після впровадження тренінгової програми.

Розроблені методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників ЗВО та практичних психологів щодо психологічного розвитку соціальної ініціативності в студентському віці є оптимальними для розвитку всіх компонентів даної якості особистості.

Вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді потребує в подальшому детального дослідження факторів впливу на становлення соціально ініціативної особистості.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОЕКТИВНА МЕТОДИКА Г. БІЛИЦЬКОЇ «ТВІР» (модифікована Н. Хворостянко)

Тестовий матеріал

Інструкція. Випробуванним пропонувалася попередня інструкція:

«Ваше життя протікає не завжди гладко, не без суперечностей, складнощів, проблем. Спробуйте вільно, щиро визначити найбільш значущі для Вас п'ять проблем, пов'язаних з тим, що Ви є громадянином, членом навчального процесу, сім'ї, певного кола знайомих. Спробуйте визначити джерела виникнення Ваших проблем, шляхи їх вирішення. На допомогу Вам пропонується наступний план:

1. У чому полягає проблема?
2. Які джерела виникнення цієї проблеми?
3. Можливі шляхи її вирішення.
4. Що Ви можете реально робити для її вирішення?
5. Чи задоволені Ви результатами вирішення проблеми?
6. Як оцінюють інші люди ці результати?

Обробка результатів

Методика дозволяє визначити співвідношення у баченні проблеми, з одного боку, життєво-побутових пріоритетів (судження взаємин у сім'ї, з сусідами, грошові та житлові проблеми конкретного порядку та ін.) та з іншого – орієнтації студентів на постановку проблем, що володіють суспільною значимістю, хвилюють суспільство загалом. Якщо судження потрапило до першої групи (життєво-побутові), автоматично нараховувався 1 бал; якщо до другої (соціально-суспільні) – 2 бали. Більш глибокий аналіз проблем, що формулюються студентами, проводився за такими критеріями як: конструктивні – неконструктивні; прогностичні – констатуючі; слідчі – причинні; особистісні – умоглядні.

Якщо судження потрапило до першої групи (життєво-побутові), автоматично нараховувався 1 бал; якщо до другої (соціально-суспільні) – 2 бали.

За критеріями підрахунок проводився наступним чином:

- якщо судження зазначалося як відповідне критеріям: конструктивне, прогностичне, причинне, особистісне, за кожен графу нараховується 1 бал;
- якщо судження зазначалося як відповідне критеріям: неконструктивне, констатуюче, слідче та умоглядне, за кожен графу нараховувалося 0 балів;
- якщо проблем немає (так формулюють свою відповідь студенти), нараховувалося 0 балів;

- за кожне наступне судження у першій графі нараховувався додатково 1 бал;

- за кожне наступне судження у другій графі додатково нараховувалось 2 бали.

Максимальна кількість балів – 38. Мінімальна – 0.

Ключ до методики

№	Критерій	Життєво-побутові проблеми	Соціально-суспільні проблеми	Відсутність проблем
1.	Особистісний	1	1	0
2.	Умоглядний	0	0	0
3.	Конструктивний	1	1	0
4.	Неконструктивний	0	0	0
5.	Прогностичний	1	1	0
6.	Констатуючий	0	0	0
7.	Причинний	1	1	0
8.	Слідчий	0	0	0
Додаткові бали		якщо = 1, то + 1 бал	якщо = 1, то + 2 бали	
		якщо > 1, то + 1 бал	якщо > 1, то + 2 бали за кожне наступне	

Інтерпретація

Чим вища кількість балів, тим вищий рівень особистісного переживання проблем соціальної дійсності. Таким чином, першому рівню, якому відповідає нездатність рефлексувати соціальні проблеми як особистісно віднесені, відповідає інтервал від 0 до 1 бала (відсторонений рівень). Другому рівню (проміжному) відповідає інтервал від 2 до 21 балу, і третьому, найвищому рівню осмислення проблем соціальної дійсності відповідає інтервал від 22 до 38 балів (включений).

Рівні проблемності у функціонуванні соціального мислення:

- «включений» – найвищий рівень осмислення проблемності, для власників якого характерне як бачення соціальних проблем, та і прагнення виявити причинно-наслідкові зв'язки, джерела, що їх породжують, знайти конструктивний спосіб вирішення цієї проблеми, прогнозувати його результат, як і цей результат сприймуть ті чи інші люди;

- «проміжний» рівень проблемності (відповідає середньому рівню проблемності і є найчисленнішим) характеризується представленистю переважно проблем із життєво-побутової сфери. Студенти також прагнуть виявити причинно-наслідкові зв'язки, джерела, що породжують проблеми (у той час причини виникнення проблеми можуть аналізуватися). Передбачаються як

конструктивні способи вирішення проблем, прогнозування лише за умови особистісної включеності до проблеми;

- «відсторонений» рівень проблемності (найнижчий) означає, що людина не бачить у навколишній дійсності протиріч, у неї не виникає прагнення щось змінити або покращити, тобто для неї характерна пасивна життєва позиція.

**МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ
УСТАНОВОК ОСОБИСТОСТІ
У МОТИВАЦІЙНО-ПОТРЕБОВІЙ СФЕРІ
РОЗРОБЛЕНА О.Ф. ПОТЬОМКІНОЮ
(модифікована Н. Хворостянко)**

Тестовий матеріал

Інструкція. Уважно прочитайте питання і відповідайте на них «так» або «ні», залежно від тенденції у вашій поведінці в певній ситуації.

Текст опитувальника

1. Сам процес виконуваної роботи захоплює вас більше, ніж її завершення?
2. Для досягнення мети ви звичайно не шкодуєте сили?
3. Ви зазвичай довго не зважуєтеся почати робити те, що вам нецікаво, навіть якщо це необхідно?
4. Ви впевнені, що у вас вистачить наполегливості, щоб завершити будь-яку справу?
5. Закінчуючи цікаву справу, ви часто шкодуєте про те, що вона вже зроблена?
6. Вам більше подобаються люди, здатні досягати результату, ніж просто добрі та чуйні?
7. Ви зазнаєте насолоди від гри, у якій не важливий результат?
8. Ви вважаєте, що успіхів у вашому житті більше, ніж невдач?
9. Ви більше поважаєте людей, здатних захопитися справою посправжньому?
10. Ви часто завершуєте роботу всупереч несприятливій обстановці, нестачі часу, перешкодам?
11. Ви часто починаєте одночасно багато справ і не встигаєте цілком закінчити їх?
12. Ви вважаєте, що маєте достатньо сили, щоб сподіватись на успіх у житті?
13. Чи можете ви захоплюватися справою настільки, що забуваєте про час і про себе?
14. Вам часто вдається закінчувати розпочату справу?
15. Чи буває, що, захоплюючись деталями, ви не можете закінчити розпочату справу?
16. Ви уникаєте зустрічей із людьми, які не мають ділових якостей?
17. Ви часто завантажуєте свої вихідні дні або відпустку роботою через те, що потрібно щось зробити?
18. Ви вважаєте, що головне в будь-якій справі — результат?
19. Погоджуючись на яку-небудь справу, ви думаєте про те, наскільки вона для вас цікава?
20. Прагнення до результату в будь-якій справі — ваша характерна риса.

Обробка результатів

За кожен відповідь «так» ставиться 1 бал. Сума балів за відповіді «так» на непарні питання (1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19) буде формувати орієнтацію суб'єкта на процес діяльності, а сума балів за відповіді на парні питання (2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20) — орієнтацію суб'єкта на результат.

Інтерпретація

Орієнтація на процес. Зазвичай люди орієнтовані на процес, менш замислюються над досягненням результату, часто спізнюються зі виконанням роботи, їх процесуальна спрямованість запобігає їх результативності; ними більше керує інтерес до справи, а для досягнення результату потрібно багато рутинної роботи, негативне ставлення до якої вони не можуть подолати.

Орієнтація на результат. Люди, які орієнтуються на результат, одні із найнадійніших. Вони можуть досягати результату у своїй діяльності всупереч метушні, перешкод, невдач.

ТЕСТ-ОПИТУВАЛЬНИК
С.Р. ПАНТЕЛЄЄВА ТА В.В. СТОЛІНА «САМОСТАВЛЕННЯ».
Тестовий матеріал

Інструкція. Вам пропонується відповісти на наступні 57 тверджень. Якщо Ви згодні з даним твердженням ставте знак «+», якщо не згодні то знак «-».

Текст опросника

1. Думаю, що більшість моїх знайомих відноситься до мене з симпатією.
2. Мої слова не так уж часто расходяться з делом.
3. Думаю, що багато видят во мене що-то схожее з собой.
4. Когда я пытаюсь себя оценить, я прежде всего вижу свои недостатки.
5. Думаю, что как личность я вполне могу быть притягательным для других.
6. Когда я вижу себя глазами любящего меня человека, меня неприятно поражает то, насколько мой образ далек от действительности.
7. Мое «Я» всегда мне интересно.
8. Я считаю, что иногда не грех пожалеть самого себя.
9. В моей жизни есть или, по крайней мере, были люди с которыми я был чрезвычайно близок.
10. Собственное уважение мне еще надо заслужить.
11. Бывало, и не раз, что я сам себя остро ненавижу.
12. Я вполне доверяю своим внезапно возникшим желаниям.
13. Я сам хотел во многом себя переделать.
14. Мое собственное «Я» не представляется мне чем-то достойным глубокого внимания.
15. Я искренне хочу, чтобы у меня было все хорошо в жизни.
16. Если я и отношусь к кому-нибудь с укоризной, то прежде всего к самому себе.
17. Случайному знакомому я скорее всего покажусь человеком приятным.
18. Чаще всего я одобряю свои планы и поступки.
19. Собственные слабости вызывают у меня что-то наподобие презрения.
20. Если бы я раздвоился, то мне было бы довольно интересно общаться со своим двойником.
21. Некоторые свои качества я ощущаю как посторонние, чужие мне.
22. Вряд ли кто-либо сможет почувствовать свое сходство со мной.
23. У меня достаточно способностей и энергии воплотить в жизнь задуманное.
24. Часто я не без издевки подшучиваю над собой.
25. Самое разумное, что может сделать человек в своей жизни – это подчиниться собственной судьбе.
26. Посторонний человек, на первый взгляд, найдет во мне много отталкивающего.
27. К сожалению, если я и сказал что-то, это не значит, что именно так и буду поступать.
28. Своё отношение к самому себе можно назвать дружеским;
29. Быть снисходительным к собственным слабостям вполне естественно.

30. У меня не получается быть для любимого человека интересным длительное время.
31. В глубине души я бы хотел, чтобы со мной произошло что-то катастрофическое.
32. Вряд ли я вызываю симпатию у большинства моих знакомых.
33. Мне бывает очень приятно увидеть себя глазами любящего меня человека.
34. Когда у меня возникает какое-либо желание, я прежде всего спрашиваю о себя, разумно ли это.
35. Иногда мне кажется, что если бы какой-то мудрый человек смог увидеть меня насквозь, он бы тут же понял, какое я ничтожество.
36. Временами я сам собой восхищаюсь.
37. Можно сказать, что я ценю себя достаточно высоко.
38. В глубине души я никак не могу поверить, что я действительно взрослый человек.
39. Без посторонней помощи я мало что могу сделать.
40. Иногда я сам себя плохо понимаю.
41. Мне очень мешает недостаток энергии, воли и целеустремленности.
42. Думаю, что другие в целом оценивают меня достаточно высоко.
43. В моей личности есть, наверное, что-то такое, что способно вызывать у других неприязнь.
44. Большинство моих знакомых не принимают меня уж так всерьез.
45. Сам у себя я довольно часто вызываю чувство раздражения.
46. Я вполне могу сказать, что унижаю себя сам.
47. Даже мои негативные черты не кажутся мне чужими.
48. В целом, меня устраивает то, какой я есть.
49. Вряд ли меня можно любить по-настоящему.
50. Моим мечтам и планам не хватает реалистичности.
51. Если бы мое второе «Я» существовало, то для меня это был бы самый скучный партнер по общению.
52. Думаю, что мог бы найти общий язык с любым разумным и знающим человеком.
53. То, что во мне происходит, как правило, мне понятно.
54. Мои достоинства вполне перевешивают мои недостатки.
55. Вряд ли найдется много людей, которые обвинят меня в отсутствии совести.
56. Когда со мной случаются неприятности, как правило, я говорю: "И поделом тебе".
57. Я могу сказать, что в целом я контролирую свою судьбу.

Порядок подсчета

Показатель по каждому фактору подсчитывается путем суммирования утверждений, с которыми испытуемый согласен, если они входят в фактор с положительным знаком и утверждений, с которыми испытуемый не согласен, если они входят в фактор с отрицательным знаком. Полученный «сырой балл» по каждому фактору переводится, по приведенным ниже таблицам, в накопленные частоты (в %).

Ключ для обработки

Номера пунктов и знак, с которым пункт входит в соответствующий фактор.

Шкала S (интегральная):

"+": 2, 5, 23, 33, 37, 42, 46, 48, 52, 53, 57.

"-": 6, 9, 13, 14, 16, 18, 30, 35, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 49, 50, 56.

Таблицы перевода "сырого балла" в накопленные частоты (%)

ФАКТОР S			
"Сырой балл"	Накопленные частоты (в %)	"Сырой балл"	Накопленные частоты (в %)
0	0	16	74,33
1	0,67	17	80,00
2	3,00	18	85,00
3	5,33	19	88,00
4	6,33	20	90,67
5	9,00	21	93,33
6	13,00	22	96,00
7	16,00	23	96,67
8	21,33	24	98,00
9	26,67	25	98,33
10	32,33	26	98,67
11	38,33	27	99,67
12	49,00	28	99,67
13	55,33	29	100
14	62,67	30	100
15	69,33		

Интерпретация результатов

45-55 баллов – среднестатистическая норма. Человек адекватно себя воспринимает и правильно оценивает свое поведение.

55-70 баллов – завышенный уровень самооценки.

40- 45 баллов – заниженный уровень самооценки.

Более 80 и менее 40 баллов интерпретировать не рекомендуется, т.к. такие данные получены под влиянием второстепенных условий, например, под влиянием социальной желательности.

**МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ
РОЗРОБЛЕНА В.О. РУЖЕНКОВ, В.В. РУЖЕНКОВА, І.С. ЛУК'ЯНЦЕВА
(модифікована Н.А. Хворостянко**

Тестовий матеріал

Інструкція. Прочитайте уважливо кожен запитання і позначте в реєстраційному бланку той запитання, який в найбільшій ступені характеризує Вас і Ваше поведіння. Над запитаннями довго не задумуйтеся, так як правильних і неправильних запитань не існує.

Текст опросника

№ п/п	Запитання	Ніколи	Рідко	Часто	Завжди
1.	Готові ли Ви відповісти за кожне прийняте Вами рішення і здійснені дії?				
2.	Ігноруйте ли Ви дрібницями, якщо це впливає на результат?				
3.	Вам подобається працювати самотужки?				
4.	Старайтеся ли Ви бути надійною людиною в очах оточуючих?				
5.	Як часто Ви покладаетесь на себе, власні сили і можливості?				
6.	Буває ли Ви ліниві?				
7.	Слідкує ли Ви за модою?				
8.	Обходитеся ли Ви без порад і підтримки з боку?				
9.	Легко ли Вам впоратися з роботою, де потрібно приймати відповідальні рішення?				
10.	Ви легко погоджуєтесь з думкою оточуючих?				
11.	Порушує ли Ви це слово?				
12.	Дієте ли Ви так, як хочуть батьки, старші або авторитетні люди?				
13.	Втілює ли Ви в життя прийняті Вами рішення, намечені плани?				
14.	Імітує ли Ви когось з авторитетних для Вас?				
15.	Доходите ли Ви до кінця початого справи?				
16.	Старайтеся ли Ви бути в чомусь непохожим на інших, виділитися з натовпу?				
17.	Дотримуєтесь ли Ви встановлені правила?				

18.	Бывает, что Вы не успеваете сделать все, что обещали?				
19.	Чувствуете ли Вы себя творцом своей судьбы?				
20.	Готовы ли Вы пожертвовать личным временем, чтобы сдержать обещание?				

Шкала оценки вопросов

Вопрос	Никогда	Редко	Часто	Всегда
Прямой	0	1	2	3
Обратный	3	2	1	0

Ключ для оценки отдельных параметров

№ п/п	Параметр	Вопрос	
		Прямой	Обратный
1.	Ответственность	1, 4, 9, 15, 17, 20	2, 6, 11, 18
2.	Самостоятельность	3, 5, 8, 13, 16, 19	7, 10, 12, 14

Оценка результатов

Уровень	Отдельный параметр (баллы)
Высокий	21–30
Средний	11–20
Низкий	0–10

Интерпретация

Ответственность – является одним из базовых показателей зрелости личности. В психологии личности распространена концепция двух типов ответственности, которая возникла в русле направления, известного как психология каузальной атрибуции. Ответственность первого типа заключается в способности личности признавать свою ответственность за все происходящее с ней в жизни. Ответственность второго типа возникает, когда человек склонен считать ответственным за все происходящее с ним либо других людей, либо внешние обстоятельства, ситуацию (экстернальный локус контроля). Таким образом наличие ответственности первого типа позволяет говорить о личностной зрелости индивида, в то время как ответственность второго типа, напротив, свидетельствует о личностной незрелости.

Самостоятельный – существующий отдельно от других, не находящийся в подчинении, в зависимости, независимый. Решительный, обладающий собственной инициативой, способный к независимым действиям, суждениям. Независимый – не находящийся в чем-либо подчинении, власти, обусловленной чужой волей, или обстоятельствами.

ШКАЛА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ (К. РІФФ) (адаптація М. Лепешинського)

Тестовий матеріал

Інструкція. Предлагаемые Вам утверждения касаются того, как Вы относитесь к себе и своей жизни. Мы предлагаем Вам согласиться или не согласиться с каждым из предложенных утверждений. Обведите цифру, которая лучше всего отражает степень Вашего согласия или несогласия с каждым утверждением:

Абсолютно не согласен	Не согласен	Скорее не согласен	Скорее согласен	Согласен	Абсолютно согласен
1	2	3	4	5	6

Помните, что правильных или не правильных ответов не существует.

Утверждение	1	2	3	4	5	6
1. Большинство моих знакомых считают меня любящим и преданным человеком.						
2. Иногда я меняю свое поведение или образ мышления, чтобы не выделяться.						
3. Как правило, я считаю себя в ответе за то, как я живу.						
4. Меня не интересуют занятия, которые принесут результат в отдаленном будущем.						
5. Мне приятно думать о том, что я совершил в прошлом и надеюсь совершить в будущем.						
6. Когда я оглядываюсь назад, мне нравится, как сложилась моя жизнь.						
7. Поддержание близких отношений было связано для меня трудностями и разочарованиями.						
8. Я не боюсь высказывать свое мнение, даже если оно противоречит мнению большинства.						
9. Требования повседневной жизни часто угнетают меня.						
10. В принципе, я считаю, что со временем узнаю о себе все больше и больше.						
11. Я живу сегодняшним днем и не особо задумываюсь о будущем.						
12. В целом я уверен в себе.						

13. Мне часто бывает одиноко из-за того, что у меня мало друзей, с кем я могу поделиться своими проблемами.					
14. На мои решения обычно не влияет то, что делают другие.					
15. Я не очень вписываюсь в сообщество окружающих меня людей.					
16. Я отношусь к тем людям, которым нравится пробовать все новое.					
17. Я стараюсь сосредоточиться на настоящем, потому что будущее почти всегда приносит какие-то проблемы.					
18. Мне кажется, что многие из моих знакомых преуспели в жизни больше, чем я.					
19. Я люблю душевные беседы с родными или друзьями.					
20. Меня беспокоит то, что думают обо мне другие.					
21. Я вполне справляюсь со своими повседневными заботами.					
22. Я не хочу пробовать новые виды деятельности — моя жизнь и так меня устраивает.					
23. Моя жизнь имеет смысл.					
24. Если бы у меня была такая возможность, я бы многое себе изменил.					
25. Мне кажется важным быть хорошим слушателем, когда близкие друзья делятся со мной своими проблемами.					
26. Для меня важнее быть в согласии с самим собой, чем получать одобрение окружающих.					
27. Я часто чувствую, что мои обязанности угнетают меня.					
28. Мне кажется, что новый опыт, способный изменить мои представления о себе и об окружающем мире, очень важен.					
29. Мои повседневные дела часто кажутся мне банальными и незначительными.					
30. В целом я себе нравлюсь.					
31. У меня не так много знакомых, готовых выслушать меня, когда мне нужно выговориться.					
32. На меня оказывают влияние сильные люди.					

33. Если бы я был несчастен в жизни, я предпринял бы эффективные меры, чтобы изменить ситуацию.						
34. Если задуматься, то с годами я не стал намного лучше.						
35. Я не очень хорошо осознаю, чего хочу достичь в жизни.						
36. Я совершал ошибки, но все, что ни делается, — все к лучшему.						
37. Я считаю, что многое получаю от друзей.						
38. Людям редко удается уговорить меня сделать то, чего я сам не хочу.						
39. Я неплохо справляюсь со своими финансовыми делами.						
40. На мой взгляд, человек способен расти и развиваться в любом возрасте.						
41. Когда-то я ставил перед собой цели, но теперь это кажется мне пустой тратой времени.						
42. Во многом я разочарован своими достижениями в жизни.						
43. Мне кажется, что у большинства людей больше друзей, чем у меня.						
44. Для меня важнее приспособиться к окружающим людям, чем в одиночку отстаивать свои принципы.						
45. Я расстраиваюсь, когда не успеваю сделать все, что намечено на день.						
46. Со временем я стал лучше разбираться в жизни, и это сделало меня более сильным и компетентным.						
47. Мне доставляет удовольствие составлять планы на будущее и воплощать их в жизнь.						
48. Как правило, я горжусь тем, какой я, и какой образ жизни веду.						
49. Окружающие считают меня отзывчивым человеком, у которого всегда найдется время для других.						
50. Я уверен в своих суждениях, даже если они идут вразрез с общепринятым мнением.						
51. Я умею рассчитывать свое время так, чтобы все делать всрок.						
52. У меня есть ощущение, что с годами я стал лучше.						

53. Я активно стараюсь осуществлять планы, которые составляю для себя.					
54. Я завидую образу жизни многих людей.					
55. У меня было мало теплых доверительных отношений с другими людьми.					
56. Мне трудно высказывать свое мнение по спорным вопросам.					
57. Я занятой человек, но я получаю удовольствие от того, что справляюсь с делами.					
58. Я не люблю оказываться в новых ситуациях, когда нужно менять привычный для меня способ поведения.					
59. Я не отношусь к людям, которые скитаются по жизни безо всякой цели.					
60. Возможно, я отношусь к себе хуже, чем большинство людей.					
61. Когда дело доходит до дружбы, я часто чувствую себя сторонним наблюдателем.					
62. Я часто меняю свою точку зрения, если друзья или родные не согласны с ней.					
63. Я не люблю строить планы на день, потому что никогда не успеваю сделать все запланированное.					
64. Для меня жизнь — это непрерывный процесс познания и развития.					
65. Мне иногда кажется, что я уже совершил в жизни все, что было можно.					
66. Я часто просыпаюсь с мыслью о том, что жил неправильно.					
67. Я знаю, что могу доверять моим друзьям, а они знают, что могут доверять мне.					
68. Я не из тех, кто поддается давлению общества в том, как себя вести и как мыслить.					
69. Мне удалось найти себе подходящее занятие и нужные мне отношения.					
70. Мне нравится наблюдать, как с годами мои взгляды изменились и стали более зрелыми.					
71. Цели, которые я ставил перед собой, чаще приносили мне радость, нежели разочарование.					

72. В моем прошлом были взлеты и падения, но я не хотел бы ничего менять.					
73. Мне трудно полностью раскрыться в общении с людьми.					
74. Меня беспокоит, как окружающие оценивают то, что я выбираю в жизни.					
75. Мне трудно обустроить свою жизнь так, как хотелось бы.					
76. Я уже давно не пытаюсь изменить или улучшить свою жизнь.					
77. Мне приятно думать о том, чего я достиг в жизни.					
78. Когда я сравниваю себя со своими друзьями и знакомыми, то понимаю, что я во многом лучше их.					
79. Мы с моими друзьями относимся с сочувствием к проблемам друг друга.					
80. Я сужу о себе исходя из того, что я считаю важным, а не из того, что считают важным другие.					
81. Мне удалось создать себе такое жилище и такой образ жизни, которые мне очень нравятся.					
82. Старого пса не научить новым трюкам.					
83. Я не уверен, что мне стоит чего-то ждать от жизни.					
84. Каждый имеет недостатки, но у меня их больше, чем у других.					

Интерпретация

Утверждениям присписывается значение в баллах, равное числовому значению ответа в бланке ответов. Часть пунктов интерпретируются в обратных значениях:

Вариант ответа	В прямых значениях	В обратных значениях
Абсолютно не согласен	1 балл	6 баллов
Не согласен	2 балла	5 баллов
Скорее не согласен	3 балла	4 балла
Скорее согласен	4 балла	3 балла
Согласен	5	2 балла

	баллов	
Абсолютно согласен	6 баллов	1 балл

Подсчёт сырых баллов

Шкала	Прямые утверждения	Обратные утверждения
Цели в жизни	5, 23, 47, 53, 59, 71, 77	11, 17, 29, 35, 41, 65, 83
Психологическое благополучие	1, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 19, 21, 23, 25, 26, 28, 30, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 59, 64, 67, 68, 69, 70, 72, 71, 77, 78, 79, 80, 81	2, 4, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 20, 22, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 18, 24, 41, 42, 43, 44, 45, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 73, 74, 75, 76, 82, 83, 84

Перевод баллов в стэны

Уровень	Стэны	Цель в жизни	Психологическое благополучие
низкий	1	44 и менее	274 и менее
	2	45-49	275-294
	3	50-53	295-314
средний	4	54-57	315-334
	5	58-62	335-353
	6	63-70	354-393
	7	71-75	394-413
высокий	8	76-79	414-433
	9	80 и более	434-453
	10		454 и более

Интерпретация

Шкала «Цель в жизни».

Испытуемый с высоким баллом по данной шкале имеет цель в жизни и чувство направленности; считает, что прошлая и настоящая жизнь имеет смысл; придерживается убеждений, которые являются источниками цели в жизни; имеет намерения и цели на всю жизнь.

Испытуемый с низким баллом - лишен смысла в жизни; имеет мало целей или намерений; отсутствует чувство направленности, не находит цели в своей прошлой жизни; не имеет перспектив или убеждений, определяющих смысл воспринимаемых, как осмысленные. Имеются убеждения, придающие жизни смысл. Оценка себя как человека целеустремлённого.

Высокий уровень актуального **психологического благополучия** – субъективного самоощущения целостности и осмысленности личностью своей жизни.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОСТВЕРДЖЕННЯ О.А. КИРЄВОЇ ТА Т.Д. ДУБОВИТСЬКОЇ

Тестовий матеріал

Інструкція. «Вам пропонується 18 утверджень, що стосуються Вашого поведіння в різних життєвих ситуаціях, і варіанти відповідей до них. Оцініть, в якій ступені відповідає Вашому мненню/поведінню кожен з запропонованих варіантів. Якщо відповідь «так» описує Вашу позицію по даному питанню, то поруч з номером відповіді поставте цифру 2, що означає «так, повністю так». Якщо твердження зовсім не підходить Вам, тоді поставте цифру 0, що означає «ні, це зовсім не так». Натомість залишеного невибраною відповіді поставте цифру 1».

Содержание опросника

1. Що Ви думаєте про себе:

- А) Я гідний визнання і поваги набагато більше, ніж інші;
- Б) Я негідний визнання і поваги;
- В) Я гідний такого ж визнання і поваги, як і багато інших.

2. Общаючись з іншими людьми, думаючи про їх характер, Ви вважаєте, що:

- А) Інші люди значно краще мене;
- Б) В інших людях більше поганого, ніж хорошого;
- В) В інших людях більше хорошого, ніж поганого.

3. Ваше ставлення до матеріального благополуччя:

- А) Матеріальне благополуччя необхідно для того, щоб забезпечити своє розвиток, знання;
- Б) Матеріальне благополуччя необхідно для того, щоб мати владу над іншими і отримувати задоволення;
- В) Матеріальне благополуччя необхідно для того, щоб забезпечити собі можливість нічого не робити.

4. Ваше ставлення до сімейного життя:

- А) Сім'я необхідна для того, щоб повністю задовольнити мої потреби і бажання;
- Б) Сім'я приносить тільки неприємності і розчарування;
- В) Сім'я необхідна для того, щоб рости і розвиватися далі.

5. Як Ви ставитесь до успіху:

- А) Вважаю, що немає сенсу в тому, щоб досягати успіху;
- Б) Успіх необхідний для подальшого саморозвитку, самосовершенствования;
- В) Успіх необхідний для того, щоб мною захоплювалися, зазиривали на мене.

6. Як Ви ставитесь до навчання:

- А) Учусь, чтобы стать образованным и развитым человеком;
- Б) Учусь, потому что заставляют родители и учителя;
- В) Главное не учеба, а возможность проявить себя, доказать свою правоту

7. Если Вы узнаете, что какие-либо из Ваших привычек, действий вредят Вашему здоровью, то:

- А) Ничего не будете менять, так как здоровье все равно уже испорчено;
- Б) Измените свое поведение, образ жизни;
- В) Ничего не будете менять, так как сами вправе решать, что полезно, а что вредно.

8. Как Вы относитесь к дружбе:

- А) Лучший друг человека – собака (никогда не предаст);
- Б) Лучший друг – это тот, для кого я являюсь авторитетом;
- В) Лучший друг – это человек, который меня понимает.

9. Когда Вы планируете чего-то добиться, то:

- А) Добиваюсь этого любыми средствами;
- Б) Учитываю интересы других людей;
- В) Лучше ничего не планировать, чтобы потом не разочаровываться.

10. Когда кто-то настроен или действует против Вас, то:

- А) Сильно расстраиваюсь, не знаю, что делать;
- Б) Анализирую, с чем это связано, чтобы потом решить, как действовать;
- В) Готов идти на конфликт, чтобы доказать свою правоту.

11. Ваше отношение к любви:

- А) Быть рядом с любимым человеком – величайшее счастье в жизни;
- Б) Любовь приносит одни проблемы (разочарования);
- В) Любовь – это хорошо, особенно когда любимый дает все, что нужно.

12. В трудные, кризисные моменты в своей жизни Вы:

- А) Стараетесь найти приемлемый для Вас и окружающих выход;
- Б) Любыми способами стремитесь добиться желаемого, избавиться от неприятных переживаний, снять напряжение;
- В) Думаете, что ничего изменить нельзя, все усилия бесполезны.

13. Какое утверждение больше всего отражает Вашу жизненную позицию:

- А) Жизнь – сплошные разочарования и неудачи;
- Б) В жизни для достижения желаемого приходится идти напролом;
- В) Главное в жизни – это реализация своих возможностей и способностей, но не за счет других людей.

14. Если Вы находитесь в компании, то чаще всего Вы:

- А) Участвуете в общем разговоре, проявляете интерес к окружающим;
- Б) Молчите, держитесь в стороне;

В) Стараетесь всячески обратить внимание окружающих на себя.

15. Вы относитесь к людям, которые:

А) Считают себя хуже других;

Б) Вынуждены часто ссориться и конфликтовать, чтобы добиться своего;

В) Стремятся быть достойными уважения.

16. Вам нравится:

А) Когда Вас никто не беспокоит;

Б) Получать удовлетворение от хорошо выполненной работы;

В) Получать удовольствие от возможности поступать так, как хочешь.

17. Вы хотели бы, чтобы окружающие Вас люди:

А) Были умными и интересными;

Б) Поддерживали Вас или хотя бы не обижали;

В) Считались с Вашим мнением, боялись Вас.

18. Вы хотели бы быть похожими на тех:

А) Кому завидуют; кого боятся; с чьим мнением считаются;

Б) Кто по-настоящему увлечен каким-то делом и добивается в нем успехов;

В) Кто может жить сам по себе, ничем не быть обязанным другим.

Обработка результатов

Ответы испытуемого, обозначенные как «больше всего», оцениваются в 2 балла. Ответы, обозначенные как «меньше всего», оцениваются в 0 баллов. Оставшиеся невыбранными ответы оцениваются в 1 балл. Обработка результатов производится в соответствии с ключом к опроснику, и по сумме полученных баллов определяется преобладающий тип самоутверждения, а также распределение различных типов в общем профиле.

«Ключ» для обработки результатов

Деструктивный тип самоутверждения (ДС)		Конструктивный тип самоутверждения (КС)		Отказ от самоутверждения (ОС)	
1А	10В	1В	10Б	1Б	10А
2Б	11В	2В	11А	2А	11Б
3Б	12Б	3А	12А	3В	12В
4А	13Б	4В	13В	4Б	13А
5В	14В	5Б	14А	5А	14Б
6В	15Б	6А	15В	6Б	15А
7В	16В	7Б	16Б	7А	16А
8Б	17В	8В	17А	8А	17Б
9А	18А	9Б	18Б	9В	18В

Интерпретация результатов

Более высокие показатели по шкале «конструктивное самоутверждение» (КС) свидетельствуют о том, что у испытуемого преобладает конструктивное самоутверждение, следовательно, ему свойственны эмоциональная устойчивость, самостоятельность и компетентность в общении, проявление к другим уважения, интереса, симпатии, принятие, а также ожидание положительного отношения к своей личности со стороны других людей. Такие люди уверены в себе, имеют хорошие навыки самоорганизации, обладают самопониманием и личностной зрелостью.

Более высокие показатели по шкале «деструктивное самоутверждение» (ДС) свидетельствуют о том, что у испытуемого преобладает деструктивный тип самоутверждения. В общении такие испытуемые проявляют импульсивность, негативизм, агрессию, отрицание личностной ценности и значимости других людей. Им свойственны бестактность, эмоциональная несдержанность, неадекватный (завышенный или заниженный) уровень самоуважения, ожидание отрицательного отношения к себе со стороны других людей.

Более высокие показатели по шкале «отказ от самоутверждения» (ОС) свидетельствуют о преобладании отказа от самоутверждения. Для таких лиц характерны: депрессия, аутоагрессия, отказ от самореализации и саморазвития, низкий уровень достижений, самоуничижение, самоотрицание, пассивно-безразличное поведение. Отказ от самоутверждения наблюдается при отсутствии ясных планов на будущее, при потере смысла жизни.

Додаток Ж

**ОПИТУВАЛЬНИК Т. ЕЛЕРСА ВИВЧЕННЯ
МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ**

Інструкція. Вам буде пропонується 41 запитання, на кожний з яких відповісти «так» або «ні».

Тестовий матеріал

1. Якщо між двома варіантами є вибір, його краще зробити швидше, ніж відкладати на потім.
2. Якщо помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання, я легко подразнююсь.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я ставлю на карту все.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, частіше всього я приймаю рішення одним з останніх.
5. Якщо два дні поспіль у мене немає справи, я втрачаю спокій.
6. В деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Я більш вимогливий до себе, ніж до інших.
8. Я доброзепельніший за інших.
9. Якщо я відмовляюсь від складного завдання, внаслідок цього суворо осуджаю себе, так як знаю, що в ньому я досягнув би успіху.
10. В процесі роботи я потребує в невеликих перервах для відпочинку.
11. Усердя – це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в роботі не завжди однакові.
13. Інша робота приваблює мене більше тієї, якою я займаюся.
14. Підбадьорення стимулює мене сильніше за похвалу.
15. Знаю, що колеги вважають мене діловим чоловіком.
16. Подолання перешкоди сприяє тому, що мої рішення стають більш категоричними.
17. На моєму честолюб'ї легко зіграти.
18. Якщо я працюю без натхнення, це звичайно помітно.
19. Виконуючи роботу, я не рахую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.
21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.
22. В житті трохи речей важливіше грошей.
23. Якщо мені належить виконати важливе завдання, я ніколи не думаю ні про що інше.
24. Я менш честолюбив, ніж багато інших.
25. В кінці відпочинку я звичайно радію, що швидко вийду на роботу.
26. Якщо я налаштований на роботу, роблю її краще і кваліфіційніше, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які наполегливо працюють.
28. Коли у мене немає роботи, це не по мені.
29. Відповідальну роботу мені доводиться виконувати частіше за інших.
30. Якщо мені належить прийняти рішення, намагаюсь зробити це як можна краще.

31. Иногда друзья считают меня ленивым.
32. Мои успехи в какой-то мере зависят от коллег.
33. Противодействовать воле руководителя бессмысленно.
34. Иногда не знаешь, какую работу придется выполнять.
35. Если у меня что-то не ладится, я становлюсь нетерпеливым.
36. Обычно я обращаю мало внимания на свои достижения.
37. Если я работаю вместе с другими, моя работа более результативна, чем у других.
38. Не довожу до конца многое, за что берусь.
39. Завидую людям, не загруженным работой.
40. Не завидую тем, кто стремится к власти и положению.
41. Если я уверен, что стою на правильном пути, для доказательства своей правоты пойду на крайние меры.

Ключ опросника

По 1 баллу начисляется за ответ «да» на вопросы: 2–5, 7–10, 14–17, 21, 22, 25–30, 32, 37, 41 и «нет» – на следующие: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38 и 39. Ответы на вопросы 1, 11, 12, 19, 23, 33–35 и 40 не учитываются. Подсчитывается общая сумма баллов.

Интерпретация

Чем больше сумма баллов, тем выше уровень мотивации к достижению успеха. От 1 до 10 баллов – низкая мотивация к успеху; от 11 до 16 баллов – средний уровень мотивации; от 17 до 20 баллов – умеренно высокий уровень мотивации; более 21 балла – слишком высокий уровень мотивации к успеху. Исследования показали, что люди, умеренно сильно ориентированные на успех, предпочитают средний уровень риска. Те же, кто боится неудач, предпочитают малый или, наоборот, слишком большой уровень риска. Чем выше мотивация человека к успеху – достижению цели, тем ниже готовность к риску. При этом мотивация к успеху влияет и на надежду на успех: при сильной мотивации к успеху, надежды на успех обычно скромнее, чем при слабой мотивации к успеху. К тому же, людям, мотивированным на успех и имеющим большие надежды на него, свойственно избегать высокого риска. Те, кто сильно мотивирован на успех и имеют высокую готовность к риску, реже попадают в несчастные случаи, чем те, которые имеют высокую готовность к риску, но высокую мотивацию к избеганию неудач. И наоборот, когда у человека имеется высокая мотивация к избеганию неудач (ориентация на защиту), то это препятствует мотиву к успеху – достижению цели.

Додаток И

ПРОЕКТИВНА МЕТОДИКА «СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В СПІЛКУВАННІ» (С. Л. БРАТЧЕНКО)

Інструкція. Нижче перераховані варіанти поведінки в різних ситуаціях спілкування. Вам пропонується вибрати для кожної ситуації той варіант, який в найбільшій ступені відповідає вашому стилю спілкування з людьми (з друзями, знайомими і т.п.). Предложенные пять вариантов не исчерпывают всё многообразие общения.

Поэтому, если ни один из предложенных вариантов не соответствует Вашему представлению об общении, то сформулируйте свой вариант и впишите его под номером 6. Номер выбранного Вами (или сформулированного самостоятельно) варианта для каждой ситуации выпишите на отдельный лист.

Будьте внимательны и аккуратны. Отвечать следует строго в порядке предъявления ситуаций; добавлять или исправлять ответы после ознакомления с последующими ситуациями не допускается. Постарайтесь быть искренними - помните, что здесь не может быть "хороших" или "плохих" ответов, важно лишь, чтобы они отражали Ваше мнение.

1. Чтобы собеседник правильно понял меня,...
- 1-я должен говорить о том, что его волнует и интересует
- 2 - у него должна быть со мной одинаковая точка зрения
- 3 - главное, чтобы он хорошо разбирался в обсуждаемом вопросе
- 4 -я должен говорить то, что ему понятно и с чем он согласен
- 5 - я не всегда буду стараться достичь этого
- 6-...
2. Я ожидаю от собеседника...
- 1 - четкой и твердой позиции
- 2 - согласия со мной
- 3 - какой-либо пользы для себя
- 4 - участия в решении деловых вопросов
- 5 - открытости, готовности принять мою помощь
- 6 -...
3. То, что чувствует и переживает собеседник ...
- 1-я принимаю близко к сердцу
- 2 - может влиять на мое поведение
- 3 - может представлять интерес
- 4 - не должно мешать делу
- 5 - не следует показывать окружающим
- 6 -...
4. Я хотел бы, чтобы собеседник занимал в общении со мной позиции...
- 1 - удобную для меня
- 2 -все равно какую
- 3 - лидера
- 4 - сочувствующего слушателя
- 5 - удобную для него
- 6 -...

5. Доверие собеседника ко мне...
 - 1 - не имеет существенного значения для дела
 - 2 - нужно, если мне важен этот человек
 - 3 - должно быть полным
 - 4 - сделает общение более спокойным и легким
 - 5 - мне очень дорого и я буду стараться оправдать его
 - 6 -
6. Если в общении между нами назревает конфликт, собеседник...
 - 1 - должен уступить
 - 2 - может рассчитывать на мою готовность помочь, уступить
 - 3 - не должен делать того, чего я не хочу
 - 4 - лучше пусть займется делом
 - 5 - должен его не допустить
 - 6 -...
7. Когда собеседник меня не понимает,...
 - 1 - значит я плохо объясняю и должен ему помочь
 - 2-я должен выслушать его точку зрения
 - 3 - меня это не волнует, если это не мешает делу
 - 4-я прекращаю с ним общаться
 - 5-я буду ему объяснять, если мне это надо
 - 6-...
8. Для меня важно, чтобы собеседник в общении со мной исходил из...
 - 1 - моих интересов
 - 2 - желания не обострять отношения
 - 3 - того, что приятно для меня
 - 4 - того, что его волнует
 - 5 - интересов дела
 - 6 -....
9. Если собеседник перестает меня слушать ...
 - 1 - меня это не волнует
 - 2-я обижаюсь и прекращаю разговор
 - 3 - значит, в этом виновен я
 - 4-я попробую повлиять на него по другому
 - 5-я буду слушать его
 - 6-....
10. Мне нравится такое общение, когда...
 - 1 - оно проходит спокойно, и я согласен с собеседником
 - 2-я получаю от него пользу
 - 3-я чувствую, что нужен собеседнику
 - 4 - когда есть практический результат
 - 5 - когда я получаю удовольствие
 - 6 -...
11. Чтобы я правильно понял собеседника,...
 - 1 - он должен быть моим единомышленником
 - 2 - надо меньше разговоров, а больше дела

- 3 -я должен согласиться с его точкой зрения
4 - надо внимательно за ним понаблюдать
5 - мне надо полностью сосредоточиться на его проблемах
6 -...
12. Я считаю правильным, если собеседник ожидает от меня...
- 1 - согласия
2 - того, что я намерен ему предложить
3 - ничего не ожидает
4 - помощи, участия
5 - четкой и твердой позиции
6 -...
13. То, что я чувствую и переживаю,...
- 1 - зависит от переживаний собеседника
2 - не должно быть заметно собеседнику
3 - не должно мешать делу
4 - должно быть важно для собеседника, и он тоже должен переживать
5 - не должно беспокоить собеседника
6 -...
14. Я стараюсь занять в общении позицию...
- 1 - удобную для собеседника
2 - все равно какую
3 - сочувствующего слушателя
4 - удобную для меня
5 - лидера
6 -...
15. Доверять собеседнику...
- 1 - можно только в очень редких случаях /если в этом есть смысл/
2 - надо, если это в интересах дела
3 - можно, если его позиция убедительна
4 - можно, если наши взгляды совпадают
5 - надо, потому что это поможет ему
6 -...
16. Если в общении назревает конфликт, я...
- 1 - займусь делом
2 - постараюсь его сгладить
3 - буду действовать в соответствии со своими интересами
4 - уступлю, чтобы помочь собеседнику
5 - буду доказывать свою правоту
6 -...
17. В общении я исхожу из...
- 1 - стремления утвердить свою точку зрения
2 - желания получить максимум пользы для себя
3 - необходимости решить проблемы другого человека, помочь ему
4 - необходимости избежать конфликта
5 - интересов дела

6-...

18. Когда я не понимаю собеседника...

1 - меня это не беспокоит

2-я очень переживаю и ищу свою ошибку

3 - пересматриваю свою точку зрения

4 - значит, он плохо объясняет

5 - буду стараться понять, если мне это надо

6-...

19. Для меня главная цель общения

1 - помочь, поддержать собеседника

2 - решить деловой вопрос

3 - получить удовольствие

4 - избежать конфликта

5 - извлечь какую-нибудь пользу

6 -...

20. Если я считаю, что собеседник не прав, то...

1-я теряю к нему интерес

2 - думаю, чем могу ему помочь

3 - буду добиваться, чтобы он признал и исправил свою ошибку

4 - не буду обострять ситуацию

5 - меня это не беспокоит - это его проблема

6-...

Обработка результатов

Для обработки результатов необходимо найти в строке номер вопроса, в столбце номер ответа, на пересечении Вы получите название одной из пяти шкал. Далее необходимо подсчитать количество встречаемости каждой из 5 шкал: АВ, АЛ, М, И, К. Затем №6 - ДР - сумма выбора шестого варианта ответа.

АВ - ориентация на доминирование в обществе

М - ориентация на использование собеседника и общения в своих целях.

АЛ - "центрация" на собеседнике.

К - отказ от равноправия в пользу собеседника.

И - "уход" от общения как такового.

№ вопроса	Вариант ответа:					
		2	3	4	5	6
1	АЛ	АВ	И	К	М	
2	К	АВ	М	И	АЛ	
3	АЛ	К	М	И	АВ	
4	М	И	К	АВ	АЛ	
5	И	М	АВ	К	АЛ	
6	АВ	АЛ	М	И	К	
7	АЛ	К	И	АВ	М	
8	М	К	АВ	АЛ	И	
9	И	АВ	АЛ	М	К	
10	К	М	АЛ	И	АВ	
11	АВ	И	К	М	АЛ	

12	К	М	И	АЛ	АВ	
13	АЛ	М	И	АВ	К	
14	К	И	АЛ	М	АВ	
15	М	И	К	АВ	АЛ	
16	И	К	М	АЛ	АВ	
17	АВ	М	АЛ	К	И	
18	И	АЛ	К	АВ	М	
19	АЛ	И	АВ	К	М	
20	М	АЛ	АВ	К	И	

Интерпретация результатов

1) АВ-НЛО - ориентация на доминирование в общении, стремление подавить личность собеседника, подчинить его себе, "коммуникативная агрессия", когнитивный эгоцентризм, "требование" быть понятым (а точнее - требование согласия с собственной позицией) и нежелание понимать собеседника, неуважение к чужой точке зрения, ориентация на стереотипное "общение-функционирование", коммуникативная ригидность.

2) М-НЛО - ориентация на использование собеседника и всего общения в своих целях, для получения разного рода выгоды, отношение к собеседнику, как к средству, объекту своих манипуляций, стремление понять ("вычислить") собеседника, чтобы получить нужную информацию, в сочетании с собственной скрытностью, неискренностью, ориентация на развитие и даже "творчество" (хитрость) в общении, но односторонняя - только для себя, за счет другого.

3) АЛ-НЛО - добровольная "центрация" на собеседнике, ориентация на его цели, потребности и т.д. и бескорыстное жертвование своими интересами, целями, стремление понять запросы другого с целью их наиболее полного удовлетворения, но безразличие к пониманию себя с его стороны, стремление способствовать развитию собеседника даже в ущерб собственному развитию и благополучию.

4) К-НЛО - отказ от равноправия в общении в пользу собеседника, ориентация на подчинение силе авторитета, на "объективную" позицию для себя, ориентация на некритическое "согласие" (уход от противодействия), отсутствие стремления к действительному пониманию и желания быть понятым, направленность на подражание, реактивное общение, готовность "подстроиться" под собеседника.

5) И-НЛО - отношение к общению, при котором игнорируется оно само со всеми его проблемами, доминирование ориентации на "сугубо деловые" вопросы, "уход" от общения как такового.

6) Д-НЛО - ориентация на равноправное общение, основанное на взаимном уважении и доверии, ориентация на взаимопонимание, взаимную открытость и коммуникативное сотрудничество, стремление к взаимному самовыражению, развитию, к сотворчеству.

Додаток К

**ТЕСТ «ДІАГНОСТИКА ЛІДЕРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ»
Є.І. ЖАРІКОВА, Є.Л. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО**

Інструкція: «Вам буде запропоновано 50 запитань, на які необхідно дати відповідь «так» (А) або «ні» (Б), зробивши позначку «+» у відповідній графі реєстраційного бланка. Середнього значення у відповідях не передбачено. Не гайте часу на роздумування. Найбільш природною є та відповідь, яка першою приходить в голову. Якщо маєте сумніви стосовно варіанту відповіді, все ж таки зробіть позначку на користь тієї альтернативної відповіді, до якої Ви більше схиляєтесь».

Текст опитувальника

1. Чи часто Ви буваєте у центрі уваги оточуючих?
 - а) так;
 - б) ні.

2. Чи вважаєте Ви, що багато оточуючих Вас людей мають більш високе службове становище, ніж Ви?
 - а) так;
 - б) ні.

3. Знаходячись на зборах людей, рівних Вам за службовим становищем, чи відчуваєте Ви бажання не висловлювати своєї думки, навіть коли це необхідно?
 - а) так;
 - б) ні.

4. Коли Ви були дитиною, чи подобалося Вам бути лідером серед однолітків?
 - а) так;
 - б) ні.

5. Чи відчуваєте Ви задоволення, коли Вам вдається переконати когось у чому-небудь?
 - а) так;
 - б) ні.

6. Чи трапляється, що Вас називають нерішучою людиною? а) так;
 - б) ні.

7. Чи погоджуєтесь Ви із твердженням: “Все найкорисніше усвіті є результатом діяльності невеликої кількості видатних людей?”
 - а) так;
 - б) ні.

8. Чи відчуваєте Ви нагальну потребу мати радника, який змігби

направити Вашу професійну активність?

а) так;

б) ні.

9. Чи втрачали Ви інколи холонокровність під час розмови з людьми?

а) так;

б) ні.

10. Чи відчуваєте Ви задоволення, коли бачите, що оточуючі побуюються Вас?

а) так;

б) ні.

11. Чи стараєтеся Ви займати за столом (на зборах, у компанії іт. і.) таке місце, яке б дозволяло Вам бути в центрі уваги і контролювати ситуацію?

а) так;

б) ні.

12. Чи вважаєте Ви, що справляєте на людей вагоме (імпозантне) враження?

а) так;

б) ні.

13. Чи вважаєте Ви себе мрійником?

а) так;

б) ні.

14. Чи розгублюєтеся Ви, якщо люди, які Вас оточують, виражають незгоду з Вами?

а) так;

б) ні.

15. Чи доводилося Вам з особистої ініціативи займатися організацією трудових, спортивних та інших команд і колективів?

а) так;

б) ні.

16. Якщо те, що Ви намітили, не дало очікуваних результатів, то Ви:

а) будете задоволені, якщо відповідальність за цю справу покладуть на когось іншого;

б) візьмете на себе відповідальність і самі доведете справу до кінця.

17. Яка з двох думок Вам ближче?

а) справжній керівник повинен сам робити ту справу, якою він керує і особисто брати участь в ній;

б) справжній керівник повинен лише вміти керувати іншими і не обов'язково робити справу сам.

18. З ким Ви вважаєте за краще працювати?

а) з покладливими людьми;

б) з незалежними і самостійними людьми.

19. Чи намагаєтеся Ви уникати гострих дискусій?

а) так;

б) ні.

20. Коли Ви були дитиною, чи часто Ви стикалися з владністю Вашого батька?

а) так;

б) ні.

21. Чи вмієте Ви в процесі дискусії на професійну тему залучити на свій бік тих, хто раніше був з Вами не згоден?

а) так;

б) ні.

22. Уявіть собі таку сцену: під час прогулянки з друзями лісом Ви загубили дорогу. Наближається вечір і потрібно приймати рішення. Як Ви вчините?

а) надасте право прийняти рішення найбільш компетентному з Вас;

б) просто не будете нічого робити, розраховуючи на інших.

23. Є таке прислів'я: «Краще бути першим у селі, ніж останнім у місті». Чи справедливе воно?

а) так;

б) ні.

24. Чи вважаєте Ви себе людиною, яка впливає на інших?

а) так;

б) ні.

25. Чи може невдача у проявленні ініціативи змусити Вас більше ніколи цього не робити?

а) так;

б) ні.

26. Хто, на Вашу думку, справжній лідер?

- а) найкомпетентніша людина;
- б) той, у кого самий сильний характер.

27. Чи завжди Ви намагаєтесь зрозуміти і належним чином оцінити людей?

- а) так;
- б) ні.

28. Чи вважаєте Ви дисципліну?

- а) так;
- б) ні.

29. Якому з наступних керівників Ви віддаєте перевагу?

- а) тому, який все вирішує сам;
- б) тому, який завжди радиться та прислуховується до думки інших.

30. Який із наступних стилів керівництва, на Вашу думку, найкращий для роботи закладу того типу, в якому Ви працюєте?

- а) колегіальний;
- б) авторитарний.

31. Чи часто у Вас складається враження, що інші зловживають Вами?

- а) так;
- б) ні.

32. Який із наступних портретів найбільше нагадує Вас?

а) людина з гучним голосом, виразними жестами, за словом до кишені не полізе;

б) людина зі спокійним, тихим голосом, стриманий, задумливий.

33. Як Ви поведете себе на зборах і нараді, якщо вважаєте свою думку єдиною, яка є вірною, але решта з Вами не погоджуються?

- а) промовчите;
- б) будете захищати свою думку.

34. Чи можете Ви підкорити свої інтереси і поведінку інших людей справі, якою займаєтесь?

- а) так;
- б) ні.

35. Чи виникає у Вас почуття тривоги, якщо на Вас покладена відповідальність за яку-небудь важливу справу?

- а) так;
- б) ні.

36. Чому б Ви віддали перевагу?

- а) працювати під керівництвом хорошої людини;
- б) працювати самостійно, без керівників.

37. Як Ви відноситеся до твердження: “Для того щоб сімейне життя було хорошим, необхідно, щоб рішення в сім’ї приймав один із подружжя?”

- а) згоден;
- б) не згоден.

38. Чи доводилося Вам купувати що-небудь під впливом думки інших людей, а не виходячи з власної потреби?

- а) так;
- б) ні.

39. Чи вважаєте Ви свої організаторські здібності хорошими?

- а) так;
- б) ні.

40. Як Ви поводитесь, зіткнувшись з труднощами?

- а) опускаєте руки;
- б) з’являється велике бажання їх подолати.

41. Чи докоряєте Ви людям, якщо вони на це заслуговують?

- а) так;
- б) ні.

42. Чи вважаєте Ви, що Ваша нервова система здатна витримувати життєві навантаження?

- а) так;
- б) ні.

43. Як Ви вдієте, якщо Вам запропонують реорганізувати Ваш заклад чи організацію?

- а) введу потрібні зміни негайно;
- б) не буду поспішати і спочатку все ретельно обдумаю.

44. Чи зможете Ви перервати занадто балакучого співрозмовника, якщо це необхідно?

- а) так;
- б) ні.

45. Чи згодні Ви з твердженням: “Для того щоб бути щасливим, потрібно жити непомітно?”

- а) так;

б) ні.

46. Чи вважаєте Ви, що кожна людина повинна зробити щонебудь видатне?

а) так;

б) ні.

47. Ким би Ви хотіли стати?

а) художником, поетом, композитором, вченим;

б) видатним керівником, політичним діячем.

48. Яку музику Вам приємніше слухати?

а) потужну і урочисту;

б) тиху і ліричну.

49. Чи відчуваєте Ви хвилювання, очікуючи зустрічі з поважними і відомими людьми?

а) так;

б) ні.

50. Чи часто Ви зустрічали людей більш волевих, ніж Ви?

а) так;

б) ні.

Ключ

1а, 2а, 3б, 4а, 5а, 6б, 7а, 8б, 9б, 10а, 11а, 12а, 13б, 14б, 15а, 16б, 17а, 18б, 19б, 20а, 21а, 22а, 23а, 24а, 25б, 26а, 27б, 28а, 29б, 30б, 31а, 32а, 33б, 34а, 35б, 36б, 37а, 38б, 39а, 40б, 41а, 42а, 43а, 44а, 45б, 46а, 47б, 48а, 49б, 50б.

Обробка та інтерпретація результатів

За кожен відповідь, яка співпадає з ключем, респондент отримує один бал, в іншому випадку – 0 балів.

0-25 – якості лідера виражені слабо;

26-35 – якості лідера виражені помірно; 36-40 – лідерські якості виражені сильно;

41 і більше – людина як лідер схильна до диктату.

**Методика «Діагностика вивчення соціалізованості особистості»
(М.І. Рожков)**

Інструкція. Учащимся пропонується прочитати (прослухати) 20 суджень і оцінити ступінь свого згоди з їх змістом за наступною шкалою: 4 – завжди; 3 – майже завжди; 2 – іноді; 1 – дуже рідко; 0 – ніколи

1. Стараюсь слухати всіх своїх учителів і батьків.
2. Считают, что всегда надо чем-то отличаться от других.
3. За что бы я ни взялся – добиваюсь успеха.
4. Я умею прощать людей.
5. Я стремлюсь поступить так же, как все мои товарищи.
6. Мне хочется быть впереди других в любом деле.
7. Я становлюсь упрямым, когда уверен, что я прав.
8. Считаю, что делать людям добро – это главное в жизни.
9. Стараюсь поступать так, чтобы меня хвалили окружающие.
10. Общаюсь с товарищами, отстаиваю свое мнение.
11. Если что-то задумал, то обязательно сделаю.
12. Мне нравится помогать другим.
13. Мне хочется, чтобы со мной все дружили.
14. Если мне не нравятся люди, то я не буду с ними общаться.
15. Стремлюсь всегда побеждать и выигрывать.
16. Переживаю неприятности других, как свои.
17. Стремлюсь не ссориться с товарищами.
18. Стараюсь доказать свою правоту, даже если с моим мнением не соглашаются окружающие.
19. Если я берусь за дело, то обязательно доведу его до конца.
20. Стараюсь защитить тех, кого обижают.

Для быстрой обработки результатов изготовить для каждого учащегося бланк, в котором против номера суждения ставится оценка

1	5	9	13	17
2	6	10	14	18
3	7	11	15	19
4	8	12	16	20

Обработка полученных данных. Среднюю оценку социальной адаптированности учащиеся получают при сложении всех оценок первой строки и делении этой суммы на пять. Оценка автономности высчитывается на основе аналогичных операций со второй строчкой. Оценка социальной активности с третьей строчкой. Оценка приверженности детей гуманистическим нормам жизнедеятельности (нравственности) – с четвертой строчкой. Если получаемый коэффициент больше трех, то можно констатировать высокую степень социализированности ребенка; Если же он больше двух, но меньше трех, то это свидетельствует о средней степени развития социальных качеств; Если коэффициент меньше двух, то можно предположить, что отдельный учащийся (или группа учеников) имеет низкий уровень социальной адаптированности.

Додаток М

Результати дослідження кореляційних зв'язків між критеріями соціальної ініціативності студентської молоді за критерієм Пірсона

Кореляції

		Соціальне мислення	Соціальні установки направлені на процес
Соціальне мислення	Корреляція Пірсона	1	,684**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Соціальні установки направлені на процес	Корреляція Пірсона	,684**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Соціальні установки направлені на результат
Соціальне мислення	Корреляція Пірсона	1	,395**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Соціальні установки направлені на результат	Корреляція Пірсона	,395**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Самоставленн я
Соціальне мислення	Корреляція Пірсона	1	,186**
	знач. (двухстороння)		,002
	N	263	263
Самоставлення	Корреляція Пірсона	,186**	1
	знач. (двухстороння)	,002	
	N	263	263

** Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Самостійність
Соціальне мислення	Корреляція Пірсона	1	,746**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Самостійність	Корреляція Пірсона	,746**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Відповідальність
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,652** 263 <,001
Відповідальність	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,652** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Цілепокладання
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,795** 263 <,001
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,795** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Благополуччя
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,861** 263 <,001
Благополуччя	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,861** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Конструктивне самоствердження
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,690** 263 <,001
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,690** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Деструктивне самоствердження
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона	1	-,115
	знач. (двухстороння)		,063
	N	263	263
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона	-,115	1
	знач. (двухстороння)	,063	
	N	263	263

Кореляції

		Соціальне мислення	Відмова від самоствердження
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона	1	-,509**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона	-,509**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Мотивація досягнення успіху
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона	1	,908**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона	,908**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Діалогічна КП
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона	1	,686**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Діалогічна КП	Кореляція Пирсона	,686**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Альтероцентриська КП
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,506** 263 <,001
Альтероцентриська КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,506** 263 <,001	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Маніпулятивна КП
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,082 263 ,184
Маніпулятивна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,082 263 ,184	1 263

Кореляції

		Соціальне мислення	Конфортна КП
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,408** 263 <,001
Конфортна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,408** 263 <,001	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Індиферентна КП
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,485** 263 <,001
Індиферентна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,485** 263 <,001	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальне мислення	Лідерство
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,914** 263
Лідерство	Кореляція Пирсона	,914**	1

Кореляції

		Соціальне мислення	Готовність до соціальної активності
Соціальне мислення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,875** 263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,875** 263	1 263

** Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,208** 263
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,208** 263	1 263

** Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Самоставлення
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,138* 263
Самоставлення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,138* 263	1 263

* Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Самостійність
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,534** <,001 263
Самостійність	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,534** <,001 263	1 263

** Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Відповідальність
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,434** <,001 263
Відповідальність	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,434** <,001 263	1 263

** Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Цілепокладання
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,517** <,001 263
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,517** <,001 263	1 263

** Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Благополуччя
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,562** <,001 263
Благополуччя	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,562** <,001 263	1 263

** Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Конструктивне самоствердження
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	1	,521** <,001
	N	263	263
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	,521** <,001	1
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Деструктивне самоствердження
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	1	-,129* ,037
	N	263	263
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	-,129* ,037	1
	N	263	263

*. Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Відмова від самоствердження
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	1	-,361** <,001
	N	263	263
Відмова від самоствердження	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	-,361** <,001	1
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Мотивація досягнення успіху
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	1	,634** <,001
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння)	,634** <,001	1
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Діалогічна КП
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,515** <,001 263
Діалогічна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,515** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Авторитарна КП
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,143* ,020 263
Авторитарна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,143* ,020 263	1 263

*. Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Маніпулятивна КП
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,014 ,826 263
Маніпулятивна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,014 ,826 263	1 263

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Комфортна КП
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,262** <,001 263
Комфортна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,262** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Альтероцентриська КП
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,384** <,001 263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,384** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Індиферентна КП
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,356** <,001 263
Індиферентна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,356** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Лідерство
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,624** <,001 263
Лідерство	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,624** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на процес	Готовність до соціальної активності
Соціальні установки направлені на процес	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,616** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,616** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Самоставленн я
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,112 ,071 263
Самоставлення	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,112 ,071 263	1 263

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Самостійність
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,307** <,001 263
Самостійність	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,307** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Відповідальні сть
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,291** <,001 263
Відповідальність	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,291** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Цілепокладан ня
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,296** <,001 263
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,296** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Благополуччя
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,362** <,001 263
Благополуччя	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,362** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Конструктивне самостверджен ня
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,282** <,001 263
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,282** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Деструктивне самостверджен ня
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,034 ,578 263
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,034 ,578 263	1 263

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Відмова від самостверджен ня
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,212** <,001 263
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,212** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Мотивація досягнення успіху
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,402** <,001 263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,402** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Діалогічна КП
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,277** <,001 263
Діалогічна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,277** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Авторитарна КП
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,150* ,015 263
Авторитарна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,150* ,015 263	1 263

*. Кореляція значима на рівне 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Маніпулятивна КП
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,081 ,188 263
Маніпулятивна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,081 ,188 263	1 263

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Конфортна КП
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,190** ,002 263
Конфортна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,190** ,002 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Альтероцентриська КП
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,274** <,001 263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,274** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Індиферентна КП
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,214** <,001 263
Індиферентна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,214** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Лідерство
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,343** <,001 263
Лідерство	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,343** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Соціальні установки направлені на результат	Готовність до соціальної активності
Соціальні установки направлені на результат	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,343** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,343** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Самостійність
Самоставлення	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,200** ,001 263
Самостійність	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,200** ,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Відповідальні сть
Самоставлення	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,185** ,003 263
Відповідальність	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,185** ,003 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Цілепокладан ня
Самоставлення	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,133* ,031 263
Цілепокладання	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,133* ,031 263	1 263

* . Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Благополуччя
Самоставлення	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,099 ,110 263
Благополуччя	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,099 ,110 263	1 263

Кореляції

		Самоставленн я	Конструктивне самоствердже ння
Самоставлення	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,189** ,002 263
Конструктивне самоствердження	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,189** ,002 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Деструктивне самоствердже ння
Самоставлення	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,124* ,045 263
Деструктивне самоствердження	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,124* ,045 263	1 263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Відмова від самоствердже ння
Самоставлення	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,244** <,001 263
Відмова від самоствердження	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,244** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Мотивація досягнення успіху
Самоставлення	Корреляція Пірсона	1	,170**
	знач. (двухстороння)		,006
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Корреляція Пірсона	,170**	1
	знач. (двухстороння)	,006	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Самоставленн я	Діалогічна КП
Самоставлення	Корреляція Пірсона	1	,162**
	знач. (двухстороння)		,009
	N	263	263
Діалогічна КП	Корреляція Пірсона	,162**	1
	знач. (двухстороння)	,009	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Самоставленн я	Авторитарна КП
Самоставлення	Корреляція Пірсона	1	,247**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Авторитарна КП	Корреляція Пірсона	,247**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Самоставленн я	Маніпулятивна КП
Самоставлення	Корреляція Пірсона	1	,200**
	знач. (двухстороння)		,001
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Корреляція Пірсона	,200**	1
	знач. (двухстороння)	,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Конфортна КП
Самоставлення	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,020 ,752 263
Конфортна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,020 ,752 263	1 263

Кореляції

		Самоставленн я	Альтероцентр иська КП
Самоставлення	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,149* ,016 263
Альтероцентриська КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,149* ,016 263	1 263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Індиферентна КП
Самоставлення	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,181** ,003 263
Індиферентна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,181** ,003 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Лідерство
Самоставлення	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,153* ,013 263
Лідерство	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,153* ,013 263	1 263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Самоставленн я	Готовність до соціальної активності
Самоставлення	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,169** ,006 263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,169** ,006 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Самостійність	Відповідальні сть
Самостійність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,844** <,001 263
Відповідальність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,844** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Самостійність	Цілепокладан ня
Самостійність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,637** <,001 263
Цілепокладання	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,637** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Самостійність	Благополуччя
Самостійність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,690** <,001 263
Благополуччя	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,690** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Конструктивне самостверджен ня
Самостійність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,545** <,001 263
Конструктивне самоствердження	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,545** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Деструктивне самостверджен ня
Самостійність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,124* ,045 263
Деструктивне самоствердження	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,124* ,045 263	1 263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Відмова від самостверджен ня
Самостійність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,372** <,001 263
Відмова від самоствердження	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,372** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Мотивація досягнення успіху
Самостійність	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,696** <,001 263
Мотивація досягнення успіху	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,696** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Діалогічна КП
Самостійність	Кореляція Пірсона	1	,452**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Діалогічна КП	Кореляція Пірсона	,452**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Авторитарна КП
Самостійність	Кореляція Пірсона	1	,233**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Авторитарна КП	Кореляція Пірсона	,233**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Маніпулятивна КП
Самостійність	Кореляція Пірсона	1	,142*
	знач. (двухстороння)		,021
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Кореляція Пірсона	,142*	1
	знач. (двухстороння)	,021	
	N	263	263

* . Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Комфортна КП
Самостійність	Кореляція Пірсона	1	-,316**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Комфортна КП	Кореляція Пірсона	-,316**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Альтероцентриська КП
Самостійність	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,419** <,001 263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,419** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Індиферентна КП
Самостійність	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,390** <,001 263
Індиферентна КП	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,390** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Лідерство
Самостійність	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,713** <,001 263
Лідерство	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,713** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Самостійність	Готовність до соціальної активності
Самостійність	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,675** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,675** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Цілепокладання
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	,554**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Цілепокладання	Кореляція Пирсона	,554**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Благополуччя
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	,636**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Благополуччя	Кореляція Пирсона	,636**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Конструктивне самоствердження
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	,521**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона	,521**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Деструктивне самоствердження
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	-,154*
	знач. (двухстороння)		,012
	N	263	263
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона	-,154*	1
	знач. (двухстороння)	,012	
	N	263	263

* . Кореляція значима на рівне 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Мотивація досягнення успіху
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	,623**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона	,623**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Відмова від самоствердження
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	-,348**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона	-,348**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Діалогічна КП
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	,402**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Діалогічна КП	Кореляція Пирсона	,402**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Авторитарна КП
Відповідальність	Кореляція Пирсона	1	,218**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Авторитарна КП	Кореляція Пирсона	,218**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Маніпулятивна КП
Відповідальність	Корреляція Пирсона	1	,136*
	знач. (двухстороння)		,027
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Корреляція Пирсона	,136*	1
	знач. (двухстороння)	,027	
	N	263	263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Комфортна КП
Відповідальність	Корреляція Пирсона	1	-,314**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Комфортна КП	Корреляція Пирсона	-,314**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Альтероцентриська КП
Відповідальність	Корреляція Пирсона	1	-,328**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Альтероцентриська КП	Корреляція Пирсона	-,328**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Індиферентна КП
Відповідальність	Корреляція Пирсона	1	-,384**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Індиферентна КП	Корреляція Пирсона	-,384**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Лідерство
Відповідальність	Корреляція Пирсона	1	,615**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Лідерство	Корреляція Пирсона	,615**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відповідальність	Готовність до соціальної активності
Відповідальність	Корреляція Пирсона	1	,618**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пирсона	,618**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Благополуччя
Цілепокладання	Корреляція Пирсона	1	,716**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Благополуччя	Корреляція Пирсона	,716**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Конструктивне самоствердження
Цілепокладання	Корреляція Пирсона	1	,542**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Конструктивне самоствердження	Корреляція Пирсона	,542**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Деструктивне самоствердження
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,126* ,042 263
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,126* ,042 263	1 263

*. Кореляція значима на рівне 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Відмова від самоствердження
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,371** <,001 263
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,371** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Мотивація досягнення успіху
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,774** <,001 263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,774** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Діалогічна КП
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,544** <,001 263
Діалогічна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,544** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Авторитарна КП
Цілепокладання	Кореляція Пирсона	1	,149*
	знач. (двухстороння)		,016
	N	263	263
Авторитарна КП	Кореляція Пирсона	,149*	1
	знач. (двухстороння)	,016	
	N	263	263

*. Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Маніпулятивна КП
Цілепокладання	Кореляція Пирсона	1	,102
	знач. (двухстороння)		,100
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Кореляція Пирсона	,102	1
	знач. (двухстороння)	,100	
	N	263	263

Кореляції

		Цілепокладання	Конфортна КП
Цілепокладання	Кореляція Пирсона	1	-,363**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Конфортна КП	Кореляція Пирсона	-,363**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Альтероцентриська КП
Цілепокладання	Кореляція Пирсона	1	-,379**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пирсона	-,379**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Індиферентна КП
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,406** <,001 263
Індиферентна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,406** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Лідерство
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,739** <,001 263
Лідерство	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,739** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Цілепокладання	Готовність до соціальної активності
Цілепокладання	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,735** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,735** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Благополуччя	Конструктивне самоствердження
Благополуччя	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,625** <,001 263
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,625** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Благополуччя	Деструктивне самоствердження
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	-,145*
	знач. (двухстороння)		,019
	N	263	263
Деструктивне самоствердження	Корреляція Пірсона	-,145*	1
	знач. (двухстороння)	,019	
	N	263	263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Відмова від самоствердження
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	-,439**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Відмова від самоствердження	Корреляція Пірсона	-,439**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Мотивація досягнення успіху
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	,803**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Корреляція Пірсона	,803**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Діалогічна КП
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	,588**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Діалогічна КП	Корреляція Пірсона	,588**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Авторитарна КП
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	,162**
	знач. (двухстороння)		,008
	N	263	263
Авторитарна КП	Корреляція Пірсона	,162**	1
	знач. (двухстороння)	,008	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Маніпулятивна КП
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	,046
	знач. (двухстороння)		,461
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Корреляція Пірсона	,046	1
	знач. (двухстороння)	,461	
	N	263	263

Корреляції

		Благополуччя	Конфортна КП
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	-,362**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Конфортна КП	Корреляція Пірсона	-,362**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Альтероцентриська КП
Благополуччя	Корреляція Пірсона	1	-,398**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Альтероцентриська КП	Корреляція Пірсона	-,398**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Індиферентна КП
Благополуччя	Корреляція Пирсона	1	-,423**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Індиферентна КП	Корреляція Пирсона	-,423**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Лідерство
Благополуччя	Корреляція Пирсона	1	,814**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Лідерство	Корреляція Пирсона	,814**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Благополуччя	Готовність до соціальної активності
Благополуччя	Корреляція Пирсона	1	,758**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пирсона	,758**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Конструктивне самоствердження	Деструктивне самоствердження
Конструктивне самоствердження	Корреляція Пирсона	1	-,219**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Деструктивне самоствердження	Корреляція Пирсона	-,219**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самостверджен ня	Відмова від самостверджен ня
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,683**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Відмова від самоствердження	Кореляція Пірсона	-,683**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самостверджен ня	Мотивація досягнення успіху
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,636**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пірсона	,636**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самостверджен ня	Діалогічна КП
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,411**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Діалогічна КП	Кореляція Пірсона	,411**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самостверджен ня	Авторитарна КП
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,154*
	знач. (двухстороння)		,012
	N	263	263
Авторитарна КП	Кореляція Пірсона	,154*	1
	знач. (двухстороння)	,012	
	N	263	263

* . Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самоствердженн я	Маніпулятивна КП
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,144*
	знач. (двухстороння)		,020
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Кореляція Пірсона	,144*	1
	знач. (двухстороння)	,020	
	N	263	263

*. Кореляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самоствердженн я	Комфортна КП
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,291**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Комфортна КП	Кореляція Пірсона	-,291**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самоствердженн я	Альтероцентр иська КП
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,351**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пірсона	-,351**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самоствердженн я	Індиферентна КП
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,353**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Індиферентна КП	Кореляція Пірсона	-,353**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самостверджен ня	Лідерство
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,618**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Лідерство	Кореляція Пірсона	,618**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конструктивне самостверджен ня	Готовність до соціальної активності
Конструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,590**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пірсона	,590**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Відмова від самостверджен ня
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,512**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Відмова від самоствердження	Кореляція Пірсона	-,512**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Мотивація досягнення успіху
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,080
	знач. (двухстороння)		,198
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пірсона	-,080	1
	знач. (двухстороння)	,198	
	N	263	263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Діалогічна КП
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,073 263
Діалогічна КП	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,073 263	1 263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Авторитарна КП
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,101 263
Авторитарна КП	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,101 263	1 263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Маніпулятивна КП
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,024 263
Маніпулятивна КП	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,024 263	1 263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Конформна КП
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,074 263
Конформна КП	Кореляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,074 263	1 263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Альтероцентр иська КП
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,027
	знач. (двухстороння)		,664
	N	263	263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пірсона	,027	1
	знач. (двухстороння)	,664	
	N	263	263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Індиферентна КП
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,076
	знач. (двухстороння)		,219
	N	263	263
Індиферентна КП	Кореляція Пірсона	,076	1
	знач. (двухстороння)	,219	
	N	263	263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Лідерство
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,100
	знач. (двухстороння)		,106
	N	263	263
Лідерство	Кореляція Пірсона	-,100	1
	знач. (двухстороння)	,106	
	N	263	263

Кореляції

		Деструктивне самостверджен ня	Готовність до соціальної активності
Деструктивне самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,101
	знач. (двухстороння)		,101
	N	263	263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пірсона	-,101	1
	знач. (двухстороння)	,101	
	N	263	263

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Мотивація досягнення успіху
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона	1	-,487**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона	-,487**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Діалогічна КП
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона	1	-,306**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Діалогічна КП	Кореляція Пирсона	-,306**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Авторитарна КП
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона	1	-,060
	знач. (двухстороння)		,332
	N	263	263
Авторитарна КП	Кореляція Пирсона	-,060	1
	знач. (двухстороння)	,332	
	N	263	263

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Маніпулятивна КП
Відмова від самоствердження	Кореляція Пирсона	1	-,125*
	знач. (двухстороння)		,044
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Кореляція Пирсона	-,125*	1
	знач. (двухстороння)	,044	
	N	263	263

* . Кореляція значима на рівне 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Конформна КП
Відмова від самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,194**
	знач. (двухстороння)		,002
	N	263	263
Конформна КП	Кореляція Пірсона	,194**	1
	знач. (двухстороння)	,002	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Альтероцентриська КП
Відмова від самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,282**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пірсона	,282**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Індиферентна КП
Відмова від самоствердження	Кореляція Пірсона	1	,240**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Індиферентна КП	Кореляція Пірсона	,240**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відмова від самоствердження	Лідерство
Відмова від самоствердження	Кореляція Пірсона	1	-,457**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Лідерство	Кореляція Пірсона	-,457**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Відмова від самостверджен ня	Готовність до соціальної активності
Відмова від самоствердження	Корреляція Пирсона	1	-,441**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пирсона	-,441**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Мотивація досягнення успіху	Авторитарна КП
Мотивація досягнення успіху	Корреляція Пирсона	1	,157*
	знач. (двухстороння)		,011
	N	263	263
Авторитарна КП	Корреляція Пирсона	,157*	1
	знач. (двухстороння)	,011	
	N	263	263

* Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Корреляції

		Мотивація досягнення успіху	Діалогічна КП
Мотивація досягнення успіху	Корреляція Пирсона	1	,641**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Діалогічна КП	Корреляція Пирсона	,641**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Мотивація досягнення успіху	Маніпулятивна КП
Мотивація досягнення успіху	Корреляція Пирсона	1	,123*
	знач. (двухстороння)		,046
	N	263	263
Маніпулятивна КП	Корреляція Пирсона	,123*	1
	знач. (двухстороння)	,046	
	N	263	263

* Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Мотивація досягнення успіху	Конформна КП
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона	1	-,399**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Конформна КП	Кореляція Пирсона	-,399**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Мотивація досягнення успіху	Альтероцентриська КП
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона	1	-,488**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Альтероцентриська КП	Кореляція Пирсона	-,488**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Мотивація досягнення успіху	Індиферентна КП
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона	1	-,454**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Індиферентна КП	Кореляція Пирсона	-,454**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Мотивація досягнення успіху	Лідерство
Мотивація досягнення успіху	Кореляція Пирсона	1	,868**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Лідерство	Кореляція Пирсона	,868**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Кореляція значима на рівне 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Мотивація досягнення успіху	Готовність до соціальної активності
Мотивація досягнення успіху	Корреляція Пірсона	1	,934**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пірсона	,934**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Діалогічна КП	Лідерство
Діалогічна КП	Корреляція Пірсона	1	,648**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Лідерство	Корреляція Пірсона	,648**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Діалогічна КП	Готовність до соціальної активності
Діалогічна КП	Корреляція Пірсона	1	,633**
	знач. (двухстороння)		<,001
	N	263	263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пірсона	,633**	1
	знач. (двухстороння)	<,001	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Авторитарна КП	Лідерство
Авторитарна КП	Корреляція Пірсона	1	,160**
	знач. (двухстороння)		,010
	N	263	263
Лідерство	Корреляція Пірсона	,160**	1
	знач. (двухстороння)	,010	
	N	263	263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Авторитарна КП	Готовність до соціальної активності
Авторитарна КП	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,131* ,033 263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,131* ,033 263	1 263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Маніпулятивна КП	Лідерство
Маніпулятивна КП	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,087 ,160 263
Лідерство	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,087 ,160 263	1 263

Кореляції

		Маніпулятивна КП	Готовність до соціальної активності
Маніпулятивна КП	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	,126* ,040 263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	,126* ,040 263	1 263

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

Кореляції

		Конформна КП	Лідерство
Конформна КП	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,403** <,001 263
Лідерство	Корреляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,403** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Конформна КП	Готовність до соціальної активності
Конформна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,374** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,374** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Альтероцентр иська КП	Лідерство
Альтероцентриська КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,457** <,001 263
Лідерство	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,457** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Альтероцентр иська КП	Готовність до соціальної активності
Альтероцентриська КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,469** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,469** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Індиферентна КП	Лідерство
Індиферентна КП	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,452** <,001 263
Лідерство	Кореляція Пирсона знач. (двухстороння) N	-,452** <,001 263	1 263

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Індиферентна КП	Готовність до соціальної активності
Індиферентна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,459** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,459** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Лідерство	Готовність до соціальної активності
Лідерство	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	,831** <,001 263
Готовність до соціальної активності	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	,831** <,001 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Корреляції

		Діалогічна КП	Авторитарна КП	Маніпулятивна КП	Конформна КП	Альтероцентриська КП	Індиферентна КП
Діалогічна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	1 263	-,164** ,008 263	-,213** <,001 263	-,435** <,001 263	-,394** <,001 263	-,412** <,001 263
Авторитарна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,164** ,008 263	1 263	,096 ,120 263	-,188** ,002 263	-,309** <,001 263	-,312** <,001 263
Маніпулятивна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,213** <,001 263	,096 ,120 263	1 263	-,244** <,001 263	-,297** <,001 263	-,354** <,001 263
Конформна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,435** <,001 263	-,188** ,002 263	-,244** <,001 263	1 263	,079 ,202 263	,190** ,002 263
Альтероцентриська КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,394** <,001 263	-,309** <,001 263	-,297** <,001 263	,079 ,202 263	1 263	,191** ,002 263
Індиферентна КП	Корреляція Пірсона знач. (двухстороння) N	-,412** <,001 263	-,312** <,001 263	-,354** <,001 263	,190** ,002 263	,191** ,002 263	1 263

** . Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Додаток Н

**Показники динаміки критеріїв соціальної ініціативності
студентської молоді за допомогою критерія t-Вілкоксона**

Контрольна група

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Соціальне мислення до и Соціальне мислення після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,429	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	18,500
Стандартная ошибка	5,690
Стандартизованная статистика критерия	,791
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,429

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Соціальні установки орієнтовані на процес до и Соціальні установки орієнтовані на процес після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,564	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	4,000
Стандартная ошибка	1,732
Стандартизованная статистика критерия	,577
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,564

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Соціальні установки орієнтовані на результат до и Соціальні установки орієнтовані на результат після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	1,000	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	,000
Стандартная ошибка	,000
Стандартизованная статистика критерия	,000
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	1,000

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Самоставленн я до и Самоставленн я після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,317	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	1,000
Стандартная ошибка	,500
Стандартизованная статистика критерия	1,000
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,317

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Самостійність до и Самостійність після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,157	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	3,000
Стандартная ошибка	1,061
Стандартизованная статистика критерия	1,414
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,157

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Відповідальні сть до и Відповідальні сть після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	1,000	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	,000
Стандартная ошибка	,000
Стандартизованная статистика критерия	,000
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	1,000

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Цілепокладан ня до и Цілепокладан ня після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,180	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	3,000
Стандартная ошибка	1,118
Стандартизованная статистика критерия	1,342
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,180

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Благополучья до и Благополучья після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	1,000	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	3,000
Стандартная ошибка	1,837
Стандартизованная статистика критерия	,000
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	1,000

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Конструктивне самоствердження до и Конструктивне самоствердження після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,480	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	13,500
Стандартная ошибка	6,364
Стандартизованная статистика критерия	-,707
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,480

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Деструктивне самоствердження до и Деструктивне самоствердження після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,705	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	16,000
Стандартная ошибка	5,292
Стандартизованная статистика критерия	,378
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,705

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Відмова від самоствердження до и Відмова від самоствердження після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,007	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	36,000
Стандартная ошибка	6,633
Стандартизованная статистика критерия	2,714
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,007

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Мотивація досягнення успіху до и Мотивація досягнення успіху після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,417	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Діалогічна КП до и Діалогічна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	1,000	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Авторитарна КП до и Авторитарна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,414	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Маніпулятивна КП до и Маніпулятивна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,035	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	16,000
Стандартная ошибка	8,016
Стандартизованная статистика критерия	-,811
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,417

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	5,000
Стандартная ошибка	2,500
Стандартизованная статистика критерия	,000
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	1,000

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	14,000
Стандартная ошибка	4,287
Стандартизованная статистика критерия	,816
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,414

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	12,000
Стандартная ошибка	9,950
Стандартизованная статистика критерия	-2,111
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,035

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Конформна КП до и Конформна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,157	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	12,500
Стандартная ошибка	3,536
Стандартизованная статистика критерия	1,414
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,157

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Альтерцентр иська КП до и Альтерцентр иська КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	1,000	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	,000
Стандартная ошибка	,000
Стандартизованная статистика критерия	,000
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	1,000

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Индиферентна КП до и Индиферентна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,739	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	25,000
Стандартная ошибка	7,500
Стандартизованная статистика критерия	,333
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,739

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Лідерство до и Лідерство після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,167	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	4,000
Стандартная ошибка	4,704
Стандартизованная статистика критерия	-1,382
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,167

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Готовність до соціальної активності до и Готовність до соціальної активності після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,083	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	,000
Стандартная ошибка	1,732
Стандартизованная статистика критерия	-1,732
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,083

Експериментальна група

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Соціальне мислення до и Соціальне мислення після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	1426,000
Стандартная ошибка	112,763
Стандартизованная статистика критерия	6,301
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Соціальні установки орієнтовані на процес до и Соціальні установки орієнтовані на процес після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	703,000
Стандартная ошибка	64,006
Стандартизованная статистика критерия	5,492
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Соціальні установки орієнтовані на результат до и Соціальні установки орієнтовані на результат після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	1159,000
Стандартная ошибка	93,392
Стандартизованная статистика критерия	6,114
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Самоставленн я до и Самоставленн я після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,003	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Відповідальні сть до и Відповідальні сть після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Самостійність до и Самостійність після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Цілепокладан ня до и Цілепокладан ня після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	848,000
Стандартная ошибка	94,079
Стандартизованная статистика критерия	3,019
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,003

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	870,500
Стандартная ошибка	79,074
Стандартизованная статистика критерия	5,299
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	1081,000
Стандартная ошибка	90,903
Стандартизованная статистика критерия	5,946
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	1275,000
Стандартная ошибка	103,288
Стандартизованная статистика критерия	6,172
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Благополучья до и Благополучья після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Конструктивне самостверження до и Конструктивне самостверження після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Деструктивне самостверження до и Деструктивне самостверження після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Відмова від самостверження до и Відмова від самостверження після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,194	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	1283,000
Стандартная ошибка	116,112
Стандартизованная статистика критерия	4,655
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	741,000
Стандартная ошибка	68,600
Стандартизованная статистика критерия	5,401
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	11,500
Стандартная ошибка	108,564
Стандартизованная статистика критерия	-6,241
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	529,000
Стандартная ошибка	75,782
Стандартизованная статистика критерия	1,300
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,194

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Мотивація досягнення успіху до и Мотивація досягнення успіху після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	120
Статистика критерия	1596,000
Стандартная ошибка	122,019
Стандартизованная статистика критерия	6,540
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Діалогічна КП до и Діалогічна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	351,000
Стандартная ошибка	38,336
Стандартизованная статистика критерия	4,578
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Авторитарна КП до и Авторитарна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,015	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	9,000
Стандартная ошибка	12,369
Стандартизованная статистика критерия	-2,425
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,015

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Маніпулятивна КП до и Маніпулятивна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,003	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	,000
Стандартная ошибка	9,260
Стандартизованная статистика критерия	-2,970
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,003

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Конфортна КП до и Конфортна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,023	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Альтероцентр иська КП до и Альтероцентр иська КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,005	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Индиферентна КП до и Индиферентна КП після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	,101	Нулевая гипотеза принимается.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Лідерство до и Лідерство після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	6,500
Стандартная ошибка	9,253
Стандартизованная статистика критерия	-2,269
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,023

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	1,500
Стандартная ошибка	9,253
Стандартизованная статистика критерия	-2,810
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,005

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	4,500
Стандартная ошибка	5,799
Стандартизованная статистика критерия	-1,638
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,101

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	993,000
Стандартная ошибка	91,355
Стандартизованная статистика критерия	4,953
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Медиана разностей между Готовність до соціальної активності до и Готовність до соціальної активності після равна нулю.	Критерий знаковых рангов Уилкоксона для связанных выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Сводка критерия знаковых рангов Вилкоксона для связанных выборок

Всего	60
Статистика критерия	435,000
Стандартная ошибка	41,012
Стандартизованная статистика критерия	5,303
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Додаток П

**Порівняння показників критеріїв соціальної ініціативності між
експериментальною та контрольною групами**

за допомогою U- критерія Манна-Уїтні

Групи до проведення формувального експерименту

Непараметрические критерии

Итоги по проверке гипотезы

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. ^{a,b}	Решение
1	Распределение Соціальне мислення до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,723	Нулевая гипотеза принимается.
2	Распределение Соціальні установки орієнтовані на процес до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,867	Нулевая гипотеза принимается.
3	Распределение Соціальні установки орієнтовані на результат до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,367	Нулевая гипотеза принимается.
4	Распределение Самоставлення до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,966	Нулевая гипотеза принимается.
5	Распределение Самостійність до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,927	Нулевая гипотеза принимается.
6	Распределение Відповідальність до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,576	Нулевая гипотеза принимается.
7	Распределение Цілепокладання до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,977	Нулевая гипотеза принимается.
8	Распределение Благополуччя до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,381	Нулевая гипотеза принимается.

9	Распределение Конструктивне самоствердження до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,979	Нулевая гипотеза принимается.
10	Распределение Деструктивне самоствердження до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,983	Нулевая гипотеза принимается.
11	Распределение Відмова від самоствердження до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,929	Нулевая гипотеза принимается.
12	Распределение Мотивація досягнення успіху до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,697	Нулевая гипотеза принимается.
13	Распределение Діалогічна КП до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,760	Нулевая гипотеза принимается.
14	Распределение Авторитарна КП до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,854	Нулевая гипотеза принимается.
15	Распределение Маніпулятивна КП до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,920	Нулевая гипотеза принимается.
16	Распределение Конформна КП до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,899	Нулевая гипотеза принимается.
17	Распределение Альтероцентриська КП до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,637	Нулевая гипотеза принимается.
18	Распределение Індиферентна КП до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,907	Нулевая гипотеза принимается.
19	Распределение Лідерство до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,506	Нулевая гипотеза принимается.

20	Распределение Готовність до соціальної активності до является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,900	Нулевая гипотеза принимается.
----	--	--	------	-------------------------------

- a. Уровень значимости равен ,050.
b. Выводится асимптотическая значимость.

Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок

Соціальне мислення

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1867,500
W Уилкоксона	3697,500
Статистика критерия	1867,500
Стандартная ошибка	190,080
Стандартизованная статистика критерия	,355
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,723

Соціальні установки орієнтовані на процес

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1768,500
W Уилкоксона	3598,500
Статистика критерия	1768,500
Стандартная ошибка	187,695
Стандартизованная статистика критерия	-,168
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,867

Соціальні установки орієнтовані на результат

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1968,000
W Уилкоксона	3798,000
Статистика критерия	1968,000
Стандартная ошибка	186,132
Стандартизованная статистика критерия	,903
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,367

Самоставлення

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1808,000
W Уилкоксона	3638,000
Статистика критерия	1808,000
Стандартная ошибка	189,923
Стандартизованная статистика критерия	,042
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,966

Самостійність**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1782,500
W Уилкоксона	3612,500
Статистика критерия	1782,500
Стандартная ошибка	190,169
Стандартизованная статистика критерия	-,092
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,927

Відповідальність**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1694,000
W Уилкоксона	3524,000
Статистика критерия	1694,000
Стандартная ошибка	189,452
Стандартизованная статистика критерия	-,560
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,576

Цілепокладання**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1805,500
W Уилкоксона	3635,500
Статистика критерия	1805,500
Стандартная ошибка	190,355
Стандартизованная статистика критерия	,029
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,977

Благополуччя**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1967,000
W Уилкоксона	3797,000
Статистика критерия	1967,000
Стандартная ошибка	190,492
Стандартизованная статистика критерия	,877
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,381

Конструктивне самоствердження**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1805,000
W Уилкоксона	3635,000
Статистика критерия	1805,000
Стандартная ошибка	189,867
Стандартизованная статистика критерия	,026
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,979

Деструктивне самоствердження**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1804,000
W Уилкоксона	3634,000
Статистика критерия	1804,000
Стандартная ошибка	189,438
Стандартизованная статистика критерия	,021
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,983

Відмова від самоствердження**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1783,000
W Уилкоксона	3613,000
Статистика критерия	1783,000
Стандартная ошибка	189,886
Стандартизованная статистика критерия	-,090
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,929

Діалогічна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1857,000
W Уилкоксона	3687,000
Статистика критерия	1857,000
Стандартная ошибка	186,275
Стандартизованная статистика критерия	,306
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,760

Маніпулятивна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1818,500
W Уилкоксона	3648,500
Статистика критерия	1818,500
Стандартная ошибка	183,676
Стандартизованная статистика критерия	,101
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,920

Мотивация достижения успеха**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1874,000
W Уилкоксона	3704,000
Статистика критерия	1874,000
Стандартная ошибка	190,058
Стандартизованная статистика критерия	,389
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,697

Авторитарна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1832,500
W Уилкоксона	3662,500
Статистика критерия	1832,500
Стандартная ошибка	176,513
Стандартизованная статистика критерия	,184
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,854

Конформна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1777,500
W Уилкоксона	3607,500
Статистика критерия	1777,500
Стандартная ошибка	177,864
Стандартизованная статистика критерия	-,127
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,899

Альтероцентриська КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1716,000
W Уилкоксона	3546,000
Статистика критерия	1716,000
Стандартная ошибка	177,789
Стандартизованная статистика критерия	-,472
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,637

Лідерство**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1926,500
W Уилкоксона	3756,500
Статистика критерия	1926,500
Стандартная ошибка	190,076
Стандартизованная статистика критерия	,666
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,506

Індиферентна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1779,000
W Уилкоксона	3609,000
Статистика критерия	1779,000
Стандартная ошибка	180,448
Стандартизованная статистика критерия	-,116
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,907

Готовність до соціальної активності**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1822,500
W Уилкоксона	3652,500
Статистика критерия	1822,500
Стандартная ошибка	179,337
Стандартизованная статистика критерия	,125
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,900

Групи після проведення формувального експерименту

Непараметрические критерии**Итоги по проверке гипотезы**

	Нулевая гипотеза	Критерий	знач. a,b	Решение
1	Распределение Соціально мислення після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,017	Нулевая гипотеза отклоняется.
2	Распределение Соціальні установки орієнтовані на процес після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

3	Распределение Соціальні установки орієнтовані на результат після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,027	Нулевая гипотеза отклоняется.
4	Распределение Самоставлення після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,025	Нулевая гипотеза отклоняется.
5	Распределение Самостійність після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,043	Нулевая гипотеза отклоняется.
6	Распределение Відповідальність після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,032	Нулевая гипотеза отклоняется.
7	Распределение Цілепокладання після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,025	Нулевая гипотеза отклоняется.
8	Распределение Благополуччя після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,044	Нулевая гипотеза отклоняется.
9	Распределение Конструктивне самоствердження після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,004	Нулевая гипотеза отклоняется.
10	Распределение Деструктивне самоствердження після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.
11	Распределение Відмова від самоствердження після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,497	Нулевая гипотеза принимается.
12	Распределение Мотивація досягнення успіху після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна-Уитни для независимых выборок	,008	Нулевая гипотеза отклоняется.

1 3	Распределение Діалогічна КП після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	,017	Нулевая гипотеза отклоняется.
1 4	Распределение Авторитарна КП після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	,305	Нулевая гипотеза принимается.
1 5	Распределение Маніпулятивна КП після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	,329	Нулевая гипотеза принимается.
1 6	Распределение Конформна КП після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	,507	Нулевая гипотеза принимается.
1 7	Распределение Альтероцентриська КП після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	,801	Нулевая гипотеза принимается.
1 8	Распределение Індиферентна КП після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	,826	Нулевая гипотеза принимается.
1 9	Распределение Лідерство після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	,045	Нулевая гипотеза отклоняется.
2 0	Распределение Готовність до соціальної активності після является одинаковым для категорий Група.	Критерий U Манна- Уитни для независимых выборок	<,001	Нулевая гипотеза отклоняется.

a. Уровень значимости равен ,050.

b. Выводится асимптотическая значимость.

Соціальне мислення

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1344,500
W Уилкоксона	3174,500
Статистика критерия	1344,500
Стандартная ошибка	190,218
Стандартизованная статистика критерия	-2,395
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,017

Соціальні установки орієнтовані на процес

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1204,000
W Уилкоксона	3034,000
Статистика критерия	1204,000
Стандартная ошибка	187,560
Стандартизованная статистика критерия	-3,178
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,001

Соціальні установки орієнтовані на результат

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1385,000
W Уилкоксона	3215,000
Статистика критерия	1385,000
Стандартная ошибка	187,383
Стандартизованная статистика критерия	-2,215
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,027

Самоставлення

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1374,000
W Уилкоксона	3204,000
Статистика критерия	1374,000
Стандартная ошибка	189,704
Стандартизованная статистика критерия	-2,246
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,025

Самостійність

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1414,500
W Уилкоксона	3244,500
Статистика критерия	1414,500
Стандартная ошибка	190,204
Стандартизованная статистика критерия	-2,027
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,043

Відповідальність

Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок

Всего	120
U Манна-Уитни	1392,500
W Уилкоксона	3222,500
Статистика критерия	1392,500
Стандартная ошибка	189,897
Стандартизованная статистика критерия	-2,146
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,032

Цілепокладання**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1374,500
W Уилкоксона	3204,500
Статистика критерия	1374,500
Стандартная ошибка	190,315
Стандартизованная статистика критерия	-2,236
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,025

Благополучия**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1417,000
W Уилкоксона	3247,000
Статистика критерия	1417,000
Стандартная ошибка	190,499
Стандартизованная статистика критерия	-2,011
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,044

Конструктивне самоствердження**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1251,500
W Уилкоксона	3081,500
Статистика критерия	1251,500
Стандартная ошибка	189,893
Стандартизованная статистика критерия	-2,888
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,004

Деструктивне самоствердження**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	2460,000
W Уилкоксона	4290,000
Статистика критерия	2460,000
Стандартная ошибка	189,654
Стандартизованная статистика критерия	3,480
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Відмова від самоствердження**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1671,000
W Уилкоксона	3501,000
Статистика критерия	1671,000
Стандартная ошибка	189,854
Стандартизованная статистика критерия	-,679
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,497

Мотивация достижения успеха**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1296,500
W Уилкоксона	3126,500
Статистика критерия	1296,500
Стандартная ошибка	189,972
Стандартизованная статистика критерия	-2,650
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,008

Діалогічна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборов**

Всего	120
U Манна-Уитни	1352,500
W Уилкоксона	3182,500
Статистика критерия	1352,500
Стандартная ошибка	187,805
Стандартизованная статистика критерия	-2,383
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,017

Маніпулятивна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборов**

Всего	120
U Манна-Уитни	1978,500
W Уилкоксона	3808,500
Статистика критерия	1978,500
Стандартная ошибка	182,978
Стандартизованная статистика критерия	,976
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,329

Альтероцентриська КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборов**

Всего	120
U Манна-Уитни	1844,500
W Уилкоксона	3674,500
Статистика критерия	1844,500
Стандартная ошибка	176,497
Стандартизованная статистика критерия	,252
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,801

Авторитарна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборов**

Всего	120
U Манна-Уитни	1982,500
W Уилкоксона	3812,500
Статистика критерия	1982,500
Стандартная ошибка	178,087
Стандартизованная статистика критерия	1,025
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,305

Конформна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборов**

Всего	120
U Манна-Уитни	1917,500
W Уилкоксона	3747,500
Статистика критерия	1917,500
Стандартная ошибка	177,213
Стандартизованная статистика критерия	,663
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,507

Индифферентна КП**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборов**

Всего	120
U Манна-Уитни	1839,500
W Уилкоксона	3669,500
Статистика критерия	1839,500
Стандартная ошибка	179,998
Стандартизованная статистика критерия	,219
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,826

Лідерство**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1419,500
W Уилкоксона	3249,500
Статистика критерия	1419,500
Стандартная ошибка	190,228
Стандартизованная статистика критерия	-2,000
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	,045

Готовність до соціальної активності**Сводка U-критерия Манна-Уитни для независимых выборок**

Всего	120
U Манна-Уитни	1184,500
W Уилкоксона	3014,500
Статистика критерия	1184,500
Стандартная ошибка	176,748
Стандартизованная статистика критерия	-3,482
Асимптотическая значимость (2-сторонний критерий)	<,001

Тренінг «Розвиток психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді»

Метою тренінгу є формування знань про соціальну ініціативність та розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності студентської молоді.

Завдання:

1. Ознайомлення студентської молоді з психологічними особливостями соціальної ініціативності та її важливим значенням в юнацькому віці.
2. Психологічний розвиток когнітивно-оціночного компонента соціальної ініціативності молоді.
3. Оволодіння мотиваційно-вольового компонента соціальної ініціативності учасниками.
4. Розвиток поведінково-комунікативного компонента соціальної ініціативності молоді.

Кількість занять:

Структура тренінгу:

➤ *Настановчий етап.* Метою настановчого етапу є встановлення довірливих відносин з студентською молоддю, виявлення очікуваних результатів та зняття емоційної напруги.

➤ *Інформаційно-просвітницький етап.* Метою інформаційно-просвітницького етапу тренінгу є формування в студентської молоді знань та розуміння сутності поняття «соціальна ініціативність», компонентів соціальної ініціативності, вікових особливостей розвитку соціальної ініціативності та її проявів в юнацькому віці.

➤ *Розвивальний етап.* Метою розвивального етапу є розвиток когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності.

➤ *Завершальний етап* тренінгу має на меті підсумування всього, що відбувалося на тренінгу, а також отримання зворотного зв'язку від учасників тренінгу.

Правила поведінки (принципи) під час тренінгової роботи:

1. Принцип «тут і тепер», тобто учасники зосереджені та обговорюють лише на те, що відбувається на тренінговому занятті.
2. Принцип зворотного зв'язку, який полягає в можливості учасників ділитися власними емоціями та переживаннями, але не заподіювати шкоди іншим.
3. Принцип конфіденційності та закритості групи, що виявляється в нерозголошенні інформації про інших учасників за межами групи.
4. Принцип «ні», який реалізується в можливості завжди відмовитися від того що не подобається учаснику.
5. Принцип «Я», який виявляється в фіксації на себе, а не інших учасників тренінгу, а також говорити тільки від свого імені.
6. Принцип часу, тобто всі вчасно приходять.

Заняття 1

Знайомство з соціальною ініціативністю

Мета: знайомство учасників; створення позитивної атмосфери та мотивації для роботи на тренінгу, ознайомлення та поінформування студентської молоді з психологічними особливостями соціальної ініціативності та її важливим значенням в студентському віці.

Тривалість – 3 год.

Вступне слово тренера: привітання та розповідь про себе; інформування з приводу теми, мети та загальної структури тренінгу; ознайомлення з правилами поведінки під час тренінгової роботи.

Вправа 1. Знайомство

Мета: в яскравій формі познайомити учасників тренінгу; сфокусувати молодь на принцип «тут і тепер»; зняти емоційну напругу між учасниками тренінгу; сприяти командній роботі під час тренінгового заняття.

Тривалість – 20 хв.

Обладнання: бейджі, кольорові фломастери чи олівці.

Хід вправи: кожен учасник отримує бейдж, на якому йому потрібно написати, як він хотів би щоб його називали в групі. А також зображує

емблему/символ, яка асоціюється в учасника з його захопленнями, бажаннями, відчуттями, хобі, тобто те що його характеризує. Після чого по черзі всі учасники протягом 1 хвилини представляються та коментують написане в бейджі ім'я та намальовану емблему.

Вправа 2. Солодкий криголам

Мета: зняття емоційної напруги; активізація та інтеграція учасників тренінгу; сприяння самопрезентації студентської молоді.

Тривалість – 15 – 20 хв.

Обладнання: 4 види цукерок, бланк з питаннями.

Хід вправи: цукерки розміщуються в непрозорі ємкості, щоб учасники не бачили, які саме цукерку витягують. Учасники, які витягли однакові цукерки формуються в групи. Створені групи отримують бланк з питаннями:

1. Скільки учасників з іменем на літеру «С»?
2. Скільки вікон в приміщенні?
3. Що нависало на вхідній двері ЗВО?
4. Виявіть з яких міст учасники групи.
5. Дізнайтеся, яке улюблене блюдо у вашого тренера.
6. Скільки учасників тренінгу має синій колір на одязі?
7. Як звати першого Президента України?
8. Скільки років наймолодшому учаснику тренінга?
9. Скільки цукерок залишилося в ємкості?
10. Скільки годин на годиннику в аудиторії?

Після отримання бланків, командам потрібно за 10 хвилин, якомога точніше та швидше, відповісти на всі питання. Після чого віддати бланк з відповідями тренеру. Під час заповнення бланків команди самостійно визначаються з тактикою роботи (все роблять разом, паралельно тощо). Після виконання завдань тренер відбувається обговорення (що було складно, що було легко тощо).

Вправа 3. Очікування

Мета: визначити очікування учасників від тренінгу.

Тривалість – 20 хв.

Обладнання: фліпчарт/дошка, маркери/крейда.

Хід вправи: тренер на фліпчарті чи дошці пише питання: «Що Ви хочете отримати від сьогоднішнього заняття?», «Які вміння та навички бажаєте засвоїти?» та «Зазначте одним словом Ваш емоційний стан». Кожному учаснику по черзі потрібно підійти до фліпчарту та коротко відповідає на запитання. Після чого відбувається обговорення і всі очікування, які не відповідають тренінговому заняттю стираються гумкою тренером.

Групова дискусія «Для мене соціально ініціативна особистість – це...»

Мета: виявити знання та уявлення учасників тренінгу з приводу соціально ініціативної особистості.

Тривалість – 25 хв.

Хід вправи: учасники повертаються до груп, створених у вправі 2. В групах учасники обговорюють: хто така соціально ініціативна особистість та її роль в суспільстві. Кожен по черзі висловлює свою думку, а інші мають можливість задати уточнюючі питання. Після обговорення тренер робить підсумок і пояснює термін «соціально ініціативна особистість».

Міні-лекція «Знайомство з соціальною ініціативністю»

Мета: поінформування студентську молодь з приводу сутності, поняття «соціальна ініціативність».

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Мозковий штурм. «Прояви соціальної ініціативності в студентському середовищі»

Мета: виявити розуміння та уявлення учасників тренінгу з приводу проявів соціально ініціативної в студентському віці.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: фліпчарт/дошка, маркери/крейда.

Хід вправи: учасникам тренінгу пропонується назвати якомога більше життєвих ситуацій, де вони, або їх знайомі, яскраво проявляли соціальну ініціативність. Ситуації наведені учасниками не оцінюються іншими. На основі наведених життєвих ситуацій учасники обирають 5 ситуацій, в яких соціальна ініціативність проявляється значною мірою. Дані ситуації нотуються тренером на фліпчарті чи дошці. Після чого відбувається обговорення їх.

Міні-лекція «Вікові особливості прояву соціальної ініціативності молоді»

Мета: поінформування студентську молодь з приводу вікових особливостей прояву соціальної ініціативності.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Групова дискусія. «Про що я дізнався на тренінговому занятті?»

Мета: виявити відчуття та знання учасників, які вони отримали на тренінговому занятті.

Тривалість – 20 хв.

Хід роботи: відбувається обговорення отриманих знань на тренінговому занятті. Кожен має можливість висловити свою думку з приводу тематики тренінгу. Після цього учасникам тренінгу пропонується відповісти на запитання: «Що Ви відчуваєте зараз?», «Які у Вас враження від першого тренінгового заняття?»

Вправа 4. Обмін емоціями

Мета: закріпити в учасників позитивне враження від тренінгу.

Тривалість – 10 хв.

Хід вправи: учасники по черзі висловлюють коротенькі побажання та дякують один одному за співпрацю на тренінговому занятті.

Домашнє завдання.

Написати власне висловлювання на тему «Я – соціально ініціативна особистість». В якому зазначити: «Моя соціальна ініціативність проявляється...», «Соціальна ініціативність допомагає мені...», «Соціальна ініціативність впливає...» тощо.

Завершальне слово тренера.

Заняття 2

Уявлення про соціальну ініціативність молоді

Мета: поінформування про структуру соціальної ініціативності в студентському віці, формування бажання розвинути власну соціальну ініціативність.

Тривалість – 3 год.

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація власного висловлювання на тему «Я – соціально ініціативна особистість» (домашнє завдання): учасники по черзі презентують виконане домашнє завдання. Після чого відбувається обговорення.

Вправа 1. Мій острів

Мета: виявити очікування учасників від заняття; сприяння активізації учасників; виявлення групових установок та настроїв учасників.

Тривалість – 20 хв.

Обладнання: листи А4 з написами.

Хід вправи: тренер розкладає на підлозі листи на яких надруковані назви островів: «Острів Енергії та Кайфу», «Острів Невпевненості», «Острів Сумнівів», «Острів Творчості», «Острів Самотності», «Острів Пошуку Нових пригод», «Острів Тиші», «Острів Радості», «Острів Недовіри», «Острів Суму», «Острів Комунікації». Крім листів з островами тренер розміщує лиск «???» для тих кому замало даних островів. Тренер зачитує назви островів, а кожен учасник

заняття заселяє обраний ним острів. Після цього створені групи можуть відправитися в круїз, тобто пройтися біля всіх островів та подумати про свої внутрішні відчуття та почуття. Тренер повідомляє, що учасники можуть переїхати на самий бажаний для них острів. Завершенням є розповідь учасника чому саме він обрав даний острів та обговорення.

Міні-лекція « Роль соціальної ініціативності в житті студентської молоді»

Мета: поінформування учасників з приводу важливості ролі соціальної ініціативності в суспільно-політичному, навчальному, професійному та сімейному житті студентської молоді.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Кейс «Соціальна ініціативність в різних життєвих ситуаціях»

Мета: засвоєння та розуміння важливості соціальної ініціативності в житті студентства.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: листи А4 з текстом.

Хід роботи: учасники діляться на 4 команди по 5 осіб. Тренер роздає кожній команді лист А4 на якому написана життєва ситуація з суспільно-політичної, навчальної, професійної та сімейної сфер життя студентської молоді. Кожній з команд потрібно визначити оптимальні дії соціально ініціативної особистості в конкретній ситуації. Після чого учасники озвучують їх спільну думку, а також обговорюються позитивні та негативні дії соціально ініціативної особистості в даних ситуаціях. Тренер направляє учасників в правильне сприйняття соціально ініціативної особистості.

Міні-лекція «Структура соціальної ініціативності студентської молоді»

Мета: поінформування учасників з приводу структурних компонентів соціальної ініціативності.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Групова дискусія «Соціально ініціативні знаменитості»

Мета: сформувані бажання студентської молоді розвинути власну соціальну ініціативність.

Тривалість – 20 хв.

Хід роботи: учасникам тренінгу пропонується згадати якомога більше соціально ініціативних знаменитостей. Після цього відбувається обговорення: «Чому вони соціально ініціативні?», «Чи хотіли б Ви бути схожими на них?», «Чи допомагає наявність соціальної ініціативності в житті?» тощо.

Вправа 2. Малюнок

Мета: закріпити бажання розвинути власну соціальну ініціативність, розвиток уявлень молоді в приводі соціально ініціативної особистості.

Тривалість – 40 хв.

Обладнання: ватман, фломастери, маркери, кольорові ручки, фарби тощо.

Хід вправи: учасникам пропонується поділитися на 4 групи. Кожна група отримує ватман. Тренер пропонує намалювати соціально ініціативну особистість під час її діяльності. Після цього відбувається презентація малюнку та обговорення між усіма учасниками тренінгу.

Вправа 3. Багаж

Мета: закріпити отриману інформацію на тренінговому занятті, рефлексія.

Тривалість – 20 хв.

Обладнання: ватман, фломастери, маркери, кольорові ручки, фарби тощо.

Хід справи: тренер пропонує скласти спільний рюкзак, але не речами, а фразами. Учасникам пропонується по черзі покласти в рюкзак, те що їм вважається найважливішим з отриманого на тренінговому занятті, або те що їм найбільше сподобалося.

Домашнє завдання.

Поспостерігати за власною поведінкою під час соціальної взаємодії. Написати мінімум 10 якостей соціально ініціативної особистості, які притаманні Вам.

Завершальне слово тренера.

Заняття 3

Позитивний досвід соціальної ініціативності молоді

Мета: формування в студентської молоді позитивного досвіду соціальної ініціативності.

Тривалість – 3 год.

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація виконаного домашнього завдання та його обговорення.

Вправа 1. Вірю!

Мета: активізувати учасників тренінгу, налаштувати на спільну роботу.

Тривалість – 25 хв.

Хід справи: тренер кожному учаснику по черзі пропонує сказати 4 фрази про себе, одна з яких буде неправдою. Іншим учасникам потрібно визначити, яка з фраз неправдива. Після чого відбувається обговорення.

Міні-лекція «Соціальні установки як властивість

соціальної ініціативності»

Мета: поінформування учасників з приводу важливої наявності в них установок, які орієнтовані на процес та результат соціальної активності.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Мозковий штурм «Соціальні установки»

Мета: спонукання учасників до пошуку власних способів до реалізації соціальних установок направлених на процес та результат соціальної діяльності.

Тривалість – 25 хв.

Обладнання: листи А4, фломастери/ручки.

Хід вправи: тренер демонструє приклади соціальної діяльності студентської молоді (навчання в ЗВО, професійна діяльність менеджера тощо). Учасники отримують листи А4 та фломастери. На одній стороні листа учасникам потрібно зазначити, що б вони робити в конкретній соціальній діяльності (до 10 варіантів). На іншій – які результати даної соціальної діяльності вони б хотіли досягти (до 10 варіантів). Кожен з учасників повідомляє, яку з ситуацій обрав та зачитує, щоб він робив у процесі діяльності та яких результатів очікує. Відбувається обговорення важливості орієнтуватися як на процес так і на результат в соціальній діяльності.

Групова дискусія «Що важливіше процес чи результат соціальної активності?»

Мета: виявити знання та уявлення учасників тренінгу з приводу важливості процесу та результату соціальної активності.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: учасники поділяються на 4 групи. В групах учасники обговорюють: що таке соціальні установки та важливість їх направленості на процес та результат соціальної діяльності. Кожен по черзі висловлює свою думку, а інші мають можливість задати уточнюючі питання. Після чого відбувається обговорення.

Вправа 2. Переваги

Мета: сформувати в учасників тренінгу розуміння про важливість процесу і результату в соціальній діяльності.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: 5 соціальних ситуацій, фліпчарт/дошка, маркери/крейда.

Хід вправи: тренер пропонує учасника розділитися на 2 команди та повідомляє, що наразі будуть змагання. На дошці тренер буде фіксувати бали. Одну команду тренер називає «Результат», а іншу «Процес». Учасникам зачитується соціальна ситуація. Команда «Результат» наводить приклади позитивного результату соціальної активності, а «Процес» – позитивного процесу діяльності. Після розгляду всіх ситуацій тренер підраховує бали і визначає, що немає явних переможців, адже як процес так і результат має вагоме значення під час соціальної активності.

Вправа 3. Програма готовності до соціальної ініціативності

Мета: сприяти розвитку соціальних установок в студентів; обмін між учасниками попереднім досвідом.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: ватман, маркери.

Хід вправи: учасники тренінгу поділяються на 4 групи. Кожній групі пропонується написати мінімум 10 фраз, які б починалися на «Ми готові до соціальної ініціативності, тому що...». Після цього, відбувається презентацію та обговорення.

Вправа 4. Релаксація

Мета: зняття психологічного напруження.

Тривалість – 10 хв.

Хід вправи: всі учасники стають в зручне для них положення. Тренер показує рухи, які учасникам потрібно повторити: потирання долонями, плескання руками, тупіт ногами, руки догори тощо.

Вправа 5. Футбольний матч

Мета: обмін враженнями від тренінгового заняття.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: плакат футбольного поля, клейкий папір, ручки.

Хід вправи: тренер готує клейкий папір жовтого та синього кольорів. Учасникам пропонується пограти в футбол. Кожен учасник бере два клейких папірця різного кольору. На синьому папірці записує позитивні враження від тренінгового заняття, а на жовтому – негативні. Важливо, зазначити, що при бажанні учасник може взяти лише один папірець, який йому потрібен. Сині папірці учасники клеять на лівій частині футбольного поля, а жовті – на правій. Завершенням є обговорення вражень учасників.

Домашнє завдання.

Прослідкувати за особистими діями під час соціальних ситуацій. Занотувати 2 ситуації від процесу яких було отримано задоволення та досягнуто позитивних результатів.

Завершальне слово тренера.

Заняття 4

Думаю як соціально ініціативна особистість!

Мета: розвиток соціального мислення студентської молоді.

Тривалість – 3 год

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація власного домашнього завдання та обговорення його в групі.

Вправа 1. Мій соціум

Мета: налаштування учасників на тему заняття та спільну роботу на тренінгу.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: тренер пропонує кожному назвати 3 слова з якими в них асоціюється їх соціум (друзі, колеги, сім'я тощо). Після цього відбувається обговорення.

Міні-лекція « Соціальні мислення як критерій соціальної ініціативності особистості»

Мета: поінформування учасників з приводу важливої розвитку соціального мислення.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Вправа 2. Дерево соціальних проблем

Мета: опанування навичками бачення соціальних проблем; розвиток вміння знайти конструктивний спосіб вирішення соціальних проблем та спрогнозувати їх результат.

Тривалість – 2 год.

Обладнання: схематичне зображення «Дерево соціальної проблеми», ватман, клейкий папір, маркери, фломастери.

Хід вправи: учасники поділяються на 4 команди. Тренер демонструє їм схему «Дерево соціальної проблеми», яка включає в себе такі структурні елементи: наслідки соціальної проблеми, суть соціальної проблеми та причини виникнення соціальної проблеми. Командам потрібно узгодити спільну соціальну проблему та вирішити як сформулювати її основну суть. Після цього її потрібно записати на отриманому від тренера ватмані (по центру). Наступним етапом вправи є визначення причин виникнення обраної командою соціальної проблеми. Всі причини записуються на клейкому папері, який розміщується на ватмані під зазначеною проблемою. Учасники мають можливість змінювати, або замінювати причини під час узгодження з іншими членами команди. Далі командам потрібно виявити наслідки соціальної проблеми та розмістити їх на ватмані (вище проблеми). Наслідки теж можуть змінюватися під час обговорення в команді. Після цього учасники команди презентують своє «Дерева соціальної проблеми». Відбувається обговорення кожного «Дерева соціальної проблеми» всіма учасниками тренінгу. Опісля тренер зазначає, що «Дерево соціальної проблеми» можна змінити на «Дерево соціальних цілей». Для цього кожній з команд потрібно переформулювати проблему з позитивне твердження. А причини та наслідки замінити відповідно отриманої цілі. Завершенням вправи є

обговорення членами групи їх соціальних цілей. Під час вправи тренер підходить до кожної групи та відповідає на уточнюючі питання. (https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/ac_toolkit_19th_aug_2014_final_version_ukr_2015_2.pdf)

Вправа 3. Рефлексія

Мета: створення позитивної атмосфери та підведення підсумків.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: картки з зображенням позитивних смайликів.

Хід вправи: кожен учасник виймає собі смайлик. Після цього учасники стають в коло і використовуючи емоцію зображену на смайлику розповідають про свої враження про заняття. Тренер теж отримує смайлик і дякує всім за плідну роботу.

Домашнє завдання.

Написати 10 варіантів подолання складних соціальних ситуацій. Наприклад: «В складній соціальній ситуації я буду ввічливо дотримуватися своєї позиції».

Завершальне слово тренера.

Заняття 5

Я соціально ініціативний!

Мета: розвиток самоставлення, самостійності та відповідальності студентської молоді.

Тривалість – 3 год

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація власного домашнього завдання та обговорення його в групі.

Вправа 1. Мені подобається...

Мета: налаштування учасників на тему заняття та позитивну роботу на тренінгу.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: учасники стають в коло. Тренер пропонує їм поділитися один з одним тим, що їм подобається найбільше під час взаємодії з іншими людьми. Учасникам потрібно свою фразу розпочати з «Мені подобається...». Після цього відбувається обговорення.

Вправа 2. Квітка

Мета: сприяння розвитку самосмавлення, розуміння своєї індивідуальності.

Тривалість – 25 хв.

Обладнання: різнокольорові пелюстки, листи А4 в центрі з пуп'янком, клей.

Хід вправи: кожен учасник отримує лист А4 з пуп'янком. Різнокольорові пелюстки тренер розміщує на столі та пропонує кожному учаснику взяти їх ту кількість, яку вони вважають за потрібно. Після цього учасники отримують завдання: на кожній з пелюсток написати свою якість (добра, красива, зла тощо). Якість може бути позитивною чи негативною, але та яка важлива. Пелюстки учасники клеять на лист з пуп'янком. Далі кожен учасник презентує свою квітку. Завершається вправа обговоренням.

Вправа 4. Я – переможець

Мета: покращити ставлення до себе, сформувати розуміння наявності можливості долати недоліки.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: листи А4, фломастери, маркери, олівці.

Хід вправи: учасникам повідомляється, що в кожній людини є недоліки, які можуть їй заважати. Кожному учаснику пропонується намалювати створіння, яке б виражало всі їх недоліки, а також надати йому ім'я. Після цього учасники по черзі розповідають, яким чином вони можуть подолати намальоване ними створіння. Всі учасники перемагають зображену істоту. Відбувається обговорення даної вправи.

Вправа 5. Піклування

Мета: сформувати потребу відповідати за себе та свої дії.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: листи А4.

Хід вправи: учасникам потрібно записати на лист всіх осіб за яких вони несуть відповідальність та піклуються. Після чого тренер пропонує порахувати їх та запитати в себе: «А включив чи я себе?». Далі відбувається аналіз та обговорення.

Вправа 6. Реклама

Мета: розвинути самоствалення, відповідальність та самостійність студентської молоді.

Тривалість – 1 год

Обладнання: картинки, імітація грошей.

Хід вправи: тренер роздає всім учасникам кошти. Кожен учасник витягує собі картинку із зображенням продукту. Тренер повідомляє, що отриманий продукт потрібно продати і переможе той хто отримає більше коштів. Для купівлі продукту учасники можуть поєднуватися в групи (скидатися коштами), позичати в інших тощо. Кожен вирішує самостійно, яку йому тактику обрати. Презентація продукту та продаж відбувається – до 3 хв. Закінчується вправа обговоренням та узагальненням тренера.

Вправа 7. Компліменти

Мета: сприяти покращенню самоствалення, відпочити.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: всі учасники сідають в коло. Тренер пропонує зробити комплімент, тому хто ситить з права. Опісля зробити комплімент, тому хто з ліва. Далі закриваємо очі, розслабляємося і робимо комплімент собі.

Домашнє завдання.

Проаналізуйте своє спілкування з близькими, колегами, наодинці з собою. Визначте, коли відбуваються поведінкові прояви «Я задоволений», «Я зможу», «Я впораюся» та «В мене все вийде».

Завершальне слово тренера.

Заняття 6

Я соціально ініціативний!

Мета: розвиток самоствалення, самостійності та відповідальності студентської молоді.

Тривалість – 3 год

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація власного домашнього завдання та обговорення його в групі.

Вправа 1. День іншого

Мета: налаштування учасників на тему заняття, поділитися настроєм з іншими.

Тривалість – 25 хв.

Хід вправи: учасникам пропонується поділитися на пари. Потрібно дізнатися як пройшов день в партнера по парі, як його настрої, що його хвилює тощо. Після цього учасники стають в коло і кожен розповідає як пройшов день в його партнера по парі. Закінченням вправи є обговорення.

Вправа 2. Я..., але я не...

Мета: налаштування учасників на тему заняття, сформувати готовність до самоаналізу та самопрезентації.

Тривалість – 20 хв.

Обладнання: листи А4, кулькові ручки.

Хід вправи: учасникам пропонується записати якомога більше фраз про себе, побудованих за принципом «я..., але я не...». Наприклад: «Я красива, але я не потребую компліментів», «Я щаслива, але я не агресивна» тощо. Після цього відбувається обговорення даної вправи.

Вправа 3. Мій герой

Мета: сформувати вміння конструктивного самоствалення та відповідальності.

Тривалість – 40 хв.

Обладнання: фліпчарт, маркери, конверт, дзеркало.

Хід вправи: тренер демонструє групі конверт в якому знаходиться фото чудового, розумного студента, якого знають всі члени групи. Після цього учасникам пропонується вгадати чиє фото в конверті. Психолог записує здогадки учасників на фліпчарті. Опісля, тренер пропонує кожному з учасників по черзі вийти з ним з кабінету і подивитися фото даного студента. Після чого, зазначити на фліпчарті зліва – своє ім'я, а справа – одну з якостей, яка на його думку, сприяла професійному успіху цього студента. Секретом вправи є те, що в конверті дзеркало. Далі відбувається обговорення вправи.

Вправа 5. Проект

Мета: розвиток почуття соціальної відповідальності та самостійності.

Тривалість – 1 год.

Хід вправи: учасники поділяються на 4 групи. Кожній групі пропонується створити проект, якимось культурно-масового студентського заходу. Структура проекту: мета, причини, опис, що потрібно для реалізації тощо. Учасникам потрібно розділити обов'язки між собою і сформулювати список того за що кожен з них відповідає. Після цього команда представляє проект і кожен член команди розповідає про те, за що він відповідає. Далі відбувається обговорення

Вправа 6. Медаль

Мета: підвищити рівень самоствавлення, зафіксувати позитивні враження учасників від тренінгової роботи.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: медаль.

Хід вправи: кожен учасник отримує можливість нагородити, висловити свою подяку, підкреслити досягнення, особисті якості, сказати «дякую» за підтримку, відзначити особливу відповідальність, здатність розкритися в групі, емпатію тощо. Кожен може вибрати для себе одного або декількох учасників і вирішити, яким буде привід для нагороди. Для цього потрібно взяти підготовлені тренером медалі та подарувати іншому учаснику. Обов'язково зазначивши причину вибору саме даного учасника.

Домашнє завдання.

Створити маленький власний проект та розписати його мету, причини, опис, що потрібно для реалізації тощо. Наприклад, виростити квіти, вивчити англійську тощо.

Завершальне слово тренера.

Заняття 7

Є ціль, буде – успіх!

Мета: розвиток цілепоклапання, самоствердження, благополуччя та мотивації досягнення успіху.

Тривалість – 3 год

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація власного домашнього завдання та обговорення його в групі.

Вправа 1. Що далі?

Мета: налаштування учасників на тему заняття та позитивну роботу на тренінгу, створити атмосферу довіри та взаємодопомоги.

Обладнання: м'яка іграшка.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: всі учасники стають в коло. Тренер пояснює правила вправи: психолог розпочинає фразу і передає іграшку комусь з учасників. Той, в кого іграшка, продовжує висловлювання з наступним передаванням іграшки іншому учаснику, який продовжує фразу попереднього учасника. Початкові фрази для тренера: «Я маю бажання...», «Я прагну навчитися...», «Я досягнув своїх цілей, якщо...» тощо. Далі відбувається обговорення вправи.

Вправа 2. Театр

Мета: сформувати навички конструктивного самоствердження та вміння досягати цілей.

Обладнання: картки з соціальними ситуаціями.

Тривалість – 50 хв.

Хід вправи: учасники поділяються на 4 групи. Тренер повідомляє, що зараз кожна з груп буде розігрувати сценку. Після цього учасники отримують

картки з їх роллю, але їм заборонено показувати їх іншим. На картках зазначена роль та поведінка під час неї. В кожній команді є учасники, які агресивно чи позитивно налаштовані. А також мають свою ціль, яку їм потрібно досягти. Приклад ситуації: агресивний продавець; покупець, який поспішає, але йому обов'язково потрібно придбати; позитивний і спокійний покупець; адміністратор магазину, якому потрібно закрити магазин на обід; прибиральник, який вже повинен йти на обід, але його не відпускають. Після показу всіх сценків відбувається обговорення.

Мозковий штурм «Моя ціль»

Мета: спонукання учасників до пошуку власних конструктивних способів для реалізації особистих цілей.

Тривалість – 20 хв.

Обладнання: фліпчарт/дошка, маркери/крейда.

Хід вправи: тренер записує на дошці «Як потрібно діяти для досягнення власних цілей?». Кожен з учасників пропонує свої твердження, а тренер записує. Відбувається обговорення.

Міні-лекція «Самоствердження та благополуччя»

Мета: поінформування учасників з приводу важливості конструктивного самоствердження та бажання досягнути благополуччя.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Вправа 3. Майбутнє

Мета: сформувати в учасників бажання досягати цілі, бачити варіанти досягнення власних цілей.

Обладнання: метафоричні карти «Хабітат».

Тривалість – 40 хв.

Хід вправи: тренер розкладає метафоричні карти перевернуті до гори. Учасникам пропонується взяти карту, яка асоціюється в них з їх важливою ціллю. Після цього тренер просить подумати, над тим, що потрібно робити для досягнення даної цілі. Учасники беруть ще три карти, але вже ті, які асоціюються в них з варіантами досягнення цілі. Кожен з учасників презентує свої карти та розповідає, чому саме їх взяв. Опісля, відбувається обговорення.

Вправа 4. Намалюй мрію

Мета: релаксація, сформувані потребу для досягненні благополуччя.

Обладнання: листи А4, фломастери, маркери, кольорові ручки, фарби тощо.

Тривалість – 30 хв.

Хід вправи: тренер пропонує учасникам закрити очі та уявити, що вони знаходяться в місці, де вони щасливі, задоволені, комунікабельні, цілеспрямовані. Спілкуються з іншими, працюють над чимось важливим. Після цього учасникам пропонується втілити це в життя, а саме намалювати на листах, які вони потім заберуть з собою. При бажанні малюнки можна не показувати іншим. Далі відбувається обговорення.

Вправа 5. Знайди відповідь

Мета: підведення підсумків тренінгового заняття.

Обладнання: картки з текстом.

Тривалість – 5 хв.

Хід вправи: учасникам роздаються картки: 10 карток з питання по тренінговому занятті та 10 з відповідями на дані питання. Кожен повинен знайти того, у кого є відповідь на його запитання, або питання, яке його відповідає відповіді.

Домашнє завдання.

Кожного вечора виділіть час для думок. Ввімкніть улюблену, але спокійну музику. Подумайте про пройдешний день та яких цілей ви досягли, навіть якщо маленьких (купили цукерку, поїхати до бабусі тощо). Подумайте, які ще цілі не досягнуто та що для цього потрібно.

Завершальне слово тренера.

Заняття 8

Є ціль, буде – успіх!

Мета: розвиток цілепоклапання, самоствердження, благополуччя та мотивації досягнення успіху.

Тривалість – 3 год

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація власного домашнього завдання та обговорення його в групі.

Вправа 1. Супергерой

Мета: налаштування учасників на тему заняття та позитивну роботу на тренінгу, активізувати учасників групи, мотивувати.

Тривалість – 25 хв.

Хід вправи: кожному учаснику пропонується стати супергероем фільму. Визначити як звати його герою, які в нього супер сили та яка його місія. Після цього відбувається обговорення даної вправи в групі.

Перегляд мотиваційного ролика

Мета: активізувати в учасників мотивацію досягнення успіху, сформувані бажання досягати цілей.

Тривалість – 20 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Хід вправи: учасникам пропонується переглянути уривок з фільму «У гонитві за щастям». Після цього відповісти на питання: «Що для вас успіх?», «Як досягти успіху?», «Що ви готові зробити для досягнення успіху?». Відбувається обговорення.

Вправа 2. Будинок досягнення соціального благополуччя

Мета: сформувані в учасників бажання досягати соціальне благополуччя та цілей в соціальній діяльності.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: ватман, маркери, фломастери, олівці, фарби.

Хід вправи: учасникам пропонується об'єднатися в 4 групи та створити будинок, який допоможе досягнути благополуччя в суспільстві. Дах будинку – це ціль, яка спонукає нас до соціального благополуччя. Стіни відповідають за завдання вирішення, яких призведе до соціально благополуччя. Стежина – це способи та методи досягнення соціального благополуччя. Каміння є бар'єрами, які заважають. Квіти та інші рослини виражають те, завдяки чому долаються бар'єри. Завершенням вправи є презентація будинку досягнення соціального благополуччя та обговорення в групі.

Вправа 3. Золота рибка

Мета: сформуванню в учасників важливість точно та вірно формувати власні цілі.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: запрошується один учасник, інші – уважно спостерігають. В учасника тренер запитує: «Ваші дії, якщо ви впіймаєте золоту рибку? Які бажання ви б загадали?». Учасник відповідає, а тренер записує. Після цього тренер пояснює, що учасник створив не точні цілі. Відбувається обговорення. Тренер на завершення розповідає про модель SMART.

Вправа 4. Картина мого майбутнього

Мета: розвиток цілепокладання, благополуччя та самоствердження.

Тривалість – 40 хв.

Обладнання: листи А4, фломастери, маркери, кольорові ручки, фарби тощо.

Хід вправи: тренер пропонує кожному учаснику намалювати картину себе через 10 років. Після цього учасники презентують малюнки себе і говорять чим вони стали. Тренер пропонує всім учасникам на іншій стороні листа записати «Що мені потрібно робити, щоб досягнути намальованого майбутнього?». Відбувається обговорення виконаної вправи.

Вправа 5. Ціль - метод

Мета: навчити учасників швидко та якісно досягати своєї цілі.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: метафоричні карти «Хабітат».

Хід вправи: учасникам пропонується обрати собі 4 метафоричні карти. Перший учасник кладе карту і говорить, яка ціль в нього асоціюється з даною картою. Наступний учасник ціль б'є методом її реалізації. Вправа триває до того часу доки не закінчаться в учасників карти. Після цього відбувається обговорення.

Вправа 6. Шкала

Мета: закріпити отриманий результат на тренінговому занятті.

Тривалість – 10 хв.

Обладнання: шкала з позначками від 1 до 10

Хід вправи: учасникам пропонується оцінити рівень свого благополуччя від 1 до 10, де 1 – не наявне благополуччя, 5 – є, але посередньо і 10 – ви благополучні. Відбувається обговорення вправи.

Домашнє завдання.

Подивитися фільм «Засновник» про Рея Крока, засновника мережі McDonald's. Виявити як саме від досяг своєї цілі та що йому в цьому заважало.

Завершальне слово тренера.

Заняття 9

Соціально-ініціативний лідер та комунікатор

Мета: розвиток комунікативну вмінь та лідерських якостей учасників тренінгу.

Тривалість – 3 год

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Обговорення домашнього завдання.

Вправа 1. Привітання

Мета: налаштування учасників на тему заняття та позитивну роботу на тренінгу, активізувати учасників групи.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: Учасникам пропонується придумати фрази-привітання. Наприклад: «Привіт, бажаю всім хорошого дня!» та привітатися за допомогою їх. Обговорення між учасниками.

Вправа 2. Тріумф

Мета: розвинути в учасників комунікативні навички.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Хід вправи: Кожному учаснику потрібно створити та розповісти промову на одну з обраних тем. На проекторі демонструються теми. Промова повинна тривати 1 хвилину. Після цього відбувається обговорення.

Міні-лекція «Комунікативна поведінка та лідерські якості як властивості соціальної ініціативності»

Мета: поінформування учасників з приводу важливої наявності в них комунікативних та лідерських якостей.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Вправа 3. Пазл

Мета: розвинути вміння домовлятися під час комунікації.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: 5 різновидів пазлів.

Хід вправи: Учасники діляться на 5 команд. Кожна з яких отримує частину пазлів з 5 різних головоломок. Завдання команд першими скласти свою картинку. Для того, щоб їм отримати в інших команд свої пазли потрібно домовлятися конструктивними методами (обмін, продаж тощо). Завершальним етапом вправи є обговорення.

Вправа 4. Лідерський пиріг

Мета: тренування у визначенні чітких та ясних ознак лідерської поведінки, усвідомленні лідерських якостей.

Тривалість – 30 хв.

Обладнання: листи з колом.

Хід вправи: В управлінському процесі зазвичай прийнято виділяти п'ять етапів: планування, організація, керівництво людьми, мотивація та контроль. Відповідно до цього поділу визначають основні функції керівної діяльності: стратегічна (планування), адміністраторська (організація), комунікативно-регулююча, мотиваційна контролююча. Учасникам роздаються листи із зображенням кола. Це – умовний «пиріг вашого робочого часу». Учасникам пропонується поділити «пиріг» на сектори залежно від того, як і на що витрачається час як керівника. Наступним етапом роботи є визначення функцій управління, які займають найбільше часу. Після цього група поділяється на 5 підгруп (відповідно секторам «пирога»). В кожній підгрупі йде обговорення («Що, на вашу думку, є головною функцією керівника?», «Чи є обраний вами сектор домінуючим у роботі керуючого, лідера?», «Чи влаштовує вас такий стан речей?», «Ви усвідомлено визначили для себе свій пріоритетний сектор, чи ви – «заручник обставин?» тощо).

Вправа 5. Презентація ролика

Мета: розвиток лідерського потенціалу.

Тривалість – 1 год.

Обладнання: листи з колом.

Хід вправи: Ваша компанія неочікувано отримала велике замовлення по проектуванню абсолютно нового студентського проекту. З'явилися нова посада заступника голови студентського самоврядування. Завдання учасників скласти карту свого іміджу для участі у виборах заступника. Для цього учасникам потрібно: спланувати сценарій їх ролика, давши відповідь на запитання (П'ять ваших сильних управлінських якостей? П'ять ваших найзначніших досягнень як студента? Особливості вашої особистості, які ви вважаєте, роблять вас успішним? У якій ще сфері діяльності ви могли би працювати? Наука?

Мистецтво? Література? Банківська справа? Силкові структури? Які у вас є дипломи, нагороди? Які у вас життєві цілі? Які докази вашої попередньої успішної діяльності ви могли би сформулювати у графіки, розрахунки, схеми?). та записати сценарій; презентувати свій сценарій рекламного ролика у групі з 4 осіб; обрати найбільш цікавий варіант або створити комплексний сценарій; презентувати сценарій рекламного ролика команди усім учасникам тренінгу. Завершальним етапом вправи є обговорення.

Домашнє завдання.

Намалювати портрет лідера: риси, імідж, зовнішній вигляд тощо.

Завершальне слово тренера.

Заняття 10

Готовність до соціальної активності

Мета: формування готовності до соціальної активності учасників тренінга.

Тривалість – 3 год

Вступне слово тренера: привітання з учасниками; інформування з приводу теми заняття; нагадування правил поведінки під час тренінгової роботи.

Презентація власного домашнього завдання та обговорення його в групі.

Вправа 1. Соціально активний, тому що...

Мета: налаштування учасників на тему заняття та позитивну роботу на тренінгу, активізувати учасників групи, мотивувати, виявити розуміння учасників соціальної активності.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: кожному учаснику пропонується назвати якість особистості (добра, смілива, щаслива тощо) з якою в них асоціюється соціальна активність.

Міні-лекція «Готовність до соціальної активності як властивість соціальної ініціативності»

Мета: поінформування учасників з приводу важливої наявності в них готовності до соціальної активності.

Тривалість – 15 хв.

Обладнання: ноутбук, проектор, екран для проектора.

Матеріал, який надається учасникам тренінгу взятий з теоретичної частини дисертаційної роботи. Для кращого засвоєння інформації учасникам показується презентація.

Вправа 2. Соціальний вчинок

Мета: формування розуміння учасників готовності до соціальної активності.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: учасникам пропонується назвати вчинки, який на їх думку вчинила б соціально активна особистість, вчинок, що проявить їх соціальну активність, або вчинок, який наблизить їх до ідеалу. Обговорення.

Вправа 3. Соціальний проект

Мета: розвиток готовності учасників тренінгу до соціальної активності.

Тривалість – 1 год 30 хв.

Обладнання: ватман, фломастери, маркери, кольорові ручки, фарби тощо.

Хід вправи: учасникам пропонується поділитися на 5 груп та отримують ватман. Їм розповідається про найвідоміші соціальні проекти України. Тренер повідомляє їх, що зараз команди будуть створювати соціальний проект. Учасникам надається план проекту: назва, мета, завдання, результат, обґрунтування проекту, бюджет проекту, ризики, фази, ресурси, знання. Всю інформацію учасникам потрібно буде презентувати. Для цього в них є ватман на якому вони створюють презентацію. Під час процесу створення соціального проекту тренер орієнтує молодь. Після цього тренер повідомляє учасників, що їм потрібно визначитися з їх роллю в даному проекті, тобто хто за що відповідає. Завершальним етапом є презентація проектів та їх обговорення.

Групова дискусія «Соціальна ініціативна молодь»

Мета: закріпити знання та навички учасників тренінгу з приводу важливості наявності в них соціальної ініціативності.

Тривалість – 25 хв.

Хід вправи: учасники повертаються до груп, створених у вправі 3. В групах учасники обговорюють: хто така соціально ініціативна молодь та що потрібно для збільшення соціальної ініціативної молоді в Україні. Кожен по черзі висловлює свою думку, а інші мають можливість задати уточнюючі питання. Після обговорення тренер робить підсумок.

Вправа 4. Мої враження

Мета: рефлексія, обмін враженнями отриманими на тренінгу.

Тривалість – 15 хв.

Хід вправи: учасникам пропонується подякувати один одному за спільну діяльність та висловити свої враження з приводу тренінгу: «Що отримали Ви на тренінгу?», «Чи змінилося Ваше уявлення про соціальну ініціативність?», «Що Вам найбільше сподобалося?», «Які навички отримали на тренінгу?», «Чи важливо розвивати соціальну ініціативність?» тощо.

Завершення тренінгу.